

บทบาทของโซเซียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

คู่มือนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2562

ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SOCIAL SANCTION

BY

TYN TAWITARANOND

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN LEADERSHIP
IN SOCIETY, BUSINESS AND POLITICS
COLLEGE OF SOCIAL INNOVATION**

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2019

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง

บทบาทของโซเซียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

โดย

ตฤณ ทวีธารานนท์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2562

ศ.ธีรยุทธ บุญมี
ประธานกรรมการสอบ

ผศ. ดร.บังอร พลเดชา
กรรมการ

ผศ.ดร.รัตพงษ์ สอนสุภาพ
กรรมการ

ผศ.ดร.นัตถวรรณษ์ อังคสิงห์
กรรมการ

รศ.ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ์ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

29 พฤษภาคม 2563

Dissertation entitled

ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SOCIAL SANCTION

by

TYN TAWITARANOND

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Leadership in Society, Business and Politics

Rangsit University
Academic Year 2019

Prof. Thirayuth Boonmee
Examination Committee Chairperson

Asst. Prof. Bungon Poltecha, Ph.D.
Member

Asst.Prof. Rattaphong Sonsuphap, Ph.D.
Member

Asst.Prof. Chatwarun Ongkasing, Ed.D.
Member

Assoc.Prof. Sungsidh Piriyarangsarn, Ph.D.
Member and Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plt.Off. Vannee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

May 29, 2020

กิตติกรรมประกาศ

ในการที่คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ อาจารย์ที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษาทั้งทางด้านการวิเคราะห์ เอกสารอ้างอิงและตรวจสอบต้นฉบับคุษฎีนิพนธ์ อันเป็นผลให้การวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ความเอาใจใส่ดูแลตลอดเวลาในการดำเนินงานเป็นสิ่งที่ผู้ทำคุษฎีนิพนธ์มีความซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง และใคร่ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ธีรยุทธ บุญมี ประธานกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ ที่ให้แนวความคิดตลอดจนชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย อีกทั้ง ใคร่ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรวิญญู อังคสิงห์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตพงษ์ สอนสุภาพ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บังอร พลเทศา คณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะที่มีค่า ทำให้เสริมการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยสำนึกในคุณค่าของตำรา เอกสารอ้างอิง และความรู้จากคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้นำมากล่าวอ้างไว้ด้วยความเคารพอย่างสูง ความอนุเคราะห์และเกื้อกูลจากคณาจารย์ทุกท่านที่กล่าวไว้และไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ จะถูกจารึกในจิตใจของผู้ทำวิจัยด้วยความระลึกถึงตลอดไป

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University

ตฤณ ทวีธารานนท์

ผู้วิจัย

5908097 : ตฤณ ทวีธารานนท์
 ชื่อคุณิพนธ์ : บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม
 หลักสูตร : ปรัชญาคุณิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง
 อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สังคิต พิริยะรังสรรค์

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม (Social Sanctions) ซึ่งในปัจจุบันเริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ยังมีการศึกษาหรือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไม่มากนัก โดยมุ่งหวังที่จะนำผลการศึกษามาใช้เป็นมาตรการร่วมกับการบังคับใช้กฎหมายด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางสังคม โดยเฉพาะมาตรการด้านการควบคุมการใช้โซเชียลมีเดียในประเด็นการลงโทษทางสังคมที่อ่อนไหว การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Trans-Disciplinary) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ที่มีการลงโทษทางสังคมที่มีการเคลื่อนไหวมวลชนขนาดใหญ่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยมีโซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมนั้นเป็นตัวกระตุ้น (Stimulus) และเป็นตัวช่วยขยาย (Amplifier) ให้เนื้อหาของบทลงโทษทางสังคมสามารถกระจายออกไปสู่วงกว้างได้อย่างรวดเร็วโดยเทคโนโลยีที่แฝงอยู่ในโซเชียลมีเดีย เช่น การคัดกรองเนื้อหาให้ตรงกับผู้เสพ หรือคัดเลือกเนื้อหาที่เป็นกระแส (Preference Algorithm) การเรียนรู้ด้วยตัวเองของคอมพิวเตอร์ (Machine Learning) และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ที่สร้างด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการทำการค้าและโฆษณาเป็นหลัก โซเชียลมีเดียสามารถสร้างมุมมองเพียงด้านเดียวต่อเหตุการณ์ทางสังคม ทำให้เกิดการกระจายตัวของประทุษวาจา (Hate Speech) การระรานทางไซเบอร์ (Cyberbullying) ที่ละเลยการเสนอข้อเท็จจริง รัฐจึงควรมีการสร้างมาตรการ การตรวจสอบ หรือหน่วยงานกลาง ที่สามารถควบคุมการใช้งานเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียและการนำข้อมูลส่วนตัวไปใช้ในประเด็นที่อ่อนไหว และต้องสร้างมาตรฐานจรรยาบรรณของการนำเสนอสื่อความรู้เท่าทันเทคโนโลยีของสื่อ ความตระหนักรู้ด้านข้อมูลส่วนตัวให้กับสมาชิกในสังคมทุกระดับ ให้มีความทันสมัยต่อเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

(คุณิพนธ์นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 150 หน้า)

คำสำคัญ: การลงโทษทางสังคม, โซเชียลมีเดีย, การเคลื่อนไหวทางสังคม

ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

5908097 : Tyn Tawitaranond
 Dissertation Title : Roles of Social Media in Social Sanction
 Program : Doctor of Philosophy in Leadership in Society, Business and Politics
 Dissertation Advisor : Assoc. Prof. Sangsit Phiriyarangsarn, Ph.D.

Abstract

This dissertation was aimed to study the role of social media in social sanction playing roles in the social changing process. However, very few related studies are available. The study, hence, was conducted to discover a proper measure that could be applied to the enforcement of laws related to the use of social media for sensitive social sanction issues. This trans-disciplinary research applied a qualitative approach with an emphasis on the dialectical synthesis of data obtained from related theories and interviews with key informants who witnessed or participated in national or international social sanction or movement events where social media were significantly used.

The results of the study showed that social media in social sanction were both stimuli and amplifiers spreading the contents of social sanction. Some technologies embedded in social media, e.g. preference algorithm, machine learning, and artificial intelligence (AI), were invented for commercial and advertising purposes. Social media could probably present only one point of view towards a social sanction event which could lead to viral bias and prejudice, hate speeches, and cyberbullying without considering related facts. The government was recommended to determine to a preventive measure or establish an organization for the control of the use of social media and personal data in social sanction and movement. The government should establish a code of conduct for media presentation, promote media literacy, and raise the social awareness about the security of personal data so that the public could cope with technological change.

(Total 150 pages)

Keywords: Social Sanction, Social Media, Social Media Sanction, Social Movement

Student’s Signature Dissertation Advisor’s Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูป	ฉ
บทที่ 1	
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.3 คำถามและสมมติฐานการวิจัย	5
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	7
1.5 นิยามศัพท์	9
บทที่ 2	
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural - functional Theory)	12
2.2 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social Action)	20
2.3 ทฤษฎีการลงโทษทางสังคม (Social Sanction Theory)	22
2.4 ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Media Movement Theory)	38
2.5 ทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	52
2.6 สรุปกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	62
บทที่ 3	
ระเบียบวิธีการวิจัย	67
3.1 ตัวอย่าง เหตุการณ์/ปรากฏการณ์ที่ใช้ในการวิจัย	71
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	72
3.3 กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์	73
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	74

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	74
บทที่ 4 การลงโทษทางสังคม: การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวกบฏทหารนอกราชการ	76
4.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์	76
4.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	78
4.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม	79
4.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม	80
4.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวกบฏทหารนอกราชการที่ต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม	82
4.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์	85
4.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี	86
บทที่ 5 การลงโทษทางสังคม: โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และผู้บริหารธนาคารออมสิน	90
5.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์	90
5.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	92
5.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม	94
5.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม	95
5.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวกบฏทหารนอกราชการที่ต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม	98
5.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ (Result)	99
5.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี	101

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6	
บทบาทของโซเชียลมีเดีย (Social Media) ในการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) เป็นการประท้วงสงครามซึ่งเกิดขึ้นในโลกอาหรับ	104
6.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์	104
6.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	106
6.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม	109
6.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม	110
6.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ	112
6.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์	114
6.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี	115
บทที่ 7	
บริษัท Facebook และบริษัท Cambridge Analytica (Facebook Scandal)	119
7.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์	119
7.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	120
7.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม	121
7.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม	122
7.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม	123
7.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ (Result)	124
7.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี	127
บทที่ 8	
สรุปผลการวิจัย	131
8.1 การนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการลงโทษทางสังคม	131
8.2 บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	132

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
8.3 บทบาทของโซเซียมมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อเนื่องจากการ ลงโทษทางสังคม	133
8.4 ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเซียมมีเดีย	134
8.5 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการในการควบคุมโซเซียมมีเดียในการลงโทษและ เคลื่อนไหวทางสังคม	136
8.6 ข้อเสนอแนะ	139
บรรณานุกรม	140
ประวัติผู้วิจัย	150

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

2.1 สรุปกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

66

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	9
2.1 วงจรของการเกิดการลงโทษทางสังคม	21
2.2 วงจรของการเกิดการลงโทษทางสังคมของ Nardin et al.	37
2.3 Opportunity และ Mobilizing Structure	50
3.1 ปรัชญาการณีนำมาใช้ในการวิจัยครอบคลุมบริบทสถานที่ทั่วโลก	72
4.1 ตัวอย่างรูปโปรไฟล์ “คัดค้าน พรบ. นิรโทษกรรม”	89

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การลงโทษทางสังคม (Social Sanction) เกิดขึ้นมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจากเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ตรงตามความต้องการของปัจเจกหรือกลุ่มคนในเวลาใดเวลาหนึ่งหรือบริบทใดบริบทหนึ่ง ความสนใจหรือความต้องการในสังคมสามารถเกิดขึ้นจากความต้องการเริ่มต้นจากปัจเจกเองและค่อยๆ ไปเป็นความต้องการในระดับกลุ่มหรือชุมชนที่มีแนวคิดหรือความเชื่อเดียวกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะมีรูปแบบของการขับเคลื่อนโดยสังคมผ่านการลงโทษเป็นไปเพื่อสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่ผู้ถูกระทำเพื่อให้บุคคลผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นต้องปรับเปลี่ยน แก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมตนเองเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับความต้องการร่วม บรรทัดฐาน ความเชื่อ หรือจารีตของสังคมนั้นเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ให้ได้หาก เขาผู้นั้นยังปรารถนาที่จะดำรงชีพอยู่ร่วมกับชุมชนต่อไป (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559)

ในประวัติศาสตร์โบราณการลงโทษทางสังคมมีรูปแบบของการขับเคลื่อนหรือใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยและสถานที่ เช่นชาวโรมันครั้งโบราณกาลได้คิดวิธีการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างโหดร้ายและนำเอาเรื่องของความเชื่อเรื่องเทพเจ้ามาใช้ในการลงโทษ โดยจะจำลองให้คนเหล่านั้นตายเหมือนเทพที่อยู่ในตำนานปรัมปราอย่างการเผาทั้งเป็นให้เหมือนกับเฮอรัคิวลีส (Hercules) บางคนถูกล่ามโซ่แล้วหนีเอาอวัยวะภายในออกมาเหมือนอย่างเทพโพรมิเทียส (Prometheus) ต้องเจอผู้หญิงบางคนถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์กับกระทิง เหมือนอย่างเทพผู้เป็นมารดาของกระทิงทั้งปวงเพซิเปีย (Pasiphae) โดยในยุคเดียวกันชาวกรีกโบราณก็มีวิธีลงโทษผู้กระทำผิดด้วยเครื่องประหารชนิดหนึ่งชื่อว่า โคสัมฤทธิ์ (The Brazen Bull) ทำจากทองแดงและมีลักษณะรูปร่างเหมือนกระทิงวิธีการใช้งานก็คือให้คนโดนลงโทษเข้าไปอยู่ข้างในแล้วจึงจุดไฟเผาจากด้านนอกจนถึงแก่ความตาย ระหว่างนั้นเสียงที่ร้องโหยหวนออกมาจะเหมือนกับเสียงร้องไห้ของกระทิง

ชาวแอซเท็กโบราณจะนำนักโทษมาขุดให้อ้วนแล้วจึงค่อยควักหัวใจออกมาฆ่าเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ จากนั้นศพจะถูกปล่อยกลิ้งลงมาตามบันไดของปิระมิดซึ่งศพเหล่านั้นก็จะไม่ได้ถูกทิ้งไว้เฉยๆ พวกเขาน่าจะถูกมอบให้คนที่จับนักโทษคนนั้นมาได้ แล้วพวกเขา ก็จะเอาไปทำเป็นอาหารกินกัน ส่วนหัวจะถูกนำไปตั้งโชว์ในสถานที่ทางศาสนาความเชื่อ และช่วงล่างของศพจะกลายเป็นอาหารสัตว์ และอีกตัวอย่างของการลงโทษในอดีตเช่นในโรมยุคโบราณจะมีเทพธิดาประจำหมู่บ้านที่เรียกว่า พรหมจารีบริสุทธิ์ (Vestal Virgins) โดยจะเลือกหญิงสาววัยแรกรุ่งขึ้นมาทำหน้าที่ที่กล่าวสาบานว่าจะเก็บรักษาพรหมจรรย์ของตัวเองเอาไว้ยาวนาน 30 ปี หากใครผิดคำพูดจะต้องถูกขังให้พบกับความตาย หรือจะต้องถูกฝังทั้งเป็น (Lobanova, 2018, อ้างถึงใน Yuwadee, 2018)

หากมองการลงโทษทางสังคมจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นว่ารูปแบบหรือวิธีการต่างๆ ในการลงโทษมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา โดยในสมัยก่อนจะเป็นการลงโทษที่มีความโหดร้ายโดยตรงกับผู้กระทำผิดหรือครอบครัวของผู้กระทำผิด เช่นการประหาร 7 ชั่วโมง การแขวนคอประจาน การอนุญาตให้มีการประชาทัณฑ์ เช่นการให้ชาวบ้านปาดหินใส่จนถึงแก่ความตาย แต่ในสังคมสมัยใหม่ (Modern) หรือสังคมหลังสมัยใหม่ (Post-modern) ที่สังคมเริ่มมีเสถียรภาพและมีการเชื่อมโยงกันของปทัสถาน มีการสร้างระบบระบอบต่างๆ มีความเป็นเสรีนิยมมากขึ้นสวนทางกับความรุนแรงที่ลดน้อยลง ทำให้รูปแบบของการลงโทษทางสังคมในลักษณะที่มีความโหดร้ายลดลงและมีการลงโทษแบบทางอ้อมไปสู่ผู้กระทำผิดมากขึ้น เช่นการประจานให้อับอาย การทำให้เสียชื่อเสียงต่างๆ ทดแทนการทำร้ายจนถึงแก่ความตายในอดีต

ในโลกปัจจุบันการลงโทษทางสังคมมีรูปแบบและวิธีการที่สลับซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากสังคมมีความเชื่อมโยงกันด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสารในรูปแบบใหม่นอกจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ซึ่งทำให้กลุ่มคนต่างๆ ที่มีความคิดหรืออุดมการณ์เดียวกันสามารถติดต่อกันได้แบบไร้พรมแดนโดยไม่จำเป็นต้องพบปะกันเหมือนในอดีต รวมทั้งชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันซึ่งมีความคาบเกี่ยวอยู่ในทั้งโลกออนไลน์และออฟไลน์ เช่น การเริ่มเข้าไปใช้ชีวิตในอินเทอร์เน็ตหรือในสมาร์ทโฟน (Smartphone) มากขึ้นในชีวิตประจำวัน การลงโทษทางสังคมจึงสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านชีวิตของผู้ถูกลงโทษ โดยเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์

สิ่งที่การวิจัยครั้งนี้สนใจทำการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการมองการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย เป็นหลัก เนื่องจากเทคโนโลยีดังกล่าวได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนผ่านการลงโทษทางสังคมอย่างเห็นได้ชัดในชีวิตประจำวัน และมากกว่าไปกว่านั้น ทุกคนในสังคมยัง

สามารถเข้าถึงโซเชียลมีเดียได้จากทุกที่จากการใช้สมาร์ทโฟน (Smartphone) ซึ่งมีผู้ใช้ทั่วโลกกว่า 2.53 พันล้านคน (Statista, 2018) อีกทั้ง Smartphone ยังสามารถเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการลงโทษทางสังคมได้โดยง่ายจากการที่สามารถเป็นอุปกรณ์ถ่ายภาพนิ่ง วิดีโอ การตัดต่อ ตบแต่ง เขียนข้อความได้จากทุกที่ทุกเวลา จึงทำให้ปรากฏการณ์การขับเคลื่อนทางสังคมในรูปแบบนี้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและมีตัวอย่างที่สามารถทำการศึกษาวิจัยได้ทั้งในและต่างประเทศ แม้ว่าการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียจะเกิดขึ้นอย่างมากมายจนเราสามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ (Website) หรือ แอปพลิเคชัน (Application) อย่างเฟสบุ๊ก (Facebook), ไลน์ (Line), อินสตาแกรม (Instagram) ฯลฯ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าการแชร์โพสต์และข้อความจากปัจเจก หรือจากการรวมกลุ่มที่ตั้งตัวเองจากความต้องการหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน นอกเหนือจากการลงโทษผู้กระทำแล้วยังเสนอความคิดเห็น ตีแผ่ สร้างกระแส ขับเคลื่อน และเปลี่ยนแปลงสังคม แต่อย่างไรก็ตามการลงโทษทางสังคมด้วยโซเชียลมีเดีย ดังกล่าวมีผลกระทบต่อสังคมที่ต่างกันออกไปในแต่ละเหตุการณ์ โดยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

ความสนใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เกิดจากการที่มุมมองที่ว่า การลงโทษทางสังคมมีความสำคัญอย่างมาก ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สังคม ชุมชน รวมถึงระดับชาติ ไม่ว่าการลงโทษนั้นๆ เป็นการเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในระดับปัจเจก หรือเป็นการรวมกลุ่มขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนโดยใช้โซเชียลมีเดียซึ่งทำให้ปัจจัยด้านระยะทาง ทหาริมทรัพย์ สถานที่ หรือความเหลื่อมล้ำด้านอื่นๆ ลดน้อยลง

การศึกษาครั้งนี้มีมุมมองแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Trans-Disciplinary) ซึ่งเป็นการต่อยอดจากการศึกษาแบบสหวิทยาการ (Multi-Disciplinary) ในการศึกษาของ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) โดยจะเริ่มต้นศึกษาวิเคราะห์ด้านสังคมวิทยาแบบโครงสร้างหน้าที่ (Structuralism - Functionalism Approach) ที่มองการลงโทษทางสังคมเป็นเหมือนอินทรีย์ที่ทำหน้าที่ให้สังคมดำรงอยู่ตามปกติสถาน และยังมีมุมมองของการลงโทษทางสังคมในรูปแบบที่ใช้การขับเคลื่อนทางสังคมและเพื่อเป็นตัวระดมและขับเคลื่อนการลงโทษ และเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์และช่วงชิงแย่งยึดพื้นที่ทางความคิดในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งพบว่าโซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างมากในทุกวันนี้ เพื่อนำมาบูรณาการกับองค์ความรู้เกี่ยวกับการ

สื่อสาร สื่อสารมวลชน การเคลื่อนไหวทางสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันและเพื่อนำมาซึ่งความรู้หรือแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในภาพรวม

การศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ ยังสามารถสร้างประโยชน์ของสาธารณะในภาพรวม (Common Good) โดยสามารถนำองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา ทั้งจากผู้ร่วมวิจัยและการรวบรวมวรรณกรรมเพื่อนำมาประยุกต์กับบริบทหรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งทำให้การตั้งคำถามการวิจัยโดยมุ่งหวังให้เกิดองค์ความรู้ต่อสังคม

Pohl and Hadorn (2007) ทำการศึกษาองค์ความรู้ในการวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ ซึ่งสามารถยกระดับองค์ความรู้ (Transformation Knowledge) ให้กับสังคมโดยต่อยอดความรู้จากหลากหลายสาขาที่มีความสัมพันธ์กันในหัวข้อวิจัย และที่สำคัญที่สุดคือการตั้งคำถามวิจัย ซึ่งจะต้องเป็นการตั้งคำถามที่เกี่ยวกับสังคมที่สามารถประยุกต์กับเทคโนโลยี ด้านกฎหมาย หรือด้านวัฒนธรรม ที่สามารถต่อยอดองค์ความรู้จากภาควิชาการสู่โลกของชีวิต (Life-World Interpretation) โดยสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ในอนาคต

การศึกษากรณีต่างๆ ในการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียจะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเข้าใจถึงการเกิดพลวัต ทั้งการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์และออฟไลน์ โดยถึงแม้ว่าการลงโทษทางสังคมดังกล่าวจะอยู่ในโซเชียลมีเดียแบบออนไลน์ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ายังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบในการขับเคลื่อน นอกเหนือจากกิจกรรมในโลกออนไลน์เพียงอย่างเดียวที่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงอันใดอันหนึ่งได้ ในอีกแง่หนึ่ง การศึกษาครั้งนี้จะสามารถใช้เป็นต้นแบบในการวิจัยต่อยอด เพื่อให้สังคมไทยมีความเข้าใจถึงพลวัตในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมในโซเชียลมีเดีย ยกตัวอย่างเช่น สามารถแยกแยะเหตุปัจจัย และองค์ประกอบต่างๆ ที่อาจปะปนอยู่ในทุกกิจกรรมการลงโทษที่อาจแฝงด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การไม่มีการควบคุมกรอบกติกาในการลงโทษ การไม่มีตัวตนที่แท้จริง (Anonymous) ของกลุ่มผู้ลงโทษ การรับสารและข้อมูลที่ถูกบิดเบือนได้ง่ายในโลกออนไลน์ หรือการถูกรอบงำโดยใช้ข้อมูล การทำการตลาดแฝง การถูกรอบงำโดยกลุ่มทุน รวมทั้งการแทรกแซงจากรัฐบาล หรือผู้มีอำนาจ ซึ่งจากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ ดังนี้

1) เพื่อศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- 2) เพื่อศึกษาบทบาทของโซเซียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อการลงโทษทางสังคม
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเซียลมีเดีย
- 4) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำเอากลไกดังกล่าวมาใช้เป็นมาตรการด้านการควบคุมโซเซียลมีเดียในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคม

1.3 คำถามและสมมติฐานการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากทฤษฎีวิทยาการศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคมของ สังกิต พิริยะรังสรรค์ โดยมองว่าการศึกษาานิยามและการให้ความหมายของคำว่า การลงโทษทางสังคม (Social Sanction) นั้น ในอดีตไม่ว่าจะเป็นจากนักสังคมศาสตร์ เช่น Radcliffe-Brown (1952) Whitmeyer (2002) Netter (2005) และ Verboon and Dijke (2010) ซึ่งมองการลงโทษทางสังคม (Social Sanction) เป็นการตอบสนอง (Counteract) อย่างหนึ่งจากสังคม โดยสามารถเป็นได้ทั้งด้านบวกและลบ (Positive or Negative Social Sanction) ทั้งการให้แรงจูงใจไม่ให้กระทำผิด หรือการลงโทษ โดยทำให้เกิดความอับอายหรือการลงโทษทางตรงอื่นๆ ซึ่งมีจุดอ่อนทางการศึกษาแบบหน้าที่นิยม (Functionalist Approach) เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ เป็นการมองการลงโทษทางสังคมเป็นเพียงบทบาทหน้าที่อะไรในสังคมซึ่ง สังกิต พิริยะรังสรรค์ (2559) มองว่ามีประโยชน์ในการอธิบายปรากฏการณ์ภายใต้สถานการณ์หนึ่งๆ เท่านั้น โดยขาดมุมมองทางประวัติศาสตร์ (Ahistorical Approach) ซึ่งทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามเพื่อทำการวิจัยครั้งนี้ว่า “เพราะเหตุใดโซเซียลมีเดียถึงมีส่วนสำคัญในการลงโทษทางสังคมในปัจจุบัน” ต่างจากการลงโทษและเคลื่อนไหวในอดีตที่ยังไม่มีเทคโนโลยีโซเซียลมีเดีย

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการตั้งคำถามให้กับการวิจัยหลักเพิ่มเติมว่าโซเซียลมีเดียนั้นมีบทบาทอย่างไรในการลงโทษทางสังคมในปัจจุบัน โดยต้องการทราบถึงเหตุการณ์การขับเคลื่อนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ และบทบาทของโซเซียลมีเดียในการเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อนการลงโทษ กล่าวคือ ในอดีตจนถึงปัจจุบันการลงโทษทางสังคมทั้งรูปแบบดั้งเดิม (Traditional) และการลงโทษผ่านโซเซียลมีเดีย มีรูปแบบที่หลากหลาย โดยไม่ว่าจะเป็นการลงโทษแบบใดก็ตามที่เห็นจากการศึกษาวิจัยในอดีต พบว่า การลงโทษแต่ละรูปแบบมีความเหมาะสมกับแต่ละบริบท ช่วงเวลา และวัตถุประสงค์ การศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานคล้ายกันกับการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social

Movement) ตรงกันกับ Buechler (2000) ว่ารูปแบบการลงโทษทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการสื่อสารข้อความที่สะท้อนความต้องการของสังคมเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องมีรูปแบบปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเสริมด้วย ซึ่งกล่าวได้ว่า การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียที่มีแค่การแชร์หรือคอมเมนต์ (Comment) ต่อกันไปเรื่อยๆ นั้น ไม่อาจทำให้การลงโทษได้ผลลัพธ์สำเร็จตามวัตถุประสงค์ หากขาดซึ่งการลงโทษผ่านโลกออฟไลน์ในชีวิตประจำวันด้วย

เนื่องจากเทคโนโลยีโซเชียลมีเดีย ทำให้ชีวิตจริงของคนในสังคมไปอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้น และน่าจะทำให้การลงโทษทางสังคมผ่านออนไลน์สร้างพลวัตในการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีการลงโทษทางสังคมในโลกความจริงหรือผ่านตัวกลาง ยกตัวอย่างเช่น คนที่ทำผิดในสมัยก่อนจนโดนสังคมลงโทษโดยการไปยื่นประณาม คำทอที่หน้าบ้านจนต้องย้ายครอบครัวหนี แต่ในปัจจุบันกลับโดนเข้าไปประณามคำทอใน เฟสบุ๊ก จนต้องปิดเพจหนีไป เพราะอับอายที่มีคนเข้ามาโจมตีจนไม่สามารถทนอยู่ในสังคมออนไลน์ต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ความเกี่ยวพันหรือความสัมพันธ์ของผลลัพธ์จากการถูกลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมจากโซเชียลมีเดียที่อาจเกิดขึ้นแบบไม่ตายตัว ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามการวิจัยครอบคลุมถึงผลลัพธ์ที่เกิดจากการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมว่าโซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างไร

สรุปคำถามและสมมติฐานการวิจัยได้โดยคำถามการวิจัยหลักของการวิจัยครั้งนี้ คือ

“ทำไมโซเชียลมีเดียจึงมีบทบาทในการลงโทษทางสังคมในปัจจุบัน”

โดยมีคำถามการวิจัยรองที่จะศึกษาเพิ่มเติมดังนี้

- 1) โซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างไรในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 2) โซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างไรในการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม
- 3) อะไรคือปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเชียลมีเดีย
- 4) รัฐควรมีมาตรการในการควบคุมโซเชียลมีเดียในประเด็นดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยในหัวข้อ “บทบาทของ โซเซียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม” เป็นการศึกษา รูปแบบบูรณาการข้ามศาสตร์โดยเริ่มต้นจากการมองสังคมในลักษณะที่เป็นระบบ ซึ่งการลงโทษทางสังคมนั้นเป็นวิธีการหนึ่งที่สังคมใช้ในการปรับตัว เพื่อเปลี่ยนแปลงการกระทำของผู้ที่อยู่ในสังคมเองเพื่อดำรงหรือนำพามาซึ่งบรรทัดฐานตามบริบทหรือช่วงเวลาของสังคม หรือเหตุการณ์นั้นๆ โดยการลงโทษทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบเสมือนระบบอินทรีย์ที่ซ่อมแซมตนเองได้ เมื่อเกิดการเบี่ยงเบนหรือเสียหายจากเหตุการณ์หรือการกระทำต่างๆ โดยนำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural - functional Theory) และการกระทำ (Social Action) ระหว่างกันของผู้กระทำ (Actor) มาเป็นทฤษฎีมหภาคในการศึกษาปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคม โดยนำมาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีการลงโทษทางสังคมที่สามารถศึกษาที่มากระบวนการ การเคลื่อนไหว และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในการลงโทษทางสังคม

การลงโทษทางสังคมซึ่งเป็นการลงโทษโดยสังคมเพื่อผลักดันให้เกิดการบังคับ หรือ กลายเป็นบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ จำเป็นที่จะต้องมีพื้นที่สาธารณะที่ไม่ถูกจำกัดอำนาจหรือ แทรกแซงไม่ว่าจะโดยภาครัฐหรือเอกชน โดยเฉพาะในบริบทของการใช้อินเตอร์เน็ตหรือ โซเชียลมีเดียที่ประชาชนทุกคนจะต้องมีอิสระในการให้ความเห็น หรือสื่อสารภายใต้กรอบที่ทำให้การขับเคลื่อนมีประสิทธิภาพภายใต้ความอิสระที่แท้จริง รวมทั้งกระบวนการเคลื่อนไหวในการลงโทษ ซึ่งการลงโทษทางสังคมเป็นการเคลื่อนไหวลักษณะหนึ่ง แต่ทฤษฎีการลงโทษทางสังคม จากอดีตถึงปัจจุบัน มีการศึกษาถึงกระบวนการในการจัดการที่ใช้ในการลงโทษน้อยมาก เพราะฉะนั้น การจะทำความเข้าใจในกระบวนการในการลงโทษทางสังคมนั้นจึงควรจะต้องศึกษาและอธิบาย โดยสามารถใช้ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) เพื่อเปรียบเทียบการบริหารจัดการ การระดม หรือองค์ประกอบในกระบวนการในการขับเคลื่อนทางสังคมกับเหตุการณ์ การลงโทษทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง

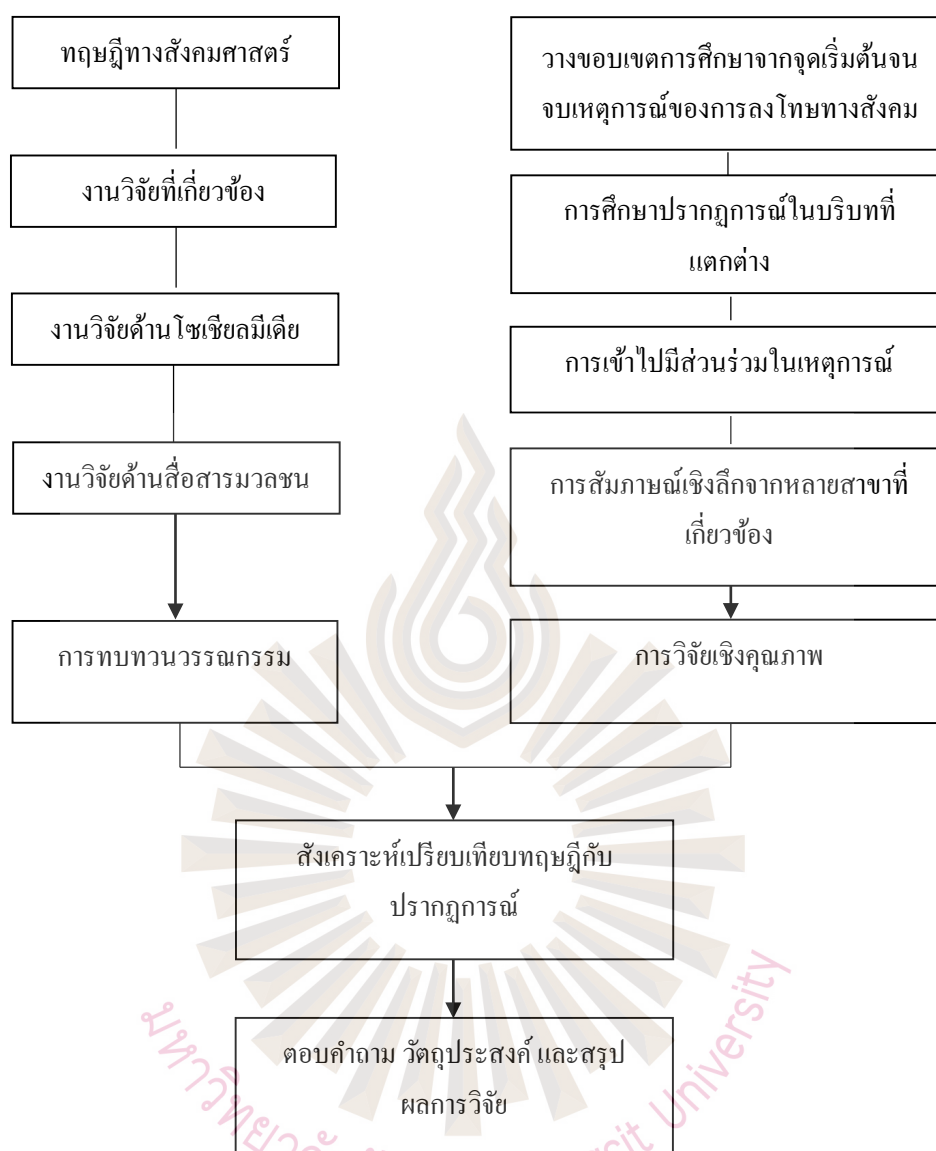
ด้วยการศึกษาในลักษณะมุมมองทางประวัติศาสตร์ ปรากฏการณ์ และบริบทที่แตกต่าง จึง ทำให้กรอบของการวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดที่จะทำการศึกษาทบทวนเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมในอดีตในลักษณะดั้งเดิมก่อนการใช้โซเชียลมีเดียรวมถึงบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้น และจะ ศึกษาวิจัยการลงโทษทางสังคมที่มีการขับเคลื่อนผ่านโซเชียลมีเดียและบริบททางสังคมในช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2551 จนถึง พ.ศ. 2560 เป็นเวลาทั้งหมด 10 ปี ย้อนหลัง โดยเน้นการศึกษาไปที่การใช้โซเชียล

มีเดียเป็นตัวขับเคลื่อนการลงโทษทางสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศ 2 เหตุการณ์ เพื่อต่อยอดจากกรณีศึกษาของ สังกิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2559) คือ 1) การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวของขบวนการหน้ากากขาว และ 2) การลงโทษทางสังคมในโครงการรับจำนำข้าว และเพิ่มเติมให้งานวิจัยครอบคลุมกับบริบทในสังคมทั่วโลก โดยจะทำการศึกษกรณีในต่างประเทศอีก 2 เหตุการณ์ คือ 1) การศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ซึ่งเป็นการประท้วงสงครามซึ่งเกิดขึ้นในโลกอาหรับตั้งแต่วันที่ 18 ธันวาคม 2553 และ 2) เหตุการณ์อื้อฉาวของบริษัท เฟสบุ๊ก (Facebook) และบริษัท เกมบริดจ์ แอนนาเลติกา (Cambridge Analytica) (เหตุการณ์ Facebook Scandal) ที่มีข้อมูลของผู้ใช้งาน Facebook รั่วไหลไปให้เกิดการใช้ประโยชน์ในการหาเสียงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาของ Donald Trump ซึ่งเหตุการณ์ทั้ง 4 เหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ที่มีการใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมและมีตัวอย่างที่เพียงพอสำหรับการศึกษาและตอบสนองมาตรฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

กรอบแนวคิดการวิจัยในการมองเหตุการณ์ทั้ง 4 เหตุการณ์จะศึกษาตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดจบของการลงโทษทางสังคมรวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการลงโทษและการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งมีลำดับ ดังนี้

- 1) บริบทแวดล้อมของแต่ละเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว เช่น ด้านโครงสร้างทางสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ปทัสถานของสังคมต่อเหตุการณ์
- 2) เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม
- 3) การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม รวมถึงวัตถุประสงค์หลัก (Main Objective) ของการลงโทษ
- 4) การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ เช่น การขยายตัวจากกลุ่มหนึ่งไปกลุ่มหนึ่ง (Node) หรือการสร้างเครือข่าย (Networking) การสร้างอัตลักษณ์รวมเพื่อการขับเคลื่อน (Collective Identity)
- 5) ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ (Result) เช่น ขับเคลื่อนสำเร็จหรือไม่สำเร็จ หรือทำให้เกิดโครงสร้างทางสังคมที่มีปทัสถานใหม่ ความเชื่อ วัฒนธรรม หรือกฎข้อบังคับใหม่ เกิดขึ้นหรือไม่

สรุปกรอบแนวคิดการวิจัยของการศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมในครั้งนี้ตามรูปที่ 1.1 ดังนี้

รูปที่ 1.1 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 นิยามศัพท์

การลงโทษทางสังคม (Social Sanction) หมายถึง การเรียกร้องของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงสังคม ไปในทิศทางที่ตนปรารถนา ซึ่งกระทำการโดยการสร้างความอับอาย ทำให้เสียชื่อเสียง หรือลงโทษด้วยการปรับ การทำทัณฑ์บนต่างๆ

โซเชียลมีเดีย (Social Media) หมายถึง สื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่บุคคลทั่วไปสามารถมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกันได้

จุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม หมายถึง จุดที่ทำให้สังคมจำเป็นต้องมีความเคลื่อนไหว หรือลงโทษ หรือเป็นจุดที่ขัดกับปทัสถาน (Norm) ของสังคม

การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย หมายถึง การลงโทษทางสังคมโดยใช้สื่อสังคม เช่น เฟสบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) อินสตาแกรม (Instagram: IG) เป็นต้น

การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) หมายถึง การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นขบวนการเรียกร้องของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ตนปรารถนา

พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) หมายถึง พื้นที่ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปพบปะพูดคุยกันในประเด็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ หรือ ประเด็นสาธารณะ

การศึกษารูปแบบสหวิทยาการ (Multi-disciplinary) หมายถึง การวิจัยโดยใช้ความรู้จากหลายสาขาวิชามาร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือ หัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง

การศึกษารูปแบบข้ามศาสตร์ (Trans-disciplinary) หมายถึง การวิจัยที่นักวิจัย และผู้ร่วมวิจัยจากหลายสาขามาทำวิจัยร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยนักวิจัยต้องทำโจทย์การวิจัยร่วมกันเห็นข้อมูลเหมือนกัน แล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้แบบบูรณาการ

บทที่ 2

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้มีมุมมองการลงโทษทางสังคมแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Trans-disciplinary) โดยเริ่มต้นจากการมองการลงโทษทางสังคมแบบโครงสร้างหน้าที่ (Structural-functional Theory) ที่มองว่าการลงโทษโดยสังคมเป็นการที่สังคมเกิดการซ่อมแซมตัวเองและอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ว่าเป็นลักษณะอินทรีย์ที่ทำการซ่อมแซมตนเอง เมื่อมีการเบี่ยงเบนจากปกติสถานของสังคมที่วางเอาไว้ โดยมีปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ในสังคมเป็นพลวัต ในการขับเคลื่อนการลงโทษ เช่น จากปัจเจก กลุ่มคน วัฒนธรรม ความเชื่อ และบรรทัดฐานต่างๆ ที่สังคมกำหนดไว้

ความหมายของทฤษฎีด้านสังคมวิทยาสามารถอธิบายได้ทั้งความหมายอย่างกว้าง หรือความหมายแบบเฉพาะเจาะจง แต่ทฤษฎีทางสังคมวิทยาจะต้องเป็นคำอธิบายปรากฏการณ์สังคมตามหลักเหตุผล โดยผู้ได้ทำการศึกษาทฤษฎีสังคมอย่างกว้าง คือ ทฤษฎีเชิงสังคมวิทยามหภาพ (Grand Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีเชิงบรรยายความที่สามารถอธิบายการกระทำและรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมเชิงมหภาค โดยสามารถอธิบายปรากฏการณ์สังคมตามหลักเหตุผล แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นอย่างมีระบบ จนสามารถพิสูจน์ความจริงนั้นได้

ทฤษฎีสังคมวิทยา เป็นทฤษฎีทางสังคมที่อาศัยลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งการลงโทษทางสังคมเองรวมถึงพลวัตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะโซเชียลมีเดีย เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแบบเป็นระบบโดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ตั้งแต่ในระดับปัจเจกชุมชน ไปจนถึงระดับสังคม และสามารถกลายเป็นปกติสถาน (Norm) ความเชื่อ (Belief) วัฒนธรรม (Culture) หรือการกระทำทางสังคม (Social Action) ประกอบกับเทคโนโลยีโซเชียลมีเดีย ซึ่งเข้ามาทำให้การสื่อสาร (Communication) และการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างปัจเจก กลุ่มคน หรือองค์กรต่างๆ มีความสลับซับซ้อน โดยเป็นทั้งพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ให้กับทุกคนทุกฝ่ายในสังคม และยังคงเชื่อมต่อกันโดยไม่มีอุปสรรคด้านสถานที่ ระยะทาง หรือเวลา อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตาม

2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural - Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ นับเป็นทฤษฎีแม่แบบที่สามารถบรรยายปรากฏการณ์ทางสังคมแบบเป็นระบบได้ดีทฤษฎีหนึ่ง ทั้งในแง่ของความเก่าแก่ มีชีวิตยาวนานจากอดีตและในแง่ของความนิยมของสังคมวิทยา ในสหรัฐอเมริกาทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงปี 2483 – 2508 และเสื่อมถอยลงบ้าง แต่ยังมีอิทธิพลไม่น้อยจนถึงปัจจุบัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2543)

ทฤษฎีตัวแบบสังคม (Model of Society) มองว่าสังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (Biological Organism) ซึ่งการศึกษาของ Durkheim (2438 อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534) นักสังคมวิทยาคลาสสิกคนหนึ่งได้อธิบายโครงสร้างทางสังคมด้วยการเปรียบเทียบกับเซลล์และอวัยวะของสิ่งมีชีวิต โครงสร้างทางสังคมถูกยึดโยงเข้าด้วยกันด้วย “พันธะผูกพันทางสังคม” (Social Bonds) ซึ่งเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ในลักษณะที่เป็นนามธรรม ที่แสดงออกมาในรูปแบบของการบูรณาการทางสังคม โดยในปัจจุบันนักสังคมวิทยาสมัยใหม่เข้าใจว่า ตัวแบบ เป็นเพียงอุปมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์สังคมเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริง (Reality) ซึ่งข้อเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ตั้งเป็นสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมได้ 3 ประการว่า 1) สังคมเป็นระบบๆ หนึ่ง 2) ระบบนั้นประกอบด้วย ส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และ 3) ระบบมีขอบเขตที่แน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการของอาณาเขตนั้นไว้เสมอ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534) ต่อจากนั้นจึงได้มีการขยายต่อเติมความคิดนี้ให้ครอบคลุมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตามแต่ความคิดของนักสังคมวิทยาที่นิยมอินทรีย์อุปมานี้แบบที่สุดโด่งกว่าแบบอื่นในหมู่นักโครงสร้าง – หน้าที่นิยมมองเห็นสังคมมีลักษณะดังนี้

1) สังคมในฐานะที่เป็นระบบ ที่มีอาณาเขตที่แน่นอนเป็นสังคมที่วางระเบียบตนเองควบคุมตนเอง (Self-regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาดุลยภาพไว้ได้

2) ในฐานะที่เป็นระบบที่บำรุงรักษาตนเอง ทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย สังคมมีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (Needs or Requisites) ซึ่งเมื่อสนองได้แล้ว จะทำให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ส่วนต่างๆ สามารถพึ่งพากันได้ (Homeostasis) และสามารถรักษาสมดุลภาพไว้ได้

3) เมื่อเป็นดังนั้น การวิเคราะห์ระบบที่บำรุงรักษาตนเอง (สังคม) ซึ่งสังคมวิทยาจึงควรต้องมุ่งสนองความต้องการ ความจำเป็นของส่วนประกอบต่างๆ ของสังคม ซึ่งการทำเช่นนี้จะส่งผลให้เป็นการรักษาความพึ่งพากันและดุลยภาพด้วย

4) ในระบบที่มีความต้องการ สังคมจึงจำเป็นต้องมีโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (Homeostasis) ดุลยภาพ (Equilibrium) และการมีชีวิต (Survival) อาจ

กล่าวได้ว่า โครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวกันได้ แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สามารถสนองความต้องการจำเป็นใดๆ หรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างในขณะเดียวกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534)

Talcott Parsons นักทฤษฎีทางสังคมยุคคลาสสิกอีกคนหนึ่งที่ศึกษาโครงสร้างหน้าที่และสนใจเรื่องการบูรณาการในระบบสังคม และระหว่างระบบสังคมกับระบบวัฒนธรรมและระบบบุคคล ตามความคิดของเขา บูรณาการของระบบสังคมจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นเชิงหน้าที่ (Functional Requisite) คือ ระบบสังคมจะต้องมีค่านิยมหนึ่ง ซึ่งเพียงพอที่จะแสดงบทบาทต่างๆ ที่ระบบต้องการ และระบบสังคมจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงแบบแผนวัฒนธรรมที่ทิ้งไม่รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย และกำหนดบังคับให้คนต้องกระทำการอันเป็นไปไม่ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเบี่ยงเบนและการขัดแย้งขึ้น (Parsons, 1968)

Parsons (1968) ได้ศึกษากรอบความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กันของระบบสังคม คือ การเป็นสถาบัน หรือเป็นแบบแผนที่ค่อนข้างถาวรและเป็นแบบแผน (Pattern) ของการกระทำระหว่างกันของปัจเจกในบริบทต่างๆ แบบแผนที่ดำรงอยู่ในรูปของวัฒนธรรม เกิดค่านิยมที่ยึดกันด้วยบรรทัดฐาน (Norm) ทางสังคม ที่พฤติกรรมจะสะท้อนค่านิยม (Value) ทั่วไปและระบบความเชื่อ (Belief) ส่วนค่านิยมและแบบแผนอื่นๆ ที่ไม่ใช่วัฒนธรรมของสังคม อาจกลายเป็นส่วนหนึ่งในระบบบุคคล ซึ่งเป็นตัวกำหนดความยินดีเต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่และตอบสนองต่อบรรทัดฐานของบุคคลในระบบสังคมอีกทอดหนึ่ง

โดยกระบวนการและ โครงสร้างกระบวนการกลายเป็นสถาบันตามมุมมองของพาร์สันส์ มีขั้นตอนดังนี้

- 1) ผู้กระทำซึ่งมีภูมิหลังต่างกัน เข้าสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม
- 2) สิ่งที่ผู้กระทำได้รับการขัดเกลามาก่อน เป็นผลจากความต้องการ ความจำเป็นและวิธีการ มีความต้องการ ความจำเป็นเหล่านี้จะได้รับการตอบสนองด้วยการรับเอาแบบแผนวัฒนธรรม
- 3) โดยผ่านกระบวนการการกระทำระหว่างกัน บรรทัดฐานทางสังคมจะก่อรูปขึ้น เมื่อผู้กระทำรับการขัดเกลามาก่อนเข้าหากัน
- 4) บรรทัดฐานเหล่านี้เกิดเป็นแนวทางปรับการขัดเกลาก่อนเข้าหากันของผู้กระทำแต่ขณะเดียวกัน ก็ถูกหล่อหลอมโดยวัฒนธรรม

5) บรรทัดฐานเหล่านี้จะทำหน้าที่ควบคุมการกระทำระหว่างกัน อันจะทำให้เกิดเสถียรภาพขึ้น (Parsons, 1968, อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ, 2533)

การกลายเป็นสถาบัน (Institution) ในสังคม สามารถเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงหรือกระทั่งการบำรุงรักษาสถาบัน ก็อาศัยการกระทำทางสังคมที่กล่าวมาเหล่านี้ด้วย โดยเมื่อการกระทำระหว่างปัจเจกจนถึงระดับชุมชน สามารถกลายเป็นสถาบันขึ้นมาแล้ว ระบบสังคมจึงเกิดขึ้น แม้อาจจะไม่เป็นการอธิบายสังคมทั้งสังคมแบบมหภาค (Macro) เพียงอย่างเดียวแต่หมายถึงสถาบันหรือองค์กรในสังคมขนาดใดก็ได้ ไม่ว่าจะขนาดเล็กแบบระบบสังคมย่อย (Subsystem) ไปจนถึงระดับมหภาคตามที่ พาร์สันส์ ได้มีการศึกษาโครงสร้างทางสังคมไว้ และการกลายเป็นสถาบันเป็นกระบวนการที่ทำให้โครงสร้างสังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ กลุ่มบทบาทที่กลายเป็นสถาบันแล้วรวมกันเข้าเป็นระบบสังคม เมื่อระบบสังคมใดเป็นระบบใหญ่อย่างเช่น สังคมในปัจจุบันที่มีความซับซ้อนซ้อนมีสถาบันหลายอย่างผสมผสานกันอยู่ โดยแต่ละสถาบันนั้นก็มีความเป็นสังคมระบบย่อยที่ต่างก็มีวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานที่ต่างกันออกไป เพราะฉะนั้น พาร์สันส์ จึงเสนอว่าการที่จะวิเคราะห์ระบบสังคมแบบมหภาค จะต้องคำนึงเสมอว่าระบบสังคมอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมของระบบย่อยและสัมพันธ์กับระบบบุคคล

พาร์สันส์ อธิบายถึงรูปแบบที่หลากหลายทางสังคม (Pattern Variables) ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่แสดงคุณลักษณะของระบบสังคมต่างๆ และสามารถใช้อธิบายประเภทแบบของแผนภูมิ (Modes of Orientation) ที่สามารถศึกษาระบบในระดับปัจเจก ระบบค่านิยมของวัฒนธรรมต่างๆ และความคาดหมายเชิงบรรทัดฐานของระบบสังคมในภาพรวมได้ โดยสร้างขึ้นมาจากมีตัวแปรเป็นคู่ที่มีลักษณะตรงกันข้าม เวลาวิเคราะห์อาจนำไปใช้อธิบายแนวการตัดสินใจของผู้กระทำ ระบบค่านิยมหรือความคาดหมายตามบทบาทก็ได้ ซึ่ง เชษฐา พวงหัตถ์ (2551) ได้อธิบายแนวคิดของพาร์สันส์ ไว้ดังนี้

- 1) Affectivity-Affective Neutrality เกี่ยวกับปริมาณของอารมณ์หรือความพึงพอใจตามแต่สถานการณ์ที่ใช้ ควรแสดงอารมณ์หรือความรักมากหรือน้อย
- 2) Diffuseness-Specificity แสดงถึงว่ากรณีนั้นๆ ควรมีความผูกพันในการกระทำระหว่างกันมากน้อยเพียงใด ความผูกพันควรแคบและเจาะจงหรือความผูกพันควรกว้างขวางไร้ขอบเขต
- 3) Universalism-Particularism เป็นตัวแปรที่กล่าวถึงหลักการประเมินค่าการกระทำของผู้อื่นในการกระทำระหว่างกันว่า ควรใช้หลักการวัดค่าสากลอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป หรือจะใช้หลักจิตวิสัยเฉพาะกรณี

4) Achievement-Ascription เกี่ยวกับการประเมินผู้อื่นว่าควรประเมินจากผลงานเป็นหลัก หรือดูจากเชื้อสายเป็นหลัก เช่น จากเพศ อายุ เชื้อสาย หรือสถานภาพทางครอบครัว

5) Self-Collectivity แสดงถึงว่าการกระทำนั้นควรมุ่งประโยชน์ส่วนรวม หรือประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก

มโนทัศน์นี้เป็นระบบค่านิยมที่ควบคุมบรรทัดฐานของระบบสังคมและควบคุมการตัดสินใจของระบบปัจเจก ดังนั้น รูปของระบบ การกระทำแท้จริงสองระบบคือ บุคคลและสังคม เป็นภาพสะท้อน สองระบบค่านิยมในวัฒนธรรม ความสำคัญของระบบวัฒนธรรมในการควบคุมระบบการกระทำอื่นๆ จะยิ่งชัดเจนขึ้น ระบบบุคคลผสมผสานเข้าไปในระบบสังคมและมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกกันไม่ออก และทำให้สังคมเกิดดุลยภาพ โดย พาร์สันส์ ศึกษาว่า มีกลไกในการขับเคลื่อนสองตัว คือ การขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมทางสังคม โดยการขัดเกลาทางสังคมทำให้ระบบปัจเจกมีโครงสร้างที่สอดคล้องและเข้ากันได้กับระบบสังคม ส่วนการควบคุมทางสังคม ทำให้ปัจเจกได้รับการจัดระเบียบในระบบสังคม เพื่อลดความตึงเครียดและการเบี่ยงเบน ซึ่งทำให้ปัญหาเรื่องเสถียรภาพหรือบูรณาการน้อยลง โดยหากกลไกที่ว่ามีล้มเหลวสังคมก็อาจนำไปสู่การเบี่ยงเบนและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไป เพื่อทำให้เกิดการบูรณาการและดุลยภาพในระบบสังคมอีกครั้ง (Parsons, 1968 อ้างถึงใน เศษฐา พวงหัตถ์, 2551)

ระบบสังคม 4 ระบบ ที่ Parsons (1968 อ้างถึงใน เศษฐา พวงหัตถ์, 2551) เสนอว่าเป็นระบบที่ทำหน้าที่แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการจำเป็นของสังคม คือ ระบบวัฒนธรรมแก้ปัญหา กฎระเบียบ ระบบสังคมแก้ปัญหาเสถียรภาพ ระบบบุคคลแก้ปัญหา การบรรลุเป้าหมาย และระบบอินทรีย์แก้ปัญหาการปรับตัว ความสัมพันธ์ระหว่างระบบก็จะถูกมองว่าเป็นเรื่องสัมพันธ์กับการแก้ปัญหา แต่ละระบบและระบบย่อยจะต้องมีหน้าที่แก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ด้วย เพราะฉะนั้นในการศึกษาระบบสังคมใดๆ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาหรือทำความเข้าใจระบบหรือระบบย่อยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อเหตุการณ์นั้นๆ ประกอบด้วย จึงจะสามารถสะท้อนความจริงทางสังคมหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

Parsons (1968 อ้างถึงใน เศษฐา พวงหัตถ์, 2551) ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับระบบ Cybernetic Hierarchy ของสังคม ที่มีความสัมพันธ์กันของระบบการกระทำในสังคม 4 ระบบ โดยเสนอว่าระบบวัฒนธรรมจะควบคุมการสื่อสารของระบบสังคม สังคมควบคุมการสื่อสารระหว่างบุคคล บุคคลควบคุมการสื่อสารของระบบอินทรีย์ โดย พาร์สันส์ เน้นว่าแต่ละระบบที่ต่ำกว่าอาจถือ

เป็นองค์ประกอบเล็กที่ส่งเสริมให้กับระบบที่สูงขึ้นไป กล่าวคือระบบอินทรีย์เป็นแรงขับเคลื่อนของระบบบุคคล บุคคลเป็นแรงขับเคลื่อนของระบบสังคม ระบบสังคมเป็นแรงขับเคลื่อนให้ระบบวัฒนธรรมอีกทอดหนึ่ง

สื่อสัญลักษณ์กลางในการปริวรรต (Generalized Symbolize Media of Exchange) ในกระบวนการแลกเปลี่ยน หรือปริวรรตระหว่างกัน มักจะต้องนำเอาสื่อกลางมาใช้ เช่น การสื่อสาร โดยข้อความหรือสื่อต่างๆ มีตัวแทนเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับเรื่องการควบคุมข่าวสารในการแลกเปลี่ยนที่กล่าวมาแล้ว โดย เชษฐา พวงหัตถ์ (2551) ได้อธิบายข้อเสนอของ Parsons ว่าการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันของระบบการกระทำต่างๆ เป็นไปได้ 3 ทาง คือ ทางแรก การแลกเปลี่ยนระหว่างระบบ การกระทำโดยใช้สิ่งเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น อำนาจ อิทธิพล และความผูกพัน ทางที่สองการแลกเปลี่ยนภายใน ระบบใดระบบหนึ่งราคาของสื่อจะมีค่า เช่นเดียวกับที่ใช้กันระหว่างระบบนั่นเอง และทางสุดท้ายหน้าที่เฉพาะของแต่ละระบบจะเป็นตัวกำหนดสื่อกลางที่จะใช้ในระบบหรือระหว่างระบบ

ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ Parsons มีความต่อเนื่องกับความคิดเรื่องลำดับขั้นของการควบคุมข่าวสาร โดยในกระบวนการความสัมพันธ์ของการสื่อสารและแรงขับเคลื่อนภายในแต่ละระบบหรือระหว่างระบบที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม โดย พาร์สันส์ กล่าวว่า การมีการสื่อสารและการขับเคลื่อนมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จะทำให้บรรทัดฐานของสังคมเกิดขึ้นมากจนขัดกันจากการขับเคลื่อนที่มากเกินไป หรืออาจเกิดการไม่เข้าใจข่าวสารจากการที่มีการขับเคลื่อนน้อยเกินไป อาจทำให้เกิดการเสียระเบียบขึ้น เพราะฉะนั้นระบบการควบคุมการสื่อสารจะสามารถเป็นทั้งแหล่งที่จะทำให้เกิดความสมดุลและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ซึ่งในประเด็นนี้มีจุดอ่อนจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลจากการควบคุมข่าวสารโดยมีความไม่ตายตัวจากบริบทของสังคมที่ซับซ้อนขึ้น รวมถึงจากรูปแบบการสื่อสารที่เปลี่ยนไปในลักษณะ Many to Many ในปัจจุบันที่การควบคุมเป็นไปได้ยาก โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมน่าจะเกิดจากการที่มีการขับเคลื่อนทางข่าวสารที่มีแนวโน้มมากขึ้นและซับซ้อนขึ้น โดยรูปแบบที่น้อยเกินไปไม่น่าจะเกิดขึ้นและขับเคลื่อนสังคมได้ตามที่ พาร์สันส์ อ้างแนวความคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ Parsons จึงเป็นความเข้าใจแบบผสมผสานระหว่างพัฒนาการทางสังคมและทฤษฎีการกระทำทางสังคม โดยความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านการสื่อสาร จากอดีตถึงปัจจุบันกับระบบการกระทำโดยการลงโทษทางสังคมเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น เมื่อมองการกระทำหรือเหตุการณ์ โดยเฉพาะเรื่องการลงโทษทางสังคมจากระบบการสื่อสารใน

รูปแบบใหม่ผ่านออนไลน์ในโซเซียลมีเดีย จะเป็นพลวัตในรูปแบบใหม่ที่มีความซับซ้อนและเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่ทำให้สังคมมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพและเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมจากการมีเป้าหมายร่วมกัน (End) ตามที่ Parsons เคยกล่าวไว้ ซึ่งการตั้งเป้าหมายร่วมกันจะทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น สังคมจะต้องมีการกำหนดวิธีการต่างๆ (Mean) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันของสังคม โดยมีบรรทัดฐานเข้ามาทำหน้าที่นี้ ซึ่งสิ่งที่โซเซียลมีเดียใช้ในการลงโทษทางสังคมเป็นเหมือนเครื่องมือหรือสะพานในโครงสร้างทางสังคม เพื่อเชื่อมต่อและเป็นตัวเร่ง (Stimulus) ให้เกิดการสร้างการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายร่วมในสังคมอย่างเป็นแบบแผนรวดเร็วมากขึ้น

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ยังมีมุมมองในลักษณะที่เป็นแบบแผน เป็นโครงสร้างและระบบผ่านมุมมองเชิงประจักษ์ (Empirical) ลักษณะมหภาคในภาพรวม โดยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งของสังคมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ด้วยแบบมีดุลยภาพ โดยสังคมจะอยู่ได้โดยการมีค่านิยมร่วม (Shared Value) ซึ่งมีมาตรฐานที่ยอมรับและยึดถือร่วมกัน (Morrison, 2006) โดยสังคมนั้นเป็นระบบที่ซับซ้อน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและมีส่วนที่พึ่งพากัน แต่แต่ละส่วนของสังคมมีอิทธิพลต่อกัน แต่แต่ละส่วนของสังคมคงอยู่ได้ เพราะมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ เพื่อบำรุงรักษาให้สังคมคงอยู่ หรือเกิดเสถียรภาพของสังคมทั้งสังคม ความคงอยู่ของแต่ละส่วนของสังคม (Pollini and Sciortino, 2001)

ทฤษฎีของนักวิชาการที่กล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านของโครงสร้างทางสังคม (Social Structural Transition) เช่น วิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) หรือ แวน เก็นเนป (Van Gennep) ในงานเขียนอย่าง “Rites of Passage” หรือ “The Ritual Process” โดย Turner (1966) มองว่า สมาชิกในสังคมมีการเปลี่ยนผ่านจากสถานะหนึ่งไปอีกสถานะหนึ่ง โดยเกิดจากการแยกตัวออกจากชีวิตปกติ (Liminality มาจากภาษาลาตินแปลว่าธรณี ประจวบ) และอธิบายในเชิงสังคมวิทยาว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มที่มีคุณสมบัติในการต่อต้าน โครงสร้างเดิม (Anti-structure) และเป็นการนำไปสู่โครงสร้างหรือความต้องการ หรือกฎกติกาใหม่ และ Van Gennep ก็มองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในลักษณะนี้ว่าเป็นวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงของสังคมมาโดยตลอด คำว่าพิธีเปลี่ยนผ่านหรือสถานะในความหมายของ แวน เก็นเนป หมายถึงพิธีที่สร้างขึ้นในขณะที่คนใดคนหนึ่งกำลังจะเปลี่ยนสถานะในชีวิต และเปลี่ยนจากโลกหนึ่ง (อาจหมายถึงโลกจริงๆ หรือสังคมหนึ่ง) ไปอีกโลกหนึ่ง แวน เก็นเนป กล่าวว่าพิธีเปลี่ยนสถานะจะประกอบขึ้นจาก 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นขั้นตอนที่แยกตัวจากของเดิม (Separation) ขั้นตอนที่สองเป็นขั้นตอนที่ไปอยู่ตรงจุดที่จะเข้าไปใน

ของใหม่ (Boundary) ขั้นตอนที่สามเป็นขั้นตอนที่กลับมารวมกันได้อีกครั้ง (Re-aggregation) หรือ บางสังคมก็เรียก 3 ขั้นตอนนี้ว่า Preliminal, Liminal และ Postliminal ซึ่งหมายความว่า บุคคลหรือ สังคมที่จะเข้าทำพิธีเปลี่ยนสภาวะจะต้องถูกตัดขาดจากสถานภาพดั้งเดิมของตน แล้วต้อง ปรับเปลี่ยนตนเองในระยะที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ แล้วในที่สุดกลับเข้าร่วมกับสังคมอีกครั้งในสภาวะ ทางสังคมที่ได้รับใหม่ (Gennep, 1960)

Giddens (1971) ใช้แนวศึกษาที่เปรียบเทียบโครงสร้างในลักษณะที่เป็นทางการและเป็น นามธรรม ดังกล่าว แต่เขาก็ได้โต้แย้งว่า โน้ตส์เรื่องโครงสร้าง (Structure) และการก่อตัวของ โครงสร้าง (Structuring Properties) ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในฐานะที่คน ทั่วไปใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและขยายขนาดไปสู่เป้าหมาย ร่วมหรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยชี้ให้เห็นในเชิงเปรียบเทียบว่าคนทั่วไปทราบถึงกฎเกณฑ์ของ การกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม เพียงแต่พวกเขาไม่จำเป็นต้องใช้มันอย่างเปิดเผย เพื่อที่จะใช้ชีวิตในสังคม หรือเพื่อที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ และคนในสังคมทั่วไปนำเอา กฎเกณฑ์ของการกระทำ และการมีปฏิสัมพันธ์กันมาใช้ในฐานะเป็นทรัพยากร (Resources) ที่ช่วย ให้พวกเขาทำสิ่งต่างๆ ในการใช้ชีวิตประจำวันได้

เชษฐา พวงหัตถ์ (2551) ได้นำเอากฎเกณฑ์ดังกล่าวของ Giddens มาอธิบายการผลิตซ้ำทาง สังคมที่เกิดขึ้นจากกฎเกณฑ์ในลักษณะที่การกระทำ และการมีปฏิสัมพันธ์กันนั้นทำให้เกิดการก่อตัว ของโครงสร้าง โดยเมื่อมองจากปัจเจกบุคคลจะพบว่า การกระทำต่างๆ ของปัจเจกเป็นการกระทำ โดยไม่ตั้งใจ แต่เป็นการที่ปัจเจกบุคคลทุกคนจำเป็นต้องใช้ หรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้นใน การประกอบกิจกรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งอธิบาย โครงสร้างทางสังคม (Social Structures) ว่า ไม่ได้เป็นแค่เพียงข้อเท็จจริง (Fact) ที่อยู่ภายนอก หรือเป็นตัววางกรอบจำกัดการกระทำของคนใน สังคม แต่โครงสร้างทางสังคมเป็นเงื่อนไขของการกระทำทางสังคม (Conditions of Social Action) ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านการกระทำทางสังคมในภาพรวม

Giddens (1971) ยังมองว่าสังคมในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์จะกำหนด ความสัมพันธ์ของเวลาและพื้นที่ให้กับสถาบัน การดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติต่างๆ ในสังคม โดยอ้าง ว่าการกระทำทางสังคมไม่ว่ารูปแบบใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในมิติของเวลา และพื้นที่แตกต่างกัน และก็ สามารถสร้างความหมายและเนื้อหาให้กับเวลาและพื้นที่ด้วย เช่น ในสังคมก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) เวลาและพื้นที่ถูกผูกโยงอย่างแนบแน่นเข้ากับสถานที่ (Place) ของกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้น

ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่ในทางตรงข้ามใน โลกสมัยใหม่ (Modern) เวลา และพื้นที่ถูกจัดระเบียบ ให้เป็นอิสระต่อกัน โดยเห็นได้ในปัจจุบันที่การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอาจจะกระทำกันข้ามทวีป และข้ามเส้นกำหนดเวลาได้ด้วยการกดคีย์บอร์ดของเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือโลกอินเทอร์เน็ตทำให้ สามารถติดต่อกันในระยะไกลได้ และยังคงสภาพเหตุการณ์จากจุดใดจุดหนึ่งของโลกให้ไปปรากฏ บนจอภาพไม่ว่าจะอยู่ในที่แห่งใดในโลกได้จับไว้ในชั่วพริบตา เวลาและพื้นที่ในโลกสมัยใหม่ได้ ถูกทำให้หลุดลอยออกมาจากบริบทของการกระทำที่เคยเป็นเรื่องของจารีตประเพณีท้องถิ่นที่การ กระทำทางสังคมทั้งหมดแม้จะเกิดขึ้นในมิติของเวลาและพื้นที่ แต่วิธีการที่เวลาและพื้นที่ถูกจัด ระเบียบผ่านการกระทำทางสังคมมีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างสังคมก่อนสมัยใหม่และสังคม สมัยใหม่

เชษฐา พวงหัตถ์ (2551) ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมในปัจจุบันว่าได้ก้าว เข้าสู่ยุคของ “การทำให้เป็นสมัยใหม่ที่มีการขบคิดทบทวนถึงผลที่ตามมาอยู่ตลอดเวลา” (Reflexive Modernization) ซึ่งหมายความว่ายุคสมัยปัจจุบันมีลักษณะของสิ่งที่ กิดเคนส์ เรียกว่า “การไตร่ตรอง สะท้อนคิดทางสังคม” (Social Reflexivity) ซึ่งก็คือสังคมที่มีเงื่อนไขต่างๆ ในการใช้ชีวิตของที่เป็น ผลของการกระทำของทุกคนมากขึ้น และในทางกลับกัน การกระทำของสังคมก็มีทิศทางไปสู่การ จัดการหรือการรับมือกับความเสี่ยงและ โอกาสต่างๆ ซึ่งสังคมเป็นผู้สร้างมันขึ้นมาเองมากขึ้น

วิเชียร ศิริสุภาพกุล (2011) มีมุมมองโครงสร้างทางสังคมของประเทศไทยว่าเป็นลักษณะ Collectivism ซึ่งเป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่คนในสังคมให้ความสำคัญกับกลุ่มและต้องการการยอมรับ จากสังคมนอกรับข้าง พอใจกับการพึ่งพาระหว่างกันทั้งในทางจิตใจและวัตถุในระดับสูง ให้ความสำคัญมากกับการอยู่ร่วมกัน ต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบท สังคมในประเทศไทยรวมทั้งกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีมิติของวัฒนธรรม แบบ Collectivism ในระดับค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่การใช้เวลาของคนไทยต่อวัน ในโซเชียลมีเดียติดมากจนอันดับโลก การลงโทษทางสังคมโดยเฉพาะในโลกออนไลน์ผ่านการ สร้างค่านิยม หรือบรรทัดฐาน (Normative Condition) รวมทั้งการสร้างสถานการณ์ (Situation Condition) ตามทฤษฎีของ Parsons (1968) ในสังคมแบบ Collectivism ที่ความต้องการให้เป็นที่ ยอมรับในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะในโซเชียลมีเดียแล้วยิ่งทำให้การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียล มีเดียสามารถทำได้โดยง่าย

2.2 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social Action)

2.2.1 การกระทำทางสังคม

การกระทำของมนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะมีพฤติกรรมที่เรียกว่าเป็นการกระทำทางสังคม ซึ่งหมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออกมาโดยที่การกระทำนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่น มีบางครั้งเหมือนกันที่พฤติกรรมของบุคคล ไม่เกี่ยวข้องกับสังสรรค์กับคนอื่น แต่เป็นเพียงชั่วคราวช่วยยามเท่านั้น เช่น การนอนหลับ ตามปกติแล้วบุคคลมักจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะอยู่โดยไม่สังสรรค์กับคนอื่นเลย การเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเห็นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ การเกี่ยวข้องกับระหว่างสองฝ่ายที่ติดต่อกันโดยตรง เช่น การพูดคุย การโทรศัพท์ หรือทางอ้อมโดยเรานั่งอยู่คนเดียวใช้ความนึกคิดถึงบุคคลอื่น หรือมักจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ทั้งนี้ เพราะเราได้รับการกระตุ้นจากผู้อื่น เช่น อ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ ดูภาพยนตร์ ในกรณีที่นักเรียนคนหนึ่งต้องดูหนังสือทั้งที่อยากไปเที่ยวกับเพื่อน ก็หมายความว่านักเรียนผู้นั้นมีแผนการแล้วว่าจะดูหนังสือ เพื่อสอบ ซึ่งเขาถูกกระตุ้นจากครู หรือได้รับการคาดหวังจากพ่อแม่ว่าต้องเรียนหนังสือให้เก่ง เป็นต้น

บ้านจอมยุทธ์ (2543) ศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการกระทำทางสังคม (Element of Social Action) ว่ามีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ตัวผู้กระทำ (Actor) 2) เป้าหมาย (Goal or End) 3) เงื่อนไข (Condition) 4) วิธีการ (Means) ซึ่งประกอบด้วย

1) ตัวผู้กระทำ ตัวผู้กระทำขึ้นซึ่งพิจารณาจากสภาพร่างกายและสภาพจิตใจควบคู่กัน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ทางจิตวิทยาที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้น มีจิตเป็นพื้นฐานของความรู้สึกนึกคิด นั่นก็คือแรงจูงใจ ซึ่งได้มาจากหลายทางด้วยกัน เช่น มาจากแรงขับภายใน ได้แก่ ความหิว ความกระหาย และความต้องการทางเพศ เป็นต้น หรือมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ และสภาพสังคมรอบตัว ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมแตกต่างกัน เช่น คนชนบทกับคนในเมืองนั้น มีความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และการกระทำที่แตกต่างกันอย่างมาก

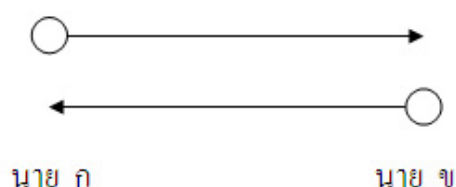
2) เป้าหมาย การกระทำทางสังคมจะต้องมีเป้าหมายมิใช่เป็นการกระทำลอย ๆ ทั้งนี้ เพราะมนุษย์เป็น End-pursuing Animal ซึ่งหมายความว่า การกระทำของมนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายมิใช่กระทำไปโดยอัตโนมัติด้วยสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และเป้าหมายที่มนุษย์มีนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีมนุษย์ได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาในรูปแบบลักษณะใดๆ

3) เงื่อนไข หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เป็นเครื่องขัดขวางหรือสนับสนุนให้บุคคลไปสู่เป้าหมาย เงื่อนไขอาจมาจากสิ่งต่างๆ หลายทางด้วยกัน เช่น สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคล อาจเป็นฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว หรืออาจเป็นเพราะบุคลิกภาพเฉพาะตัว ความสามารถ ส่วนบุคคลทั้งสภาพร่างกายและสติปัญญา เป็นต้นว่า บางคนอยากเป็นแพทย์แต่สอบตกประจำ บางคนอยากเป็นนายทหารแต่กลัวเสียงปืน บางคนอยากเป็นนายตำรวจแต่ตาบอดสี มนุษย์ที่อยู่ในสังคม จะพบว่า มีเงื่อนไขทางสังคมกำหนดไว้มากมาย ถ้าคนในสังคมใหญ่ยอมรับว่าถูกต้อง แต่บุคคลไม่ยอมรับเงื่อนไขนั้นก็มิอุปสรรค เช่น อยากร่ำรวยมีเงินมากๆ ถ้าไปปล้น จี้ ลักขโมยจากผู้อื่นก็เป็นการผิดเงื่อนไขทางสังคมเพราะคนอื่นเขาไม่ยอมรับเงื่อนไข บางอย่างมาจากธรรมชาติเรากลัวไม่ได้ เช่น อยากไปจังหวัดเชียงใหม่ จะหลับตานรมิตให้ไปในจิตใจไม่ได้ จำต้องเดินทางผ่านจุดต่างๆ

4) วิธีการ ผู้กระทำนั้นต้องมีวิธีการเลือกกระทำได้หลายทาง เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่ตนต้องการได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณค่าที่ตนมีอยู่

2.2.2 การกระทำระหว่างกันทางสังคม หรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction)

บ้านจอมยุทธ (2543) ได้ศึกษาการกระทำระหว่างกันทางสังคม เป็นการกระทำระหว่างบุคคลในกลุ่มหรือกลุ่มต่อกลุ่ม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันด้วยเจตนา และมีความหมายที่เข้าใจกัน นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาพิจารณาการกระทำระหว่างกันทางสังคมของมนุษย์ในลักษณะที่เป็น Symbolic Interaction ซึ่งหมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันอย่างมีสัญลักษณ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์กันในทางลายลักษณ์อักษร เช่น การเขียนจดหมายติดต่อถึงกันและกัน การกระทำทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับ การติดต่อสื่อสาร (Communication) โดยปกติกลุ่มคนหรือสังคมไม่ได้อยู่นิ่งเฉยกับที่ แต่จะมีการกระทำระหว่างกันทางสังคมอยู่ตลอดเวลา แม้แต่บุคคลที่อยู่ร่วมกันเพียง 2 คน เช่น ในกรณี นาย ก กับนาย ข เป็นเพื่อนกัน คู่กันซึ่งเขียนออกมาได้ดังนี้

รูปที่ 2.1 บุคคลที่อยู่ร่วมกันเพียง 2 คน

ที่มา: บ้านจอมยุทธ, 2543

การกระทำระหว่างกันและกันของ นาย ก กับนาย ข นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร อาจอธิบายได้ โดยนำแนวความคิดในเรื่อง ความคาดหวังในบทบาท (Role-expectation) ซึ่งเป็นบทบาทที่บุคคล คาดคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างไร กลไกที่ทำให้เราคิดได้ คือ เครื่องมือทาง สังคม ได้แก่ บรรทัดฐานหรือปทัสถาน (Norm) และสถานภาพ (Status) โดยบรรทัดฐานนั้น บุคคล จะได้รับจากทั้งทางตรงและทางอ้อมมาตั้งแต่เยาว์วัยและมากขึ้นตามลำดับจากสังคมที่เขาเป็น สมาชิกอยู่ สำหรับสถานภาพนั้น บุคคลเดาหรือคิดให้ถูกต้องว่าคนอื่นที่กำลังจะมีบทบาทติดต่อกับ เรานั้นมีสถานภาพอย่างไร โดยดูได้จากสัญลักษณ์ทางสถานภาพ (Status Symbol) เช่น คุ้ได้จาก การ แต่งกาย น้ำเสียง คำพูด ซึ่งบุคคลจะเดาได้โดยขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล หลังจากนั้น บุคคลก็เลือกดูว่าในสถานภาพนั้นมีบรรทัดฐานกำหนดให้ปฏิบัติอย่างไร นี่ก็คือความ คาดหวังในบทบาทของบุคคลซึ่งต้องมีทุกคน ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ของครูและนักเรียน นักเรียนก็มีวิจาร์ณญาณว่าตนจะมีปฏิกริยาต่อครูอย่างไร เมื่อพวกเขา มีความสัมพันธ์กับครู เช่นเดียวกัน ครูก็สามารถทราบได้ล่วงหน้าว่าตนจะทำอย่างไรกับนักเรียน

มีบางครั้งซึ่งอาจเกิดปัญหาเนื่องจากความคาดหวังในบทบาทของบุคคลผิดไป ทำให้เกิด ปรากฏการณ์ในสิ่งที่สังคมไม่ต้องการ อาจเกิดความขัดแย้ง ไม่พอใจ หรือสร้างความเกลียดชังขึ้นมา ดังนั้น สังคมจึงพยายามแก้ไขในสิ่งนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งออกมาในแบบพฤติกรรมที่แตกต่าง กันออกไป

โดยสรุป การกระทำระหว่างกันทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำเพื่อแก้ปัญหา ต่างๆ และเพื่อคืนรนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยมีการติดต่อกันแต่ละคน แต่ละ กลุ่มอาจมีความต้องการคุณค่าหรือสิ่งจูงใจเหมือนกันหรือต่างกัน

2.3 ทฤษฎีการลงโทษทางสังคม (Social Sanction Theory)

เพื่อตอบคำถามหลักของการศึกษาเกี่ยวกับนิยามและความหมายของการลงโทษทางสังคม ในบริบทต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้จึงได้มี การศึกษามุมมองต่างๆ ของนักวิชาการ ที่ได้มี การศึกษาและให้คำจำกัดความของการลงโทษทางสังคมที่แตกต่างกัน

ทฤษฎีการลงโทษทางสังคม (Social Sanction Theory) เริ่มมีการศึกษาโดยนักสังคมวิทยา Radcliffe-Brown (1934) โดยอธิบายว่าการลงโทษทางสังคมนั้นเป็นปฏิกริยาต่อพฤติกรรมที่ได้รับ

ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม โดยในภายหลัง Gibbs (1966) แย้งว่าการกระทำทั้งหมดตามที่ บรรานันท์ กล่าว อาจไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่นับเป็นการลงโทษทางสังคม โดยได้กำหนดเกณฑ์ที่สามารถนิยาม เป็นการการลงโทษ โดยจะต้องมีองค์ประกอบต้องมีการอ้างอิงถึงการกระทำที่ผิดหรือเบี่ยงเบนจาก บรรทัดฐานทางสังคมโดยถูกกระทำโดยผู้กระทำอย่างน้อยหนึ่งคน และการลงโทษดังกล่าวจะต้อง ทำโดยผู้ที่สามารถลงโทษให้ผู้ถูกลงโทษมีความอับอาย หรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมได้ ซึ่งผู้ถูกลงโทษจะต้องรับรู้ถึงการลงโทษไม่ว่าทางใดก็ตาม

Radcliffe-Brown (1952) ให้ความหมายของการลงโทษทางสังคมในแบบกว้างว่าเป็น ปฏิกริยาการตอบสนองทางสังคม ทั้งการต่อต้านแบบไม่เห็นด้วยหรือยินยอม โดยเป็นลักษณะวิภาษ วิธี (Dialectic) คือมีทั้งด้านบวกและลบในความหมายของตัวเอง โดยการสร้างแรงจูงใจผ่านการ ลงโทษทางสังคมเชิงบวก (Positive Social Sanction) และจัดระเบียบจากมาตรการหรือกฎเกณฑ์ ต่างๆ การบีบบังคับทางจิตใจ การต่อต้าน (Resistance) การประท้วง (Protest) ในรูปแบบที่เรียกว่าการ ลงโทษทางสังคมเชิงลบ (Negative Social Sanction) ซึ่งการลงโทษทางสังคมเป็นแบบสนับสนุน และการควบคุม เพื่อให้สมาชิกในสังคมที่เบี่ยงเบนต่อปทัสถานทางสังคม กลับมาปฏิบัติตามกฎหรือบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้

ในขณะที่การให้ความหมายต่อการลงโทษทางสังคมในรูปแบบที่เฉพาะเจาะจง โดย นักวิชาการ เช่น Netter (2005) ได้กล่าวว่า การลงโทษทางสังคมเป็นการลงโทษที่เป็นทางเลือก (Alternative Sanctions) หรือเป็นการลงโทษด้วยวิธีอื่นๆ แทนที่จะลงโทษโดยกฎหมายทั้งในทาง อาญาหรือแพ่ง เช่น การลงโทษที่ทำให้เกิดความอับอายหรือเสียชื่อเสียง หรือเป็นส่วนเสริม นอกเหนือจากการลงโทษเฉพาะกฎหมาย

Gopalan (2007) ได้ขยายความหมายของการลงโทษทางสังคมให้เห็นภาพมากขึ้น โดย ยกตัวอย่างการลงโทษทางสังคมในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศ โดยรวมการทำให้อับอาย การเลิกให้ความเชื่อถือ การแสดงความรังเกียจ หรือขับไล่ให้ออกจากกลุ่มหรือสมาชิก การออกเสียง ที่เป็นไปในทางตรงกันข้าม หรือไปสนับสนุนกลุ่มหรือประเทศที่เป็นปฏิปักษ์ ซึ่งแนวคิดของ โกวา แลน นั้นเน้นไปที่การอธิบายกระบวนการการลงโทษ โดยมีข้อแตกต่างจาก เน็ชเทอร์ ที่มองเพียง ผลลัพธ์ของการลงโทษทางสังคมเท่านั้น

Verboon and Marius (2010) ได้ให้ความหมายนอกเหนือจากนักวิชาการท่านอื่นๆ โดยขยายความถึงการลงโทษทางสังคมเกิดขึ้น โดยการที่บุคคลในสังคมร่วมกันแสดงพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับการกระทำของบุคคลที่เป็นสมาชิกที่ผิดไปจากมาตรฐาน หรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ โดยอาจเป็นการลงโทษเพื่อชดเชยข้อเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น หรือเป็นการแสดงออกถึงการไม่ยอมรับของสมาชิกหรือชุมชน ซึ่งเป็นการมองการลงโทษทางสังคมในแง่ลบ (Negative) เพียงอย่างเดียว

โดยทั่วไปการลงโทษทางสังคมจะใช้เพื่อให้มั่นใจว่าการปฏิบัติของแต่ละบุคคลเป็นไปตามเกณฑ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่กำหนดร่วมกันและบังคับใช้โดยชุมชน (Bicchieri, 2006) การลงโทษจึงรวมถึงการลงโทษตามกฎหมาย (Law) โดยไม่เพียงแต่เป็นการลงโทษแต่ยังสามารถกำหนดเป็นรางวัล หรือการให้ความเคารพจากสมาชิกในชุมชน เพื่อควบคุมหรือกระตุ้นให้เกิดการดำรงซึ่งบรรทัดฐานทางสังคมนั้น Radcliffe-Brown (1934) ก็ได้เสนอว่าการลงโทษทางสังคมทั้งเชิงบวก (Positive) และลบ (Negative) สามารถกระทำได้ตั้งแต่ในระดับปัจเจกจนถึงสถาบันหรือชุมชนได้ ในประเทศไทยได้มีการให้ความหมายอย่างกว้างของการลงโทษทางสังคมตามพจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532, น. 361-362) ว่าสิทธิบัญญัติทางสังคม ซึ่งหมายถึง การขู่ว่าจะลงโทษหรือการสัญญาว่าจะให้รางวัลตามที่กลุ่มกำหนดไว้สำหรับการประพฤติปฏิบัติของสมาชิก เพื่อชักนำให้สมาชิกกระทำตามข้อบังคับและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งความหมายตามพจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถานสอดคล้องกับนักวิชาการอย่าง แรคคลิฟฟ์ บราวน์ และ ไวท์เมเยอร์ โดยนักวิชาการชาวไทยอีกท่านหนึ่งคือ ปภาณี ฐิติวัฒนา (2523, น. 64) ได้อธิบายขยายความการลงโทษทางสังคมเชิงบวก (Positive Social Sanction) ว่าเป็นการกระทำเช่น ยกย่องชมเชย การประกาศเกียรติคุณ การให้ความดีความชอบ การยอมรับ การได้สถานภาพที่สูงขึ้น ฯลฯ ส่วนการลงโทษทางสังคมเชิงลบ (Negative Social Sanction) เป็นการลงโทษ (Punishment) โดยสามารถแบ่งย่อยลงไปได้อีก เช่น การลงโทษทางวัฒนธรรม (Cultural Sanction) การลงโทษด้านศาสนา (Religious Sanction) การลงโทษด้านคุณธรรม และจริยธรรม (Moral and Ethical Sanction) หรือไม่ว่าจะเป็นการลงโทษด้านเศรษฐกิจ (Economic Sanction) การเมือง (Political Sanction) ฯลฯ

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ได้กำหนดนิยามไว้กับการลงโทษทางสังคม โดยเริ่มต้นจากการศึกษาพิจารณาปรากฏการณ์ โดยดูจากที่ไปที่มาของสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมองทั้งการเคลื่อนไหวทั้งในระดับปัจเจก (Individual Action) และเป็นกลุ่มก้อน (Collective

Action) ซึ่งเป็นการมองพลวัตและนิยามของการลงโทษทางสังคมที่แตกต่างไปตามเวลาสถานที่ และสังคม ซึ่งอาจมีความหมายคล้ายคลึงเหมือนกันหรือแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive Practice) ของบุคคลที่มีอำนาจ (Power) ในสังคมในบริบทนั้นๆ ที่ผู้กระทำ การทางสังคม (Actor) ผลิตหรือสร้างความหมาย หรือตีความหมายจากปรากฏการณ์หนึ่งให้เป็น ความหมายใหม่ที่จะเข้าไป ให้การสนับสนุนปทัสถานทางสังคมที่ก่อประโยชน์ ส่วนใหญ่ให้แก่ สังคมหรืออาจเป็นการนำเสนอความรู้ใหม่ หรือความคิดใหม่ เพื่อแข่งขันคัดค้านโต้แย้งหรือ เผชิญหน้าเพื่อเข้าไปช่วงชิงเบียดขับ หรือแย่งยึดพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางอุดมการณ์ และพื้นที่ สาธารณะในสังคม (Public Sphere) ที่ถูกความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ดั้งเดิมครอบงำอยู่ ซึ่ง ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมนี้มักเป็นไปเพื่อสร้างความอับอาย ขาดหน้าให้แก่ปัจเจกบุคคล องค์กร และ สถาบันทั้งที่มีอำนาจหรือไม่มีอำนาจในสังคมก็ได้ นิยามของการลงโทษทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับว่า ใครเป็นผู้กำหนดความหมายของปฏิบัติการดังกล่าว ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีลักษณะรื้อถอน (De-construction) กับนิยามต่างๆ ที่นักวิชาการในอดีตเคยอ้างไว้ และเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับ งานวิจัยชิ้นนี้ ที่อธิบายถึงนิยามของการลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ในลักษณะสหวิทยาการ (Multi-disciplinary) เช่นเดียวกัน

หากอธิบายการลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ด้วยทฤษฎีมหภาค (Grand Theory) ทางสังคมวิทยาสามารถกล่าวได้ว่า การลงโทษทางสังคมเป็นกระบวนการที่สังคมจัดระเบียบตนเอง ควบคุมตนเอง (Self-regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาดุลย ภาพไว้ได้ เป็นกระบวนการที่ระบบบำรุงรักษาตนเองทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย โดยเมื่อสนอง ความต้องการของระบบในขณะใดขณะหนึ่งได้แล้ว สังคมจะสามารถดำรงชีวิตอยู่และส่วนต่างๆ สามารถพึ่งพากันได้ (Homeostasis) และสามารถรักษาดุลยภาพไว้ได้ต่อไป โดย Kaplan and Johnson (1991) กล่าวว่า การตอบสนองของบุคคลหรือกลุ่มคนที่ได้รับอิทธิพลจากการลงโทษทาง สังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ การที่บุคคลเหล่านั้นสูญเสียแรงจูงใจในการอยู่ในสังคมนั้นๆ ต่อไป ซึ่งเกิดจากการกระทำที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ ไม่ว่าจะ เกิดโดยตรงจากผู้ที่ถูกลงโทษเอง หรือผู้ที่อาจเกี่ยวข้องกันกับการกระทำที่เบี่ยงเบนนั้น ซึ่งการ ลงโทษทางสังคมจะทำให้บรรทัดฐานต่างๆ ของสังคมยังคงดำรงอยู่

การลงโทษทางสังคมสามารถทำอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) โดยชุมชนหรือสถาบัน ขนาดเล็กถือเป็นกุญแจสำคัญในการกระทำตามบรรทัดฐานทางสังคมนั้นๆ โดยสามารถขับเคลื่อน ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่ขึ้นได้ (Falk, Fehr, and Fischbacher, 2001) และเพื่อการรักษาบรรทัดฐาน

ทางสังคมจึงจำเป็นต้องมีการบังคับใช้ด้วยระบบที่สามารถลงโทษพฤติกรรม ที่มีความเบี่ยงเบนจากพฤติกรรมที่ยอมรับได้ ในทางตรงกันข้ามการลงโทษทางสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal) สามารถทำได้ด้วยระบบทางกฎหมายในสังคมขนาดใหญ่หรือสังคมมหภาค (Shafer et al., 1999)

การลงโทษทางสังคมมีกระบวนการเกิดขึ้นที่ละขั้นตอน จนนำไปสู่การลงโทษเพื่อเรียกเรื่อง กล่าวคือสภาพการณ์ทางสังคมในขณะนั้น ทำให้กลุ่มผู้ลงโทษเรียกเรื่องรู้สึกคับแค้น (Strains) เนื่องจากไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการเลือกปฏิบัติ เช่น เกิดการเอาัดเอาเปรียบ เมื่อความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้คนจำนวนมาก ก็นำไปสู่ความเชื่อ (Beliefs) ร่วมกันว่าเป็นปัญหาและควรจัดการแก้ไข หากการพูดคุยประเด็นดังกล่าวขยายไปสู่วงกว้าง และเพิ่มจำนวนคนที่สนับสนุนมากขึ้น (Support) จะนำไปสู่การระดมทรัพยากรเพื่อการจัดองค์กร (Mobilization) โดยระดมทั้งคน เงิน และอื่นๆ รวมทั้งผู้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จนทำให้ผู้สนับสนุนเกิดจินตนาการว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้เลวร้าย และต้องการการเปลี่ยนแปลง ในขั้นนี้จะมีการจัดระเบียบองค์กร (Organization) โดยมีองค์กรต่างๆ เข้าร่วม และแต่ละองค์กรอาจมีกลยุทธ์ หรือเป้าหมายเฉพาะ แต่มีการประสานงานและอุดมการณ์ร่วมกัน (สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2543)

การทำลายความน่าเชื่อถือ (Trust) และชื่อเสียง (Reputation) เป็นวิธีการที่จะกีดขวางพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และเพื่อส่งเสริมให้คนที่ต้องการในหมู่ตัวแทนในการลงโทษทางสังคม เนื่องจากความไว้วางใจทำหน้าที่เป็นเสียงสะท้อนถึงพฤติกรรมในอดีตของผู้ถูกลงโทษทางสังคม ซึ่งเป็นการลงโทษทางอ้อม (Indirect) โดยไม่มีลักษณะถึงการลงโทษโดยตรง เช่น การเสียด่าปรับ หรือการจับกุม แต่การลงโทษโดยทำลายความน่าเชื่อถือ หรือชื่อเสียงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถูกลงโทษเกิดการรับรู้ของสังคมถึงพฤติกรรมในอนาคต ในทางลบที่ส่งผลให้เกิดข้อขัดแย้งหรือการแปลกแยกในสังคมในอนาคตเช่นกัน (Nardin et al., 2016)

Dellarocas (2006) ได้อธิบายประเด็นเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคมโดยยกตัวอย่างจากรูปแบบการลงโทษทางสังคมในอินเทอร์เน็ต (Internet) โดยเฉพาะในเว็บไซต์ที่มีการซื้อขายของ หรือเป็นการสร้างชุมชนในโลกออนไลน์ (Online Community) ซึ่งการลงโทษทางสังคมดังกล่าวเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำลายความน่าเชื่อถือ และชื่อเสียง โดยทำให้ผู้ถูกลงโทษไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม (Antisocial) โดย เดลลาโรคาส ได้ยกตัวอย่างเว็บไซต์ซื้อขายของออนไลน์อย่าง eBay ที่มีเครื่องมือที่อนุญาตให้ทุกคน ที่มีการซื้อขายสามารถให้ความเห็นหลังจากการทำธุรกรรมเกี่ยวกับคุณภาพ และราคาของสินค้า เพื่อเป็นการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้ซื้อขายอื่นๆ ก่อนทำการซื้อขาย

กับผู้ที่ถูกให้ความเห็น หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น พังค์ชันการให้คะแนน (Rating) ของเว็บไซต์ TripAdvisor ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวที่เคยไปสถานที่ที่เว็บไซต์แนะนำ ได้ให้คะแนนหลังจากการไปท่องเที่ยวหรือใช้บริการ โดยจากตัวอย่างดังกล่าว ถึงแม้ว่าผู้ที่ได้รับการให้คะแนนหรือความเห็นในแง่ลบก็จะถูกสังคม หรือผู้บริโภคที่กำลังจะไปใช้บริการ เกิดการรับรู้ในแง่ลบและหลีกเลี่ยงที่จะไปใช้บริการ แต่ในทางกลับกันหากผู้ที่ได้รับการให้คะแนนหรือความเห็นในแง่บวกก็เกิดกระแสสังคมที่ดีและเกิดความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคได้เข้าไปใช้บริการ เกี่ยวกับมุมมองด้านการทำลายความน่าเชื่อถือและชื่อเสียงของการลงโทษทางสังคม ซึ่งนักสังคมวิทยาส่วนมากให้ความสำคัญในการศึกษาและมีผลของการศึกษาที่หลากหลายโดยเฉพาะใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา แต่การวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะตัวบทที่มีการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative) เท่านั้น เนื่องจากเชื่อว่าการลงโทษทางสังคมมีลักษณะที่ซับซ้อน Conte and Paolucci (2002) ได้ทำการศึกษาถึงการรับรู้ของบุคคลทั่วไปที่รับการสื่อสารโดยเป็นการทำลายชื่อเสียงของคนคนหนึ่ง โดยพบว่าการรับรู้การสื่อสารในทางลบซ้ำๆ ยิ่งทำให้เกิดภาพในอนาคตนแง่ลบเกี่ยวกับบุคคลที่ถูกพูดถึง ซึ่งเมื่อนำไปสะท้อนถึงรูปแบบการให้ความเห็นหรือการให้คะแนนในเว็บไซต์ว่าหากมีการให้คะแนน หรือความเห็นในแง่ใดก็ตามจะยิ่งทำให้สังคมยิ่งมั่นใจในการให้ความเห็นมากยิ่งขึ้น

การทำให้เกิดการรับรู้ซ้ำจากสังคมไม่ว่าจะเป็นด้วยข้อความหรือรูปภาพ ซึ่งยังมีการขยายวงกว้างหรือเพิ่มการรับรู้ซ้ำๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดการควบคุมทางสังคม (Social Control) ซึ่งสามารถก่อตัวจนกลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ในสังคมได้ (Heitz, Cohen, Woodman and Schall, 2010) ได้กล่าวถึงรูปแบบที่ช่วยส่งเสริมให้มีการแสดงความคิดเห็นหรือให้คะแนนในเว็บไซต์สินค้าบริการจำเป็นจะต้องมีการสร้างแรงกระตุ้น (Incentive) บางอย่างที่ทำให้คนอื่นๆ อยากที่จะให้ความเห็นจนสามารถพัฒนาให้เกิดการรับรู้ซ้ำๆ ได้ เช่น การให้รางวัลหรือผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดการแสดงความเห็นหลังจากใช้บริการ โดย ไฮสท์ ยังได้เสนอว่า การสร้างแรงกระตุ้นต่างๆ สามารถทำให้เกิดการสื่อสารหรือแสดงความคิดเห็นอย่างไม่ตรงไปตรงมา หรือมีวัตถุประสงค์ด้านรางวัลที่แอบแฝงอยู่ จึงจำเป็นต้องมีกลยุทธ์บางอย่างในการวิเคราะห์ความเห็นที่แท้จริงอีกชั้นหนึ่ง เช่น การวิเคราะห์จากข้อมูลความเห็นของผู้ที่ถูกวิจารณ์หรือให้ความเห็นจากหลายแหล่งข้อมูล วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือจากผู้ให้ความเห็น โดยการพิสูจน์ตัวตนและพฤติกรรมอื่นๆ ในโลกออนไลน์

Habermas (1984) ได้มีการกล่าวถึงบรรทัดฐานทางสังคมว่าเป็นสิ่งที่คนในสังคมให้ความเคารพ โดยถึงแม้ว่าปัจเจกแต่ละบุคคลจะมีเป้าหมายหรือความต้องการเป็นของตนเองก็ตาม ปัจเจก

โดยทั่วไปจะมีความเชื่อ และปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ที่สังคมกำหนดถึงแม้ว่าจะสามารถหลีกเลี่ยงได้ ในบางสถานการณ์ก็ตาม เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายใน (Internalized) โดย Aronfreed (1968) เสนอว่าเพื่อการดำรงซึ่งปทัสถานทางสังคม โดยการสนับสนุน (Reinforcement) จากกิจกรรมหรือการกระทำของสังคมที่อยู่ภายนอก (External) ปัจเจก โดยหนึ่งในการกระทำทางสังคมดังกล่าวคือ การลงโทษทางสังคม Andrighetto and Villatoro (2011) สนับสนุนว่าบรรทัดฐานทางสังคมเป็นกระบวนการรับรู้ที่หลากหลาย (Multi-step Cognitive Process) ที่เกิดขึ้นจากภายนอกตัวบุคคลจนก่อให้เกิดสิ่งที่เป็นบรรทัดฐาน โดยขึ้นอยู่กับระดับ (Salience) ของความสำคัญของการกระทำ หรือเหตุการณ์ในบริบทต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยระดับความสำคัญของบรรทัดฐานแปรผันตรงกับระดับการรับรู้ภายในของปัจเจก

มานิตย์ จุมปา (2548) ศึกษาเกี่ยวกับจารีตประเพณี (Culture) โดยกล่าวว่าจารีตของแต่ละสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของปทัสถานหรือบรรทัดฐานที่กำหนดให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ มีการควบคุมเพื่อป้องกันการฝ่าฝืนและทำการลงโทษโดยสังคม (Sanction) เมื่อเกิดการประพฤติที่เบี่ยงเบน โดยคนในสังคมนั้นถือว่าแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งดีสิ่งงาม ผู้ละเมิดเป็นคนผิดหรืออาจโดนประณามว่าคนชั่ว เนื่องจากจารีตประเพณีจึงมีลักษณะเป็นข้อห้าม (Taboo) เช่น การห้ามสมรสกันระหว่างญาติสืบสายโลหิต และเป็นสิ่งที่ขอให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติ (Comply) เช่น ต้องช่วยเหลือผู้อื่น ต้องรักษาสีล โดยจารีตประเพณีจะเกิดขึ้นได้ ต้องเป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่ดำเนินสืบๆ ต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยผู้ปฏิบัตินั้นรู้สึกร่วมกันว่าจะต้องปฏิบัติตาม เป็นกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติไม่ต่างกับเกี่ยวกับกฎหมาย เพียงแต่จารีตประเพณีนั้นวิวัฒนาการมาจากศีลธรรม (Morality) ซึ่งเกิดแต่ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์แต่ละคนว่าการกระทำอย่างไรชอบอย่างไรไม่ชอบ เกิดจากมโนสำนึกและมี โนธรรมของแต่ละคน มีขึ้นได้เพราะแต่ละคนมีสติปัญญา มีประสบการณ์ที่รู้ว่าเมื่อตนกระทำอย่างไรไปแล้ว อีกฝ่ายจะรู้สึกนึกคิดอย่างไร และจะมีปฏิกิริยาอย่างไร

ศีลธรรมนั้นมีอยู่ในทุกสังคมมาแต่โบราณกาล และเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติอย่างเดียวกับกฎหมาย (Law) แต่ก็มีแตกต่างกับกฎหมายในหลายๆ ด้าน เช่น ศีลธรรมมีวัตถุประสงค์มุ่งเอาความสมบูรณ์ของจิตใจ เน้นมโนสำนึกเป็นหลัก ส่วนกฎหมายนั้นเน้นรักษาความสงบของส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งบางทีก็ไม่เกี่ยวกับมโนสำนึก เช่น การคิดปองร้ายผู้อื่นอยู่ในใจ กฎหมายไม่ถือว่าผิด แต่ทางศีลธรรมถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว (Guilty) อย่างไรก็ตามศีลธรรมกับกฎหมายนั้นก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นวิวัฒนาการเหมือนกัน เช่น มีกฎหมายหลายบทหลายมาตราที่

กำหนดว่าการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นสิ่งที่กฎหมายไม่รับรู้ แต่ในบางประเทศหรือกลุ่มสังคมก็มีการนำศีลธรรมมารวมกับการตราซึ่งกฎหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ รวมทั้งความแข็งแรงของโครงสร้างทางสังคมแต่ละแห่ง โดยศีลธรรมนั้นหากเป็นของที่คนหมู่ซึ่งประกอบอาชีพลักษณะเดียวกันถือร่วมกัน ศีลธรรมของวิชาชีพนั้นจะเรียกจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ (Ethics) เช่น จริยธรรมของแพทย์ จริยธรรมของนักกฎหมาย หรือจรรยาบรรณของการทำงานของแต่ละอาชีพ เมื่อศีลธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ นั้นได้รับการประพฤติปฏิบัติกันมาเรื่อยๆ และเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น ก็จะเริ่มก่อตัวและกลายเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติที่เรียกว่าจารีตประเพณี (Culture) และสามารถมีสภาพบังคับหรือลงโทษสำหรับกรณีที่มีการฝ่าฝืนหรือเบี่ยงเบน คือ สมาชิกในสังคมนั้นจะร่วมกันประณามหรือเกิดความรู้สึกเป็นผิดเป็นชั่วสำหรับผู้ฝ่าฝืนจารีตประเพณี ซึ่งสภาพบังคับเช่นนี้บางทีก็ไม่ชัดเจน กระนั้น จารีตประเพณีเป็นปทัสถานอันครอบคลุมทุกมิติของสังคมมากกว่ากฎหมาย เพียงแต่การลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดโดยมากจะเป็นการลงโทษทางสังคมแตกต่างจากการลงโทษทางกฎหมายที่มีลักษณะตายตัว ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนจารีตจะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกผู้อื่น เช่น โดยการประชาทัณฑ์หรือกำจัดขับไล่ออกไปจากท้องถิ่น บางครั้งอาจถือว่าเป็นความรุนแรงมากกว่าการลงโทษด้วยกฎหมาย เนื่องจากจารีตมีผลต่อจิตใจของสมาชิกเป็นอย่างมาก เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนมาเป็นเวลาช้านาน ส่วนผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย จะได้รับการลงโทษตามที่กฎหมายกำหนดหรือตีตราโดยหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมบทลงโทษอย่างชัดเจน

นอกเหนือจากปทัสถานที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณี มานิตย์ จุมปา (2548) ยังทำการศึกษาปทัสถานในหน่วยที่ย่อยลงมาที่เรียกว่าวิถีประชา (Civil Way หรือ Folkway) ว่าเป็นการดำรงวิถีทางสังคมและทำให้สมาชิกในสังคมยอมรับนับถือจนเกิดความเคยชิน ไม่รู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่ และไม่มีความหมายข้อบังคับใดๆ สั่งให้ปฏิบัติ โดยเป็นพฤติกรรมที่คนคาดหวังว่าคนอื่นจะทำหรือไม่ทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ เช่น การยกมือไหว้ผู้ที่อาวุโสกว่า การสวมชุดดำในงานศพ การห้ามสวมชุดดำในงานแต่งงาน โดยส่วนใหญ่เป็นมาตรฐานทางพฤติกรรม ไม่มีการบังคับควบคุมอย่างเข้มงวดเมื่อมีการละเมิดผู้ละเมิดก็เพียงได้รับคำติฉินนินทาเท่านั้น โดยวิถีประชาสามารถจำแนกได้ดังนี้

- 1) สมัยนิยม (Fashion) เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่แสดงออกถึงความนิยมของกลุ่มคนซึ่งแพร่หลายไปรวดเร็วในช่วงเวลาหนึ่ง และก็เสื่อมไปรวดเร็วเช่นกัน
- 2) ความนิยมชั่วคราว (Fad) เป็นแบบพฤติกรรมเพียงผิวเผินและไม่จริงจัง เปลี่ยนแปลงง่ายรวดเร็ว และมาเร็วไปเร็ว

3) ความคลั่งไคล้ (Craze) เป็นเรื่องราวของความไม่มีเหตุผล เมื่อครอบงำผู้ใดแล้วผู้นั้นก็มักประพฤติปฏิบัติในในทำนองโง่เขลาเบาปัญญา หมกมุ่นอยู่กับเรื่องที่ตนคลั่งไคล้ เป็นต้น

4) งานพิธี (Ceremony) เป็นการแสดงออกซึ่งเกียรติยศ ความมีหน้ามีตา ยังผลให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นพวกเดียวกัน สนับสนุนความสามัคคีกันภายในกลุ่ม แต่ใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้

5) พิธีการ (Rite) เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่มีลำดับขั้นตอนแน่นอน และต้องทำซ้ำๆ

6) พิธีกรรม (Ritual) เป็นแบบแผนพฤติกรรมตามความเชื่อที่มักไม่เปิดเผยต่อสาธารณชนทั้งหมด

7) มารยาททางสังคม (Etiquette) เป็นการปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่กาลเทศะในการสมาคม

การควบคุมทางวิธีประชา โดยการจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการลงโทษทางสังคมเชิงบวก (Positive Social Sanction) แต่เป็นระดับสังคมที่ต่ำกว่า เช่น การยกย่องชมเชย การให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามวิธีประชา ตามสถานภาพ และบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่ เช่น เด็กๆ ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดา มารดา จะได้รับคำชมเชยว่าเป็นเด็กดี นักเรียนที่ประพฤติตามระเบียบวินัยของโรงเรียนจะได้รับคำชมเชย หรือใบประกาศเกียรติคุณทำให้สมาชิกเกิดกำลังใจที่จะปฏิบัติตามวิธี แต่ในอีกแง่หนึ่ง การควบคุมโดยการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดฝ่าฝืนวิธีประชา หรือสามารถเปรียบเทียบกับ การลงโทษทางสังคมเชิงลบ (Negative Social Sanction) เช่น ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนจะได้รับปฏิกิริยาต่างๆ จากสมาชิกผู้อื่น ได้แก่ การติฉินนินทา การเยาะเย้ย เช่น ผู้ที่แต่งกายผิดมารยาททางสังคมในงานพิธี จะได้รับการว่ากล่าวจากผู้อื่นว่าเป็นผู้แต่งกายไม่สุภาพ และผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามมารยาทของสังคม จะได้รับการติฉินนินทาจากผู้อื่นว่าเป็นผู้ไม่มีมารยาท เป็นต้น

ประเด็นเรื่องการถูกติฉินนินทานั้นหากนำมาศึกษาเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคมนั้น Coleman (1990, อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างการลงโทษโดยสังคมกับการสื่อสารสนทนาแบบซุบซิบนินทา (Gossip) ซึ่งเป็นรูปแบบของการสื่อสารแบบที่ไม่เป็นทางการ และเป็นรูปแบบหน้าที่ของการควบคุมทางสังคม โดยจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การสร้างการลงโทษโดยสังคมใน 3 ระยะ คือ ระยะแรก เป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป็นอิสระของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือการกระทำต่างๆ ระยะที่สอง เป็นการสร้างรูปแบบความเห็นพ้องต้องกันบางประการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายทางศีลธรรมของเหตุการณ์ ซึ่งประกอบด้วย การอธิบายเรื่องราวต่างๆ และการประยুক্তกฏกติกาต่างๆ และระยะที่สาม เป็น

ปฏิบัติการที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากความคิดเห็นสาธารณะไปสู่รูปแบบของปฏิบัติการ และเปลี่ยนจากวิถีของปัจเจกบุคคลไปสู่การตัดสินใจร่วมของทางสังคม ที่แสดงออกถึงการไม่ยอมรับและไม่ยินยอมให้ผู้กระทำความผิดอยู่ร่วมกับชุมชนหรือสังคมอีกต่อไป

โคลแมน เห็นว่าการชุบชิบนิทาไม่ใช่ส่วนประกอบทางตรงของการลงโทษโดยสังคม แต่ลักษณะเฉพาะของการสื่อสารที่เกิดจากปฏิบัติการ (Communication Concerning an Action) และการเห็นพ้องต้องกัน (Consensus Concerning) ที่เป็นผลมาจากการชุบชิบนิทาต่างหากที่เป็นคุณสมบัติในการสร้างการลงโทษโดยสังคม (Coleman, 1990, อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559, น. 283) ประเด็นที่ โคลแมน ยกขึ้นมาศึกษาเรื่องการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการกับการลงโทษโดยสังคมเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่ สังคิต พิริยะรังสรรค์ มองตรงกันข้ามกับที่ Coleman นำเสนอ โดยกล่าวว่าในบางสังคมหรือบริบท เช่น ในสังคมอาเซียนพบได้โดยทั่วไปว่า การชุบชิบนิทาที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อต้าน (Resistance) ที่ผู้ไร้อำนาจใช้ต่อต้านผู้มีอำนาจ โดยได้ยกการศึกษาเรื่องการต่อต้านของชาวนายากจนที่มีต่อบรรดาคนรวยในหมู่บ้านในมาเลเซีย ยืนยันว่าการชุบชิบนิทาแบบหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับคู่ปรปักษ์ และเป็นหนึ่งในอาวุธที่ชาวนาเป็นผู้ยากไร้ใช้ในการต่อสู้เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของพวกเขา

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) สรุปข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของ Coleman ว่าการที่เขา มองว่าการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และแบบชุบชิบนิทา สามารถเข้ามาเกี่ยวข้องกับสร้าง การลงโทษโดยสังคมได้ เนื่องจากการเคลื่อนไหวอย่างอิสระและอย่างเป็นไปเองของปัจเจก บุคคล จนกระทั่งในท้ายที่สุดได้แปรไปเป็นการลงโทษโดยสังคม โดยกลุ่มคนในสังคมแม้ว่า ขึ้นตอนทั้งสามระยะที่เป็นการเคลื่อนไหวจากปัจเจกบุคคล จนกลายเป็นการลงโทษโดยสังคมโดย ผู้คนจำนวนมากอาจมิได้เป็นสูตรตายตัวตามแบบที่ โคลแมน เสนอการลงโทษทางสังคมถือเป็นการ ขับเคลื่อนที่บังคับให้เกิดปทัสถานทางสังคม (Norm Enforcement Mechanisms) โดยเป็นผลกระทบ ทางอ้อมของระบบที่เหนี่ยวนำไปสู่การรับรู้ภายในของปัจเจกบุคคล (Balke and Villatoro, 2012, อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559) โดยสามารถแบ่งลำดับในการขับเคลื่อนออกเป็น 4 ลำดับขั้น คือ 1) การรับรู้ของการกระทำที่ผิดจากบรรทัดฐาน (Violation Detection) 2) การตัดสินใจลงโทษ ของสังคม (Sanctioning Determination) 3) การกระทำโดยการประยุกต์การลงโทษ (Sanctioning Application) 4) การกลมกลืนพฤติกรรมกลับสู่บรรทัดฐานทางสังคม (Assimilation) แต่การลงโทษ ทางสังคมเองก็สามารถขับเคลื่อนให้เกิดระบบบรรทัดฐานใหม่ทางสังคมเช่นกัน กล่าวคือ ไม่ใช่ เพียงแต่การผิดบรรทัดฐานทางสังคมจะก่อให้เกิดการลงโทษทางสังคมหากบางเหตุการณ์เป็นเรื่อง

ใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมมาก่อนหรือเป็นปัญหาที่สังคมไม่เคยตระหนักแต่กลับเกิดการไม่พอใจของระดับปัจเจกต่อการกระทำ และปัจเจกคนนั้นได้มีการเรียกร้องหรือเคลื่อนไหวเพื่อหาแนวร่วมให้เกิดการลงโทษทางสังคมจนสามารถก่อเกิดเป็นบรรทัดฐานใหม่ของสังคมได้ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ปัจเจกสามารถใช้โซเชียลมีเดีย เพื่อแชร์เหตุการณ์ที่ตนเองพบเจอและขยายวงกว้างจนกลายเป็นกระแสสังคมใหม่

โคลแมน มองว่าปทัสถานทางสังคมมีความจำเป็น และสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมาตรการลงโทษทางสังคม เพราะปทัสถานเป็นเกณฑ์ที่จะกำหนดว่าอะไรคือความเหมาะสมหรืออะไรคือความไม่เหมาะสม ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมพึงปฏิบัติ ซึ่ง สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ได้อธิบายถึงปทัสถานทางสังคมโดยจำแนกนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ออกเป็นสองกลุ่ม โดยกลุ่มแรกให้ความสำคัญกับปทัสถานทางสังคมว่าเป็นการทำงานของระบบสังคม (Social System) ซึ่งเป็นการมองในลักษณะมหภาคหรือเป็นกลไกที่เป็นตัวกำหนดความเป็นไปได้ในระดับจุลภาค นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ Sorokin และ Durkheim ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งโดย Parsons มองว่าปทัสถานทางสังคมเป็นหลักการที่มาจากกรกระทำทางสังคม (Social Action) ซึ่งเป็นผลรวมที่ดีที่สุดของทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น

Sorokin (1928 อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559) อธิบายว่ามนุษย์เป็นฝ่ายที่ถูกกำหนดหรือถูกกระทำจากปทัสถานทางสังคม หรือบริบทของสังคมอยู่ตลอดเวลา แต่ คัวร์กายม์ อ้างว่าหากกล่าวแบบนี้เปรียบเหมือนมนุษย์ไม่มีสมองหรือขาดจิตสำนึก โดยเป็นฝ่ายถูกกระทำฝ่ายเดียว ระบบเพียงอย่างเดียว ซึ่งอย่างไรก็ตามนักวิชาการทั้ง 2 ท่านก็มีมุมมองในลักษณะที่มนุษย์เป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) จากสังคมตลอดเวลา ซึ่งการอธิบายระบบสังคมของ พาร์ตสันส์ ก็เป็นการมองโลกจากอีกด้านที่มองว่าสามารถเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ได้เองตลอดเวลา โดยมนุษย์นั้นเป็นฝ่ายกระทำ (Active) ต่อสถานการณ์ต่างๆ โดยสรุปได้ว่าทั้ง คัวร์กายม์ และ พาร์ตสันส์ มีพื้นฐานในการอธิบายสังคมอยู่บนพื้นฐานเดียวกันหากเป็นการมองคนละด้านเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม งานของสังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ปฏิเสธแนวคิดของนักวิชาการทั้ง 3 เพราะวิธีการมองโลกทั้งสองแบบล้วนแล้วแต่เป็นการอธิบายปรากฏการณ์แบบที่ปัจจัยหนึ่งมีอิทธิพลกำหนด (Determine) เหนือกว่าอีกปัจจัยหนึ่งที่ตกเป็นรองอยู่ตลอดเวลา หรือเรียกว่าเป็นลัทธิที่กำหนดจากสังคมจากด้านเดียว (One-side Determinism) โดย สังคิต พิริยะรังสรรค์ ได้เสนอว่า ปทัสถานทางสังคมกับปฏิบัติการลงโทษทางสังคม ต่างมีส่วนกำหนดซึ่งกันและกันและมีอิทธิพลต่อกันและกัน และเป็นการปะทะประสาน (Interaction) กันของสองสิ่งนี้อย่างต่อเนื่องไม่รู้จบ จนไม่อาจกล่าวได้ว่าสิ่งใดเป็น

ตัวกำหนดสิ่งใด หรือสิ่งหนึ่งกำหนดอีกสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลาและเสมอไปได้ (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559, น. 74-75)

Pasquier, Flores and Chaib (2005) เสนอการจำแนกรูปแบบการลงโทษทางสังคม (Sanction Typology) ออกเป็น 3 ลักษณะ: (1) ทิศทาง (Direction) ซึ่งเป็นตัวกำหนดเนื้อหา (Content) หรือขั้ว (Polarity) ของการลงโทษว่าสามารถเกิดได้ทั้งในแง่บวก (Positive) เช่น การให้รางวัลและแง่ลบ (Negative) เช่น การทำให้อับอายหรือการลงโทษโดยกฎหมาย (2) กระบวนการในการลงโทษ (Type) ซึ่งอธิบายถึงวิธีการที่การลงโทษนั้นกระทำต่อผู้ลงโทษ โดยแบ่งเป็นการลงโทษทางวัตถุ (Material) เช่น การลงโทษทางแพ่ง การเสียค่าปรับ การลงโทษด้วยชุมชนหรือสังคมเอง (Social) และการลงโทษทางจิตวิทยา (Psychological) และลักษณะสุดท้าย (3) รูปแบบ (Style) โดยให้นิยามในการลงโทษโดยใช้การรับรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ถูกลงโทษเป็นตัวกำหนด เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยให้ผู้ถูกกระทำสำนึกเองจากภายใน (Implicit) หรือให้สังคมหรือปัจจัยภายนอก (Explicit) เป็นตัวปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งในเวลาต่อมา Cardoso and Oliveira (2011) ได้ทำการศึกษาต่อจาก พาสแควร์ และได้นำเสนอรูปแบบของการลงโทษทางสังคมที่กระชับแต่ครอบคลุม (Broad) มากขึ้น โดยแบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ (1) การลงโทษโดยตรงหรือโดยวัตถุ (Direct or Material) โดยเป็นการลงโทษที่ผู้กระทำลงโทษโดยตรงกับผู้ลงโทษ เช่น การลงโทษจากกฎหมายหรือข้อบังคับ และ (2) การลงโทษทางอ้อมหรือลงโทษโดยสังคิม (Indirect or Social) เช่น การทำให้เสียชื่อเสียงหรือความน่าเชื่อถือ แต่ประเด็นของการลงโทษทางสังคิมผ่าน โซเชียลมีเดียสามารถมีรูปแบบเพิ่มเติมเป็นรูปแบบที่ 3 ได้ โดยเป็นรูปแบบผสมผสานทั้งทางตรงและทางอ้อม (Direct and Indirect) โดยทั้งการบังคับด้วยกฎหมายและการลงโทษโดยสังคิม ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการลงโทษทางสังคิมผ่าน โซเชียลมีเดียหรือจะเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคิมอื่นๆ สามารถเกิดการเรียกร้อง หรือสะท้อนให้ผู้บังคับใช้กฎหมายมีการลงโทษด้วยกฎหมายในเวลาที่เกิดกระแสสังคิมอย่างรุนแรง

Andrighetto and Villatoro (2011) ได้มีการเพิ่มเติมการศึกษารูปแบบความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Model) ในการลงโทษทางสังคิมของ จิอาร์ดีนีย์ และคณะ (Giardini, Andrighetto and Conte, 2010) ที่เคยเสนอแบบองค์ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของการลงโทษ โดยมีข้อเสนอการศึกษาเพื่อกำหนดกลยุทธ์ (Strategies) ของการลงโทษทางสังคิมที่แตกต่างกันตามการรับรู้ของผู้ที่ถูกลงโทษ เช่น ในกลยุทธ์การลงโทษทางตรงหรือทางวัตถุจะสอดคล้องกับความรุนแรงของพฤติกรรมรวมทั้งการกำหนดตัวบทลงโทษ (เช่น ยังมีพฤติกรรมร้ายแรงมากตัวบทลงโทษก็จะมากตามไปด้วย)

นอกเหนือจากนั้น การลงโทษทางอ้อมหรือการลงโทษทางสังคมอื่นๆ ก็จะมีกลยุทธ์ในการลงโทษ หรือการกระจายตัวของกลุ่มผู้ลงโทษหรือผู้ที่ไม่เห็นด้วยจนเกิดกระแสสังคมที่รุนแรงสอดคล้องกับความรุนแรง หรือความเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานทั้งสังคมของพฤติกรรมของผู้ถูกลงโทษ

ไซริตัน เจริญสินโอฬาร (2542, น. 64) กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ ไม่ใช่ ขบวนการเคลื่อนไหว บนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีตที่ทฤษฎีมาร์ก ซิสต์ พยายามจะอธิบาย และก็มีใช้เรื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มอย่างที่ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ในวิชารัฐศาสตร์ว่าไว้ ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ อย่างเช่น พรรคการเมือง หรือนักการเมือง และก็มีได้หวังพึ่งกลไกของรัฐอย่างขบวนการลงโทษเรียกร้องในอดีต แต่เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเอง เนื่องจากไม่เชื่อในความเป็นตัวแทนของระบบพรรคการเมือง และไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถและความจริงของรัฐ เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเรียกร้องจึงมีใช้เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐอย่างขบวนการลงโทษในอดีต แต่ต้องการสร้าง “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต”

Heckathorn (1990, p. 367, อ้างถึงใน สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559) ได้กล่าวถึงการลงโทษทางสังคมในระดับจุลภาค (Micro Social Sanction) โดยมองว่าเป็นกลไกสำคัญมากที่สุดในการขับเคลื่อน กล่าวคือหากกลไกการลงโทษทางสังคมมีความอ่อนแอ การลงโทษทางสังคมในสังคมนั้นๆ ก็จะเป็นเพียงลักษณะชั่วคราว แต่หากกลไกการลงโทษทางสังคมมีความเข้มแข็ง การลงโทษทางสังคมในสังคมนั้นๆ ก็จะมีคามเข้มข้นและมีพลังพอที่จะขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความสำเร็จได้ และกลไกการลงโทษทางสังคมยังสะท้อนถึงปทัสถานทางสังคมด้วย โดยสังคมที่มีปทัสถานที่แข็งแกร่งส่งต่อไปถึงระดับมหภาคที่เข้มแข็งก็จะส่งผลให้ศักยภาพในการลงโทษทางสังคมสูงขึ้นตามไปด้วย แสกกาทอน ยังได้กล่าวเพิ่มเติมด้วยว่าการลงโทษทางสังคมจะขยายจะระดับปัจเจก (Individual Sanction) จนกลายเป็นระดับกลุ่มทางสังคม (Collective Sanction) โดยกระทำผ่านกระบวนการหรือช่องทาง 3 อย่าง คือ 1) เป็นการเคลื่อนไหวตามความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม 2) เป็นการเคลื่อนไหวไปตามความคาดหวังของสังคม และ 3) เป็นการเคลื่อนไหวไปตามผลสะท้อนของการลงโทษโดยสังคมจนเกิดการสร้างปทัสถานทางสังคมขึ้นมาใหม่ (Secondary Collective Sanction) และเขายังเป็นผู้ศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงเรื่องการพัฒนาการลงโทษทางสังคม จากระดับปัจเจกที่ขยายไปสู่ระดับกลุ่มได้นั้น จำเป็นจะต้องผ่านขั้นตอนการเคลื่อนไหวของมวลชน (Social Movement) ก่อน

จากประเด็นดังกล่าวของ Heckathorn (1990, p. 367, อ้างถึงใน สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559) ในบริบทสังคมที่สลับซับซ้อนในปัจจุบัน โดยเฉพาะรูปแบบการสื่อสารต่างๆ ที่เปลี่ยนไปทำให้รูปแบบการขับเคลื่อนหรือเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่ว่าจะจากปัจเจกไปสู่กลุ่มหรือจากกลุ่มกระจายตัวลงมาสู่ระดับปัจเจก มีการเคลื่อนตัวแบบกลับไปกลับมา ซ้ำไปซ้ำมาได้ หรืออาจไม่มีรูปแบบตายตัวที่ชัดเจนอย่างที่ Heckathorn ได้สรุปไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ สังคีต พิริยะรังสรรค์ ที่กล่าวว่าปรากฏการณ์การลงโทษโดยสังคมในเวลาหนึ่ง และในสถานที่หนึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบท (Context) ของโลกและของท้องถิ่น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีการสื่อสาร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทัศนคติความเชื่อของตัวแสดง (Actor) ฯลฯ ในขณะนั้นๆ ประกอบกันไปด้วย โดยเฉพาะปทัสถานทางสังคมก็ไม่ได้มีลักษณะสถิตย์ (Static) และมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา หากพิจารณาจากการลงโทษ หรือการเคลื่อนไหวในสังคมปัจจุบัน จะเห็นว่าปฏิบัติการเหล่านั้นก็สามารถสร้างปทัสถานทางสังคมขึ้นมาใหม่ได้เช่นกัน

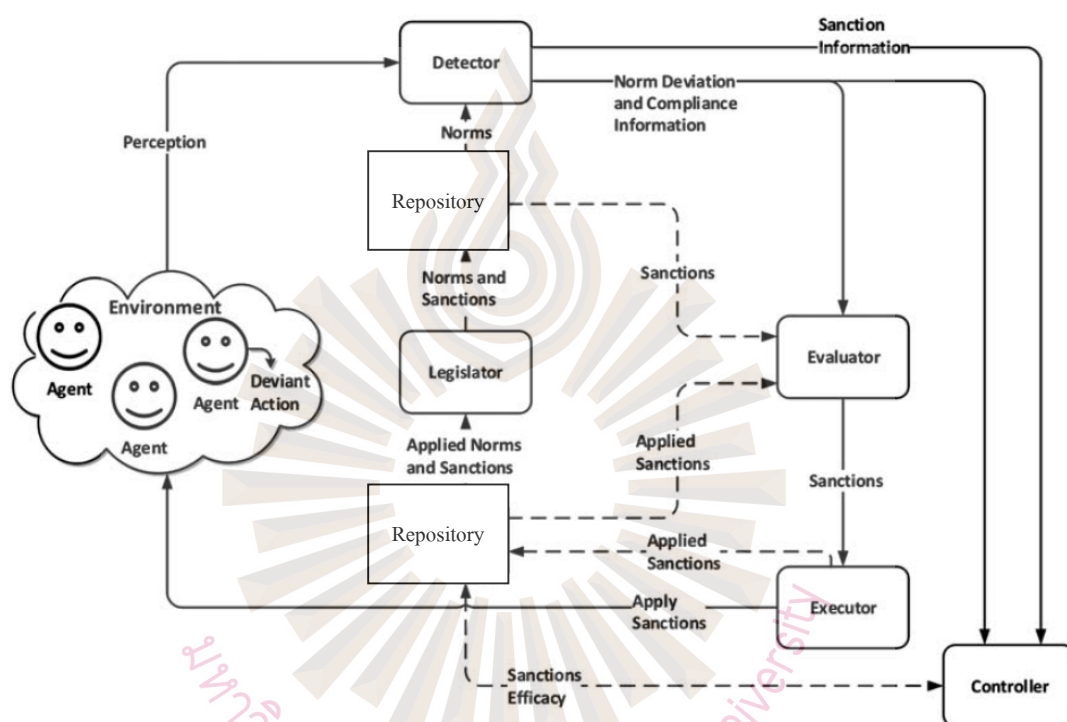
ในการศึกษาของ สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2559) กล่าวว่า นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาการลงโทษทางสังคมผ่านมุมมองด้านจิตวิทยา เช่น Sun (2012) ได้ศึกษาการลงโทษทางสังคมเป็นกระบวนการทางสังคม และจิตวิทยาที่ทำงานอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับปทัสถานทางสังคม (Social Norm) ตามลักษณะของการบังคับและการแผ่ขยายของพลังที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม จากการศึกษาของ Cooter (1998) ได้ยกประเด็นว่าการลงโทษทางสังคมเชิงลบ (Negative Social Sanction) ไม่มีพลังเพียงพอที่จะก่อให้เกิดระเบียบทางสังคม โดยได้เสนอว่าการลงโทษทางสังคมทางลบจะต้องใช้มาตรการเชิงบวกเป็นส่วนเสริมคู่กันไปด้วย และมองว่าการลงโทษทางสังคมทั้งระดับปัจเจกและระดับกลุ่มมีองค์ประกอบในส่วนที่เป็นอารมณ์ของปัจเจกบุคคล และมีปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มอยู่ด้วย (Individual Emotion and Group Interaction) ซึ่งในประเด็นนี้หากพิจารณาจากบริบททางสังคมที่แตกต่างออกไป ซึ่งพบว่า ในหลากหลายเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมก็ไม่จำเป็นต้องใช้การลงโทษทางสังคมทั้งเชิงบวกและลบ โดยเฉพาะสังคมที่มีความเข้มแข็งและแข็งแกร่ง หรือมีปทัสถานที่ไม่อ่อนไหว การลงโทษทางสังคมเชิงลบหรือเชิงบวกเพียงอย่างเดียวก็สามารถสร้างการจัดระเบียบทางสังคมที่มีประสิทธิภาพได้ แต่อย่างไรก็ตามประเด็นที่ชัน วิเคราะห์ได้ลึกซึ้งนั้น คือประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาด้านจิตวิทยาที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของบทบาทในการลงโทษทางสังคม ซึ่ง สังคีต พิริยะรังสรรค์ ก็ได้กล่าวว่า จิตวิทยาในระดับปัจเจกเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ตั้งแต่วัยเด็กของแต่ละบุคคลที่จะเข้ากระทำ หรือร่วมปฏิบัติการเคลื่อนไหว หรือการลงโทษทางสังคม เพราะฉะนั้นองค์ประกอบของการลงโทษทางสังคม นอกเหนือจากบริบทปัจจัยภายนอกแล้วที่สำคัญยังมาจากปัจจัยภายในของระดับปัจเจกบุคคลอีกด้วย

ประเด็นของ Sun (2012) ที่ควรนำมาศึกษาต่อเกี่ยวกับการใช้การลงโทษทางสังคมเชิงบวก น่าจะมองว่าบริบทสังคมแบบใด หรือจิตวิทยาระดับปัจเจกแบบใด ที่เหมาะสมที่จะใช้การลงโทษทางสังคมเชิงบวก หรือใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษทางสังคมเชิงลบ เช่น ความคิดเห็นในแต่ละเหตุการณ์ของระดับปัจเจกบุคคลที่มองเหตุการณ์นั้นแตกต่างกัน มีทั้งผู้เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือรู้สึกพิศอก รวมทั้งกลุ่มที่เป็นพลังเงียบและอนุรักษนิยม ซึ่ง ชัน มองว่ากลุ่มปัจเจกกลุ่มหลังนั้น สามารถใช้การลงโทษทางสังคมเชิงบวก เพื่อระดมคนกลุ่มนี้เพื่อให้รวมกับกลุ่มแรกที่เข้าร่วมด้วย มาตรการการลงโทษเชิงลบ แต่อย่างไรก็ตาม บางเหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างนั้นก็อาจเปลี่ยนแปลงมุมมองของปัจเจกบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆ ได้ เพราะฉะนั้นการลงโทษทางสังคมในแต่ละเหตุการณ์จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาถึงจิตวิทยาระดับปัจเจก และกลุ่มสังคม ด้วยเหตุนี้การลงโทษทางสังคมจึงไม่มีลักษณะที่ตายตัวและเป็นแบบแผนสูตรสำเร็จสำหรับจิตวิทยาระดับปัจเจก แต่ขึ้นอยู่กับมุมมองของปัจเจกบุคคลต่อแต่ละสถานการณ์ เช่น มุมมองแบบกลุ่มอนุรักษนิยมกับเหตุการณ์หนึ่งอาจมีมุมมองแบบแสดงความเห็นอย่างรุนแรง กับอีกเหตุการณ์หนึ่งหรือกลับไปกลับมาได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่สั่งสมหรือได้รับการหล่อหลอมมาจากอดีต

Nardin et al. (2016) และคณะได้หัยบยการศึกษาด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคม โดยอ้างว่าการกระทำต่อพฤติกรรมการทำผิด หรือละเมิด (Violation) ปทัสถานของสังคม โดยปกติเกิดจากหลายปัจจัย โดยทั่วไปปัจเจกแต่ละบุคคลจะมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไปตามความเห็นที่มีต่อข้อบังคับ ข้อกฎหมาย หรือบรรทัดฐานทางสังคม ตัวอย่างเช่น คนที่มีความเห็นด้วยกับไม่เห็นด้วย กับตัวบทกฎหมายจะมีการตอบสนองในการลงโทษทางสังคมต่อผู้ที่กระทำผิดที่แตกต่างกัน แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือผลกระทบจากผู้ลงโทษคนอื่นๆ หรือความเห็น หรือจำนวนผู้ลงโทษก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อมุมมองของปัจเจกด้วยเช่นกัน นาร์ดิน และคณะยังเสนอว่าในเหตุการณ์เดียวกันแต่มีจำนวนผู้ลงโทษที่มากน้อยต่างกัน หรือจำนวนแนวร่วมต่อการลงโทษที่ต่างกัน ส่งผลต่อมุมมองของปัจเจกต่อการลงโทษทางสังคมที่ต่างกันออกไป

นอกจากการอธิบายกระบวนการในการลงโทษทางสังคมแล้ว Nardin et al. (2016) ยังเสนอวงจรของการเกิดการลงโทษทางสังคม รวมถึงองค์ประกอบและบทบาทของผู้กระทำการลงโทษ โดยได้อธิบายว่าในการเกิดการลงโทษทางสังคมจะต้องมีผู้ตรวจจับ (Detector) การเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในสังคม และส่งผ่านการสื่อสารไปถึงผู้ประเมิน ในขณะเดียวกันก็กระจายไปสู่ผู้ควบคุม (Controller) และผู้กระทำการลงโทษ ซึ่งผู้ควบคุมจะเป็นตัวควบคุมความสำเร็จในการลงโทษ (Sanction Efficacy) โดยทำหน้าที่เป็นเหมือนเครื่องสะท้อน

ทิศทางการเห็นของการกระทำผิวนั้น ในขณะที่เดียวกับที่ผู้ลงโทษ (Executor) ทำการลงโทษ หากการลงโทษกระจายวงกว้างออกไปและผู้ควบคุมเห็นด้วย และสามารถสนับสนุนให้การลงโทษในแต่ละครั้งสำเร็จ สังคมจะสนับสนุนให้เกิดการควบคุมหรือบังคับใช้กฎหมาย (Legislator) เพื่อสร้างเป็นบรรทัดฐานใหม่ขึ้นมา ซึ่งหากถูกผลักดันให้เกิดการผลักดัน โดยผู้บังคับใช้กฎหมายไม่สำเร็จ การลงโทษดังกล่าวก็จะถูกประเมินใหม่เพื่อทำการขับเคลื่อนต่อไป

รูปที่ 2.2 วงจรของการเกิดการลงโทษทางสังคมของ Nardin et al.

ที่มา: Nardin et al., 2016

วงจรของการเกิดการลงโทษทางสังคมของ Nardin et al. (2016) ยังอธิบายถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้ความเห็นหรือผู้เก็บข้อมูล (Repository) ที่มีบทบาทในการเข้าร่วม หรือปฏิเสธการลงโทษ หรือมีหน้าที่ในการผลักดันให้เกิดการบังคับด้านกฎหมาย ซึ่ง นาร์ดิน และคณะไม่ได้อธิบายถึงพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม หรือปฏิเสธการลงโทษทางสังคมว่ามีผลต่อการขับเคลื่อนในวงจรแต่อย่างไรและไม่มีการอธิบายถึงการลงโทษทางสังคมที่ไม่สำเร็จ หรือเลื่อนหายจากกระแสสังคมหรือไม่สามารถบังคับให้เกิดเป็นบรรทัดฐานหรือกฎหมายได้

ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการลงโทษในปัจจุบันที่มีความยืดหยุ่น (Flexible) โดยเป็นรูปแบบที่ผสมผสานและไม่มีลักษณะตายตัว และสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และบริบทที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม โดยได้ยกตัวอย่างว่าผลของการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์ที่ใกล้เคียงกัน อาจมีผลลัพธ์ที่ต่างกัน โดยสิ้นเชิงหรือผลลัพธ์อาจเหมือนกันทั้งๆ ที่วิธีการลงโทษต่างกัน ทั้งด้วยกระบวนการการสื่อสาร การจัดการ เครื่องมือ หรือการสนับสนุนด้านการเงิน ซึ่ง นาร์ดิน และคณะก็ได้สรุปถึงการศึกษาว่าการวิจัยในวงกว้างเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคมยังไม่ได้มีการศึกษาถึงรูปแบบของความยืดหยุ่นดังกล่าว รวมทั้งการผสมผสานของวิธีการลงโทษทางสังคมในเหตุการณ์เดียวกันว่าเป็นในลักษณะใด และให้ผลลัพธ์ของการลงโทษจนสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นเช่นใด

2.4 ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory)

การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นขบวนการเรียกร้องของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ที่ต้องเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ตนปรารถนา โดยกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเหล่านี้อาจมีนับพันหรือนับหมื่นได้เข้าร่วมเรียกร้อง โดยมีการจัดระเบียบทางสังคมอย่างหลวมๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจมีระดับของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ลักษณะร่วมบางประการของการลงโทษทางสังคมคือ ผู้เข้าร่วมลงโทษมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด (Goal Oriented) และมีความตั้งใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลง (Intentional Change) โดยมีอุดมการณ์ร่วมกันว่า การลงโทษจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ตนปรารถนา (ศุวิดา ธรรมณีวงศ์, 2543)

เหตุผลที่ผู้ศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยกเอาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมมาทบทวน เนื่องจากการลงโทษทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการลงโทษทางสังคมในโซเชียลมีเดีย ต่างๆ แฝงไปด้วยการเรียกร้องให้เกิดบรรทัดฐาน หรือข้อกำหนดต่างๆ ขึ้นใหม่ และใช้การลงโทษทางสังคมดังกล่าว เพื่อเป็นตัวช่วยในการเคลื่อนไหวทางสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective Action) ถึงกระนั้นนักวิชาการบางคนเสนอว่า Collective Action อาจมีหลายประเภท เช่น อเลน ทูเรน (Alain Touraine) เสนอว่า การกระทำการรวมหมู่ แบ่งได้เป็นสามประเภทคือ ประเภทแรกเป็นเพียงพฤติกรรมการตั้งรับ (Defensive Action) เมื่อถูกโจมตี ประเภทที่สองเป็นการ

รวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ทั้งสองประเภทนี้ทูเรน ไม่ได้ถือว่าเป็นขบวนการทางสังคม ประเภทที่สามคือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึงการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ที่จิตใจเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจหลักๆ ของสังคม (Bennet, np. อ้างถึงใน Touraine, 1984, p. 241) วิเวียน เบ็นเน็ต (Vivien Bennet) วิจัยว่าคำจำกัดความของ ทูเรน นั้นเคร่งครัดมากเกินไป เธอเสนอว่าขบวนการประเภทที่หนึ่งและสองนั้น ถ้าหากกระจายตัวไปอย่างกว้างขวางและมีความยืดหยุ่น อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมระดับกว้างได้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

Castells (1997, p. 3) ไม่ต้องการแยกขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าดีหรือเลวก้าวหน้าหรือถอยหลังเข้าคลอง คาสเทล ให้เหตุผลว่าขบวนการทางสังคมทั้งหลายล้วนแล้วแต่ “เป็นเครื่องแสดงว่าเราคือใครและชี้แนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจนำไปสู่ นครหรือสวรรค์...” สำหรับคาสเทลแล้ว ขบวนการทางสังคมคือ “การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ ซึ่งส่งผล... เปลี่ยนแปลงระบบคุณค่าและสถาบันของสังคม”

Omvedt (1993) นักวิชาการแนวมาร์กซิสต์ที่ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองของอินเดียมาเป็นเวลากว่า 25 ปี ให้คำจำกัดความขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (ขบวนการสตรี ขบวนการต่อต้านวรรณะ หรือ Caste โดยกลุ่มจัดทาล ขบวนการสิ่งแวดล้อม และขบวนการชาวนารายย่อยที่ต่อสู้ในประเด็นเรื่องผลผลิตที่อินเดียช่วงทศวรรษ 1980 ว่า “ขบวนการเป็น Social Movements ในความหมายที่ว่ามีการจัดองค์กร โครงสร้าง และอุดมการณ์ทั่วไปในแนวกว้าง ที่มุ่งจะเปลี่ยนสังคม” (Omvedt, 1993, p. XV)

นักทฤษฎีจำนวนมากที่เขียนงานเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมจากทศวรรษ 1960 จิกแนวออกไปจากนักทฤษฎีที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก่อนหน้านี้ ซึ่งมักเป็นงานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในกรอบของทฤษฎีมาร์กซิสต์ หรือสังคมนิยม นักทฤษฎีรุ่นหลังๆ เน้นให้ความสนใจศึกษาขบวนการจากมุมมองของผู้ร่วมขบวนการมากกว่า ว่าต้องการอะไร มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับเปลี่ยนสังคมระดับไหน ผู้ร่วมขบวนการมีอุดมการณ์ หรือไม่มี อุดมการณ์อย่างไร พวกเขาวิเคราะห์สภาวะการถูกเอาเปรียบ หรือการถูกตกเป็นเหยื่อล่างของเขายังไร ในบริบทเศรษฐกิจสังคมการเมือง วัฒนธรรมอย่างไร ดังนั้นจึงเปิดให้มีการนำแนวคิดใหม่ๆ เข้ามาวิเคราะห์สาเหตุ จุดมุ่งหมาย อุดมการณ์และวิธีการของขบวนการหลากหลายมากขึ้น

นักทฤษฎีรุ่นแรกๆ มาจากกลุ่มมาร์กซิสต์ หรือผู้ที่นิยมแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง พวกเขา มองเห็นว่า คำอธิบายตามแนวทางของมาร์กซิสต์ที่เน้นความสำคัญของ จิตสำนึก อุดมการณ์ การต่อสู้ทางชนชั้นและการผ่นีกกำลังของชนชั้น ดูเหมือนว่าจะขาดพลัง หรือไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ราวทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา พวกเขาเริ่มตั้งประเด็นว่า ทฤษฎีซึ่งเน้นความขัดแย้งด้านโครงสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจ และวิกฤตการณ์ว่าเป็นปัจจัยกำหนด ขบวนการรวมกลุ่มทางสังคมไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้อธิบายขบวนการทางสังคมซึ่งดูเหมือนว่ามี ได้มาจากชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเท่านั้น และขบวนการทางสังคมดังกล่าวยังมีได้โยงใยกับวิกฤตการณ์ หรือความไม่ลงรอยกันด้านโครงสร้างแต่อย่างใด (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

นักทฤษฎีรุ่นแรกที่ยุโรปตะวันตกเสนอว่า การรวมกลุ่มเพื่อการประท้วงหรือการเรียกร้อง ยุคใหม่มิได้จำกัดตัวเองอยู่ที่ขบวนการเจรจาต่อรอง หรือการวางยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง หรือความสำเร็จ พวกเขาเสนอว่า เนื้อหาความสำคัญของขบวนการฯ อยู่ที่การตั้ง ประเด็นขัดแย้งกับแบบแผนของสังคมที่เคยถือปฏิบัติกันมา และการชูประเด็นเรื่องเอกลักษณ์ (Identity) ของปัจเจกบุคคล ดังนั้น การต่อสู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของสังคม ประชากรมากกว่าเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของการเมือง

การถกเถียงกันด้านทฤษฎีที่ยุโรปยังเกิดผลเป็นสิ่งที่ขณะนี้เรียกกันว่า ทฤษฎีขบวนการทาง สังคมแนวใหม่ (New Social Movements Theory หรือ NSMs) โดย Touraine และ Habermas เป็นนัก ทฤษฎีระดับนำที่ยุโรป ความคิดของทั้งสองคนนี้มีความแตกต่างในรายละเอียด แต่โดยทั่วไปแล้วกล่าว ได้ว่า สำนัก NSMs อธิบายขบวนการทางสังคมสมัยใหม่ว่าโยงกับความล้มเหลวของระบอบ ประชาธิปไตยของสังคม Post-modern ที่จะประกันว่าปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ความเสมอภาค และ มาตรฐานอย่างสมบูรณ์ นักทฤษฎีเหล่านี้มีความเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยของสังคม Post-modern อยู่ในภาวะเสื่อมสลายกลายเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองด้วยเทคโนโลยี เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ รัฐบาลตกอยู่ภายใต้อำนาจ การควบคุมของพลังตลาด ผู้คนก็ถูกรอบงำโดยระบบเทคโนโลยีของรัฐบาลและพลังของตลาด ไม่มีคนงานอีกต่อไป เพราะคนงานถูกแปรเปลี่ยนเป็น “ผู้บริโภคร” เท่านั้น ในคราวใหม่ของการเป็น ผู้บริโภคร พวกเขาถูกรอบงำและชี้นำโดยตลาด (Market) อย่างสิ้นเชิง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

สำหรับ Touraine แล้ว รัฐ ตลาด และสื่อมวลชน ล้วนแล้วแต่มีบทบาทลดเสรีภาพของ ปัจเจกบุคคล ยิ่งเทคโนโลยีการควบคุมสังคมของรัฐของบรรษัทยักษ์ใหญ่ และของสื่อสารมวลชน พัฒนาไปไม่หยุดยั้ง เสรีภาพส่วนบุคคลยิ่งถูกลดทอนลงไปในอัตราเร่งเร็ว (Touraine, 1995) แต่

สำหรับ Habermas (1984) โครงสร้างของรัฐและเศรษฐกิจตลาดที่ขยายใหญ่ๆ ขึ้น และมีอำนาจเงิน มหาศาลมีบทบาทครอบงำชีวิตทั้งส่วนตัวและส่วนที่เป็นสาธารณะ (Private and Public Life) ของบุคคลเสมือนตกเป็นอาณานิคม ฮาเบอร์มาส เรียกโลกส่วนตัวของปัจเจกหรือโลกสาธารณะ (Private and Public Life) ของบุคคลว่า Lifeworld

Lifeworld นี้รวมทั้งอาณาบริเวณซึ่งระบบคุณค่าก่อตัวขึ้น ได้แก่ ครอบครัว การศึกษา ศิลปะ และศาสนา) Lifeworld มีความหมายมากกว่าเพียงโลกส่วนตัวของปัจเจกหรือโลกสาธารณะ แต่เป็นเสมือน โลกของผู้คนซึ่งมีความเข้าใจร่วม (Shared Understanding) หรือความเข้าใจร่วมกัน ผ่านสิ่งที่เรียกว่า การสื่อสารร่วม (Communicative Action) ซึ่งรวมถึงการที่บุคคลในสังคมพูดคุย แลกเปลี่ยนอภิปรายถกเถียงกันมาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงระบบคุณค่า การดำเนินชีวิต สิ่งที่จะทำต่อไป ฯลฯ แต่ความครอบงำจากระบบรัฐและอำนาจเงินของระบบตลาดทำให้เป็นการยากมากขึ้นที่บุคคลจะสร้าง ความเข้าใจร่วม ผ่านการสื่อสารร่วม ท้ายที่สุดระบบรัฐและระบบตลาดจะแยกออกจาก Life World แล้วมีบทบาทควบคุม Life World มากขึ้นๆ ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และ/หรือภายใต้ระบบกฎหมายที่รัฐและตลาดสร้างขึ้นมาทดแทน Communicative Action (Layder, 1994, pp. 191-194) ดังนั้น ชีวิตประจำวันของบุคคลยิ่งวันก็ยิ่งถูกรอบครอบด้วยอิทธิพลสองชั้นของระบบรัฐและอำนาจเงินในระบบตลาดขึ้นทุกทีๆ ดังนั้นสำหรับ Habermas ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นปฏิริยาโต้กลับเพื่อนำ การกระทำเชิงสื่อสาร (Communicative Action) กลับมาเพื่อปกป้องตนเองของบุคคล ปกป้องชีวิตประจำวัน ปกป้อง Lifeworld ของบุคคลจากการถูกรอบครอบโดยระบบรัฐและระบบตลาด ในทำนองเดียวกัน ทูเรน มองว่า การเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นวิถีทางเดียวที่ปัจเจกบุคคลจะฟื้นฟูเสรีภาพของพวกเขาขึ้นมาได้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

ทั้ง Habermas (1984) และ Touraine (1995) เชื่อว่าบทบาทหลักของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการนำให้ผู้คนที่มีความตื่นตัวเรื่องเสรีภาพของพวกเขาเข้าร่วมขบวนการเพื่อต่อต้านการตกเป็นเหยื่อ หรือการถูกรอบครอบโดยอำนาจรัฐและอำนาจของตลาด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นขบวนการปลุกให้มีความตื่นตัว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ความเป็นมนุษย์และสังคม ซึ่งปลอดจากการครอบครองของรัฐที่ปกครองโดยเทคโนโลยีและครอบงำโดยระบบตลาด การสร้างเอกลักษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคม มิใช่จุดมุ่งหมายท้ายสุด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่งเพื่อท้าทายการใช้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบผิดๆ และเพื่อเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองและสถาบันเศรษฐกิจ ด้วยจุดประสงค์ของการสร้างสังคม

ใหม่ที่ดีกว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้จะขัดแย้งกับกรอบประเพณีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันอยู่เดิมๆ และขัดแย้งกับระบบคุณค่าเดิมด้วย มันจึงเป็นการต่อสู้เพื่อความเป็นไทของบุคคลภายในสังคมประชา ซึ่งถูกครอบครองและครอบงำโดยรัฐและตลาดนั่นเอง โดยสรุปว่า ขบวนการทางสังคมดังกล่าวมุ่งไปที่ปัญหาของ คุณภาพชีวิต สิทธิที่เท่าเทียมกัน ศักยภาพของบุคคล การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าปัญหาเรื่องการกระจายรายได้ หรือความขัดแย้งด้านชนชั้น (Cohen and Orato, 1997, p. 511 อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

นักทฤษฎีอื่นๆ ของยุโรปค่อนข้างชัดเจนว่า ขบวนการทางสังคมแนวใหม่ (NSMs) ในบริบทของสังคม Post-modern ซึ่งหมายถึงว่า เป็นสังคมที่มีกำลังแรงงานส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงมีทักษะ เป็นคนงานนั่งโต๊ะ (และมักกระจุกตัวอยู่ที่ภาคบริการ) อย่างไรก็ตามการพูดถึงปัญหาความครอบงำของโครงสร้างอำนาจรัฐ พลังตลาด และระบบสื่อสารมวลชน - สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทูเรน ชี้ว่า ขบวนการทางสังคมต้องต่อต้าน ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมที่ยังมีอาจเรียกว่า Post-modern ด้วยเช่นกัน อันที่จริง ความครอบงำต่างๆ นั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแทบทั่วโลก และเกิดขึ้นเป็นกระบวนการ ดังนั้นภาวะที่เสรีภาพของบุคคลอาจถูกจำกัด เนื่องจากอิทธิพลความครอบงำดังกล่าว ก็เกิดขึ้นในสังคมที่มีอิสระตะวันตกด้วย และไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่าอาจมีส่วนโยงไปให้เกิดขบวนการทางสังคม โดยเฉพาะปัญหาโครงสร้างอำนาจรัฐ การขยายตัวของธุรกิจขนาดใหญ่ ที่เป็นผลลบลกับธุรกิจขนาดเล็กและปัญหาการผูกขาดของการสื่อสารสมัยใหม่

ปัญหามีความซับซ้อนมากขึ้น กรณีของประเทศโลกที่สาม เพราะมีภาวะความครอบงำหรือการถูกทำให้ตกเป็นเบี้ยล่าง ที่เกิดจากการแผ่อิทธิพลอำนาจของโลกตะวันตก ทูเรน พูดถึงขบวนการทางสังคมในฐานะเป็นคู่แข่งที่ท้าทายอำนาจของบริษัทยักษ์ใหญ่ และอำนาจรัฐ ที่ประเทศโลกที่สาม ขบวนการทางสังคมถอยห่างจากการท้าทายดังกล่าวไปอีกระดับหนึ่ง กล่าวคืออำนาจของตะวันตก (ประเทศมหาอำนาจ บรรษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่ และองค์กรระหว่างประเทศ เช่น ดับบลิวโอ ไอ ไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลก ฯลฯ) เป็นโครงสร้างส่วนบน ซึ่งทำให้การต่อต้านยิ่งยากมากขึ้น ขณะที่การวิเคราะห์ของ ทูเรน มุ่งไปที่สังคม Post-industrial (และ Post-modern) ปัญหาและตัวผู้รายนั้น เป็นสิ่งเดียวกันทุกหนแห่งใน โลก แต่สำหรับประเทศโลกที่สามมีเรื่องเพิ่มเติมคือปัญหาของขบวนการโลกาภิวัตน์และความครอบงำโดยสังคมตะวันตก

ทฤษฎีจากมุมมองของตะวันตก อธิบายขบวนการทางสังคมที่มีจุดเน้นอยู่ที่คุณภาพชีวิตมากกว่าจะเป็นเรื่องของปัญหาการทำมาหากินของคนระดับล่าง ดังนั้น ผู้ร่วมขบวนการของสังคม

ตะวันตกจึงมักเป็นชนชั้นกลาง แต่ที่ประเทศโลกที่สามซึ่งยังมีปัญหาเศรษฐกิจระดับพื้นฐาน ผู้ร่วมขบวนการทางสังคมส่วนมากจึงมักเป็นคนไร้โอกาส เป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคม เป็นคนงานรับจ้างเป็นชานาชากร การใช้ศัพท์ขบวนการทางสังคมอาจไม่เหมาะสมนัก และนี้อาจอธิบายว่าเหตุใดจึงมีการใช้ศัพท์นี้น้อยลงในขณะนี้ นักวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาปรากฏการณ์ประเทศโลกที่สามหันมาใช้คำว่าขบวนการประชาชน (Popular Movements) แทนกันมากขึ้น ณ ระดับหนึ่ง กล่าวได้ว่า ประเทศไทย ลาตินอเมริกา และประเทศโลกที่สามอื่นๆ กำลังได้พบกับปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคม 2 ประเภทที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ได้แก่ ขบวนการที่มีพื้นฐานจากชนชั้น (เช่นสหภาพแรงงาน) และขบวนการใหม่ๆ ที่โยงกับคนหลายชนชั้น เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสตรี ขบวนการนักศึกษา ฯลฯ ซึ่งกรณีของยุโรปตะวันตก เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงประวัติศาสตร์ 2 ช่วงที่ต่างสมัยกัน นอกจากนั้น กรณีประเทศโลกที่สาม ขบวนการทางสังคม 2 ประเภทนี้ยังแยกออกจากกันลำบาก เพราะที่เกิดในสังคมเดียวกันและพร้อมๆ กัน ดังนั้นจึงโยงกันอย่างแยกไม่ออก คือ โยงกันผ่านผู้ร่วมขบวนการ ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และการมีประสบการณ์ร่วมกันภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองเดียวกัน

ชนชั้นกลางไทยส่วนมากพบว่าหลังจากที่ได้พยายามสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาได้แล้ว ผู้คนก็ยังมีส่วนร่วมในขบวนการทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ รัฐบาลไทยยังคงองค์ประกอบของรัฐบาลอำนาจนิยมไว้อย่างเหนียวแน่น ยิ่งเมื่อได้เทคโนโลยีใหม่ๆ และมีระบบการสื่อสารที่ทันสมัย ก็ยิ่งแหลมคมในกระบวนการควบคุมประชาชนรัฐไทยยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของตลาดเสรี และกระบวนการโลกาภิวัตน์ ในกระบวนการนั้นรัฐก็ปฏิเสธที่จะจรรโลงความเสมอภาคและเสรีภาพของคนส่วนใหญ่ของประเทศ

งานเขียนของ Touraine (1995) และนักคิดชาวตะวันตกอื่นๆ สะท้อนประวัติศาสตร์ ภูมิหลังของอุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalism) จากงานเขียนของ Touraine ได้ข้อสรุปว่า เขาคับข้องใจมากกับภาวะการณ์ที่เสรีภาพของปัจเจกบุคคลถูกลดทอนลงไปเรื่อยๆ เขาอยากจะฟื้นฟูอุดมคติของการปฏิวัติฝรั่งเศสที่เน้นจุดมุ่งหมายของเสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องเสรีภาพ แต่สังคมโลกที่สามมิได้ผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้ ทำนองเดียวกัน แม้จะมีประสบการณ์การต่อสู้แต่ก็แตกต่างกัน ดังนั้นจุดเน้นเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล (Individual Liberty) จึงอาจไม่ปรากฏชัดแจ้ง หรือหากมีก็อาจไม่เข้มข้น หรืออาจเป็นกรณีการนำเข้า (Import) แนวคิดดังกล่าวแล้วมีการปรับให้เข้ากับภูมิปัญญาของท้องถิ่น บางประเทศอาจมีจุดเน้นอยู่ที่บทบาทของชุมชน หรือของกลุ่มบางกลุ่ม แม้ในสังคมตะวันตก Touraine ก็ยังต้องเขียนหนังสือเล่มโตหลายเล่ม

เพื่อชี้แจงความคิดของเขาเข้าตำราชักแม่น้ำทั้งห้าเสนอข้อโต้เถียงที่ซับซ้อนเพื่ออธิบายว่า เหตุใด ขบวนการทางสังคมจึงเป็นแนวทางที่ปัจเจกบุคคล จะฟื้นฟูเสรีภาพ กรณีประเทศโลกที่สาม ขั้นตอน การสร้างทฤษฎีในส่วนนี้อาจไม่จำเป็น สำหรับประเทศโลกที่สาม และในหลายๆ ประเทศก็ถูก มองข้ามไปแล้ว แนวคิดเรื่องชุมชนถูกฟื้นฟู สร้างขึ้นใหม่ หรือถูกจินตนาการขึ้น เพื่อเป็นรากฐาน ของขบวนการเพื่อท้าทายอำนาจรัฐและพลังของตลาด พร้อมกับการชี้แนะทางเลือกการพัฒนาสังคมที่ มุ่งหวัง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

ทฤษฎีการระดม (Resource Mobilization) และ กระบวนการทางการเมือง (Political Process) ของนักทฤษฎีอเมริกัน ไม่ได้ให้วิธีคิดเพื่อช่วยให้เข้าใจที่มาและบทบาทของขบวนการทาง สังคมของประเทศโลกที่สาม แต่ก็มีประโยชน์เมื่อต้องการ (1) วิเคราะห์การจัดองค์กร ยุทธศาสตร์ (2) ค้นหาสาเหตุของความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของขบวนการ และ (3) วิเคราะห์ผลกระทบของ ขบวนการต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ทฤษฎีการระดมอธิบายว่าปัจเจกบุคคลเข้าร่วมขบวนการเพราะคาดหวังจะได้ประโยชน์ จากขบวนการเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ (เช่น กฎหมายใหม่ นโยบายใหม่ ฯลฯ) และวิเคราะห์ว่า ขบวนการจะประสบความสำเร็จได้จะต้องมีกำลังทรัพย์ (ทรัพยากร) ยุทธศาสตร์ และการสร้าง เครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง อธิบายความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของขบวนการว่า เกี่ยวโยงกับภาวะทางการเมือง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการและรัฐทฤษฎีของสำนักนี้ เอื้อให้ผู้ ศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศโลกที่สามได้วิเคราะห์ขบวนการทางสังคมใน บริบทของการเมือง และศึกษาผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจและพัฒนาการทาง การเมือง แต่ ณ จุดนี้ทฤษฎีสำนักรยัง ไม่ลึกซึ้งนัก ทั้งนี้ทฤษฎีนี้มีได้วิเคราะห์ขบวนการโต้กลับ (Counter Movement) จากภาครัฐและกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2542) ยังกล่าวว่าในการศึกษาขบวนการทางสังคมของประเทศโลกที่ สามมีความจำเป็นต้องนำขบวนการโต้กลับมาวิเคราะห์ เพราะรัฐบาลแทบทุกประเทศมีขบวนการโต้ กลับที่ทรงประสิทธิภาพ สังคมโดยผ่านสื่อมวลชนมีขบวนการโต้กลับด้วย เช่น วาทกรรมต่อต้าน ชาวเขา วาทกรรมต่อต้านชาวสลัม ในประเด็นนี้วรรณกรรมจากลาตินอเมริกามีการวิเคราะห์ที่ลุ่ม ลึกกว่าเท่าที่ได้วิเคราะห์มาดูจะเป็นเรื่องแนวคิด ทฤษฎีที่เป็นระดับมหภาค (Macro) เป็นการมองจาก

ระบบโครงสร้างรวมเสียเป็นเกณฑ์ การศึกษาวิจัย ณ ระดับย่อย (Micro) คือศึกษาจากประสบการณ์ของขบวนการระดับย่อยจริงๆ น่าจะให้ความกระจ่างและแนวคิดใหม่ๆ เรื่องขบวนการทางสังคมในประเทศไทยได้ดีที่สุด อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำสู่การคิดทฤษฎีที่สอดคล้อง ทั้งนี้เพราะดังที่กล่าวตั้งแต่ต้น “เนื้อหาทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องได้มาจากเรื่องราวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” การศึกษาทฤษฎีและประสบการณ์จากประเทศอื่นเพียงช่วยให้เราสามารถตั้งคำถามให้ถูกประเด็นขึ้นเท่านั้น

2.4.1 การสร้างเครือข่ายและการขยายตัวของการเคลื่อนไหว (Networking and Organizing)

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ ในทัศนะของ Starkey (1997) การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่าย มีความสัมพันธ์กันที่เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าทำให้เกิดการคับค้ำสมาคมแบบฟุ้งฟิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่น การถ่ายทอดข่าวสารทางสื่อสารมวลชน การส่งนิตยสารจดหมายข่าวให้กับสมาชิก เหล่านี้ไม่ใช่เครือข่าย เครื่องมือของการสื่อสารมวลชนอาจนำมาใช้ในเครือข่ายได้ แต่การใช้เครื่องมือเหล่านี้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายดังนั้น เครือข่ายจึงไม่ใช่การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน

มนุษย์ได้สร้างเครือข่ายสังคมมาเป็นเวลานาน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายมีหน่วยของสังคมที่เป็นบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรและสังคม และมีการเชื่อมโยง โดยการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารเมื่อเครือข่ายสังคมเป็นกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมจึงเน้นที่บุคคลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงแต่ละบุคคลหรือกลุ่ม บุคคลเข้าด้วยกันเป็นจุดสำคัญ การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมจึงไม่เพียงเป็นวิธีการวิเคราะห์ แต่เป็นกลุ่มของทฤษฎีโมเดลและการประยุกต์ที่อธิบายแนวคิดของความสัมพันธ์ และกระบวนการ ความสัมพันธ์ที่อธิบายโดยการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยของแต่ละบุคคล การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม เป็นการศึกษาของกลุ่มของความสัมพันธ์ซึ่งเป็นกลุ่มของบุคคล หรือตัวแสดง รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล วิธีการอธิบายความสัมพันธ์ของเครือข่ายสังคม มีการอธิบายด้วยกราฟ และการอธิบายด้วยตาราง

ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย 1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) 2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue) 3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area Network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการ เป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะ และโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น

2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้ อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด ความเป็นเครือข่าย

3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัว ของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าว มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือ โครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาค ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ (1) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และเครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น (2) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออกเครือข่าย SME ฯลฯ (3) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม และเครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ (4) เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน และเครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในภาพรวมของเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวเป็นทั้งกระบวนการทำงานในระดับชุมชนท้องถิ่น และการเชื่อมต่อไปเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นขั้นตอน และมีความหลากหลาย โดยที่ทุกฝ่ายต่างก็มี

จุดมุ่งหมาย คือ การกระทำตามภารกิจและหน้าที่ กระบวนการเรียนรู้การพึ่งพาตนเองและการสร้างโอกาสและทางเลือกใหม่ในการพัฒนา และการแก้ไขปัญหาของสังคม

กระบวนการดำเนินการของเครือข่ายทั้ง 4 ภาคส่วนดังกล่าว เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอยู่จริงในสังคมไทย และเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าการใช้พลังเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมและการแก้ไขปัญหาได้ โดยองค์กร เครือข่ายเหล่านั้น จะต้องสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับตนเอง สร้างแนวร่วมในการพัฒนาบนความต้องการพื้นฐานของสังคมและเสริมสร้างระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีทิศทางหรือเป้าหมายร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม และที่สำคัญ คือ ควรมีความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง จะขาดหรือมอบหมายให้ภาคใดภาคหนึ่งมิได้ ทั้งนี้เพราะความเป็นเครือข่าย คือ กระบวนการที่เชื่อมโยงและการกระทำภารกิจร่วมกัน ดังนั้น กระบวนการพัฒนาในรูปแบบของเครือข่าย จึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาองค์กร และการพัฒนาสังคม ความเป็นเครือข่ายอยู่ที่ความไว้วางใจ ความสามัคคี และการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เครือข่ายจะประสบผลสำเร็จมิได้ ถ้าขาดการทำภารกิจ และการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะฉะนั้น เครือข่ายต่างๆ จึงควรมีการรักษาสัมพันธภาพ และการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของความเท่าเทียม

2.4.2 การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของการเคลื่อนไหวทางสังคม (Collective Identity)

การกำหนดกรอบความคิดกว้างๆ จากทฤษฎีอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อเรียกร้องเปิดพื้นที่ให้กับตนเองให้ได้รับการยอมรับ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการปัจจุบัน ทั้งในสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ทั้งการศึกษาในกลุ่มเกย์ หญิงรักหญิง คนผิวดำ การเรียกร้องสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนเหล่านี้มีวิถีชีวิตที่ถูกแบ่งแยก และจำกัดขอบเขตการดำเนินชีวิตให้แตกต่างไปจากคนทั่วไปในสังคม รวมถึงการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ที่ไม่พอใจกับโครงสร้างทางสังคมในระดับมหภาค อันเป็นผลจากนโยบายของรัฐ และองค์กรระหว่างประเทศ การศึกษาอัตลักษณ์ร่วม ได้เติมเต็มช่องว่างระหว่างขบวนการทางสังคม (Social Movement) และกระบวนการทางการเมือง เป็นการเมืองอัตลักษณ์ (Identity Politics) ที่ขับเคลื่อนด้วยความเหมือนในความต่างของกลุ่มคน

อัตลักษณ์ร่วม คือ ความรู้สึกร่วมของปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกันในลักษณะที่เป็นชุมชน เป็นสถาบัน กลุ่มคนเหล่านี้ยอมรับการเป็นสมาชิก และผลิตสร้างวัฒนธรรมการเรียกชื่อ อัตลักษณ์ ตลอดจนมีความสนใจ และเป้าหมายร่วมกัน ผลที่ตามมาจากการมีอยู่ของอัตลักษณ์ร่วมได้นำไปสู่ การรวมกลุ่มช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งอาจนำไปสู่องค์กรที่เป็นทางการสำหรับการต่อสู้การถูกเอาเปรียบ การไม่ได้รับการยอมรับ สามารถเปลี่ยนสถานะ (Transform) วิถีชีวิตกิจกรรมไปสู่การยอมรับของสังคม นอกจากนี้ยังช่วยก่อรูปความเข้าใจ การยอมรับให้กับปัจเจกบุคคลภายนอกกลุ่ม ด้วย (Polletta and Jasper, 2001)

การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ร่วม ในกรอบการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ จากการถอดรื้อ ความรู้สึกเดิมในรูปของวาทกรรม ซึ่งเป็นวาทกรรมที่ถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นจริง ถูกต้อง และการก่อรูปขึ้นของอัตลักษณ์ชุดใหม่ที่เห็นคัดค้าน และโต้แย้ง ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มอัตลักษณ์ที่เคยถูกปิดกั้น ควบคุมไม่ให้มีสิทธิ มีเสียง ได้เผยตัวตนอัตลักษณ์ขึ้นมา ขณะเดียวกันก็สร้างอัตลักษณ์ร่วมขึ้นจากอุดมการณ์ (Ideology) สัญลักษณ์ ความหมาย กิจกรรม ความเชื่อ และแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้น ในบริบทเชิงพื้นที่ที่แตกต่างกัน ไปในแต่ละท้องถิ่น เพื่อโน้มน้าวขยาย ขอบเขตจำนวนสมาชิก โดยมีวัฒนธรรมเป็นขอบเขตของปฏิบัติการเคลื่อนไหว (Arena of Action) และเป็นผลที่ตามมาของขบวนการเคลื่อนไหว (Consequence of Movement Effort) วัฒนธรรม นำไปสู่เขตแดนของความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันที่แตกต่างไปจากกลุ่มทางสังคมอื่น ซึ่งเป็นการแสวงหาทางเลือกที่สามท่ามกลางการต่อสู้กันระหว่างวาทกรรมการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาที่เป็นทางเลือก ซึ่งสร้างขึ้นจากองค์ความรู้ (Cerulo, 1997)

2.4.3 การระดม (Resource Mobilizing)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2503 หลังสิ้นสุดสงครามได้เกิดมีขบวนการทางสังคมขึ้นอย่างแพร่หลาย ในประเทศแถบยุโรป อีกทั้งยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน อาทิเช่น ขบวนการฟาสซิสต์ในประเทศอิตาลี ขบวนการนักศึกษา (The Student Movement) ขบวนการสิทธิพลเมือง (The Civil Right Movement) ขบวนการสหภาพ (The Union Movement) และขบวนการประท้วงทางการเมือง (The Political Protest Movement) ฯลฯ แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมแบบเดิมที่ใช้ในการอธิบายการเกิดขึ้น และการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม ที่มุ่งเน้นประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้สึกถูกกีดรองเปรียบเทียบกับ (Relative Deprivation) และความรู้สึกไม่พึงพอใจ (Grievances) ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง (Structural Strain) อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่าง

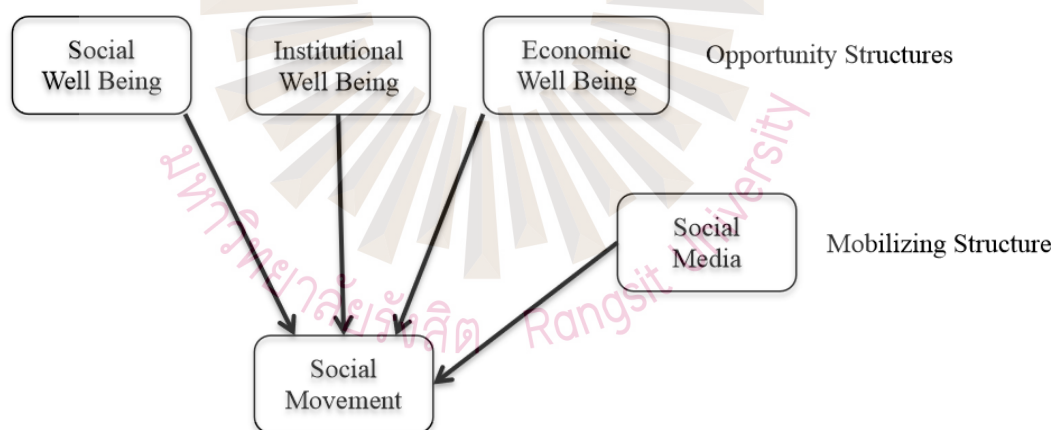
รวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาความสับสนวุ่นวาย เป็นสาเหตุให้เกิดการเดินขบวน หรือการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมรวมหมู่มีจำกัด ในการอธิบายการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม ซึ่งแต่เดิมมีฐานคติ (Assumption) ว่าการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม เกิดขึ้นได้ไม่บ่อยนักเพราะความไม่พึงพอใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นชั่วคราวชั่วคราว อีกทั้งผู้เข้าร่วมขบวนการก็ขาดเหตุผลแม้ว่าจะไม่ถึงขั้นไร้ซึ่งเหตุผล โดยสิ้นเชิงก็ตาม

ทฤษฎีระดมที่เป็นแนวคิดที่ให้ความสนใจกับการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่เริ่มพัฒนาขึ้น งานของ McCarthy and Zald (1977) เรื่อง Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory ถือเป็นงานบุกเบิกที่สำคัญต่อแนวคิดนี้ ที่มองการเคลื่อนไหวทางสังคมของสหรัฐอเมริกา เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง ขบวนการต่อสู้เพื่อสันติภาพ ฯลฯ จุดสำคัญของการเคลื่อนไหวอยู่ที่นักเคลื่อนไหวทางสังคม ที่พยายามพัฒนายุทธศาสตร์และยุทธวิธี เพื่อใช้เป็นทฤษฎีปฏิบัติสำหรับปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งจะมองไปที่ปัญหาของการระดมมวลชน การเลือกแนวทางที่มีประสิทธิภาพต่อยุทธวิธีการต่อสู้ ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานของสังคมที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลว หรือความสำเร็จของการเคลื่อนไหว โดยงานของ Olson (1965) เรื่อง The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups ถือเป็นรากฐานที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดนี้ Olson ได้รับความอิทธิพลจากแนวคิดการคำนวณผลได้เสียของปัจเจกชนที่ไม่ยอมรับฐานคติที่ว่าความเดือดร้อน (Grievances) จะเป็นเงื่อนไขเพียงพอต่อการเกิดขึ้นของการรวมตัวเคลื่อนไหวทางสังคม อีกทั้งยังรับอิทธิพลมาจากการศึกษาเชิงจิตวิทยามวลชน (Mass Psychology) ดังเดิมจากยุโรปที่ว่า การรวมหมู่ของกลุ่มคนเป็นพฤติกรรมที่ผิดปกติ และแปลกแยก อันไร้ซึ่งเหตุและผล (Irrational) และเสนอว่าการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมเป็นเรื่องปกติ ปัจเจกชนมีเหตุผลเพียงพอที่สามารถคำนวณผลได้เสียในการเข้าร่วม ซึ่งผลที่ได้จากการร่วมกันดำเนินการ หรือร่วมกระทำนั้น อาจได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วม (Collective Goods) หรือผลประโยชน์สาธารณะ (Public Goods) ถ้าต้นทุนของการเข้าไปร่วมของปัจเจกชนนั้น ไม่มากเกินไปกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกชน

โดยสรุปแล้วทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงพยายามอธิบาย กระบวนการการระดมรวมหมู่ ซึ่งมองว่าการถูกฉ้อโกงเชิงเปรียบเทียบเป็นเงื่อนไขจำเป็น แต่มีได้เพียงพอที่ทำให้เกิดการรวมหมู่ และเกิดขบวนการทางสังคม กลับมองว่าการรวมหมู่นั้นปัจเจกชนมีพฤติกรรมการคำนวณผลได้เสียที่จะเข้าร่วม เพราะการที่ปัจเจกชนต้องการได้ผลประโยชน์นั้น ไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมเสมอไป ทฤษฎีนี้จึงพยายามเน้นการมองปรากฏการณ์ของปัจเจกชนว่า เข้าร่วมในขบวนการทางสังคมเพราะเหตุใด

เมื่อใด และให้ความสำคัญกับการระดมทรัพยากร เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมือง (สมชัย แสนภูมิ, 2562)

Anton (2011) ได้มีการศึกษาโครงสร้างทางโอกาส (Opportunity Structures) และอธิบายปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Motivation) โดยเกิดจากความต้องการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Wellbeing) ทั้งจากกลุ่มคนในสังคม (Social) สถาบัน (Institutional) และจากเศรษฐกิจ (Economic) ซึ่งในภายหลัง Lopes (2014) มีการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยศึกษาว่าโซเชียลมีเดีย เป็นเหมือน โครงสร้างทางการระดม (Mobilizing Structure) ทั้งในส่วนของผู้ร่วมกระทำ (Actors) ทุน (Capital) หรือทรัพยากรต่างๆ (Resources) ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม (Buechler, 1993; Jenkins, 1983) นอกจากนี้ Oleinik (2012) และ Lopes (2014) ยังได้เสนอเกี่ยวกับโครงสร้างทางการระดมว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น จะต้องมีกระบวนการและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบคล้ายกับการบริหารจัดการทรัพยากรในรูปแบบขององค์กร จึงจะทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์และมีพลวัตเพียงพอต่อการขับเคลื่อน

รูปที่ 2.3 Opportunity และ Mobilizing Structure

ที่มา: Anton, 2011

Shirky (2011) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดีย กับการกระทำทางสังคม โดยเฉพาะการกระทำร่วมกันทางสังคม (Collective Action) โดยมองว่าการสื่อสารในโลกออนไลน์ปัจจุบันมีความเข้มข้น สลับซับซ้อน และมีมิติของการเข้าร่วม (Participatory) มากขึ้นด้วย และมองว่าโซเชียลมีเดียเปิดโอกาส มีการเข้าถึงข้อมูลและสื่อสารออกผ่านการแสดงความคิดเห็นแชร์สิ่งที่

สนใจ และอื่นๆ ที่สามารถสร้างการกระทำร่วมกันทางสังคมได้ ในขณะที่โซเชียลมีเดียเอง ไม่ว่าจะเป็นบล็อก (Blogs) ยูทูบ (YouTube) เฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) ก็เริ่มกลายมาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมให้กับนักเคลื่อนไหว (Activist) ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษา ตลอดจนถึงปัจเจกทั่วไป โดยสามารถสร้างให้คนทุกคนในสังคมมีบทบาทเป็นผู้กระทำ (Actors) ได้ ข้อสังเกตอีกประเด็นที่ Shirky (2011) อ้างถึงโซเชียลมีเดีย คือ เรื่องของการเป็นเครื่องมือในโครงสร้างของการระดมทรัพยากรในการขับเคลื่อนทางสังคม โดยเป็นการเพิ่มความรวดเร็วและเพิ่มมิติของกิจกรรม และการสื่อสารระหว่างผู้กระทำ ทำให้ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรรวมทั้งเงินทุน มีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าวิธีดั้งเดิม

ประเด็นเกี่ยวกับการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนและเห็นด้วยกับข้อเสนอของ Lopes (2014) ที่มองว่าโซเชียลมีเดียเป็นโครงสร้างทางการระดมทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามประเด็นที่เห็นแย้งเกี่ยวกับการบริหารจัดการในลักษณะองค์กรของการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งโซเชียลมีเดียนั้นจะสามารถลดความเป็นองค์กรในการเคลื่อนไหวลงเรื่อยๆ สวนทางกับการพัฒนาของเทคโนโลยี

เทคโนโลยี เช่น Machine Learning หรือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) สามารถคัดเลือกผู้ร่วมกลุ่มได้จากความสนใจของแต่ละบุคคล สามารถแนะนำเนื้อหา (Content) ต่างๆ ที่แต่ละคนสนใจและส่งตรงมาให้ในลักษณะ Personalized Matching รวมไปถึงเทคโนโลยีโลกเสมือนอย่าง Augmented Reality และ Virtual Reality สามารถนำการรวมกลุ่ม การชุมนุม และกิจกรรมอื่นๆ ในโลกจริงทั้งหมดมาอยู่ในแว่นตาอันเดียว ซึ่งเทคโนโลยีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้กำลังจะถูกรวมเข้าไปในแพลตฟอร์ม (Platform) ของโซเชียลมีเดียในอนาคต ซึ่งเมื่อผนวกกับเทคโนโลยีสมาร์ทโฟน (Smartphone) ในปัจจุบันแล้ว ทำให้กิจกรรมการเคลื่อนไหวเกือบทั้งหมดในโลกออนไลน์จะสามารถเกิดขึ้นได้ในโซเชียลมีเดีย โดยจะลดบทบาทของการบริหารจัดการแบบองค์กรไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ว่าจะเป็น การลงโทษทางสังคม การชุมนุม การประท้วง และอื่นๆ สามารถกระทำในพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ได้อย่างทั่วถึง

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2543) ได้ศึกษาการรวมตัวแบบประชาสังคม (Civil Society) และอ้างว่าการรวมตัวในลักษณะนี้ จะเป็นพลังของสังคมที่จะร่วมสร้างทิศทางใหม่ภายใต้วัฒนธรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วม และรับผิดชอบในอนาคตของตนเองมากขึ้น กว้างขวางขึ้น เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนมากขึ้น เกี่ยวข้องกับ

เรื่องสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว อาชีพ การเติบโตของลูกหลาน ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินปัญหา
 ร่วมของสังคมท้องถิ่น และรวมถึงสุขภาพ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2543, น. 56) ซึ่งการรวมตัวแบบ
 ประชาสังคมในโซเซียลมีเดีย นั้นสามารถเกิดได้ง่ายและถูกครอบงำ (Hegemony) ได้ยากจากสื่อ
 ทั้งหลาย (Mass Media) โดยสื่อจะไม่มีพลังเพียงพอต่อการเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนทำให้
 เกิดระบบการสื่อสารระหว่างคนหลายๆ คน (Many to Many) และเปลี่ยนจากระบบการอ่านเพียง
 อย่างเดียว ไปเป็นการอ่าน เขียน รวมทั้งสอดแทรกรูปภาพ วิดีโอ และอื่นๆ โดยไม่มีสถานะแบบ
 ศูนย์กลางและการควบคุมของสื่ออีกต่อไป

2.5 ทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

ในการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคม Habermas ได้นำเสนอถึงการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น
 บนพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเสนอว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็น
 บุคคล กลุ่ม องค์กร ฯลฯ จะต้องไม่ถูกจำกัดการมีส่วนร่วมหรือการเข้ามาในพื้นที่สาธารณะ และ
 พื้นที่สาธารณะจะต้องเป็นพื้นที่เปิดที่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง หรือสนใจในเรื่องต่างๆ สามารถเข้ามามี
 ส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน นั่นคือการมีส่วนร่วมจะต้องไม่ถูกจำกัดด้วยเรื่องของเพศ อายุ
 สถานภาพ ชาติพันธุ์ อาชีพ การศึกษา รายได้ ภูมิฐานะ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่
 สนใจ ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนร่วมจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่จะมีการ
 พุดคุยอย่างเท่าเทียมกัน ภาครัฐหรือผู้กำกับพื้นที่สาธารณะจะต้องนำเสนอข้อมูลแก่ประชาชนอย่าง
 ครบถ้วนรอบด้าน การพุดคุยและเปลี่ยนความเห็นที่ ฮาเบอร์มาส ให้นิยามว่าเป็นการกระทำเชิงการ
 สื่อสาร (Communicative Action) ที่อยู่บนหลักการของความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) โดยทุก
 คนที่เข้าร่วมสนทนานั้น จะสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเท่าเทียมกันทุก
 คน และการแลกเปลี่ยนนั้นจะอยู่บนพื้นฐานของการที่ทุกคนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่าง
 เท่าเทียมกัน ด้วยแนวคิดและวิธีการเช่นนี้ทำให้การสร้างเครือข่ายของการเคลื่อนไหวทางสังคม
 เกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันก็กลายเป็นพลังที่มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 (Pusey, 2003)

Habermas (1981, อ้างถึงใน รุ่งนภา ขรรยงเกษมสุข, 2558) ยังเสนอว่าในพื้นที่สาธารณะ
 นั้นประเด็นที่จะพุดคุยกันจะต้องเป็นประเด็นที่เป็นสาธารณะ นั่นคือจะต้องเป็นเรื่องของส่วนรวม

เป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนรวม (Public Interest) ที่ไม่ใช่ผลประโยชน์ส่วนตัว ฉะนั้นในพื้นที่นี้จะต้องกันพื้นที่ส่วนตัว หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากเรื่องของส่วนรวม โดยเรื่องที่ถูกคุยกันจะต้องเป็นเรื่องที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเรื่องสาธารณะ เป็นผลประโยชน์ของสาธารณะ ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนตัว และเพื่อให้พื้นที่สาธารณะนี้ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มการเคลื่อนไหวด้วยภาคประชาชนได้อย่างแท้จริง ภาครัฐและภาคธุรกิจจะต้องไม่เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการแทรกแซงหรือเพื่อผลประโยชน์ เพราะพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ของการต่อสู้และต่อรองกับภาครัฐและภาคเอกชน ที่มีใช้การแย่งชิงอำนาจ หากแต่เป็นการสร้างประชาธิปไตยแบบถกเถียง (Deliberative Democracy) ให้เกิดขึ้น โดยภาครัฐหรือรัฐบาลจะต้องใช้อำนาจให้น้อยลง (Less Government) ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจจะต้องไม่เข้ามาแทรกแซง

ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะของ Habermas (1981, อ้างถึงใน รุ่งนภา ขรรยงเกษมสุข, 2558) ยังเน้นเรื่องการสื่อสาร การสร้างความคิดเห็นของอย่างเสรี พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงสังคมกับรัฐเป็นพื้นที่ที่ผู้คนในสังคมมาร่วมกันทำหน้าที่วิพากษ์ วิจารณ์ สนทนา และอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมเกิดขึ้นโดยไม่มีการบังคับข่มขู่ ชักจูง คุกคาม หรือออกคำสั่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมุมมองของ Butsch (2007) มองว่าพื้นที่สาธารณะยังมีส่วนในการเป็นสื่อ (Media) ในการขยายวงกว้างและระดม (Recruit) ผู้ที่มีความต้องการหรือความเชื่อในเรื่องนั้นให้มีจำนวนมากขึ้นไปด้วย โดยเฉพาะพื้นที่สาธารณะในอินเทอร์เน็ต และ วิจารณ์ ประสพรัตนสุข (2558) พบว่า ในปัจจุบันปัจเจกสามารถเป็นผู้กำหนดพื้นที่สาธารณะเองได้โดยใช้อินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลมีเดียเพื่อพูดคุยในประเด็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือประเด็นส่วนตัว รุ่งนภา ขรรยงเกษมสุข (2558) เสนอว่าการกระทำเชิงการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร รัฐบาลในระบบประชาธิปไตย จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมและความเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้น อย่างน้อยที่สุดด้วยการไม่ปกปิดข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เพื่อว่าประชาชนจะได้มีข้อมูลที่รอบด้านในการคิด พุดคุย ถกเถียง และตัดสินใจในพื้นที่สาธารณะ

แม้ว่า Habermas (1981, อ้างถึงใน รุ่งนภา ขรรยงเกษมสุข, 2558) จะไม่ได้กล่าวถึงพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์หรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต ในทฤษฎีมากนักแต่แนวคิดทฤษฎีหลายอย่าง เช่น จริยศาสตร์ทางวาทกรรม (Discourse Ethics) สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการสร้างอินเทอร์เน็ตให้เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระเสรีได้ โดย Habermas

(1990) ได้เสนอว่า ถ้าเราต้องการระบบการสื่อสารที่ไม่มีบิดเบือน (Undistorted Communication) เรา ก็ต้องมีสถานการณ์ทางภาษาอันเป็นอุดมคติ (Ideal Speech Situation) นั่นคือในระบบของการ สื่อสาร ผู้คนที่มีส่วนร่วมในระบบนี้จะร่วมกันสร้างบรรทัดฐานหรือกติกาของการให้ความเห็น และ อภิปรายอย่างอิสระเสรี ด้วยวิธีการนี้ผู้เข้าร่วมวาทกรรมจะใช้การโต้แย้งกันอย่างมีเหตุผล จน สามารถทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และบรรลุข้อสรุป/ ข้อตกลงร่วมกันที่สอดคล้องกับ ผลประโยชน์ของทุกคน และเป็นที่ยอมรับของทุกคน (Consensus)

แนนซี เฟรเซอร์ (Fraser, 1995) กล่าวถึงสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไป การ เคลื่อนไหวของผู้คนใน สังคมในพื้นที่สาธารณะที่ได้ขยายออกไปยังพื้นที่สื่อมากขึ้น อีกทั้งประเด็น ในการพูดคุยถกเถียงกันในพื้นที่สาธารณะได้ขยายออกไปเป็นประเด็นสังคม และวัฒนธรรม มาก ขึ้นว่าสังคมปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนรูปจากการเมืองสมัยใหม่ไปเป็นการเมืองหลังสมัยใหม่ที่มีพลัง อำนาจ ทั้งนี้การเปลี่ยนรูปของสังคมมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่สาธารณะ โดย เฟรเซอร์ กล่าวว่า พื้นที่ทางสังคมเป็นแง่มุมของชีวิตในทางสังคมมากกว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ และ กิจกรรมของรัฐ เนื่องจากพื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ที่พลเมืองได้เข้ามาพูดคุยถกเถียง และแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกันเกี่ยวกับสิ่งที่ปัญหาาร่วมกัน ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ความหมายทางสังคม เกิดขึ้น เคลื่อนไหว ถูกท้าทาย และถูกสร้างซ้ำ ทั้งนี้ เฟรเซอร์ เชื่อว่าพื้นที่ทางสังคมต้องประสบกับ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านในธรรมชาติของการเมือง การอธิบายพื้นที่ สาธารณะจึงไม่สามารถอธิบายได้อย่างง่ายๆ ดังเช่นที่เคยเข้าใจพื้นที่สาธารณะแบบสังคมสมัยใหม่ (รัฐนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558)

ในสังคมเสรีสมัยใหม่ พื้นที่สาธารณะที่ปัจเจกชนเข้าไปพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนในเรื่อง สาธารณะ พบว่า 1) จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับรัฐ 2) เป็นประเด็นที่สามารถเข้าถึงทุกคนได้ 3) เป็น ประเด็นที่ทุกคนตระหนักถึงในฐานะที่เป็นเรื่องสาธารณะ 4) มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ร่วม ทั้งสี่ประการนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นสาธารณะ ขณะเดียวกันก็มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็น ส่วนตัวด้วยเช่นกัน นั่นคือ 5) มีความเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของปัจเจกบุคคลในระบบเศรษฐกิจ และ 6) มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชีวิตส่วนตัว

ในการพูดคุย ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งสร้างข้อตกลงร่วมกันใน พื้นที่สาธารณะนั้น เฟรเซอร์ ได้กล่าวถึงลักษณะของพื้นที่สาธารณะในสังคมสมัยใหม่ที่คนทั่วไป กู้นเคยว่า (Fraser, et al., 2014, pp. 10 - 16)

1) แม้ประชาชนจะมีความแตกต่างกันในด้านสถานภาพ อายุ การศึกษา หรือด้านอื่นๆ ประชาชนทุกคนก็สามารถถกเถียงกันได้ภายใต้การปกครองระบอบ ประชาธิปไตยบนพื้นที่สาธารณะ นั่นหมายความว่าคนที่มีความฐานะยากจนแม้จะมีสถานะทางด้านสังคม หรือสถานภาพการทำงานที่ต่ำกว่า คนที่มั่งคั่งหรือชนชั้นกลาง แต่เขาก็จะมีโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการถกเถียงในพื้นที่สาธารณะ ไม่ต่างจากคนที่มีความมั่งคั่ง ประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน และมีสถานภาพในอาชีพที่สูงกว่า

2) ในสังคมประชาธิปไตยที่จำเป็นต้องเชื่อมโยงทุกคนในสังคมเข้าด้วยกัน ผู้พื้นที่หรืออาณาบริเวณที่ทุกคนจะสามารถมาพูดคุยกันได้ โดยสิ่งที่ทุกคนจะพูดคุยกันนั้นคือสิ่งที่ทุกคนตระหนักถึง สิ่งที่คุณพิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับชุมชน รวมถึงความเชื่อร่วมกันที่มีต่อสาธารณะ นั่นคือการพูดคุยกันในพื้นที่สาธารณะเดียวกันที่คนทุกกลุ่มมาร่วมกันพูดคุย จะทำให้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่แกนกลางของสาระที่มีความหลากหลาย

3) ภายใต้มี โนทส์พื้นที่สาธารณะ มีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้คนควรจะถกเถียงกันในเรื่องที่เป็นความสนใจของสาธารณะ และสิ่งที่เป็นสิ่งที่ดีสำหรับทุกคน มากกว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวหรือสิ่งที่ดีเฉพาะบุคคล

การเสนอลักษณะของพื้นที่สาธารณะสามประการของ Fraser วางอยู่บนสมมติฐานว่าความเป็นสมัยใหม่ของพื้นที่สาธารณะ จะต้องถูกแทนที่ด้วยลักษณะของความเป็นหลังสมัยใหม่ แม้จะเป็นพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตยเสรีก็ตาม ดังนี้ (Fraser, 1995, p. 295)

1) เป็นการลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม และเป็นการปกป้องผู้คนจากการมีอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ด้วยการมีการอภิปรายโต้เถียงทางการเมือง

2) เป็นการยอมรับและสนับสนุนกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ให้ได้มีโอกาสในการพูดคุยและโต้แย้งด้วยการแสดงบทบาทของกลุ่มของตนเอง

3) เป็นการปฏิเสธความคิดที่ว่า ความเป็นส่วนตัวควรถูกถอดออกจากการพูดคุยสาธารณะ หรือจะต้องถูกจำกัดออกจากการโต้แย้งสาธารณะ

2.5.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารผ่านโซเชี่ยลมีเดีย

อินเทอร์เน็ตและโซเชี่ยลมีเดีย สามารถเปลี่ยนรูปแบบของการสื่อสารให้มีความสลับซับซ้อน โดยยังคงตัวกลาง เช่น สื่อสารมวลชนต่างๆ โดย มาร์ค บอนเช็ค (Bonchek, 1997) กล่าวว่า การทำงานของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เกิดขึ้นใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมพิวเตอร์ และ

อินเทอร์เน็ตได้ลดบทบาทการทำงานของสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง (Mediation) รวมทั้งความเป็นตัวกลางทางสังคม (Social Agent) โดยอธิบายว่าอินเทอร์เน็ตทำให้การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบทวิตเตอร์ ไลน์ หรือวงกลม กลายเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบทุกช่องทางที่ปัจเจก กลุ่ม ชุมชน หรือทั้งสังคม สามารถมีการสื่อสารถึงกันและกันอย่างอิสระ (Roger and Rogers, 1976 as cited in Boncheck, 1997, p. 41)

Sirianni and Friedland (2005) กล่าวว่า อินเทอร์เน็ตจะช่วยขยายพื้นที่สาธารณะให้เดินทางไปสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น ความแข็งแกร่งของอำนาจนิยมจะถูกสั่นคลอนโดยอินเทอร์เน็ต และอีกด้านก็มีความหวาดกลัวกันมากขึ้น ว่าอินเทอร์เน็ตจะถูกควบคุมโดยชนชั้นผู้ปกครองอันเป็นการทำให้อำนาจนิยมยังมีเสถียรภาพ เพราะถึงแม้โซเชียลมีเดียจะสามารถลดบทบาทของตัวกลาง เช่น สื่อหรือตัวกลางอื่นๆ ออกไป เพื่อสร้างให้โลกออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อนำพาไปสู่การแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเสรีได้เพียงไร แต่สิ่งที่น่าวิตกคือปรากฏการณ์ที่เรียกว่า กระบวนการที่ทำให้พื้นที่สาธารณะกลายเป็นสินค้า (Commodification of the Public Sphere) เมื่อทุนนิยมเริ่มขยายตัว พื้นที่สาธารณะก็แปรเปลี่ยนไป สื่อหลายๆ อย่างกลายเป็นเครื่องมือให้ผู้คนนิยมชมชอบในทุนนิยม แทนที่จะเป็นสื่อและเวทีเพื่อการอภิปรายทางสาธารณะ เพื่อประโยชน์สาธารณะ ในยุคทุนนิยมสื่อมวลชนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมไปโดยปริยาย การพิจารณาพื้นที่สาธารณะและประเด็นสาธารณะที่คำนึงถึงความหลากหลายจะช่วยในการสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นจริงได้มากขึ้น เพราะโลกปัจจุบันได้ก้าวสู่โลกหลังสมัยใหม่ที่ประเด็นในการถกเถียงไม่ควรถูกจำกัด และกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมก็ไม่ควรถูกกีดกันออกในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในสังคมออนไลน์หรือในโซเชียลมีเดีย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ ฟรานเซอร์ ที่มองว่าประเด็นปัญหาต่างๆ รวมทั้งประเด็นที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวจะได้รับการหยิบยกขึ้นมา กลุ่มต่างๆ ในสังคมรวมทั้งกลุ่มชายที่ไม่มีสถานะในสังคมหรือถูกรองรับจากกลุ่มหลักสามารถมีพื้นที่ในการถกเถียง สาธารณะ รวมทั้งมีความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น (Habermas, 1989 อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558)

แนวคิดการกำหนดวาระและสร้างกรอบการรับรู้จากสื่อ (Agenda Setting) ในพื้นที่สาธารณะเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มอิทธิพลของสื่อ โดย (Baran and Davis, 2012 อ้างถึงใน ชล บุนนาค, 2554) ได้ศึกษาถึงแนวคิดการกำหนดวาระว่าประชาชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเท่ากัน สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ นั้นอาจมีขนาดใหญ่เกินไป กว้างเกินไป หรือซับซ้อนเกินไป ซึ่งสิ่งที่อยู่ในสื่อเป็นสิ่งที่ผ่านการประดิษฐ์หรือย่อขนาดให้มีความซับซ้อนน้อยลงก่อนส่งถึง

ผู้รับสาร ซึ่งบางครั้งเหตุการณ์ทั้งหมดอาจไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านการแชร์หรือโพสต์ลงในโซเชียลมีเดียรวมถึงจะมีการเน้นเฉพาะบางส่วนของเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้รับสารมีการกระตุ้นจิตหรือความเห็นบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น (Priming) และยังมีการสร้างกรอบทางภาพและภาษาให้กับประเด็นต่างๆ ในสังคมเพิ่มเติม ทำให้สร้างหรือเป็นตัวกำหนดปฏิกิริยาการรับรู้ของผู้รับสารด้วย (Framing)

การลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ในโซเชียลมีเดียอาจเริ่มต้นแค่เพียงข่าวลือออกมา โดยไม่มีการตรวจสอบใดๆ หรือมี ก็เป็นเพียงการอนุมานหลักฐานที่กระจัดกระจาย โดย ชล บุนนาค (2554) กล่าวว่า ข่าวลือที่เกิดขึ้นมักปรากฏในรูปของภาพถ่าย คลิปวิดีโอ หรือข้อความบางส่วน ดังนั้นมีความเป็นไปได้ว่าภาพหรือคลิปที่มีการแชร์ในตอนต้นของปรากฏการณ์การกระทำผิด อาจจะเป็นเพียงข้อมูลด้านเดียวที่มีการสร้างวาระจากเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งเมื่อผู้รับสารยังไม่ได้รับทราบถึงเหตุการณ์จริงทั้งหมด อาจทำให้เกิดการด่วนสรุปหรือเข้าใจประเด็นด้วยอารมณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการปรากฏของ Hate Speech ต่างๆ เป็นการตอกย้ำและเหมารวม (Stereotype) ภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคม ซึ่งมาจากสิ่งที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ และมีการแชร์ต่อกันจนกระทั่งเกิดเป็นวาระในโลกออนไลน์ รวมทั้งการที่ผู้เริ่มต้นข้อมูลมีการสร้างกรอบ (Framing) การรับรู้จากสถานการณ์ต่างๆ ประกอบแล้วด้วย ยิ่งทำให้ผู้รับข้อมูลมีปฏิกิริยาบางอย่าง แม้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สอดคล้องกับการลงโทษทางสังคม แต่การลงโทษโดยการตามล่าหรือขุดคุ้ยข้อมูลผู้กระทำผิดมักจะเกิดขึ้นทันที เมื่อมีการแชร์ภาพ ข้อมูลหรือคลิปวิดีโอเกิดขึ้น โดยที่ผู้รับสารมักจะมีการกระทำบางอย่างในทันทีโดยไม่สนใจจะสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมทั้งหมด หรือทั้งสถานการณ์เสียก่อน ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อสื่อออนไลน์อย่างโซเชียลมีเดีย ที่เป็นตัวเร่งให้มีการแพร่กระจายของภาพเดิมซ้ำๆ ทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้รับสารต่อๆ กันมา อาจเกิดความเข้าใจผิดและสร้างความเสียหายในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว

แนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสื่อใหม่ เป็นทฤษฎีที่ถูกตั้งขึ้นโดย มาร์ค โปสเตอร์ (Poster, 1995) กล่าวว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา โลกการสื่อสารได้เข้าสู่ยุค Media Age ที่ 2 โดยมีความแตกต่างจากยุค Media Age 1 คือ ในยุค Media Age 1 การสื่อสารมักเป็นไปในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralized) หรือการเข้าสู่อำนาจรัฐ หรือองค์กรต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการคัดเลือกข่าวสาร ก่อนที่จะนำเข้าสู่กระบวนการการนำเสนอมาสู่ประชาชน ในขณะที่ Media Age 2 นั้น ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Decentralized) ผู้คนในสังคมสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบของเครือข่ายที่เกิดขึ้นได้ไม่รู้จักจบ นอกจากนี้ผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ของสื่อในยุค Media Age 1 มัก

เป็นในรูปแบบขององค์กร เอกชน หรือรัฐบาล ที่ต้องมีเงินทุนมาก ในการสร้างหรือจัดหาเครื่องมือ ในการสร้างการสื่อสาร แต่ในยุค Media Age 2 บริบทสังคมมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น และ เทคโนโลยีก็ส่งเสริมให้ปัจเจกสามารถสื่อสารหากันได้ง่ายขึ้น โดยในยุค Media Age 1 การสื่อสาร หลักๆ ของสังคมจะอยู่ในรูปแบบของการออกอากาศ หรือ On Air ที่จำเป็นต้องมีสัญญาณและ ช่องสัญญาณ แต่ในยุค Media Age 2 การสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบ Online มากขึ้น ไม่ จำเป็นต้องอาศัยช่องสัญญาณอีกต่อไป (ธีรวัช เจนวัชรรักษ์, 2561)

จากแนวคิดนี้ จะเห็นได้ว่าการสื่อสารสมัยใหม่เป็นการสื่อสารแบบ Individual อย่างเต็ม รูปแบบ ซึ่งเมื่อการสื่อสารของบุคคลไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ศูนย์กลาง หรือถูกควบคุมโดยรัฐ องค์กร ต่างๆ ทำให้พฤติกรรมสื่อสารของบุคคลนั้นมีความเป็นอิสระได้มากขึ้น การกระทำต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้การตัดสินใจของบุคคลเองเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมีการกลั่นกรองหลายชั้น หรือมีการแทรกแซงเหมือนในรูปแบบองค์กร การลงโทษทางสังคมหรือการเคลื่อนไหวทางสังคม จึงสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย และรวดเร็ว นอกจากนั้นเทคโนโลยียังทำให้ทุกคนมีสื่ออยู่ในมือและ สามารถเชื่อมต่อไปยังโลกภายนอกได้ทุกเมื่อ พร้อมทั้งสามารถแสดงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและไม่ขึ้นกับบุคคลอื่นๆ นำไปสู่การแสดงออกบนโลกออนไลน์อย่าง ไม่มีข้อจำกัดอีกต่อไป

ธีรวัช เจนวัชรรักษ์ (2561) ยังได้กล่าวถึงทฤษฎี Expectancy – Value Theory ที่มีพื้นฐาน ของแนวคิดที่ว่า ทักษะคิดของบุคคลจะเป็นตัวนำพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำต่อวัตถุ หรือเหตุการณ์ ได้ โดยข้อมูลจากภายนอกสามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้ เปลี่ยนทิศทางการเชื่อได้และเพิ่มเติม ความเชื่อใหม่ๆ ได้ (Littlejohn and Foss, 2008) บุคคลมักมีการตั้งเป้าไว้โดยมีพฤติกรรมเป็นตัว ตอบสนองต่อความเชื่อบางอย่าง ที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่าสื่อสามารถตอบสนองความ ต้องการของตนได้ ข้อสังเกตเบื้องต้นจากการลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน หรือส่วนรวม ตลอดจนการแสดงออกพฤติกรรมอันผิดไปจากปทัสถาน ที่ควรจะเป็น ซึ่งทำให้เกิดการขัดต่อทัศนคติและความเชื่อของคนส่วนหนึ่งหรือส่วนใหญ่ในสังคมเมื่อ ขัดกับความเชื่อบางอย่างแล้ว คนกลุ่มนั้นจึงแสดงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตามทัศนคติที่ตนมีอยู่ หรือตามประสบการณ์ที่แตกต่างผ่านทางสังคมออนไลน์ จนกระทั่งในบาง กรณีเมื่อเกิดการลงโทษทางสังคมตามมาทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงเกิดความพึงพอใจและมี พฤติกรรมเช่นนี้อีกเมื่อเกิดสถานการณ์คล้ายเดิมขึ้นในสังคม โดยการที่บุคคลจะมีทัศนคติบางอย่าง ต่อเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ ล้วนขึ้นอยู่กับการศึกษาและให้ความหมายจากตนเองหรือ

ประสบการณ์ ตั้งแต่อดีตของตนเองเป็นสำคัญการลงโทษทางสังคมจึงมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการให้ความหมายต่อพฤติกรรมผู้กระทำความผิดว่าขัดกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือชุดความคิดเดิมของตน หมายความว่า “ความผิด” “ความไม่เหมาะสม” ที่ผู้กระทำความผิดต้องได้รับโทษในทางใดทางหนึ่ง โดยความผิดนั้นอาจจะยังไม่ถูกสังคมพิสูจน์ว่าเป็นการเบี่ยงเบน หรือละเมิดปทัสถานของสังคม

ประเด็นดังกล่าวได้มีการศึกษาต่อเพื่ออธิบายจุดอ่อนของการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชี่ยลมีเดีย เกี่ยวกับแนวคิดของการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะช่วยให้คุณสามารถรับรู้ เข้าใจ ประเมิน และสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อ โดยไม่ถูกรอบงำจากสื่อ รู้จักใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จึงเป็นสภาวะที่เกิดจากความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์ความหมายของเนื้อหา ประเมินคุณค่าและเจตนาที่สื่อส่งผ่านวิธีการต่างๆ เป้าหมายสูงสุดคือการรับรู้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถแยกความเห็นออกจากความจริงได้ (โตมร อภินันทนากร, 2552 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน, 2558)

Silverblatt (1995, อ้างถึงใน ชีร์ธวัช เจนวัชรวิทย์, 2561)) กล่าวว่าโครงสร้างหรือองค์ประกอบของความรู้เท่าทันสื่อประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ความรู้ด้านผลกระทบของสื่อ (Media Effect) กระบวนการการสื่อสารของสื่อ (Process of Mass Communication) เนื้อหาของสื่อและกลยุทธในการวิเคราะห์สารในสื่อ (Media Content Analysis) อุตสาหกรรมสื่อ และกระบวนการผลิตสื่อ (Media Industry) ความเข้าใจถึงจริยธรรมในสื่อ (Ethical and Moral Obligation) โลกแห่งความเป็นจริง (Real World) และ รู้จักตนเอง (Self) นอกจากนี้ Potter (2014) ยังกล่าวถึงมิติของการรู้เท่าทันสื่อไว้ 4 ด้าน คือ 1) มิติด้านความรู้ – เข้าใจสัญลักษณ์ต่างๆ และประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในสื่อ 2) มิติด้านอารมณ์ – เข้าใจว่าผู้ผลิต หรือผู้สร้างสื่อต้องการสื่อสารให้เกิดอารมณ์ใด 3) มิติด้านสุนทรียะ – เข้าใจมุมมองทางศิลปะ อันเกิดจากทักษะการผลิตเนื้อหาต่างๆ และ 4) มิติด้านจริยธรรม – รับผิดชอบต่อความค่านิยมที่แฝงอยู่ในสารได้

ชีร์ธวัช เจนวัชรวิทย์ (2561) มองว่าจากปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชี่ยลมีเดีย อาจเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาควบคู่ไปกับเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากจากสังคมปัจจุบันบ่อยครั้งที่การลงโทษทางสังคมผ่านการสื่อสาร การแชร์ภาพหรือคลิปวิดีโอต่างๆ ในโซเชี่ยลมีเดียจากสถานการณ์ ทำให้บุคคลไม่สามารถแยกได้ระหว่างอารมณ์และความจริง หรืออาจยังไม่ได้ใช้เวลาในการคิดวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่าผิดแปลกจากปทัสถาน ศีลธรรม จริยธรรม หรือวิถีประชาต่างๆ จริงหรือไม่ เนื่องจากเมื่อบุคคลได้มีการโพสต์ หรือแชร์รูป หรือข้อความต่างๆ ลงไป

ในวงกว้างแล้วสังคมส่วนมากก็จะมีความคิดเห็นที่ตรงกับทัศนคติ หรือความเชื่อในวงกว้าง จนสุดท้ายก็จะถูกหลอมรวมจนกลายเป็นทัศนคติรวมของสังคมไปเอง เพียงแต่ในแต่ละช่วงเวลา สถานการณ์ และบริบท อาจทำให้ปฏิภยาต่อเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมนั้นๆ แตกต่างออกไป

2.5.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับความรุนแรง

การใช้ความรุนแรงความรุนแรง หมายถึง การกระทำที่มีเจตนาทำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บ การทำร้ายร่างกายผู้อื่น เช่น ทะเลาะวิวาท การต่อสู้โดยพลละกำลัง หรือแบบมีอาวุธ รวมไปถึงการทำร้ายจิตใจ เช่น ข่มขู่ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามสะเทือนใจ ทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัย ความรุนแรงมีตั้งแต่ขั้นเล็กน้อยไปจนถึงขั้นเสียชีวิตได้

World Health Organization [WHO] (2002, p. 4-5) ให้ความหมายของการใช้ความรุนแรง หมายถึง การกระทำที่มีเจตนาที่แสดงออกมาทางร่างกาย การขู่บังคับ การแสดงอำนาจต่อตนเอง บุคคลอื่น กลุ่มบุคคล หรือชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการบาดเจ็บ การเสียชีวิต ความสะเทือนใจ ความสูญเสีย หรือการถูกทอดทิ้ง และจากความหมายของการกระทำความรุนแรงนี้ เมื่อพิจารณาในมิติขององค์ประกอบของความรุนแรง (Components of Violence) พบว่า การเกิดภาวะความรุนแรงมี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ความตั้งใจที่ทำให้เกิดผลของการกระทำ เช่น การกระทำความรุนแรงทางด้านร่างกาย การกระทำความรุนแรงทางด้านเพศ การกระทำความรุนแรงด้านจิตใจ เป็นต้น 2) เหยื่อ (Victim) หมายถึง ผู้ที่ถูกกระทำ ซึ่งมีหลายระดับ ได้แก่ บุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคม เป็นต้น 3) ผลลัพธ์ (Results) หมายถึง ผลจากการกระทำที่จงใจกระทำต่อเหยื่อ เช่น การบาดเจ็บ และการเสียชีวิต เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เรเน่ กิราจ (René Girard) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่ทำการศึกษานวนคิดเชิงปรัชญาเกี่ยวกับความรุนแรงซึ่งมีมุมมองที่น่าสนใจว่า ความรุนแรงนั้นมีจุดกำเนิดเชิงโครงสร้างซึ่งไม่ได้เกิดจากปัจจัยกระตุ้นจากภายในของบุคคลที่ต้องการจะสร้างความรุนแรง โดยได้อธิบายผ่านทฤษฎีการเลียนแบบ (Mimetic Theory) ที่มองว่าปัจเจกบุคคลมีแรงปรารถนาจากผู้อื่น หรือผู้ที่ป็นต้นแบบ ในทางกลับกัน กิราจ ได้มองว่าการเลียนแบบสามารถเกิดในเชิงลบ (Negative Imitation) ได้ โดยจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดการเปรียบเทียบกับศัตรูหรือผู้ที่เห็นต่างและทำการเลียนแบบความต้องการในทางตรงกันข้าม (Opposite) ซึ่งเป็นสัญชาตญาณในการเอาตัวรอด (Survive) เมื่อศัตรูคุกคามผนวกกับแนวคิดด้านการเป็นเหยื่อ (Victim) ที่สมควรจะถูกสังเวตต่อพระเจ้า (God) หรือสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดความสงบสุขของผู้คนในสังคมของตัวเองซึ่ง กิราจ มองว่าเป็นต้นเหตุของความรุนแรง (Girard, 1972)

Galtung (1990, pp. 291-305) ได้เสนอแนวคิดความรุนแรงในแต่ละระดับขึ้น ซึ่งเปรียบเทียบความรุนแรงทั้ง 3 ชนิด เป็นแนวคิดสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง โดยความรุนแรงออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) เป็นความรุนแรงในเชิงทำร้ายร่างกาย มีผู้กระทำและเหยื่อ หรือผู้ถูกกระทำอย่างชัดเจน ความรุนแรงชนิดนี้สามารถเห็นด้วยตาเปล่า เพราะผู้ถูกกระทำย่อมมีบาดแผลตามร่างกายปรากฏให้เห็น ผู้กระทำอาจทำร้ายร่างกายของผู้ถูกกระทำได้ โดยมี 2 รูปแบบคือ มีเครื่องมือหรืออาวุธ เช่น การแทง ยิง ทบหรือฟาดด้วยของแข็ง เป็นต้น และไม่มีเครื่องมือ หรืออาวุธ เช่น การต่อย เตะ ดบ จิกหนั่งศีรษะ เป็นต้น การกระทำความรุนแรงทางตรงนั้น อาจเกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นทำร้ายร่างกาย ทรัพย์สิน ไปจนถึงขั้นเสียชีวิต อีกหนึ่งความรุนแรงทางตรงก็คือ การทำร้ายจิตใจ เช่น การกระทำที่ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกหวาดกลัว เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต สะเทือนใจ หวาดระแวง เป็นต้น 2) ความรุนแรงทางโครงสร้าง (Structural Violence) หมายถึงอะไรก็ตามที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง โดยอะไรก็ตามนั้น ไม่ใช่ตัวบุคคลแต่เป็นระบบ หรือโครงสร้าง ซึ่งลักษณะของความรุนแรงนี้ไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนและสามารถหายไปได้อย่างรวดเร็ว แต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างยาวนาน และต่อเนื่องในรูปแบบของกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์เฉพาะ ซึ่งความรุนแรงทางโครงสร้างมี 2 ประการที่ดำรงอยู่อย่างโดดเด่น ในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจคือ การกดขี่และการขูดรีดยกตัวอย่างเช่น ในขณะที่ประเทศมีพื้นที่ใหญ่โตกว้างขวางเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากร มีคนที่มีที่ดินนับหมื่นนับพันไร่ แต่ก็ยังมีคนไม่มีที่แม้จะซุกหัวนอน ต้องเร่ร่อนค้ำแรมไปตามได้สะพานทางเท้า และสวนสาธารณะ เป็นต้น

ความรุนแรงทางโครงสร้าง อาจประกอบไปด้วย บทบาทชายหญิงในสังคมคือ การที่ผู้ชายเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง จึงสามารถปฏิบัติตนอย่างไรก็ได้กับผู้หญิง แต่ผู้หญิงกลับต้องยอมก้มหัวให้ผู้ชาย หรือการใช้อำนาจแบบผิดๆ ของผู้มีอำนาจในสังคม ที่คอยเอารัดเอาเปรียบลูกน้อง หรือคนที่มีตำแหน่งต่ำกว่า 3) ความรุนแรงทางวัฒนธรรม (Cultural Violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมที่รองรับ และให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางตรง และความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษาศิลปะ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ดังนี้

ความรุนแรงจึงแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ความรุนแรงทางตรงคือ ความรุนแรงที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน เป็นการทำร้ายร่างกายและทำร้ายจิตใจ รุนแรงที่สุดคือเสียชีวิต ความรุนแรงทางโครงสร้าง เป็นความรุนแรงที่แบ่งแยกความเป็นมนุษย์คือ บทบาทชายเป็นใหญ่กว่าหญิง ความรุนแรงทางวัฒนธรรม เป็นความรุนแรงที่เป็นวัฒนธรรมความเชื่อ ปรากฏให้เห็นค่านิยมของคนในอดีต

จิตรารักษ์ สมยานันทนากุล (2552) ได้กล่าวว่า ความรุนแรงทั้งหมดสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะคือความรุนแรงทางตรง ซึ่งความรุนแรงทางตรงเป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงการทำร้ายร่างกาย และมีผู้กระทำอย่างชัดเจน ความรุนแรงทางโครงสร้างคือสิ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (Potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง (Actuality) ซึ่งลักษณะเด่นของความรุนแรงนี้คือ ไม่ใช่สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน และสามารถหายไปได้อย่างรวดเร็ว หากแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างยาวนานและต่อเนื่องในรูปของกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์เฉพาะ และความรุนแรงทางวัฒนธรรมเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมที่รองรับ และให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางตรง และความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา ศิลปะ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2.6 สรุปกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อตอบคำถามและสมมติฐานงานวิจัย การศึกษาครั้งนี้ได้นำทฤษฎีจากที่ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางสังคมและ โขเซียมมีเดียเพื่อวิเคราะห์บทบาทของ โขเซียมมีเดียในการลงโทษทางสังคม โดยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural- Functional Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีเชิงสังคมวิทยาที่สามารถเป็นฐานความรู้ของเหตุการณ์การลงโทษทางสังคม โดยมองสังคมที่วางระเบียบตนเอง ควบคุมตนเอง (Self-regulating) และมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาคุณภาพไว้และสามารถบำรุงรักษาตนเองได้ ซึ่งจากกระบวนการทัศนในการศึกษาการลงโทษทางสังคมเป็นมุมมองเชิง โครงสร้างซึ่งปรับตัวและบำรุงรักษาตัวเองเมื่อเกิดการแปลกแยกจากปกติสถาน (Norm) หรือตัวแบบ (Model) ทางสังคมและนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้วยกระบวนการทางสังคม จุดอ่อนของมุมมองเชิงปัจเจกนิยม (Individualism) หรือการศึกษาการกระทำทางสังคมจึงไม่สามารถสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมได้

การลงโทษทางสังคมแม้จะเกิดขึ้นจากระดับปัจเจกที่มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน แต่ก็จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากภายนอก จากสังคม ที่เป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานหรือปทัสถาน ความเชื่อหรือตัวแบบ เช่นการอธิบายผ่านทฤษฎีการเลียนแบบ (Mimetic Theory) ที่มองว่าปัจเจกบุคคลมีแรงปรารถนาจากผู้อื่น หรือผู้ที่เป็นต้นแบบ เพื่อกระตุ้นการกระทำทางสังคมขึ้น ซึ่งเป็นระบบสังคมที่ก่อตัวจนเป็นโครงสร้างที่สลับซับซ้อนและกลายเป็นสถาบัน (Institute) หลายนานประกอบกันตามที่ Parsons (1968) เคยศึกษาไว้ โดยมีปทัสถานย่อยเป็นของตนเอง หรือมีปทัสถานอื่นๆ ในสังคมขนาดใหญ่ขึ้นไปอีก

เมื่อโครงสร้างทางสังคมเกิดภาวะปริแตก (Breach) หรือมีส่วนประกอบที่ผิดไปจากปทัสถานเดิมที่โครงสร้างคงอยู่ สังคมก็จะเกิดภาวะที่เป็นวิกฤต (Critical Community) จนทำให้สมาชิกในสังคม ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่าน (Liminality) จากการศึกษาของ อาร์โนลด์ แวน เกเนพ สามารถอธิบายในเชิงสังคมวิทยาว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มที่มีคุณสมบัติในการต่อต้าน โครงสร้างเดิม (Anti-structure) และเป็นการนำไปสู่โครงสร้างหรือความต้องการ หรือกฎกติกาใหม่ นำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมในภาพรวมเพื่อทำให้โครงสร้างทางสังคมกลับมาอยู่ในปทัสถานเดิม หรือก่อให้เกิดโครงสร้างหรือปทัสถานใหม่ขึ้นมาตามที่ Giddens (2009) เสนอโดยอาศัยการลงโทษทางสังคมที่เปรียบเสมือนพิธีกรรม (Ritual) ในการเปลี่ยนผ่านทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยอาศัยการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง แนวคิดทฤษฎีด้านโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมของ พาร์ตสันส์ ยังสามารถอธิบายปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคม โดยเฉพาะใน โซเซียลมีเดียว่าเปรียบเสมือนสื่อสัญลักษณ์กลางในการปริวรรต (Generalized Symbolize Media of Exchange) หรือเป็นเครื่องมือ สัญลักษณ์ หรือสื่อกลาง ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบหนึ่ง

การลงโทษทางสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ในหลากหลายลักษณะ โดยมีรูปแบบไม่ตายตัว (Context Dynamic) ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมเป็นหลัก (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2559) โดยเฉพาะบริบทสังคมในปัจจุบันที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต โดยในแต่ละบริบทของสังคมจะมีวิธีการและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน เช่นในบางเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมเกิดจากความผิดแปลกที่เป็นเรื่องใหม่ หรือยังไม่เคยมีวัฒนธรรมหรือปทัสถานของสังคมในเหตุการณ์ลักษณะนี้มาก่อน การลงโทษทางสังคมก็สามารถเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดปทัสถานหรือวัฒนธรรมใหม่ก็เป็นได้ เมื่อศึกษาทฤษฎีและนิยามต่างๆ ที่นักสังคมวิทยาสัมภาษณ์ได้ให้ไว้ซึ่งแม้ใน

ขณะนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างโซเชียลมีเดียก็ตาม แต่ประเภทของการลงโทษทางสังคมก็สามารถอธิบายปรากฏการณ์จากโซเชียลมีเดียได้ในปัจจุบัน

นิยามการลงโทษทางสังคมที่ Radcliffe-Brown (1952) ได้เสนอไว้ว่าเป็นปฏิบัติการตอบสนองทางสังคม ทั้งการต่อต้านแบบไม่เห็นด้วยหรือยินยอม โดยการต่อต้านหรือจูงใจ โดยการลงโทษทางสังคมทั้งทางลบและทางบวก ซึ่งการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียไม่ได้เป็นการลงโทษทางตรงที่ทำให้เกิดความเสียหายตรงไปที่ผู้ถูกลงโทษ แต่เป็นการทำให้สังคมสร้างแรงกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นการลงโทษทางอ้อมตามนิยามของ Pasquier et al. (2005) การลงโทษทางสังคมยังสามารถทำอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) แม้กระทั่งการชูปรับนินทาที่เสนอโดย เจมส์ เอส โคลแมน โดยชุมชนหรือสถาบันขนาดเล็กและสามารถขยายผลจนกลายเป็นการขับเคลื่อนสังคมขนาดใหญ่ได้ (Falk et al., 2001) ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับบริบทในโซเชียลมีเดียในปัจจุบัน สนับสนุนกับการศึกษาของ สังคิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2559) ได้กำหนดนิยามให้การลงโทษทางสังคม โดยมองทั้งการเคลื่อนไหวทั้งในระดับปัจเจก (Individual Action) และเป็นกลุ่มก้อน (Collective Action)

ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถอธิบายการขับเคลื่อนหลังจากการลงโทษทางสังคมได้และเป็นกระบวนการหนึ่งในการเปลี่ยนผ่านทางโครงสร้างจากเดิมไปสู่โครงสร้างใหม่หรือจากเดิมที่มีการปรับแก้และบำรุงรักษาตัวเองให้กลับสู่สภาพปกติ ซึ่งในแง่ของการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย สามารถอธิบายการขับเคลื่อนผ่านการระดม (Mobilizing) ทรัพยากร การสื่อสาร (Communication) และการจัดการการเคลื่อนไหวแบบองค์กร (Social Movement Organization) เป็นเหมือนตัวเร่งให้การระดม การสื่อสาร และการจัดตั้งองค์กรทำได้รวดเร็วและมีความหลากหลายรวมถึงทำให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมได้ในวงกว้าง การลงโทษทางสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะกับประเด็นที่ถูกกดขี่ หรือความไม่ยุติธรรมที่ไม่สามารถใช้กระบวนการของรัฐหรือกฎหมายจัดการได้ ตามที่ Touraine (1984) เสนอ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระทำ (Collective Action) เป็นการสร้างเครือข่าย ขยายวงกว้าง เป็นการปกป้อง Lifeworld นี้รวมทั้งอาณาบริเวณซึ่งระบบคุณค่าก่อตัวขึ้น เปรียบเสมือนโลกของผู้คนซึ่งมีความเข้าใจร่วม (Shared Understanding) หรือความเข้าใจร่วมกันผ่านสิ่งที่เรียกว่า การสื่อสารร่วม (Communicative Action) ซึ่งแตกต่างจากนักสังคมวิทยาสมัยเก่าที่มีมุมมองด้านอุดมการณ์ในการต่อสู้กับระบบเป็นหลัก

การเปรียบเทียบเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียกับการเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ตามนิยามของ Habermas (1984) ที่เสนอว่าผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร ฯลฯ จะต้องไม่ถูกจำกัดการมีส่วนร่วมหรือการเข้ามาในพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สาธารณะจะต้องเป็นพื้นที่เปิดที่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง หรือสนใจในเรื่องต่างๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งจากประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า Habermas (1984) ไม่ได้เสนอประเด็นด้านการใช้เปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหากพิจารณาถึงประเด็นความเกี่ยวข้องกันเนื้อหาที่สนใจ ทั้งนี้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่จะมีการ พุดคุยอย่างเท่าเทียมกัน จะพบว่าโซเชียลมีเดียมีจุดอ่อนโดยเทคโนโลยีที่นำเสนอเนื้อหาที่ถูกทำการคัดกรองผ่านระบบเพื่อให้ผู้เสพเห็นเฉพาะเนื้อหาที่ตนเองอยากเห็นหรือมีแนวโน้มต้องการที่จะเห็นเท่านั้น ซึ่งเทคโนโลยีที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ใช้และทำการจำแนกอย่างอัตโนมัติตลอดเวลา ไม่รวมถึงการแทรกแซงอื่นๆ จึงทำให้นิยามการเป็นพื้นที่สาธารณะของโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมยังคงไม่สามารถสรุปได้

แม้โซเชียลมีเดียเป็นตัวเร่งให้การสื่อสารมีความรวดเร็วขึ้นและมีลักษณะที่เป็นวงกว้าง เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดข้อความ ด่วนท หรือการนำเสนอเหตุการณ์ รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับเหตุการณ์ สามารถเกิดการทำให้เข้าใจผิด หรือการตั้งใจให้เห็นเหตุการณ์แค่บางส่วน (Framing) จึงทำให้ต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เข้ามาศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมได้ทั้งในแง่ของการรับรู้ของผู้รับ/ส่งสารจากสื่อ โดยตรงและการรับรู้จากการกระจายตัวในวงกว้าง นักวิชาการอย่าง Potter (2014) และ Silverblatt (1995) ที่ได้มีการเสนอถึงมุมมองเกี่ยวกับการเปรียบเทียบสื่อกับความเป็นจริงโดยใช้มุมมองด้านจริยธรรมและความรู้ ซึ่งหากผู้เสพสื่อจากการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมปราศจากมุมมองดังกล่าวก็จะทำให้กระบวนการทางสังคมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงให้สังคมดีขึ้นและเป็นประชาธิปไตยได้

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับความรุนแรงของเหตุการณ์หรือการนำเสนอเฉพาะส่วนของเหตุการณ์ที่เป็นความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกายและทำร้ายจิตใจ หรือเกี่ยวกับการเสียชีวิต รวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้าง เช่น ความรุนแรงที่แบ่งแยกความเป็นมนุษย์หรือความไม่เท่าเทียม ความรุนแรงทางวัฒนธรรมความเชื่อ รวมทั้งเหตุการณ์ที่บ่งบอกถึงความก้าวร้าวไม่ว่าจะด้วยท่าทางหรือภาษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายของการสื่อสารหรือเป็นตัวเร่งทำให้เกิดกระแสในวงกว้างมากขึ้น (Viral) ซึ่งอย่างไรก็ตามจะผู้วิจัยมองว่าปัจจัยที่เกี่ยวกับความรุนแรงและความก้าวร้าวก็เป็นประเด็นที่ขึ้นอยู่กับบริบทเหตุการณ์เช่นกัน

การศึกษาของทั้ง René Girard แม้จะเป็นการศึกษาในมุมจิตวิทยาของมนุษย์อย่างทฤษฎี การเลียนแบบ (Mimetic Theory) ที่ยังขาดมุมมองของการถูกกระตุ้นโดยสื่อและเทคโนโลยี และ การศึกษาของ กัลป์ตุง (Galtung) ที่ยังไม่ได้อธิบายว่าเทคโนโลยี โดยเฉพาะการใช้ ภาพ วิดีโอ และ การถ่ายทอดสดจากเหตุการณ์จริงจะสามารถทำให้ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและมีผลต่อการสร้าง กระแสทางสังคมได้มากขึ้นนอกเหนือจากความรุนแรงตามข้อเสนอเดิมหรือไม่

ตารางที่ 2.1 สรุปกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ชื่อทฤษฎี	หัวข้อที่นำมาใช้
1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functional Theory)	- ทฤษฎีตัวแบบสังคม (Model of Society) - ระบบสังคมและการกลายเป็นสถาบัน - สื่อสัญลักษณ์กลางในการปริวรรต (Generalized Symbolize Media of Exchange) - พิธีเปลี่ยนผ่านหรือเปลี่ยนสถานะทางสังคม (Ritual Process) - กระบวนการทางสังคม (Social Process)
2. ทฤษฎีการลงโทษทางสังคม (Social Sanction Theory)	- Positive and Negative Sanction - Individual to Collective Sanction - Indirect Sanction - รูปแบบการลงโทษทางสังคมที่แปรผันตามบริบททางสังคม (Context Dynamic)
3. ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory)	- การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ - ทฤษฎีการระดม - การสร้างเครือข่ายและองค์กรในการขับเคลื่อนทางสังคม (Networking and Organizing) - อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective Identity) - ทฤษฎีการระดม (Mobilizing)
4. ทฤษฎีการสื่อสารผ่านโซเชียมมีเดีย	- ทฤษฎีสื่อสารมวลชนและการสื่อสาร (Media and Communication) - ความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) - ทฤษฎีความรุนแรง (Violence)

ที่มา: Girard, 1961; Galtung, 1990

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

แนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดต่อยอดการศึกษาการลงโทษทางสังคมของ สังกิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ซึ่งมีวิธีศึกษาโดยใช้มุมมองแบบศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมผ่านบริบทที่แตกต่างและแนวคิดการศึกษาวิจัยแบบสหสาขาวิชาการ (Multi-disciplinary) โดยมีมุมมองจากหลากหลายสาขาวิชา เช่น การศึกษาด้านทฤษฎีสังคมศาสตร์ การลงโทษทางสังคม (Social Sanction) การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ซึ่งเป็นมุมมองทางสังคมจากหลากหลายแนวคิดทฤษฎี

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้มองว่าการลงโทษทางสังคมรวมทั้งรูปแบบการเคลื่อนไหวในปัจจุบันเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีบริบทที่ต่างกันมากขึ้น รวมถึงการศึกษาครั้งนี้ที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาทบทวนของโซเชียมลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องประยุกต์ความรู้และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับสื่อสังคมมีเดีย การสื่อสาร การสื่อสารมวลชน และอื่นๆ เพิ่มเติมจากการศึกษาเดิมที่ผ่านมา นอกจากนี้การนำองค์ความรู้และมุมมองเพิ่มเติมที่กล่าวมาผนวกกับวิธีวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าข้อมูลและศึกษามุมมองจากหลากหลายสาขาวิชา ทั้งภาคการศึกษา ภาคสื่อสารมวลชน ภาคการเมือง นักขับเคลื่อนทางสังคม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการความรู้ที่สามารถมองการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียมลมีเดียได้อย่างลึกซึ้งโดยใช้แนวทางและวิธีคิดแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Trans-disciplinary) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรูปแบบใหม่และสามารถตอบปัญหาการวิจัยที่มีความซับซ้อนของบริบททางสังคม

แนวคิดการวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ คือ การวิจัยที่นักวิจัยหลายสาขามาทำวิจัยร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีโจทย์การวิจัยร่วมกัน เห็นข้อมูลเหมือนกัน เข้าใจภาษาของการวิจัยที่มีความหมายเหมือนกัน แลกเปลี่ยนความคิดกันอยู่ตลอดเวลา เสมือนเป็นคนๆ เดียวกัน จึงจะได้เป็นคำตอบที่เป็นคำตอบที่สมบูรณ์ของงานวิจัย (จารุณี มุมบ้านเช่า, 2560) โดยมีมุมมองการวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ของนักวิจัยต่างประเทศได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยไว้เป็น 4 ลักษณะคือ 1) เป็นมุมมองที่เน้นไปที่การตอบคำถามทางสังคมหรือปัญหาที่สลับซับซ้อน 2) เป็น

การรวบรวมทางความรู้ของโลกแห่งความเป็นจริง (Life World) กับมุมมองทางวิทยาการ 3) เพื่อเชื่อมโยงนามธรรม (Abstract) และความรู้เฉพาะด้าน (Case-specific Knowledge) และ 4) พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในเชิงปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วม (Common Good) ทางสังคม (Pohl and Hirsch and Natures, 2008, p. 20) การศึกษาในรูปแบบข้ามศาสตร์ยังมีมุมมองในการแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นแนวคิดแบบเชิงระบบโดยเกิดจากปัญหาย่อยของแต่ละปม (Node) ของสังคมและผลสนกับการกระทำและปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างกัน (Jantsch, 1972, p. 103)

Pohl et al. (2008, pp. 42-43) ยังได้ศึกษาถึงองค์ประกอบในการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) การระบุปัญหาและกำหนดโครงสร้างเพื่อดึงผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามีส่วนร่วม (Problem Identification and Structuring) เนื่องจากในปัจจุบันปัญหาต่างๆ ในสังคมเริ่มมีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย อันก่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงกันอย่างเข้มข้นในประเด็นต่างๆ การระบุปัญหาเป็นกระบวนการลดความซับซ้อนของปัญหา โดยการระบุผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะนำมาเข้าร่วมในกระบวนการวิจัย ปัญหาอาจถูกกระตุกขึ้นใหม่ๆ โดยพิจารณาถึงปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับวิถีคิดของประชาชนในโลกแห่งชีวิต เพื่อก่อให้เกิดการมองแบบใหม่ๆ ในการรับรู้สิ่งต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ ในขั้นตอนนี้จัดวางโครงการวิจัยเอาไว้ภายใต้บริบทพร้อมทั้งความรู้จากการศึกษาที่ผ่านมา และหลังจากนั้นจึงมองผ่านวิถีคิดของสังคมในโลกแห่งความจริง ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงความต้องการ ผลประโยชน์ เทคโนโลยี กฎ ระเบียบ การปฏิบัติ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

2) การวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) โดยการแบ่งออกเป็นปัญหาย่อยๆ (Sub-problems) โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับปัญหาย่อยอื่นๆ และหลังจากนั้นจึงนำปัญหาทั้งหมดมาบูรณาการเข้าด้วยกัน ในขั้นตอนนี้จะต้องสร้างความร่วมมือระหว่างผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มาจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งทำให้นักวิจัยและผู้ร่วมวิจัยจากสาขาต่างๆ ได้มีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันและมีความร่วมมือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน โดยแต่ละฝ่ายจะต้องมีทัศนคติที่เปิดกว้าง มีเหตุผล และมีทัศนคติที่ยืดหยุ่นเพื่อการปรับตัวเข้าหากัน

3) การทำผลที่ได้รับให้ปรากฏเป็นจริง (Bringing results to fruition) ซึ่งเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการความรู้กับปรากฏการณ์จริง รวมถึงสามารถศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์พร้อมๆ กับได้รับการเรียนรู้จากกระบวนการดังกล่าวและต่อยอดสู่การวิจัยในอนาคต (Wiesmann et al., 2008 as cited in Dr.Krerkkiat, 2013)

Becker and Jahn (2006, pp. 292-308) อธิบายเกี่ยวกับความท้าทายของการศึกษาผ่านมุมมองแบบบูรณาการว่าการนำมาซึ่งความเข้าใจของปัญหาในการทำวิจัยของแต่ละผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งมาจากต่างสาขาวิชากัน ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา กระบวนการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และมุมมองต่อปัญหาดังกล่าว โดย Yanow (2000, p. 90) ยังกล่าวเสริมว่าการศึกษาแบบบูรณาการเป็นการสร้างภาพ (Depict) ของการวิจัยให้เป็นภาพเดียวกันของผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนซึ่งมีการรับรู้ (Perception) พื้นฐานของความเข้าใจเหตุผล (Rationale) ที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นเหมือน “ล่าม” (Translator) เพื่อช่วยให้ความเข้าใจของผู้ร่วมวิจัยใกล้เคียงกันมากที่สุด

นอกจากนั้นผู้เข้าร่วมวิจัยหรือชุมชนที่เข้าไปทำวิจัยที่เป็นตัวแทนจากมุมมองของโลกแห่งชีวิตจะต้องสามารถแบ่งปันปทัสถาน ความรู้ วิธีปฏิบัติ และวาทกรรม ที่เกี่ยวกับการวิจัย (Jasanoff and Wynne, 1998, pp. 16-18; Miller, 2001, p.485) ถึงแม้ว่าผู้ร่วมวิจัยหรือชุมชนเหล่านั้นจะมีความแตกต่างกันในทุกๆ ด้าน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับทุกชุมชนและผู้ร่วมวิจัยเพื่อจะได้สามารถสร้างความคิดและมุมมองต่องานวิจัยให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน มุมมองการวิเคราะห์ทางสังคม ต่างจากแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และธรรมชาติที่มุ่งเน้นในการหาข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อสร้างกฎ (Law) ที่สากลยอมรับ แต่การมองสังคมจะวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมความเป็นมาหรือเหตุการณ์ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ที่มีผลกระทบต่อสังคมในปัจจุบันและอนาคต โดย แมกซ์ เวเบอร์ (Weber, 2011) เชื่อว่า Methodology ที่เหมาะสมนั้นควรจะประยุกต์ทั้งวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการวิจัยมากขึ้นผ่านการทำความเข้าใจเชิงตีความ (Verstehen) หากมองการเคลื่อนไหวทางสังคมตามมุมมองของ แมกซ์ เวเบอร์ จะเห็นว่าการเคลื่อนไหวทุกๆ รูปแบบเกิดขึ้นจากความเชื่อ (Belief) การกระทำทางสังคม (Social Action) การให้คุณค่า (Value) และเป้าหมายของปัจเจก (Individual) จนถึงระดับองค์กร (Bureaucracy) และหากมองลึกลงไปถึงแรงกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมนั้น ทฤษฎีของ เวเบอร์ เกี่ยวกับการกระทำทางสังคมได้กล่าวว่าแรงกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจาก 1) การกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลจากการมีเป้าหมาย (Rational Action in Orientation to Goal) 2) การกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลจากการให้คุณค่า (Rational Action in Orientation to Value) 3) การกระทำจากความรู้สึกและอารมณ์ (Affective Action) และ 4) การกระทำจากธรรมเนียมปฏิบัติ (Traditional Action) แต่การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย เป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตที่ในรูปแบบใหม่ๆ ทำให้การเคลื่อนไหวลักษณะนี้เป็นการกระทำทางสังคมที่สามารถผสมผสานแรงกระตุ้นทั้ง 4 ในเหตุการณ์เดียวกันได้

การอธิบายการลงโทษทางสังคมผ่านมุมมองด้านการกระทำทางสังคมกล่าวได้ว่าการลงโทษทางสังคมประกอบไปด้วยการกระทำทางสังคมจากหลากหลายปัจจัยซึ่งมีตัวกระตุ้นทั้งจากความต้องการของปัจเจก ชุมชน และสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและผสมผสานกันได้โดยทั้งเกิดจากความเป็นเหตุเป็นผล อารมณ์ การให้คุณค่า หรืออื่นๆ ตามแต่ละปทัสถาน (Norm) หรือบริบทของสังคมที่ต่างกันไปโดยการลงโทษทางสังคมยังผสมผสานกับการเคลื่อนไหวทางสังคม นอกเหนือจากการลงโทษผู้กระทำเพื่อให้ต้องปรับตัวเพียงอย่างเดียวแล้วยังสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมหรือสร้างบรรทัดฐาน ความเชื่อ หรือการตระหนักรู้ใหม่ในเรื่องที่ลงโทษ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับความเข้าใจและเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเหตุการณ์อย่างลึกซึ้งถึงวัตถุประสงค์ การวิจัยจึงพิจารณาใช้วิธีการวิจัยแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) และ มานุษยวิธี (Ethnomethodology) ซึ่งตามแนวความคิดของพวกปรากฏการณ์นิยมนั้น มนุษย์จะเป็นผู้สร้างบริบทหรือสถานการณ์ขึ้น โดยที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของ สถานการณ์หรือระเบียบสังคม เมื่อเป็นดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างสังคม แล้วกำหนดความหมายสิ่งต่างๆ ในสังคมนั้นตามที่ตน เห็นสมควร (Social Order)

ระเบียบวิธีวิจัยแบบ Phenomenological Method คือ การเน้นว่าให้นำจุดยืนของผู้วิจัยออกจากเรื่องที่ต้องการจะทำการศึกษา โดยไม่เอาความคิด ของผู้วิจัยเองไปอธิบายเรื่องนั้นๆ และการวิจัยครั้งนี้ยังสามารถศึกษาโดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ (Indirect Involvement) เนื่องจากการลงโทษทางสังคมในหัวข้อที่ทำการวิจัยนั้นอยู่ในโลกออนไลน์ซึ่งผู้วิจัยสามารถอยู่ในเหตุการณ์ได้เกือบตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันการวิจัยจะทำการการสัมภาษณ์ในลักษณะ Empathy หรือให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเหตุการณ์โดยตั้งคำถามแบบปลายเปิดมากที่สุด

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เริ่มจากการเก็บรายละเอียดในเอกสารและวรรณกรรมที่ได้ทบทวนเกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการศึกษาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย ที่เกิดขึ้นทั้ง 4 เหตุการณ์เพื่อทำความเข้าใจถึงความเป็นมา สาเหตุ และผลกระทบที่มีต่อสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ที่ได้จากการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและ/หรือผู้ที่มีส่วนร่วมในแต่ละเหตุการณ์โดยตรง

3.1 ตัวอย่าง เหตุการณ์/ ปรากฏการณ์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อศึกษาบริบทที่แตกต่างงานวิจัยครั้งนี้จึงได้ใช้มุมมองการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยทำการศึกษาวิวัฒนาการของการลงโทษทางสังคมที่ใช้โซเชียมลิตีเดียเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวที่สำคัญ โดยศึกษาเหตุการณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึง พ.ศ. 2560 เนื่องจากโซเชียมลิตีเดียเริ่มมีบทบาทในการนำมาใช้ในประเด็นทางสังคมอย่างแพร่หลายในช่วง 10 ปีล่าสุดที่ผ่านมา โดยจะทำการศึกษาและอภิปรายบริบททางสังคมในทุกช่วงเวลาของแต่ละเหตุการณ์ ก่อนจะทำการวิเคราะห์บทบาทของโซเชียมลิตีเดียต่อการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมตั้งแต่ต้นจนจบเหตุการณ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศ 2 เหตุการณ์ และต่างประเทศ 2 เหตุการณ์ ดังนี้

3.1.1 การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวของขบวนการหน้ากากขาว เนื่องจากชุมนุม “หน้ากากกายฟอล์กส์” ที่มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย ได้เปลี่ยนรูปโปรไฟล์โซเชียมลิตีเดียเป็นรูป “หน้ากากกายฟอล์กส์” (Guy Fawkes) จากภาพยนตร์เรื่อง วิ ฟอว์เวนเดตตา (V for Vendetta) และประกาศว่าจะล้มล้างระบอบทักษิณให้หมดสิ้นไปจากแผ่นดินไทย

3.1.2 การลงโทษทางสังคมใน โครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตรและผู้บริหารธนาคารออมสิน เนื่องจากบรรดาคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นคดีเกี่ยวกับการทุจริตของนักการเมือง โดยรัฐบาลภายใต้การนำของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศนโยบายรับจำนำข้าวจากชาวนาในราคาเกวียนละ 15,000-20,000 บาท มีเกษตรกรลงชื่อขอเข้าร่วมโครงการนี้กว่า 3.2 ล้านครัวเรือน และมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยและผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคการเมือง ภาควิชาการ และภาคสังคม ออกมาเคลื่อนไหวผ่าน โซเชียมลิตีเดียเป็นจำนวนมาก

3.1.3 การศึกษาบทบาทของโซเชียมลิตีเดียในการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ซึ่งเป็นการประท้วงสงคราม ซึ่งเกิดขึ้นในโลกอาหรับ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดการปะทะกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลซีเรียกับฝ่ายต่อต้าน รวมถึงกลุ่มก่อการร้ายอย่างกลุ่มไอเอส เรื่อยมา ตลอดระยะเวลากว่า 7 ปีที่ผ่านมา มีผู้เสียชีวิตจากเหตุความรุนแรงในซีเรียมากกว่า 450,000 คน นับเป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนลุกฮือขึ้นปฏิวัติและโค่นล้มระบอบเผด็จการ โดยใช้โซเชียมลิตีเดียเป็นเครื่องมือครั้งใหญ่ที่สุดในโลกอาหรับ

3.1.4 เหตุการณ์อื้อฉาวของบริษัท Facebook และบริษัท Cambridge Analytica (Facebook Scandal) ที่มีข้อมูลของผู้ใช้งาน เฟสบุ๊ก รั่วไหลไปให้เกิดการใช้ประโยชน์ในการหาเสียงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาของ โดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) เนื่องจากเหตุการณ์นี้เป็นข่าวใหญ่ที่ได้รับความสนใจจากทั่วโลก และมีการนำข้อมูลจากผู้ใช้ เฟสบุ๊ก กว่า 50 ล้านคน

นำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ใช้ (The Momentum Team, ออนไลน์) ซึ่งในเวลาต่อมากลับถูกการใช้โซเชียลมีเดียเองลงโทษโดยสั่งจมนำไปสู่ผลกระทบด้านผลประกอบการ การเสียค่าปรับจำนวนมาก และเกิดกฎหมายคุ้มครองความเป็นส่วนตัวในระดับสากลในเวลาต่อมา

รูปที่ 3.1 ปรากฏการณ์ที่นำมาใช้ในการวิจัยครอบคลุมบริบทสถานที่ทั่วโลก
ที่มา: ผู้วิจัย, 2561

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

การเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทำให้งานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การนำทฤษฎีทางสังคมที่ได้ทำการทบทวนเพื่อเป็นกรอบในการทำการศึกษจากปรากฏการณ์และเพื่อทำให้การสังเคราะห์การวิจัยมีความชัดเจนและลึกซึ้งในแต่ละประเด็น การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกใช้เครื่องมือทั้งหมดโดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

3.2.1 การสังเกตร่วม (Field Observation) โดยติดตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในการลงโทษทางสังคม เช่น ความคืบหน้าในการเคลื่อนไหว การลงโทษ คดี และผลสัมฤทธิ์ของการลงโทษทางสังคม ซึ่งสามารถทำการติดตามได้จากข่าวสาร สื่อต่างๆ และในโซเชียลมีเดีย

3.2.2 การสัมภาษณ์รายบุคคล (Individual Interview) โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของเพจเหตุการณ์ที่สังคมให้ความสนใจที่มีกิจกรรมการลงโทษทางสังคม กลุ่มที่มีความเคลื่อนไหวในโซเชียลมีเดีย และสื่อสารมวลชนต่างๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างสาขาวิชาทั้งหมดในกระบวนการการลงโทษทางสังคม

3.2.3 การเชื่อมต่อและประสานองค์ความรู้ (Transferring Concepts between Disciplines) ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องทำตัวเปรียบเช่นตัวกลางที่คอยประสานและเชื่อมต่อองค์ความรู้ของทุกสาขาให้เป็นภาพเดียวกัน

3.3 กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์

จากการศึกษาที่เป็นการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ งานวิจัยนี้จึงได้เลือกนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย โดยได้รับความกรุณาจาก ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปารศาสตราจารย์ประจำสาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีมุมมองด้านวิชาการเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียเพื่อการสื่อสารมวลชนและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวและการลงโทษทางสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ทั้ง เหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวของกลุ่มหน้ากากขาวและ กปปส. เหตุการณ์ เฟสบุ๊ก สแกนเดิล (Facebook Scandal) และ Arab Spring วรรณฤดี ศิริวัฒน์เวชกุล ผู้บริหารระดับสูงของบริษัท เฟสบุ๊ก ที่สามารถให้มุมมองทั้งจากการเป็นบริษัทเจ้าของโซเชียลมีเดียเองและมีประสบการณ์ที่สามารถอธิบายบทบาทของโซเชียลมีเดียที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรวมทั้งเป็นผู้ที่ถูกลงโทษทางสังคมจากกรณีเหตุการณ์ เฟสบุ๊ก สแกนเดิล และข้อบังคับด้านความเป็นส่วนตัวส่วนตัวของข้อมูล (GDPR) สุริยะใส กตะศิลา รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต และผู้อำนวยการสถาบันปฏิรูปประเทศไทยที่เป็นทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและส่วนสำคัญของกลุ่ม กปปส. ที่ร่วมกันขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

การสัมภาษณ์ยังประกอบไปด้วยการสัมภาษณ์สมาชิกและแอดมิน เฟสบุ๊ก เพจ “V for Thailand” “กลุ่มปัญญาชนคนอีสาน” และ “ขบวนการเสรีไทยเฟซบุ๊ก” ที่รวมตัวขับเคลื่อนต่อต้านระบอบทักษิณ รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พรบ.นิรโทษกรรมแบบสุดซอย และทุจริตโครงการรับจำนำข้าว นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์แอดมินและผู้ก่อตั้ง Facebook เพจ “อิจัน” และ “ล่า” ซึ่งเป็นกลุ่มชั้นนำที่ทำการเสนอข่าวสาร โดยเน้นไปที่การตีแผ่ เรียกร้องความยุติธรรม ที่มีสมาชิกของ

เพจมากกว่าหนึ่งล้านคน รวมถึงการสัมภาษณ์พนักงานธนาคารออมสินที่เป็นหนึ่งในสมาชิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสิน (สร.อส.) แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ถูกทำการสัมภาษณ์ทั้งหมดที่กล่าวมาไม่ประสงค์จะเปิดเผยตัวตน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาจำเป็นต้องเข้าไปหาความรู้ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน แล้วนำออกมาศึกษาทำความเข้าใจ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาค้นคว้า ติดตามความเคลื่อนไหว และผลของการลงโทษทางสังคมทั้งในและต่างประเทศ จากข่าวสารและบทความต่างๆ ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ ได้ และสามารถนำมาสังเคราะห์และประมวลผลรวมกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่จะถูกรวบรวมผ่านเครื่องบันทึกเสียง บันทึกภาพ และวิดีโอ เพื่อนำมาประเมินใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคำถามในงานวิจัย โดยภาพที่บันทึกได้ก็จะนำมาประกอบการบรรยายในหัวข้อวิจัยต่างๆ ด้วย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากว่าความรู้ทางสังคมวิทยาเป็นวิธีการหลักอันหนึ่งซึ่งสมาชิกของสังคมสมัยใหม่ใช้ในการทำความเข้าใจ และอธิบายการกระทำต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ความรู้ทางสังคมวิทยาได้เข้ามาและกลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกทางสังคมและมีส่วนช่วยในการเปลี่ยนแปลงโลกทางสังคมที่สังคมวิทยาหาทางอธิบายและวิเคราะห์ (Giddens, 1971) การทำงานของสังคมวิทยาจึงเป็นความพยายามในลักษณะวิพากษ์ (Critical) กล่าวคือ สังคมวิทยาใช้ความหมายที่คนธรรมดาทั่วไปร่วมใช้กันอยู่ในสังคม แต่นำมาตีความ นำเสนอใหม่แล้วแพร่ขยายออกไปเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและจากการตีความโดยการสะท้อนความคิดของคนที่อยู่ในบริบทของเหตุการณ์นั้น ที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมารวมทั้งการศึกษาสังเกต ติดตามความเคลื่อนไหวเสมือนผู้วิจัยได้ลงไปอยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ เอง เพื่อให้เข้าใจถึงความคิดและความเห็นของสังคมกับเหตุการณ์นั้นจริงๆ และนำมาทำการสังเคราะห์ (Synthesis) กับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้มีการทบทวนเพื่อตอบคำถามของงานวิจัยและได้ข้อสรุปการศึกษาตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

และประเด็นสำคัญที่สุดของการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์การ คือ การนำมาซึ่งองค์ความรู้จากหลายสาขาวิชามาผสานให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อตอบคำถามงานวิจัยและให้ได้มาซึ่งการยกระดับองค์ความรู้ (Transformation Knowledge) โดยการวิจัยจะใช้การวิพากษ์ต่อความเห็นในเหตุการณ์ต่างๆ จากมุมมองของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศไทยในการใช้โซเชียมัลมีเดียเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นผ่านการเคลื่อนไหว และรูปแบบที่เหมาะสมของการลงโทษทางสังคม รวมถึงการต่อยอดให้เกิดมาตรการในการควบคุมการใช้โซเชียมัลมีเดียกับประเด็นที่มีความอ่อนไหวในสังคม

บทที่ 4

การลงโทษทางสังคม : การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวขบวนการหน้ากากขาว

เพื่อตอบคำถามการศึกษาในบทบาทของโซเชียลมีเดียปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์เคลื่อนไหวของขบวนการหน้ากากขาวที่ใช้สัญลักษณ์ที่แฝงด้วยนัยยะของการถูกคุกคามของอำนาจและความไม่ปลอดภัยในการแสดงออกผ่านรูปหน้ากากขาวทั้งรูปโปสเตอร์ เนื้อหากำกับข้อความ ฯลฯ ในโซเชียลมีเดีย รวมถึงการสวมหน้ากากในการเดินขบวนต่อต้าน โดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองเพื่อการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเริ่มจากการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มเล็กๆ แต่กลับมีการกระจายเครือข่ายออกไปจนครอบคลุมเกือบทั้งประเทศและเป็นเหตุการณ์ที่โซเชียลมีเดียเป็นส่วนหนึ่งทั้งในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมและเป็นบริบทหนึ่งของกระบวนการทางสังคมในประเทศไทยที่น่าสนใจ

4.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์

การแสดงออกของกลุ่มต่อต้านที่ต้องใช้หน้ากาก เนื่องจากต้องการสะท้อนให้สังคมเห็นว่าไม่มีความปลอดภัย การใส่หน้ากากเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่าการต่อสู้อย่างเปิดเผยอาจได้รับอันตรายได้ และเป็นการแสดงถึงความไม่พอใจแต่ไม่ต้องการใช้หรือก่อให้เกิดความรุนแรง จุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวของกลุ่มหน้ากากขาวในประเทศไทย เหตุที่หน้ากากขาวดูมีผลมากและสื่อมวลชนให้ความสนใจ สัญลักษณ์หน้ากากขาวนั้นสากลทราบที่มันที่ไปว่าเป็นการต่อสู้กับระบอบการเมืองที่เป็นเผด็จการและอำนาจทางการเมืองที่ไม่เป็นธรรม หรือรัฐบาลที่ดูถูกความคิดประชาชน อีกส่วนคือหน้ากากขาวสามารถสร้างพลังเชิงบวกทางการเมืองที่เคยสนับสนุนกลุ่มพันธมิตร (พวม.) หรือคนที่ต่อสู้กับระบอบทักษิณ แต่คนกลุ่มนี้ไม่พร้อมที่จะออกมาชุมนุม และมีวิถีชีวิตผูกตัวเองอยู่กับโซเชียลเน็ตเวิร์ค โดยถึงแม้หน้า เฟสบุ๊ก ตัวเองจะไม่พูดเรื่องการเมือง แต่ก็มีติดตามเพจที่เกี่ยวกับการเมือง ดังนั้นหน้ากากขาวจึงไปเข้าถึงจิตของคนกลุ่มนี้ คนที่ไม่พร้อมจะออกมาชุมนุมแต่มีใจสนับสนุน (ประชาไท, 2556ก)

จากการศึกษาของ สังกิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ภาคประชาสังคมและกลุ่มพันธมิตร ได้ใช้การรณรงค์ต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์อย่างน้อยที่สุด 4 รูปแบบด้วยกันกล่าวคือ การใช้การลงโทษโดยสังคม การลงโทษทางการเมือง การลงโทษทางเศรษฐกิจ และการลงโทษโดยกฎหมาย รูปแบบการลงโทษโดยสังคมรูปแบบหนึ่งที่ผู้ต่อต้านใช้ปฏิบัติการกระทำต่อรัฐบาลยิ่งลักษณ์อย่างเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์หน้ากากขาว หรือ Guy Fawkes ที่ไปปรากฏอยู่ใน 2 เพลง คือ V for Thailand และ V for Vendetta ในสังคมของโลกออนไลน์ สำหรับขบวนการภาคประชาสังคมแล้ว Guy Fawkes คือ สัญลักษณ์ของการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทั่วทุกหนทุกแห่งในโลก รูปแบบการลงโทษโดยสังคมอีกรูปแบบหนึ่งที่สร้างความอับอายขายหน้าให้แก่รัฐบาลยิ่งลักษณ์เป็นอย่างยิ่งได้แก่ การนำจุดอ่อนและข้อผิดพลาดของยิ่งลักษณ์มาเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อทำให้ยิ่งลักษณ์กลายเป็นตัวตลกทางการเมืองมากกว่าการเป็นผู้นำที่น่าเคารพนับถือ ประเด็นการขาดภาวะความเป็นผู้นำของยิ่งลักษณ์ถูกนำมาเผยแพร่ทั่วไปหมดในโลกออนไลน์ สื่อทีวี วิทยู และหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ตัวอย่างเช่น การที่ ยิ่งลักษณ์ มีปัญหาในเรื่องการสื่อสารกับสาธารณชนด้วยการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาไทยอย่างไม่เหมาะสมอยู่เป็นระยะๆ และอย่างต่อเนื่อง

การนำ “หน้ากากขาว” มาใช้เพื่อแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์เหมือนขบวนการภาคประชาชนทั่วโลกที่ใช้สัญลักษณ์เดียวกันนี้ที่ด้านหนึ่งเหมือนเป็นการส่งสัญญาณว่ารัฐบาลยิ่งลักษณ์เป็นรัฐบาลเผด็จการภายใต้ระบอบรัฐสภาที่มีการคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง ดังนั้นจึงเป็นเป้าหมายในการต่อต้านโดยขบวนการหน้ากากขาว และในอีกด้านหนึ่ง การสวมหน้ากากขาวทำให้การเคลื่อนไหวของพวกเขาไม่ติดจากมุมมองของสื่อมวลชนและประชาชนทั่วไป ความเป็นอิสระ รู้สึกว่าตัวเองมีพลังและที่สำคัญก็คือถูกจรีตกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการต่อต้านสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นความไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรมในสังคมและยิ่งไปกว่านั้นก็คือ หน้ากากขาวช่วยปิดบังซ่อนเร้นตัวตนที่แท้จริงว่าพวกเขาเป็นใคร ดังนั้นจึงช่วยให้การเคลื่อนไหวของพวกเขาเป็นไปอย่างอิสระและรู้สึกปลอดภัยอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันผู้คนที่เห็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มหน้ากากขาวในโลกที่เป็นจริง ก็เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์นี้พอประมาณว่าอะไรคือจุดมุ่งหมายในปฏิบัติการเชิงวาทกรรมของกลุ่มนี้ จากการศึกษพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนิวไฮม์ไม่ได้ใช้แต่รูปแบบการลงโทษโดยสังคมต่อรัฐบาลที่ถูกกล่าวหาว่าคอร์รัปชันเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ตามข้อเสนอของ สังกิต พิริยะรังสรรค์ พวกเขามักจะใช้การลงโทษโดยสังคมควบคู่ไปกับการลงโทษทางการเมือง การลงโทษทางด้านเศรษฐกิจ และการลงโทษโดยกฎหมาย แต่ในขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมนิวไฮม์ไม่มีสูตรสำเร็จว่าเมื่อมีการลงโทษโดยสังคมไปแล้ว จะติดตามมาด้วยการใช้การลงโทษโดยแบบใดต่อไป นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการลงโทษโดยสังคมกับการลงโทษทางการเมือง มี

คุณลักษณะบางประการที่ใกล้เคียงกันมากจนบางครั้งก็กลายเป็นเรื่องยากที่จะวินิจฉัยและจำแนกแยกแยะว่าปฏิบัติการเชิงวาทกรรมรูปแบบหนึ่งเป็นการลงโทษโดยสังคมหรือเป็นการลงโทษทางการเมืองกันแน่ หรือว่าปฏิบัติการดังกล่าวเป็นการผสมผสาน ระหว่างการลงโทษโดยสังคมกับการลงโทษทางการเมืองเข้าด้วยกันหรืออย่างไร (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559)

อย่างไรก็ดี สำหรับประเด็นข้อถกเถียงในเรื่องนี้ สตีเมเมอร์ (Stammers, 1999) เสนอว่าการลงโทษทางการเมือง (Political Sanctions) ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการลงโทษโดยสังคม (Social Sanctions) นั่นเอง นอกจากนี้ การลงโทษโดยสังคมและการลงโทษรูปแบบอื่นๆ นั้นอาจจะสลับกันไปมา โดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน รูปแบบการลงโทษโดยสังคมขั้นสูงสุดนี้ นอกจากด้านหนึ่งทำให้รัฐบาลต้องรู้สึกรับอับอายขายหน้าเพราะกระแสการร่วมลงขันบริจาคเงินให้แก่ พทม. และคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ทั้งที่มีการเปิดเผยรายชื่อของผู้บริจาคและที่มิได้เปิดเผย เป็นการแสดงให้เห็นอย่างเปิดเผยว่ากลุ่มคนเหล่านี้ต้องการสร้างความอับอายให้แก่รัฐบาลโดยตรง แต่ในขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่ง ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมของ พทม. และ กปปส. ได้ทำให้ระบบการบริหารราชการของรัฐบาลและภาครัฐตกอยู่ในสถานการณ์วิกฤติที่ไม่สามารถผลักดันนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลให้เดินหน้าต่อไปได้ การทำงานของภาครัฐตกอยู่ในสภาพที่อาจเรียกได้ว่าเป็นอัมพาตยกเว้นคือ กลไกการทำงานบางส่วนของภาคราชการไม่สามารถทำหน้าที่ได้อีกตลอดไป พิจารณาจากมุมมองนี้ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมของ พทม. และ กปปส. สามารถสร้างความเสียหายทางการเมืองให้แก่รัฐบาลได้ค่อนข้างรุนแรง จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “การลงโทษทางการเมือง” ต่อรัฐบาลได้เช่นเดียวกัน (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2559)

4.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

สภาพการเมืองปี 2555 นอกเหนือจากมหาอุทกภัยที่สร้างปัญหาหนักให้กับประเทศจึงทำให้การต่อสู้ในทางการเมืองความรุนแรงไปอย่างมาก แต่เมื่อสถานการณ์เข้าสู่ภาวะปกติการเมืองต่อสู้กันอย่างดุเดือดในหลายประเด็น เช่น การปลุกมวลชนของ พล.อ.บุญเลิศ แก้วประสิทธิ์ ประธานองค์การพิทักษ์สยาม หรือ อพส.ที่ประกาศว่าจะล้มรัฐบาล แต่สุดท้ายก็มิได้สร้างผลกระทบให้กับรัฐบาลมากนัก การเมืองปี 2556 ยังคงมีความเกี่ยวพันกับประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลอย่าง พทม. รวมถึง กลุ่ม อพส. จะกลับเข้าสู่การเคลื่อนไหวคัดค้านการทำงานของรัฐบาลได้รุนแรงขึ้น เนื่องจากมีการขีดเส้นปัจจัยสำคัญไว้ก็คือ การแก้ไข

รัฐธรรมนูญ การนิรโทษกรรม และอาจเป็นประเด็นที่อ่อนไหวอย่างมากในช่วงปี 2556 ของรัฐบาลที่จะต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มมวลชนที่รู้สึกถึงความไม่ยุติธรรมทางการเมืองและการทุจริตที่ไม่สามารถต่อสู้ด้วยระบบทางการเมืองได้

4.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม

จุดเริ่มต้นความขัดแย้งทางการเมืองเกิดจากร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรม ที่ฝ่ายรัฐบาลต้องการกับกลุ่มที่คัดค้านไม่เห็นด้วย ซึ่งความแตกต่างกันในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (Goal Oriented) มักจะเป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งความขัดแย้ง ตามแนวคิดความขัดแย้งของ Lewin Coser Kewin และ Elies Boulding (เมธา สุคบรรทัด, 2513) ได้กล่าวไว้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทางรัฐบาลต้องการให้เกิดการปรองดองทางการเมือง ทางรัฐบาลของ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จึงได้มีการเสนอร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมเพื่อที่ความต้องการนิรโทษกรรมทางการเมืองที่เคยเกิดขึ้น แต่ในทางกลับกัน ร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมที่ทางรัฐบาลได้เสนอต่อรัฐสภา เพื่อต้องการให้เกิดการปรองดองกลับเป็นการเริ่มความขัดแย้งให้เกิดขึ้นทั้งในระดับการเมืองและระดับมวลชน เกิดการคัดค้านการเสนอร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรม โดยได้มีการจัดการชุมนุมคัดค้าน โดย นายสุเทพ เทือกสุบรรณ สส.พรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น ได้มีการจัดปราศรัยชุมนุมคัดค้าน พ.ร.บ. นิรโทษกรรม จนกลายเป็นการชุมนุมใหญ่เกิดขึ้น เกิดการคัดค้านไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มภาคธุรกิจ หรือแม้แต่กลุ่มทางการเมืองอย่าง แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ก็ไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ. ฉบับนี้ โดยการออกมาคัดค้านของหลายๆ ฝ่ายนั้นเพราะ พ.ร.บ. นิรโทษกรรมร่างขึ้นมาเพื่อให้นิรโทษกรรมให้กับบุคคล หรือประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุม

พฤติกรรมกรรมการชุมนุมของคนกรุงเทพฯ จะมาในช่วงเย็นหลังเลิกงาน ก่อนจะกลับบ้านในช่วงดึกเพื่อไปทำงานพรุ่งนี้เช้า โดยผู้ชุมนุมจากต่างจังหวัดจะปักหลักปักค้างกันในแต่ละกลุ่ม ภายหลังจากมีการจัดโปรแกรมนักปราศรัยแม่เหล็กไว้ดีที่สุด เพื่อตรึงมวลชนไว้ให้นานที่สุด แต่การชุมนุมที่ยึดเชื้อและรุนแรงทำให้คนกรุงเทพฯ จำนวนมากปล่อยวางทางการเมือง และไม่คิดจะยุ่งเกี่ยวอีก โดยเฉพาะเหตุการณ์การชุมนุมขององค์การพิทักษ์สยาม ที่เปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของขบวนการหน้ากากขาวเมื่อเห็นภาพของกำลังตำรวจที่นำโดย พล.ต.ท.คำรณวิทย์ ธูปกระจ่าง สั่งให้สลายการชุมนุม อพส. ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2555 ซึ่งมีความรุนแรงเกิดขึ้น

การเคลื่อนไหวของกลุ่มที่มองว่าการชุมนุมเริ่มมีความรุนแรงและไม่ปลอดภัยแต่ยังมีอุดมการณ์ในการต่อต้านรัฐบาลได้เริ่มเปลี่ยนวิธีการจากการออกไปชุมนุม เป็นช่องทางโซเชียลมีเดียทั้ง เฟสบุ๊ก (Facebook) และ ทวิตเตอร์ (Twitter) ที่เปิดกว้างในการถ่ายทอด และส่งต่อความเคลื่อนไหวให้เป็นที่รับรู้แบบลูกโซ่ จากหนึ่งคน สองคน และสู่กลุ่ม และขยายวงกว้างออกไปในระดับประเทศ และโซเชียลมีเดียยังได้เข้ามาเป็นสื่อกลางให้นักศึกษา ตั้งประเด็นถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล อันนำไปสู่การนัดหมายชุมนุม หรือการแสดงสัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงต่อต้านรัฐบาลยังลักษณะอยู่หลายครั้ง (ฐิติกร สังข์แก้ว และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2557)

4.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

กลางปี 2556 เกิดปรากฏการณ์ชุมนุมทางการเมืองแบบนิรนามของกลุ่ม V for Thailand ที่ใช้ เฟสบุ๊ก ในการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลและนัดหมายการชุมนุมทางการเมือง ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ข้อมูลเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556 พบว่าเพจ V for Thailand มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นถึง 124,000 คน ยังนัดหมายกันสวมหน้ากากกายฟอกซ์ เพื่อแสดงออกในรูปแบบ แฟลชม็อบ (Flash Mob การชุมนุมเชิงสัญลักษณ์ในที่สาธารณะเพื่อทำอะไรบางอย่าง โดยใช้เวลาไม่ยืดเยื้อ) ระบุเป้าหมาย 3 ข้อ คือ 1) รวมพลังล้มล้างระบอบทักษิณ 2) สลายสี สร้างความสามัคคีให้เกิดในสังคม 3) เปิดโปงหน้ากาขบวนการเผด็จการที่ใช้ประชาธิปไตยบังหน้า

นอกจากนี้ปรากฏการณ์หน้ากาขาวยังได้รับความสนใจในวงกว้าง โดยเฉพาะในโลกออนไลน์ ซึ่งหากใช้คำ “หน้ากาขาว” สืบค้นในเสิร์ชเอนจินอย่างกูเกิล (Google) จะปรากฏเว็บเพจที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ชุมนุมหน้ากาขาวมากถึง 13,500,000 รายการ โดยในจำนวนนี้แบ่งเป็นบล็อกข่าว และเว็บไซต์หนังสือพิมพ์ถึง 928,000 รายการ

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองใน เฟสบุ๊ก และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ : กรณี V For Thailand” โดยมีเดียมอนิเตอร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ (1) เนื้อหาและการสื่อสารทางการเมืองที่ปรากฏในเพจ V for Thailand (2) การนำเสนอปรากฏการณ์ V for Thailand ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ (3) เปรียบเทียบการนำเสนอเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ และข้อความสถานะใน เฟสบุ๊ก ของ V for Thailand พบประเด็น ดังนี้ 1) พัฒนาการและความหมายตั้งต้นของเพจ V for Thailand ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 5 ธ.ค.2554 โดยแนะนำภาพยนตร์เรื่อง “V For Vendetta” (ผลงานกำกับของ James McTeigue ออกฉายในปี 2548) และวิธีการทำหน้ากากายฟอกซ์ ที่เป็น

สัญลักษณ์การล้มล้างรัฐบาลคอง คอรัปชั่น เดือน ก.พ. 2555 เพจ V For Thailand โปสต์ข้อความตรวจสอบนโยบายรัฐบาล เป็นครั้งแรกในประเด็นการจัดการทรัพยากรน้ำมัน ปัญหาคอรัปชั่นที่ไทยถูก FATF แบล็คลิสต์ว่าเป็นแหล่งฟอกเงิน และพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักการเมือง 2) เนื้อหาทางการเมืองของเพจ V For Thailand สัญลักษณ์ทางการเมืองของเพจ V For Thailand คือ รูปหน้ากากกายฟอกซ์ ซึ่งต่อมาสื่อมวลชนเรียกว่า “หน้ากากขาว” เป็นสัญลักษณ์การต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน ที่ใช้กันมากในหลายประเทศในยุโรปและตะวันออกกลาง เพจ V For Thailand นำมาใช้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการประท้วงรัฐบาล การต่อต้านคอรัปชั่น และความไม่ยุติธรรมในสังคม จากการสำรวจข้อความที่โปสต์ในหน้าเพจ V For Thailand ระหว่างการชุมนุมรอบที่ 2 และรอบที่ 3 พบว่า มีจำนวน 461 ข้อความ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม เนื้อหาหลัก คือ ข้อความเพื่อสื่อสารความเคลื่อนไหวของกลุ่ม/ เพื่อนัดหมายการชุมนุมทางการเมือง (Political Demonstration) จำนวน 324 ข้อความ คิดเป็น 70.28% ข้อความประกาศเจตนารมณ์ทางการเมือง (Political Will) จำนวน 91 ข้อความ คิดเป็น 19.74% และข้อความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นทางการเมือง (Political Issues) จำนวน 46 ข้อความ คิดเป็น 9.98 % ทั้งนี้ แหล่งข้อมูลที่เพจ V for Thailand มักเลือกแชร์มาเป็นข้อความสถานะนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) แฟนเพจที่มีเนื้อหา/วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งที่คล้ายคลึงกับเพจ V For Thailand และ (2) เว็บไซต์หนังสือพิมพ์ออนไลน์ต่างๆ

จากการศึกษาพบว่า ข้อความที่สื่อสารภายในเพจ V For Thailand มากที่สุดคือ การสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวของกลุ่ม/เพื่อนัดหมายการชุมนุมทางการเมือง (พบจำนวน 324 ข้อความ คิดเป็น 70.28%), สมาชิกเพจมักเข้ามามีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ ผ่านการกดไลค์ การแชร์ และการแสดงความคิดเห็น กับเนื้อหาการรายงานความเคลื่อนไหวของผู้ชุมนุมกลุ่มวิ ซึ่งประเภทข้อความสถานะที่พบมากที่สุด สรุปคือ เพจ V For Thailand เป็นพื้นที่ในการสื่อสารเพื่อนัดหมายการชุมนุมทางการเมืองผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์ก (Online) คู่การชุมนุมที่เกิดขึ้นจริง (Offline) มากกว่าเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล - ประเด็นทางการเมือง อีกทั้งยังเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ทั้งผู้ดูแลเพจ สมาชิกมีอุดมการณ์และเจตนารมณ์ทางการเมืองเดียวกันคือ ล้มล้างระบอบทักษิณ รัฐบาลคอรัปชั่น และปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ 4) สื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์ กับการรายงานข่าวปรากฏการณ์ V For Thailand จากหนังสือพิมพ์ออนไลน์ 10 ฉบับ (ในช่วงวันที่ 8-10 และช่วงวันที่ 15-17 มิถุนายน 2556) พบว่า การนำเสนอปรากฏการณ์การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มวิ รวมทั้งสิ้นจำนวน 227 ชิ้น แบ่งเป็นข่าวจำนวน 203 ชิ้น และบทความจำนวน 24 ชิ้น โดยพบข่าวที่มีจำนวนมากที่สุดจากหนังสือพิมพ์เอสทีวี-ผู้จัดการ (จำนวน 42 ชิ้น) รองลงมาคือแนวหน้า (จำนวน 34 ชิ้น) ส่วนบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มวิมากที่สุด พบในหนังสือพิมพ์เอสทีวี-ผู้จัดการออนไลน์ (จำนวน

5 ชั้น) รองลงมาคือ คมชัดลึก และมติชน (ฉบับละ 3 ชั้นเท่ากัน) ในขณะที่ไม่พบบทความที่มีเนื้อหา ดังกล่าวจากหนังสือพิมพ์แนวหน้า ในช่วงที่เลือกศึกษา (ประเทศไทย, 2556ก)

4.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ

การก่อตัวของ “กลุ่มหน้ากากขาว” หากพิจารณาในด้านปริมาณที่แสดงตัวออกมาเดินบนท้องถนนถือว่ามีความเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างน้อย แต่เมื่อพิจารณาจากการเคลื่อนไหวในโซเชียลมีเดียที่เป็นการแสดงออกให้เห็นว่าต่อต้านและไม่เอารัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ไม่เอาครอบครัวชินวัตร และรู้ทัน ทักษิณ ชินวัตร และครอบครัว เป็นการแสดงออกของกลุ่มคนที่มีการรับรู้ข้อมูลอย่างเต็มเปี่ยม ที่สำคัญเป็นการนัดหมายผ่านสื่อสมัยใหม่ผ่านโซเชียลมีเดีย ไม่ต้องหวังพึ่งสื่อกระแสหลักให้มาทำข่าว ทุกอย่างมีการเตรียมการกันมาเอง ทั้งอุปกรณ์ การเขียนข้อความที่ทันสมัย การชุมนุมเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องมีแกนนำหรือการจัดการ เพียงแต่จะมีการแสดงความคิดเห็นพร้อมใจกันเลือกจุดนัดหมายสักแห่งในการทำกิจกรรมด้วยความสงบ เครือข่ายของสื่อเชิงสังคมได้ทำให้เกิดกลุ่มเพิ่มขึ้น ทำให้การเคลื่อนไหวแบบมวลชนในทางการเมืองมีความเป็นไปได้มากขึ้น ช่วยทำให้ส่วนที่ขาดหายไปจากกลุ่มที่ไม่ร่วมเคลื่อนไหวแต่ร่วมในผลประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้วิธีการของสาเหตุ - ผลกระทบ (Cause and Effect) มีความสมเหตุสมผลมากขึ้น การทำงานของเครือข่ายของสื่อเชิงสังคมที่จะเป็นสื่อกลางในการเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสารในรัฐที่มีการจัดการปกครองแบบกึ่งเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ (Semi - authoritarian) จะไม่มีความยุ่งยากมากนัก เพราะเครือข่ายของสื่อเชิงสังคมจะเปลี่ยนสถานะของปัจเจกบุคคลเป็นผู้รายงานข่าว (Reporters) ช่างภาพ ผู้เก็บรวบรวมเอกสารที่ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่าการบริการที่เป็นมาตรฐานของเครือข่ายโทรศัพท์มือถือ โดยที่เครือข่ายสื่อเชิงสังคมจะมีบทบาทกระตุ้นที่สำคัญ ดังนั้น ความเดือดร้อนที่อยู่เป็นทุนเดิมเมื่อรวมเข้ากับเครือข่ายของสื่อเชิงสังคม ย่อมจะทำให้เกิดการจัดระเบียบองค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวมากขึ้น จึงเท่ากับว่าเครือข่ายสื่อเชิงสังคม มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิบัติการรวมกลุ่ม

คำอธิบายว่า Guy Fawkes ต้นตำรับแห่งหน้ากากนั้นเป็นคนที่หมายเค็ดหัวกษัตริย์เจมส์ที่ 1 ของอังกฤษ ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความอ่อนด้อยในข้อมูลประวัติศาสตร์ของคณินยมเจ้าที่เลือกเอาหน้ากากกายฟอว์กส์มาใช้ด้านสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็นปฏิบัติการต่อสถาบัน ในอีกด้านมีการตอบรับในเชิงที่ไม่สร้างสรรค์จากพรรคเพื่อไทย ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลว่าจะพิจารณาคู่ช่องโหว่ของการใช้สัญลักษณ์หน้ากากดังกล่าว และอาจจะมีการดำเนินคดีกับผู้

ออกมาเคลื่อนไหว และใช้หน้ากากกายฟอล์กส์เป็นสัญลักษณ์ วิวาทะถึงความไม่สอดคล้องกันระหว่างสัญลักษณ์ที่ใช้กับที่มันจะไปของมัน ขยายไปสู่โลกภาษาอังกฤษเมื่อมีผู้นำภาพการประท้วงของกลุ่ม V For Thailand ที่สวม “หน้ากากขาว” ไปโพสต์ในวอลล์ของ Occupy Wall St. พร้อมเขียนข้อความให้กำลังใจแก่กลุ่ม V ในเมืองไทยที่ออกมาต่อสู้กับรัฐบาลคอร์รัปชันแล้วกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจำนวนหนึ่งก็เข้าไปให้ข้อมูลว่า กลุ่ม V ในเมืองไทยนี้ไม่ได้สู้เพื่อเสรีภาพหรือประชาธิปไตยอย่างพื้นที่อื่นของโลก หากแต่สนับสนุนระบอบกษัตริย์ การรัฐประหาร และการออกมาต่อต้านรัฐบาลคอร์รัปชันที่มาจากทางเลือกตั้ง แต่กลับสนับสนุนรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งและคอร์รัปชันยิ่งกว่าเสียอีก การนำชื่อหรือสัญลักษณ์มาใช้โดยหลุดพ้นจากบริบททางประวัติศาสตร์เรื่องแปลกใหม่ในสังคมการเมืองไทย สัญลักษณ์ต่างๆ นั้นอาจถูกกรองความหมายหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ อย่งไรก็ตาม หน้ากาก Guy Fawkes หรือที่ถูกเรียกเสียใหม่ว่า หน้ากากขาว ได้จุดกระแสให้กลุ่มคนที่ต่อต้านรัฐบาลตื่นตัวกัน การตอบรับจากสื่อบางส่วนที่เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ และจุดหมายสำคัญของการขับเคลื่อนทางการเมืองในรูปแบบใหม่ที่ประชาชนใช้พื้นที่ออนไลน์ในการแสดงการต่อต้านรัฐบาล และนำมาสู่รูปธรรม ในโลกออฟไลน์เป็นขบวนสวมหน้ากากที่หน้าเซ็นทรัลเวิลด์ เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2556 โดยประมาณการว่ามีคนเข้าร่วมหลายร้อยคน

“ในบริบทของประเทศไทยโดยเฉพาะการต่อต้านระบอบทักษิณ ทั้งของกลุ่มหน้ากากขาว กลุ่มกองทัพประชาชนต่อต้านระบอบทักษิณ กลุ่ม กปปส. ฯลฯ นอกจากจะเป็นการโจมตีและเสนอข่าวแล้ว ส่วนมากจะใช้เพื่อการระดมและนัดหมายเพื่อชุมนุมประท้วง เนื่องจากเป็นสื่อสารในวงกว้างและรวดเร็วที่สุด” (สุริยะใส กตะศิลา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มิถุนายน 2562)

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และผู้นำฝ่ายค้าน ได้กล่าวตั้งแต่ช่วงแรกของการเริ่มรณรงค์ V For Thailand ว่านี่คือสัญญาณบ่งบอกถึงความอัดอั้นตันใจของคนที่ไม่มีความพื้นที่ออฟไลน์ในการแสดงออก จึงหันมาใช้พื้นที่ออนไลน์แทน พร้อมทั้งเรียกร้องรัฐบาลอย่าปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นของประชาชน จากการเคลื่อนไหวจากพื้นที่ออนไลน์สู่ออฟไลน์ที่หน้าเซ็นทรัลเวิลด์ โดยรองโฆษกพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้ออกมากล่าวปกป้องเสรีภาพของผู้ชุมนุม เรียกร้องให้รัฐบาลเปิดพื้นที่ให้กับเสรีภาพในการแสดงออก

ในอีกมุมหนึ่งอย่างเช่นมุมมองของ ศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน (ศอฉ.) ที่พยายามควบคุมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในโซเชียลมีเดีย โดยอ้างเรื่องการปลุกปั่นพร้อมระบุถึงสาเหตุที่เว็บหรือดพจปลุกกระดมเพิ่มจำนวนขึ้น เนื่องจากประชาชนสามารถเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตได้ง่ายกว่าช่องทางอื่น ขณะที่การดำเนินการปิดกั้นของ ศอฉ. ก็ได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานในการแจ้งเบาะแส สืบค้นข้อมูล และชี้เป้า อย่างไรก็ตาม การจับกุมแต่ละกลุ่มที่เข้าข่ายไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องมีหลักฐานที่ชัดเจนและใช้พระราชบัญญัติ ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 (พรบ. ข้อมูลข่าวสาร) ประเด็นสำคัญคือการอธิบายให้ภาพพื้นที่ออนไลน์-ออฟไลน์ในการเมืองไทย ประหนึ่งเป็นพื้นที่มืด-สว่าง อาจจะต้องมองไปที่บริบทการใช้พื้นที่ออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโซเชียลมีเดียในระดับสากล พฤติกรรมการสื่อสารของคนในยุคสมัยที่เติบโตมากับเทคโนโลยีสื่อสาร และโซเชียลมีเดีย

Slacktivist (2008 อ้างถึงใน พิณผกา งามสม, 2556) องค์กรวิจัยที่มีชื่อเสียง Pew Research Centre (PEW) ได้นำเสนอผลงานวิจัย จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างในสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี 2008-2012 ในประเด็นการใช้พื้นที่ออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง โจทย์ของงานวิจัยคือหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ออนไลน์ทางการเมือง กับการออกไปแสดงออกทางการเมืองในโลกออฟไลน์ ว่าสัมพันธ์กันหรือไม่ ผลการวิจัยสรุปว่า 67% ของคนที่ใช้พื้นที่ออนไลน์แสดงออกทางการเมืองนั้น แสดงออกทางการเมืองในโลกออฟไลน์ด้วย ทั้งรวมกลุ่มทางสังคม การรวมตัวประท้วง ฯลฯ สิ่งที่น่าสนใจตามมา ผลการวิจัยพบว่า 17% ของกลุ่มตัวอย่างไม่มีการเคลื่อนไหวในโลกออฟไลน์ และพบว่าคนกลุ่มนี้มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ช่วงวัยรุ่น และอาการที่แสดงออกเฉพาะในโลกออนไลน์ แต่ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมในโลกออฟไลน์นี้ ในงานวิจัยเรียกว่า Slacktivist หรือ “นักกิจกรรมที่เฉื่อยเนือย” พฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ ที่แสดงออกเฉพาะในพื้นที่ออนไลน์นั้นเป็นเรื่องน่าสนใจ เมื่อพวกเขาที่มีการศึกษาที่สูงขึ้นแล้ว เป็นผู้ใหญ่อขึ้นแล้วจะมีพฤติกรรมออนไลน์ - ออฟไลน์ที่สอดคล้องกันหรือไม่ หรือนี่คือแนวโน้มของคนเจนเอเรชั่นถัดไป งานวิจัยยังไม่ได้มีการวิเคราะห์ เมื่อลองหันกลับมาในประเทศไทย แม้ว่าการตื่นตัวในโลกออนไลน์ของประเทศไทยจะสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการรัฐประหาร 2549 เป็นต้นมา มีข้อจำกัดในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์สื่อสาร จากผลการวิจัยของ PEW สหรัฐอเมริกา ประชาชนทั่วไปเข้าถึงเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตกว่า 80% ของจำนวนประชาชน ซึ่งเป็นตัวเลขที่แตกต่างกับจำนวนประชากรที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประเทศไทย ที่มีอยู่ไม่ถึง 30% (ประมาณ 25 ล้านคน) และกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของ เฟสบุ๊ก ที่มีจำนวนประชากรผู้ใช้ เฟสบุ๊ก มาก

ปรากฏการณ์ Slacktivist ที่เกิดขึ้นกับโลกออนไลน์ประเทศไทยนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาต่อไปว่าเพราะการเข้าถึงเทคโนโลยียังจำกัดอยู่กับคนที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่เท่านั้น มีพฤติกรรมการสื่อสารและการทำกิจกรรมทางการเมืองเฉพาะในพื้นที่ออนไลน์ที่สะดวกและไม่ต้องออกไปปรากฏตัวจริงๆ หรือไม่ อีกทั้งประเด็นคุณภาพของ “สาร” ที่ไม่มีอะไรกันดีได้ว่าเทคโนโลยีสื่อสารจะนำมาซึ่งการรับข้อมูลข่าวสารที่มีประสิทธิภาพ วัฒนธรรมการอ่านและแสดงความคิดเห็นอย่างรวดเร็ว ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาสำหรับ โซเชียลมีเดียในประเทศไทย ซึ่งมีข้อมูลที่ไม่คัดกรองแซ่ต่อกันเป็นจำนวนมาก รวมถึงกรณีการนำเอาหน้ากากวิมาลีใช้ในความหมายที่ข้อนแย้งกับต้นฉบับอย่างสิ้นเชิง (พิณผกา งามสม, 2013) จากที่กล่าวมานั้น การนำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาใช้เป็นเครื่องมือเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุด ในการเชื่อมต่อกับประชาชนทั่วประเทศเพื่อต่อสู้กับระบอบทักษิณ ในขณะที่เดียวกันทั้งฝั่งของพรรค. และฝั่งของ กปปส. ต่างก็ได้นำเทคโนโลยีเครื่องมือการสื่อสารทางสังคมระหว่างคณะผู้นำกับมวลชนที่ให้การสนับสนุน สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันแบบสองทางได้อย่างรวดเร็ว เครื่องมือการสื่อสารทางสังคมแบบสองทางเป็นอำนาจชนิดหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหว และเป็นการแสดงศักยภาพของกลุ่มผู้ถูกปกครอง ที่ใช้ต่อสู้กับการถูกรองงำจากอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบทักษิณได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวได้ว่าเครื่องมือสื่อสารทางสังคมสมัยใหม่เป็นอาวุธที่สำคัญที่สุดของกลุ่มผู้ถูกปกครองที่ใช้ในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางการเมือง และพื้นที่สาธารณะ จากสถิติการใช้โซเชียลมีเดียของกลุ่มหน้ากากขาว ซึ่งเนื้อหาหลักคือข้อความเพื่อสื่อสารความเคลื่อนไหวของกลุ่มและการระดมเพื่อนัดหมายการชุมนุมทางการเมือง คิดเป็น 70.28% ของการสื่อสารทั้งหมดแล้วทำให้เห็นว่าโซเชียลมีเดียทุกช่องทาง โดยเฉพาะ เฟสบุ๊ก เป็นการสื่อสารเพื่อระดม ขยายวงกว้าง และเป็นส่วนสำคัญของการชุมนุมทางการเมือง

4.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์

จุดเด่นของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในภาคประชาชนครั้งนี้ อยู่ที่การ “เคลื่อนไหวโดยไร้ผู้นำ” ซึ่งสะท้อนกระบวนการวิวัฒนาการของการต่อสู้ อาจถือได้ว่าเป็นการ “นวัตกรรม” รูปแบบยุทธวิธีการต่อสู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของขบวนการการเมืองภาคประชาชน เมื่อพิจารณาในมุมมองของการเคลื่อนไหวของขบวนการ การเมืองภาคประชาชนที่มีพรรค. เป็นแกนนำ สรุปได้ว่า “นวัตกรรม” รูปแบบยุทธวิธีการต่อสู้ครั้งนี้ สามารถใช้โซเชียลมีเดียต่อสู้กับกลไกอำนาจรัฐที่ไม่เหมาะสมได้สำเร็จ ทำให้มวลชนออกมาเคลื่อนไหวได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องรอแกนนำพันธมิตรฯ หรือกลุ่มองค์กรใดๆ นั่นหมายถึงว่า มวลชนสามารถรวมพลและ

เคลื่อนไหวชนระบอบทักษิณเหมือนที่กลุ่มพันธมิตร เคยกระทำสำเร็จมาแล้วในการขับไล่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในปี 2549 และรัฐบาลสมัคร-สมชายในปี 2551 ลักษณะพิเศษของกิจกรรมทางการเมืองร่วมกันแบบใหม่โดยมิโซเซียลมีเดียเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

4.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี

การศึกษาเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมของกลุ่มหน้ากากขาวมีจุดปริแตกที่ค่อนข้างชัดเจนจากความรู้สึกไม่ปลอดภัยทางการเมืองของกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มคนทำงาน สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์เสนอร่าง พรบ. นิรโทษกรรมแบบสุดซอย และการสลายการชุมนุมที่มีแนวโน้มรุนแรง ซึ่งเป็นการตอกย้ำความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม (Political and Social Conflict) ของประเทศไทย ที่เดิมที่มีการแบ่งเป็นกลุ่มเสื้อเหลืองและแดง แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กลุ่มหน้ากากขาวแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ที่ไม่แสดงถึงการแบ่งฝ่ายตามฝั่งเสื้อเหลืองหรือเสื้อแดง ไม่แสดงออกถึงความขัดแย้ง ไม่แสดงออกถึงความรุนแรง เพียงแต่เป็นการเรียกร้องความถูกต้องหรือความยุติธรรมของระบอบทักษิณอย่างสันติวิธีผ่านสัญลักษณ์หน้ากากกายฟอกซ์ ที่เป็นสัญลักษณ์การล้มล้างรัฐบาลคดโกงคอร์รัปชัน และยังถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective Identity) ที่ต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์แบบสันติวิธี และถือเป็นที่สื่อสัญลักษณ์กลางในการปริวรรต (Generalized Symbolize Media of Exchange) ในกระบวนการแลกเปลี่ยน หรือปริวรรตระหว่างกัน เป็นการสื่อสารโดยที่มีตัวแทนเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) (Parson, 1968, อ้างถึงใน เศษฐา พวงหัตถ์, 2551)

“กลุ่มหน้ากากขาวเป็นตัวอย่างหนึ่งของการรวมกลุ่มในลักษณะแฟลชม็อบ (Flash mob) ที่เป็นกลุ่มนักศึกษาและคนทำงานที่ไวต่อความรู้สึกทางการเมือง โดยเริ่มต้นจากวิกฤตศรัทธาที่มีต่อระบอบทักษิณและรัฐบาลยิ่งลักษณ์ และใส่หน้ากากที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ (Symbolic) ของความไม่ต้องการเปิดเผยตัวตนจากความไม่ปลอดภัย” (สุริยะใส กตะศิลา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มิถุนายน 2562)

กลุ่มหน้ากากขาวใช้โซเชียลมีเดียในการรวมกลุ่มผ่าน เฟสบุ๊ก เพจ V for Thailand โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่การต่อต้านนโยบายที่ไม่เหมาะสมหรือการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลงโทษทางสังคมในแง่ลบ (Negative Social Sanction) โดยการเสนอเนื้อหาข่าวสาร ในเชิงโจทติ โดยเฉพาะ การเสนอร่าง พรบ. นิรโทษกรรมตามที่ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Radcliffe-Brown, 1952) และ วิทเมเยอร์ (Whitmeyer, 2002) ได้ให้ความหมายไว้ ซึ่งแนวคิดของกลุ่มหน้ากากขาวถือ

เป็นการลงโทษทั้งทางด้านจริยธรรมและการลงโทษทางการเมือง (Ethical and Political Sanction) โดยมองว่าการทุจริตคอร์รัปชัน โดยเฉพาะการเสนอร่าง พรบ. นิรโทษกรรม เป็นสิ่งที่ขัดต่อปทัสถาน (Norm) ของความถูกต้องในสังคมไทยโดยกลุ่มมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ เพื่อบำรุงรักษาให้สังคมคงอยู่ หรือเกิดเสถียรภาพของสังคมทั้งสังคม ความคงอยู่ของแต่ละส่วนของสังคม (Pollini and Sciortino, 2001)

แม้ว่าการลงโทษทางสังคมของเพจ V for Thailand ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการลงโทษทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) โดยแอดมินที่มาจากกลุ่มนักศึกษาและคนทำงาน แต่สามารถเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนและสามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ปัญหาของสังคมขนาดใหญ่ขึ้นได้ตามที่ Falk et al. (2001) ได้เสนอไว้ ผนวกกับการเสนอข้อความรูปภาพและเนื้อหาของกลุ่มผ่านโซเชียลมีเดียยังเป็นการทำให้เกิดการรับรู้ซ้ำจากสังคมทั้งจากตัวเนื้อหาเองและจากความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่โซเชียลมีเดียเปิดให้มีการลงความเห็นหรือแชร์ต่อให้ผู้อื่นได้อย่างเสรี ซึ่งยังมีการขยายวงกว้างหรือเพิ่มการรับรู้ซ้ำๆ จนสามารถทำให้ประเด็นการต่อต้านรัฐบาลยังลักษณะเกิดแรงกระเพื่อมและขยายขนาดพลังมวลชนที่เห็นด้วยเข้าร่วมกลุ่มในการต่อต้านมากขึ้นไปเรื่อยๆ

เปรียบเทียบกับการศึกษาของ ทูเรน พบว่าเนื้อหาในเพจและการแสดงออกของกลุ่มหน้ากากขาวถือเป็นปฏิกริยาโต้กลับที่ดูไม่รุนแรงหรือหยาบคายโดยสะท้อนความเป็นการต่อสู้แบบอหิงสาแต่แฝงไปด้วยวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องชีวิตประจำวันที่เป็นผลกระทบทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เสมือนปกป้อง Lifeworld ของสังคมประเทศไทยและถือเป็น Collective Action ในโลกออนไลน์อย่างหนึ่ง เป็นพฤติกรรมการตั้งรับ (Defensive Action) เมื่อรู้สึกว่าจะไม่มีความถูกต้องหรือปลอดภัยทางการเมืองอีกต่อไป เป็นขบวนการเพื่อท้าทายอำนาจรัฐและพลังของตลาด พร้อมกับกระตุ้นทางเลือกการพัฒนาสังคมที่มุ่งหวัง (Touraine, 1984, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

สถิติข้อความและเนื้อหาของกลุ่มหน้ากากขาวจากการใช้เพจ V for Thailand พบว่าข้อความกว่า 70% เป็นข้อความเพื่อการนัดชุมนุมและระดมพล และเป็นตัวเร่งการขยายจากกลุ่มเล็กๆ ไปสู่กลุ่มใหญ่ผ่านการแชร์ออกไปจากกลุ่มนักศึกษาสู่สังคมกลุ่มคนทำงาน จากกรุงเทพฯ สู่ต่างจังหวัด และสุดท้ายขยายข่าวสารและเนื้อหาไปจนถึงสื่อมวลชน แอดมินเพจ V for Thailand ยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า

“สมาชิกเข้าร่วมขบวนการเพราะคาดหวังจะได้ประโยชน์จากขบวนการเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้จนสามารถนำไปสู่การชุมนุมที่เกิดขึ้นจริงมากกว่าเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นทางการเมืองเพียงอย่างเดียว การนำเอาโซเชียลมีเดียเข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนและเป็นกลไกการสื่อสารที่สำคัญที่สุดในการเชื่อมต่อกับประชาชนทั่วประเทศเพื่อต่อสู้กับระบอบทักษิณ” (แอดมินเพจ V for Thailand, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2562)

จุดสำคัญของการรวมกลุ่มหน้ากากขาวในโซเชียลมีเดียที่เป็นพลังในการต่อต้านระบอบทักษิณนั้นเริ่มต้นมาจากการนัดหมายกันเปลี่ยนรูปโปรไฟล์ Facebook เป็นรูปหน้ากากกาย ฟอกส์ ที่มีความหมายโดยนัยว่าขณะนี้กองทัพประชาชนได้ลุกขึ้น และประกาศจะล้มล้างระบอบทักษิณให้หมดสิ้นไปจากแผ่นดินไทยจึงทำให้เรื่องดังกล่าวแพร่หลายออกไปจากสมาชิกกลุ่มต่อขยายไปสู่ทุกกลุ่มในประเทศเนื่องจากการเปลี่ยนรูปโปรไฟล์นั้นทำให้คนที่แม้จะไม่ใช่สมาชิกแต่เป็นเพื่อน เป็นคนรู้จักที่เห็นรูปโปรไฟล์และมีแนวคิดเดียวกัน สอดคล้องกับ Starkey (1997) ที่ศึกษาการสร้างเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network)

การกระจายเครือข่ายยังเกิดจากการรับรู้ข่าวสารในสื่อต่างๆ จนทยอยก็ทำการเปลี่ยนรูปโปรไฟล์ตามกันไปเรื่อยๆ จนเกิดภาวะที่เรียกว่า “Viral” บวกกับการเริ่มต้นชุมนุมของกลุ่มหน้ากากขาวตามสถานที่ต่างๆ ยิ่งทำให้กระแสการต่อต้านระบอบทักษิณและรัฐบาลยิ่งลักษณ์ขยายตัวเป็นวงกว้างและเป็นจุดริเริ่มที่เป็นแบบอย่างของการเปลี่ยนรูปโปรไฟล์ “คัดค้าน พรบ. นิรโทษกรรม” หรือ “Against Amnesty Bill” ของประชาชนทั่วไปที่ไม่เห็นด้วยกับระบอบทักษิณ

การเคลื่อนไหวจากโซเชียลมีเดียที่กระจายจากกลุ่มหน้ากากขาวหรือจากเพจ V for Thailand จนถึงการเปลี่ยนรูปโปรไฟล์ Facebook และการเสนอข่าวสารจากสื่อที่นำข้อความการระดมพลในเพจเสนอออกไปยังวงกว้างอย่างรวดเร็ว สนวนกับแรงผลักดันจากกลุ่มแนวร่วมภาคประชาชนผ่านสัญลักษณ์ “คัดค้าน พรบ. นิรโทษกรรม” นำมาสู่การชุมนุมใหญ่ครั้งแรกที่ริมถนน สีลม หน้าธนาคารกรุงเทพสำนักงานใหญ่ และเริ่มมีการใช้การเป่านกหวีดโดยคณาจารย์และนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน เริ่มเป็นการแสดงเชิงสัญลักษณ์ในรูปแบบใหม่และขยายวงเพิ่มพลังมากขึ้นรวมกันจนนำมาซึ่งกลุ่ม กปปส. จนสามารถผลักดันให้ร่าง พรบ. นิรโทษกรรมตกไปได้และเป็นจุดสิ้นสุดของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรในที่สุด

รูปที่ 4.1 ตัวอย่างรูปโปรไฟล์ “คัดค้าน พ.ร.บ. นิรโทษกรรม”
ที่มา: ประชาไท, 2556ข

“บริบททางด้านโซเชียลมีเดียในขณะนั้นยังไม่มีการถูกรอรับข้อมูลโดยกลุ่มอื่น หรือแม้กระทั่งรัฐบาลก็ยังไม่ได้ตระหนักถึงพลังของโซเชียลมีเดีย ซึ่งต่างกับบริบทเหตุการณ์ในปัจจุบันที่เริ่มมีการแทรกแซงและออกกฎหมายเพื่อตรวจสอบเนื้อหาที่อาจคุกคามด้านความมั่นคงได้” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 21 มิถุนายน 2562)

ซึ่งมุมมองของผู้บริหารบริษัทโซเชียลมีเดียแห่งหนึ่ง สนับสนุนว่า

“ในประเทศไทยนับว่าการใช้โซเชียลมีเดียมีความนิยมค่อนข้างมาก ซึ่งทำให้การแสดงเนื้อหาหรือข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นกระแสสังคม ยังมีการแพร่กระจายออกไปถึงทุกคนได้โดยง่ายและทำให้ภาครัฐหรือสื่อมวลชนต้องจับตามองจนทำให้ทุกวันนี้การสร้างเนื้อหาที่มีความอ่อนไหว เช่นประเด็นศาสนาและการเมืองเริ่มมีการควบคุมมากขึ้น” (วรรณฤดี ศิริวัฒน์เวชกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มิถุนายน 2562)

บทที่ 5

การลงโทษทางสังคม : โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และผู้บริหารธนาคารออมสิน

บริบทเหตุการณ์โครงการรับจำนำข้าวถือเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นการแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐที่อาจมีผลกระทบต่อกระบวนการทางเศรษฐกิจและการคอร์รัปชันในระดับชุมชนและท้องถิ่นและยังสามารถศึกษามุมมองด้านการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมต่อนโยบายหลายกลุ่มต่อต้านเรียกว่าเป็นนโยบายประชานิยม (Populism) ที่กระทบกับประชาชนจำนวนมากตั้งแต่ปี 2554 โดยโซเชียลมีเดียมีบทบาทที่สำคัญในการลงโทษทางสังคมหลังเหตุการณ์ครั้งนี้แตกต่างจากการเคลื่อนไหวจากการไม่เห็นด้วยต่อนโยบายของรัฐที่มีการเคลื่อนไหวแบบอื่น ๆ ก่อนหน้าเหตุการณ์นี้

5.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์

การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือชาวนา โครงการรับจำนำข้าวช่วยเหลือชาวนาเป็นโครงการที่ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือชาวนาให้ได้รับผลประโยชน์สูงสุดในการผลิตและการตลาดของสินค้าข้าว ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 84 (8) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และนโยบายการรับจำนำข้าวมีมานานกว่า 30 ปีแต่ในอดีตไม่ประสบความสำเร็จ เพราะรับจำนำข้าวในราคาต่ำกว่าตลาดและรับจำนำปริมาณน้อย จึงไม่สามารถทำให้ราคาข้าวเปลือกในตลาดสูงขึ้นได้ ชาวนาจึงขายข้าวได้ในราคาต่ำมีรายได้ไม่คุ้มทุนและไม่เพียงพอต่อการยังชีพแม้ว่าในช่วงหลัง จะมีการนำโครงการประกันรายได้มาใช้แต่ก็ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาชาวนาในเรื่องความยากจนหนี้สินและชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากและด้อยโอกาสกว่าประชากรอาชีพอื่นได้ (Zedillo, 2002) ปรากฏการณ์ในกระบวนการนโยบายรับจำนำข้าว ในส่วนนี้จะนำกระบวนการนโยบาย และปรากฏการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตรที่มีหลายมุมมองของสังคมมองว่าเป็นนโยบายประชานิยม

การรับจำนำสินค้าเกษตรของประเทศไทย เริ่มมาตั้งแต่ปีการเพาะปลูก 2524/25 เนื่องจาก รัฐบาลต้องการช่วยเหลือชาวนาที่ประสบปัญหา ราคาข้าวตกต่ำจากภาวะข้าวล้นตลาดในช่วงฤดูการ เก็บเกี่ยว ที่มีผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกันวิธีการคือ ให้ชาวนานำข้าวเปลือกมาจำนำไว้กับรัฐบาล ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวที่มีผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมๆ กันเป็นจำนวนมาก จนเมื่อข้าวในตลาดมีราคา สูงขึ้นก็ค่อนำเงินมาไถ่ถอนข้าวเปลือกออกไป เพื่อนำไปขายพร้อมจ่ายดอกเบี้ยให้แก่รัฐบาล ซึ่งคิด ดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรแต่หากไม่มาไถ่ถอนในเวลาที่กำหนดข้าวเปลือกที่ นำมาจำนำก็จะตกเป็นของรัฐ ซึ่งจะนำออกจำหน่ายต่อไป แต่ตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา โครงการรับ จำนำข้าวเปลือกถูกปรับเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นมาตรการเสริม เพื่อชะลอปริมาณข้าวเปลือกที่ออกสู่ ตลาดและรักษาระดับราคามาเป็น การแทรกแซงกลไกตลาด โดยขยายโครงการให้ใหญ่ขึ้นและ กำหนดราคาจำนำให้สูงกว่าราคาตลาด ทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ที่นำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการ ไม่มาไถ่ถอนออกไป เป็นการสร้างภาระให้กับรัฐบาลเป็นข้าวเปลือกคงเหลือในคลังของรัฐบาล ซึ่ง แต่ละปีมีจำนวนเพิ่มขึ้นหลังจากนั้นเป็นต้นมา โครงการรับจำนำสินค้าเกษตรก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาราคาค่าที่เกษตรกรพึงพอใจ (วิกานดา วรรณวิเศษ, 2554) การบริหารโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ได้วางแผนการบริหาร และขั้นตอนการดำเนิน โครงการได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันความเสียหายและป้องกันการทุจริต โดยได้นำระบบงานที่เคยทำกันมาในรัฐบาลที่ผ่านๆ มา รวมทั้งคำแนะนำจากหน่วยงาน ต่างๆ เช่น ป.ป.ช. และ สตง. เป็นต้น มาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การดำเนินโครงการ ประสบความสำเร็จมาด้วยดี

อย่างไรก็ตามการดำเนินการ โครงการรับจำนำข้าวภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรียิ่ง ลักษณ์ ได้นำมาซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงของสังคมถึงความคุ้มค่าของการใช้งบประมาณ แผ่นดิน เพราะตั้งแต่เริ่มโครงการฯ จนถึงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 คณะอนุกรรมการปิดบัญชี โครงการรับจำนำข้าวเปลือกตามนโยบายของรัฐบาล (2557) ที่คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ ตั้งขึ้นได้รายงานว่าการรับจำนำข้าวในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ มีผลขาดทุนสุทธิถึง 5.19 แสนล้านบาท ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานศึกษาของ นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557) ที่ได้ ประเมินมูลค่าการขาดทุนของโครงการฯ 5 รอบฤดูการผลิตปี 2554/2555 ถึงปี 2556/2557 พบว่า โครงการฯ อาจมีมูลค่าการขาดทุนทางบัญชีถึง 5.39 แสนล้านบาท และอาจขาดทุนสูงถึง 6.7-7.5 แสนล้านบาท หากต้องใช้เวลาอีก 5-10 ปี ในการระบายข้าวในสต็อกให้หมด เนื่องจากสามารถขาย ข้าวได้ต่ำกว่าราคาซื้อจากเกษตรกร และต้องเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ หลายรายการ อาทิ ค่าใช้จ่ายใน การดำเนินงานของหน่วยราชการสำคัญที่เกี่ยวข้อง ค่าจ้างสีแปรสภาพข้าว ค่าขนส่ง ค่าเสื่อมราคา

ข้าว เป็นต้น นอกจากนั้นผู้รับผลประโยชน์จากโครงการฯ อย่างแท้จริงไม่ใช่เกษตรกรที่ยากจน แต่กลับเป็นเกษตรกรรายกลาง และรายใหญ่ในเขตชลประทานของภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2557)

5.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

โครงการรับจำนำข้าวเป็นหนึ่งในนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ที่ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และนับเป็นนโยบายท่ามกลางเสียงคัดค้าน เพราะตั้งราคารับจำนำข้าวสูงกว่าราคาตลาดเกือบร้อยละ 50 การคัดค้าน โดยมีการเรียกร้องให้ทบทวนยุติโครงการ รวมถึงมีการยื่นต่อศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ แต่ยังไม่สามารถที่จะหยุดยั้งโครงการนี้ของรัฐบาลได้ โดยโครงการรับจำนำข้าวนี้เป็นหนึ่งในนโยบายที่สังคมมองว่าเป็นนโยบายประชานิยมที่และเป็นโครงการที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักว่าส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง การผลิตและส่งออกข้าวอย่างรุนแรง เกิดปัญหาทุจริต และทำให้ประเทศเดินหน้าสู่วิกฤติหนี้จากการใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่ออุดหนุนโครงการนี้

สำนักข่าวไทยพีบีเอสลงพื้นที่สอบถามชาวนาในหลายจังหวัด ได้คำตอบที่ต่างกันโดยชาวนาที่มีข้าวพอเข้าร่วมโครงการบอกว่าไม่ได้ประโยชน์จากโครงการนี้ ส่วนชาวนาที่เข้าร่วมโครงการนี้บอกพอใจกับราคาข้าวที่เพิ่มขึ้นแต่ชีวิตของพวกเขาไม่ได้ดีขึ้น เพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แม้ชาวนาบางส่วนจะพอใจกับราคาข้าวเพิ่มที่เพิ่มขึ้นแต่อีกด้านมีเสียงทักท้วงจากนักวิชาการภาคเอกชนรวมถึง สว.บางกลุ่มที่เห็นตรงกันว่าประโยชน์ที่ชาวนาได้รับอาจเทียบไม่ได้กับความเสียหายของประเทศ ที่ต้องใช้เงินอุดหนุนจำนวนมากมีการประเมินว่าความสูญเสียของประเทศจากการรับจำนำ 2 ปี รัฐบาลอาจเสียหายสูงกว่า 3 แสนล้านบาท

โครงการรับจำนำข้าวฤดูกาลผลิต 2554/2555 (ไทยพีบีเอส, 2555) รัฐบาลใช้งบประมาณกว่า 3 แสนล้านบาท รับจำนำข้าว 21.6 ล้านตัน จากการกู้ธนาคารของรัฐทั้ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ธนาคารออมสิน และธนาคารกรุงไทย ซึ่งเกือบเทียบเท่ากับประมาณลงทุนประจำปีของประเทศที่มีเพียง 4.2 แสนล้านบาทและต่อเนื่องด้วยการรับจำนำข้าวรอบใหม่เมื่อ 1 ตุลาคม 2555 ใช้งบประมาณอีกประมาณ 4.5 แสนล้านบาท รับจำนำข้าว 25 ล้านตัน รวม 2 ปี รัฐบาลใช้เงินไปเกือบ 1 ล้านล้านบาท ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล อดีตรองนายกรัฐมนตรี กล่าวว่า หากรัฐบาลเดินหน้าโครงการต่อความสูญเสียจะยิ่งเพิ่มขึ้น และทำให้ระดับหนี้สาธารณะของประเทศ

เพิ่มเป็นร้อยละ 61 ต่อจีดีพีในปี 2562 และหากบวกกับภาระการขาดดุลงบประมาณอีก 1 แสนล้านบาทต่อปี จะทำให้หนี้สาธารณะพุ่งกว่าร้อยละ 65 ต่อจีดีพี ขณะที่สำนักบริหารหนี้สาธารณะประเมินหนี้สาธารณะของประเทศ ณ วันที่ 30 เมษายน มีหนี้สาธารณะต่อจีดีพีอยู่ที่ร้อยละ 42.2 แต่เดือนกรกฎาคมขยับมาอยู่ที่ร้อยละ 44.8 คาดว่าภายในสิ้นปีนี้หนี้สาธารณะของประเทศจะอยู่ร้อยละ 49.9 ปี 2556 คาดว่าจะอยู่ที่ 50.7

ความคิดเห็นนี้ สอดคล้องกับคำเตือนจากสำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ หรือ สบ. ที่มีหนังสือด่วนที่สุด 2 ฉบับ ลงนามโดยรัฐมนตรีกระทรวงการคลังถึง คณะรัฐมนตรีแสดงความห่วงใยต่อผลกระทบด้านการคลังจากการดำเนินนโยบายรับจํานําข้าวอีก 1 ฉบับ ลงนามโดยรองปลัดกระทรวงการคลังในฐานะประธานอนุกรรมการปิดบัญชีโครงการรับจํานําข้าว ระบุว่าที่ผ่านมาโครงการรับจํานําผลิตทางการเกษตรขาดทุนแล้วกว่า 2.6 แสนล้านบาท พร้อมระบุว่าโครงการนี้เป็นการอุดหนุนภาคการเกษตรเกิดภาระหนี้แบบปลายเปิด

นักวิชาการจากสถาบันคลังสมองของชาติ และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือทีดีอาร์ไอ เสนอว่ารัฐบาลควรทบทวนนโยบายรับจํานําข้าวทั้งระบบ เช่น เน้นการช่วยชาวนารายเล็กที่ยากจน กำหนดปริมาณการรับซื้อ ปรับราคา และวงเงินรับจํานํา ปราบปรามการทุจริตอย่างจริงจัง การเปิดเผยข้อมูลการระบายข้าวส่งเสริม และลดต้นทุนการผลิตเพื่อสร้างความยั่งยืนให้อุตสาหกรรมข้าวระยะยาว ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับโครงการนี้ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้ ซึ่งหลายฝ่ายเห็นตรงกันว่ารัฐบาลควรนำข้อบกพร่องต่างๆ ไปปรับปรุง เพื่อให้โครงการนี้ไม่เป็นเพียงโครงการที่สร้างประโยชน์ระยะสั้น แต่สร้างหนี้ระยะยาว (ไทยพีบีเอส, 2555)

โครงการรับจํานําข้าว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ได้มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยเริ่มจากเป็นโครงการเสริมภารกิจของ ธกส. ในปีการผลิต 2525/26 (สมพร อิศวิลานนท์, 2557) เพื่อเสริมสภาพคล่องให้กับเกษตรกรที่ขาดแคลนเงินทุนในช่วงเก็บเกี่ยวได้มีโอกาสดูยืมเงินไปใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยว และขายผลผลิตภายหลังได้มีการปรับปรุงเงื่อนไขของโครงการเรื่อยมา เช่น เกษตรกรที่นำข้าวเปลือกมาจํานํา สามารถเก็บข้าวไว้ที่ยุ้งฉางของตนเองได้ การลดอัตราดอกเบี้ยที่เกษตรกรจะต้องจ่ายให้ต่ำลง เป็นต้น จนกระทั่งได้ก้าวไปสู่การเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลในการใช้แก้ปัญหาราคาข้าวเปลือกตกต่ำด้วย การชะลอการขายของเกษตรกรไปพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขหลักเกณฑ์การรับจํานวนการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและขนาดของโครงการ การยกระดับราคา

จําหน่ายที่สูงกว่าระดับราคาตลาดอย่างมากและรวมถึงการรับจําหน่ายประทวนสินค้าที่กำหนดให้ โรงสีเอกชนเป็นผู้รับฝากข้าวที่เกษตรกรนำมาจําหน่าย (สมพร อิศวิลานนท์, 2557)

งานศึกษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่เกี่ยวกับโครงการรับจําหน่ายข้าวจึงได้แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ตลอดจน ลักษณะของโครงการฯ ที่แตกต่างกันตามช่วงเวลา แต่อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่เกี่ยวกับโครงการรับจําหน่ายข้าวโดยเฉพาะการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงการรับจําหน่ายข้าวยังมีค่อนข้างจำกัด ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ผลกระทบของโครงการรับจําหน่ายข้าวที่มีต่อราคาและการส่งออกข้าว ผลกระทบของโครงการรับจําหน่ายข้าวต่อการยกระดับรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว และผลกระทบของโครงการฯ ต่อการผลิตและต้นทุนการผลิตข้าว

5.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม

นโยบายรับจําหน่ายข้าวของรัฐบาล พ.ศ.2554-2557 เป็นนโยบายสาธารณะที่พรรคเพื่อไทยเสนอต่อประชาชนในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2554 ส่วนมากเป็นการต่อ ยอดจากนโยบายของพรรคไทยรักไทยและเน้นนโยบายประชานิยมกับกลุ่มเกษตรกรมากยิ่งขึ้น เช่น พักหนี้เกษตรกรรายย่อย 3 ปี พร้อมทั้งปรับโครงสร้างหนี้ การยกระดับราคาสินค้าเกษตรกร โดยการรับจําหน่ายข้าวเปลือกจากเวียนละ 15,000 บาท และข้าวหอมมะลิ 20,000 บาท และเครดิตบัตรเกษตรกร เป็นต้น นโยบายรับจําหน่ายข้าวถือว่าเป็นโครงการที่สำคัญ เพราะมีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งผลของนโยบายที่มีผลต่อโครงสร้างการผลิตข้าว การค้าข้าวและภาระงบประมาณของชาติมากที่สุด ในบรรดานโยบายประชานิยมด้วยกันจึงสนใจที่จะวิเคราะห์นโยบายรับจําหน่ายข้าว โดยใช้ต่อแบบการก่อรูปของนโยบายจากโรเบิร์ต อายส์ โตน (Eyestone, 1978 อ้างถึงใน ณัชพล นิลนพคุณ, สมพร เฟื่องจันทร์ และอรุณ รักรธรรม, 2560) รัฐบาลยกระดับราคาข้าวเปลือกเป็นตันละ 15,000 บาท ซึ่งได้ประกาศเป็นนโยบายตอนหาเสียงเลือกตั้ง รวมทั้งแถลงนโยบายต่อรัฐสภา โดยประกาศเริ่มโครงการรับจําหน่ายผลผลิตข้าวจากชาวนาหมดทุกเมล็ดในวันที่ 7 ตุลาคม 2554 ทั้งแบบประทวนและยุ่งฉาง ขณะนั้นมีนายกิตติรัตน์ ณ ระนอง ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นผู้ดำเนินโครงการ และหากย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ มีการจัดทำโครงการรับจําหน่ายข้าวมาแล้ว 35 ปี ซึ่งรัฐบาลขาดทุนตลอด

ขณะเดียวกันยังเกิดผลกระทบกว้างขวาง ทำลายอุตสาหกรรมข้าวไทยตลาดกลางซื้อขายข้าวโรงสีชุมชนถูกทำลาย คุณภาพข้าวต่ำลงจากการเร่งปลูก ศูนย์เสียดลาดส่งออก เกิดปัญหาทุจริต ทั้งกระบวนการรับจำนำตั้งแต่โก่งความชื้นสิ่งเจือปน ทำให้ชาวนาขายข้าวไม่ได้ในราคาที่รัฐบาลตั้งไว้ นอกจากนี้ ยังพบกระบวนการทุจริตในขั้นตอนรับจำนำตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง เช่น การสวมสิทธิ์ระหว่างเกษตรกรกับโรงสี การลักลอบนำเข้าข้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน การบริหารสต็อกข้าว แม้รัฐบาลจะระบุว่ามิระบายข้าวแบบรัฐต่อรัฐหรือ ได้กว่า 7 ล้านตัน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานยืนยัน โดยรัฐบาลอ้างเป็นความลับ มีการประเมินว่าขณะนี้ไทยเก็บข้าวในสต็อกสูงกว่า 10 ล้านตัน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหากไม่สามารถระบายข้าวได้หรือระบายได้น้อย ทำให้เกิดปัญหาตามมาทั้งสถานที่เก็บข้าวไม่เพียงพอ ภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาเพิ่มขึ้น คุณภาพข้าวด้อยลง เมื่อไม่มีการระบายข้าวจะทำให้ยิ่งขาดทุนมากขึ้น

เดือนตุลาคม ต่อเนื่องถึงเดือนพฤศจิกายน ปี 2555 มีการยื่นเรื่องต่อ ป.ป.ช. ให้ตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว โดยพรรคการเมืองใหม่องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) และ นายแพทย์วงศ์ เศรษฐกิจวิกรม อดีต ส.ส. พิษณุโลก พรรคประชาธิปัตย์ ในการยื่นครั้งนี้เน้นไปที่การทุจริตระบายข้าวแบบจืด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการรับจำนำข้าว ขณะที่ปลายปีเดียวกันนี้ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในฐานะผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร นำ ส.ส. ฝ่ายค้านยื่นอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ประเด็นทุจริตโครงการรับจำนำข้าว โดยเฉพาะการขายข้าวแบบรัฐต่อรัฐวันที่ 5 มิถุนายน 2556 นายแพทย์วงศ์ เศรษฐกิจวิกรม ยื่น ป.ป.ช. ให้ตรวจสอบการระบายข้าวค้างเก่าในโครงการรับจำนำปี 2554/2555 เป้าหมายในการยื่น ป.ป.ช. ครั้งนี้เน้นไปที่ กิตติรัตน์ ณ ระนอง ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ รวมถึงคณะกรรมการนโยบายข้าวและ นายกรัฐมนตรี ในฐานะประธานคณะกรรมการนโยบายข้าว ปี 2557

5.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

การลงโทษทางสังคมโดยใช้สัญลักษณ์ คัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ปรากฏตาม เฟสบุ๊ก และ อินสตาแกรม ร่วมกับการแสดงพลังตามจุดต่างๆ ทั้งย่านธุรกิจอย่างสีลม อโศก และราชประสงค์ เช่น การชุมนุมของ อพส. การเดินเท้าจากอุทยานแห่งชาติแม่วังก์ถึงกรุงเทพมหานคร 388 กิโลเมตร และได้นำขบวนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ถึงหอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ท่ามกลางกลุ่มนิสิตนักศึกษา บุคคลมีชื่อเสียง และประชาชนทั่วไปที่รับทราบเรื่องนี้จาก โซเชียลมีเดียต่างแสดงจุดยืนให้กำลังใจนับพันคน โดยองค์ประกอบที่สำคัญของการ

เคลื่อนไหวก็คือการสื่อสารกับสังคม โดยเฉพาะช่องทางโซเชียลมีเดีย ทั้ง เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ ที่เปิดกว้างในการถ่ายทอดและส่งต่อความเคลื่อนไหวให้เป็นที่รับรู้แบบลูกโซ่ จากหนึ่งคน-สองคน ผู้ผู้คนในวงกว้างด้วย ตราสัญลักษณ์ “คัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม” หรือ “ธงชาติไทย” จากการจัดชบวน ระดมพล และนัดหมายผ่านโซเชียลมีเดียก็เกิดภาพประชาชนจำนวนมากสาละรวมตัวกัน ทั้งที่สี่ลม อโศก หอศิลป์วัฒนธรรมกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

การสื่อสารโดยผ่านคาราและคนดัง โดยเฉพาะแดงโม ภทริดา กับโตโน่ เดอะสตาร์ ก็ทำให้มีทั้งเยาวชน คนทำงาน เข้าร่วมชุมนุมมากขึ้น และยังไปกว่านั้นเมื่อคนเหล่านั้นไปปรากฏอยู่ในการชุมนุมก็ทำให้กระแสการถ่ายภาพกับคาราขึ้น เฟสบุ๊ก หรืออินสตาแกรม ให้อู่ว่าเรามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ครั้งนี้แล้วและกลายเป็นเทรนด์การชุมนุมทางการเมืองสำหรับคนกรุงเทพฯ ยุคนี้ ซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ข่าวสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นหลัก แม้จะดูเหมือนจะเคลื่อนไหวแบบครั้งๆ กลางๆ แต่ก็จบลงรวดเร็ว โดยไม่เสียเลือดเนื้อ จนมีหลายกลุ่มมองว่าการชุมนุมคัดค้านร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมเป็นไปตามแผน

เฟสบุ๊ก เพจ “กลุ่มปัญญาชนคนอีสาน” ที่มีสมาชิกกว่า 1 แสนคนเป็นกลุ่มที่มีความเคลื่อนไหวและทำการโพสต์เนื้อหาเพื่อลงโทษและโจมตีโครงการจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์มากที่สุดกลุ่มหนึ่ง โดยมีการรวมกลุ่มกันโดยสร้างเครือข่ายโดยนำคำว่า “ปัญญาชนคนอีสาน” ที่แสดงถึงเหตุการณ์การตอบสนองของปัญญาชนอีสานที่มีต่อการเมืองไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่ถูกสถาปนาขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2500 ความสนใจทางการเมืองของปัญญาชนอีสาน มีตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เห็นได้จากการแสดงออกของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น พระสงฆ์ และราษฎรทั่วไป ซึ่งมีทั้งในเชิงสนับสนุนและต่อต้านต่อรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ผ่านทางข้อเขียน การเทศนา และการกบฏ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ความสนใจนั้นก็ยิ่งเด่นชัดขึ้น (กันย์ ชโลธรังษี, 2555)

อีกกลุ่มหนึ่งที่มีการใช้การลงโทษโดยสังคมต่อรัฐบาลและผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ที่ได้มีการปิดบัญชีและการถอนเงินจากธนาคารออมสิน ถึงแม้ว่ารูปแบบการลงโทษโดยสังคมดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดและส่งผลกระทบต่อรัฐบาลและธนาคารออมสินมากที่สุดก็ตาม รูปแบบข้างต้น อาจเรียกได้ว่าเป็นการลงโทษโดยสังคมจากภายนอกต่อธนาคารออมสิน อย่างไรก็ตาม ยังมีรูปแบบการลงโทษโดยสังคมต่อรัฐบาลและผู้อำนวยการธนาคารออมสินอีก อย่างน้อยที่สุด 3

รูปแบบ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการลงโทษโดยสังคมจากภายในธนาคารออมสินและการลงโทษโดยสังคมจากภายนอก ชกส. กล่าวคือ รูปแบบแรกเป็นการประท้วงของสหภาพแรงงานธนาคารออมสินต่อบอร์ดและผู้อำนวยการออมสิน รูปแบบที่สอง เป็นการประท้วงของพนักงานออมสินทั่วไปต่อฝ่ายบริหาร และรูปแบบที่สาม เป็นการประท้วงของสหภาพ ชกส. ต่อฝ่ายบริหาร (ไทยรัฐออนไลน์, 2557)

สำหรับรูปแบบแรกนั้น สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสินได้จัดการประชุมกรรมการสหภาพฯ และมีข้อสรุป 3 ประการที่นำเสนอต่อบอร์ดและผู้อำนวยการธนาคารออมสินคือ 1) เรียกร้องให้บอร์ดออมสินทุกคนออกขอโทษลูกค้าที่ทำให้ธนาคารออมสินเกิดวิกฤติ 2) ห้ามมิให้บอร์ดและผู้บริหารนำธนาคารออมสินเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง และ 3) ธนาคารออมสินต้องหลีกเลี่ยงและละเว้นการทำกิจกรรมที่มีความเสี่ยงทางด้านการเมือง (หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์, 2557) นอกจากนี้ สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจออมสินยังได้มีการสื่อสารเรื่องดังกล่าวผ่านโซเชียลมีเดียและยังได้ใช้โซเชียลมีเดียในการนัดรวมตัวชุมนุมกัน โดยการแต่งชุดดำจำนวนราว 500 คน ที่ลานหน้าสำนักงานใหญ่ของธนาคารเพื่อหาทางหยุดยั้งวิกฤติของธนาคาร โดยเรียกร้องให้ธนาคารออมสินยกเลิกการให้เงินกู้แก่ ชกส. และให้เรียกคืนเงินกู้จาก ชกส. พร้อมกับเรียกร้องให้บอร์ดและผู้อำนวยการธนาคารออมสิน แสดงความรับผิดชอบต่อวิกฤติที่เกิดขึ้นด้วยการลาออกจากตำแหน่งทั้งหมด

สำหรับรูปแบบการลงโทษโดยสังคมแบบที่สอง เป็นการประท้วงในเชิงสัญลักษณ์ของพนักงานออมสินต่อรัฐบาลและฝ่ายบริหารคือ ตั้งแต่แต่วันที่ 17-21 กุมภาพันธ์ 2557 พนักงานออมสินทั่วประเทศ ทั้งที่สำนักงานใหญ่และตามสาขาย่อยทั่วไป ได้พร้อมใจกันแต่งกายชุดดำเพื่อแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ว่าพวกเขามีความไม่พอใจต่อการบริหารงานของบอร์ดและผู้อำนวยการธนาคารออมสิน และรูปแบบที่สามเป็นการประท้วงรัฐบาลและผู้บริหาร ชกส. ในเรื่องเดียวกันนี้คือพนักงาน ชกส. ได้พร้อมใจกันใส่ชุดดำ เพื่อแสดงออกถึงความหวังใจต่อองค์กรของตน ดังที่ปรากฏในรายงานของสื่อมวลชนว่า “ที่ จ.นครศรีธรรมราช พนักงาน ชกส. ได้พร้อมใจกันแต่งชุดดำเพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ถึงความเป็นห่วงต่อธนาคารที่ต้องรับภาระหนักต่างๆ ที่ไม่อยู่ในข้อตกลงของธนาคารเช่นเดียวกับพนักงาน ชกส. ภูเก็ตที่นัดกันแต่งชุดดำด้วยเช่นเดียวกัน” (ไทยโพสต์, 2557)

ขณะที่เพจ เฟสบุ๊ก “สุริยะใส กตะศิลา” ของ สุริยะใส กตะศิลา ที่เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มพันธมิตรและ กปปส. ในขณะนั้น ได้โพสต์ข้อความว่า “ทุจริตจำนำข้าว ไม่ใช่กระแส แต่มีคนโง่หากินกับชวานาจริงๆ ” โดยมีคนแชร์และให้ความเห็นหลายร้อยคน

“การโพสต์ข้อความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความไม่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็นทั้งทุจริตโครงการจำนำข้าวหรือการต่อต้านระบอบทักษิณ มีวัตถุประสงค์หลักในการแสดงจุดยืนทางการเมือง การให้ความรู้ (Educate) ในประเด็นการเมืองที่มีความแหลมคม และแชร์ประสบการณ์ต่างๆ แต่ไม่ได้ใช้เพื่อการระดม (Mobilizing) เพื่อให้เกิดการนัดชุมนุมโดยตรง โดยได้ใช้ภาษาที่เป็นภาษาของตัวเอง ไม่ได้เป็นภาษาที่มีการตัดแต่งโดยสื่อ” (สุริยะใส กตะศิลา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มิถุนายน 2562)

“พนักงานธนาคารออมสินที่ร่วมต่อต้านก็เป็นส่วนหนึ่งในเพจต่างๆ ที่มีเนื้อหาต่อต้านโครงการรับจำนำข้าว เช่นกัน โดยได้รับทราบข่าวสารเนื้อหา รวมทั้งได้แชร์กิจกรรมการต่อต้านของพนักงานออมสินลงในเพจพันธมิตรต่างๆ อีกด้วย” (สมาชิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2562)

5.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ

ประเด็นการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อรัฐบาลยังลักษณะในโครงการจำนำข้าวเริ่มต้นมาจากกลุ่มสมาชิก Facebook เพจ “ขบวนการเสรีไทยเฟสบุค” ซึ่งมีสมาชิกในขณะนั้นเกือบ 1 แสนคนจากการสอบถามสมาชิกท่านหนึ่งของขบวนการเสรีไทยเฟสบุคที่กล่าวว่า

“ขบวนการเสรีไทยเฟสบุคเป็นเพียงตัวแทนที่อาสาเป็นศูนย์กลางของประชาชน ที่มีหัวใจรักเสรีภาพ และต้องการพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิดเห็นของอย่างสันติ เพจใช้การรวบรวมข่าวสารการโจมตีแนวคิดนโยบายจำนำข้าวจากสื่อมวลชนหรือสถาบันวิจัยจากทั่วโลก และโจมตีนโยบายอื่นๆ เช่น รถคันแรก นโยบายการบริหารราคาน้ำมันที่ทำลายการพัฒนาพลังงานทดแทน ซึ่งสาระและข้อความต่างๆ เป็นการเสนอข่าวสารที่ไม่มีการเขียนด้วยถ้อยคำที่รุนแรงและหยาบคาย” (สมาชิกเพจ ขบวนการเสรีไทยเฟสบุค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 พฤษภาคม 2562)

การเคลื่อนไหวหรือกระจายตัวของปรากฏการณ์นี้ในมุมมองด้านการกระจายของเนื้อหาต่างๆ จากนักวิทยาศาสตร์ข้อมูลด้านโซเชียมัลมีเดีย วิโรจน์ จิรพัฒนกุล มองว่า “การพัฒนาเทคโนโลยีและด้านการตลาดเช่นการขายโฆษณา และการจับคู่เนื้อหา (Preference Algorithm) กับผู้ใช้งานมีความฉลาดขึ้น เนื้อหาสามารถเลือกที่จะวิ่งไปหาผู้ใช้ที่ต้องการโดยตรง ซึ่งกลับกลายเป็นการทำให้การรวมกลุ่มของผู้ที่เสพเนื้อหาเดียวกันให้มาอยู่ด้วยกัน” (วิโรจน์ จิรพัฒนกุล, 2561 อ้างถึงใน Forbes Thailand Magazine, 2018)

ขณะที่มุมมองด้านสังคมวิทยา ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร กล่าวว่

“โซเชียมัลมีเดียเป็นส่วนหนึ่งของสื่อรูปแบบใหม่ ที่ทำให้โลกแคบลง แง่ดีคือทำให้เกิดการเปิดกว้างทางความเห็นและเชื่อมโยงการสื่อสารแต่ในความเป็นจริงกลับกลายเป็นการรวมกลุ่มคนที่คิดเหมือนกันและจะขับไล่คนที่คิดต่างออกจากกลุ่มจนต้องออกไปอยู่หรือไปเสพเนื้อหาของกลุ่มที่คิดเหมือนกันแทน สังคม เฟสบุ๊ก เป็นแบบนั้น ซึ่งเป็นวิธีคิดที่มีแบบแผน ภาษา หรือวัฒนธรรมของกลุ่มอยู่แล้วโดยเฉพาะเนื้อหา เช่น ความรุนแรง ชาติ ศาสนา และสถาบัน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเสพและกระจายได้ดีที่สุด” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 มิถุนายน 2562)

5.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์

การลงโทษทางสังคมกรณีจ่านำข้าวเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาการต่อสู้ของ กปปส. ที่เปิดฉากชุมนุมขับไล่รัฐบาล ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2556 จนถึงเดือนพฤษภาคม 2557 และมีการหลังไหลชุมนุมกันจากกลุ่มย่อย โดยใช้โซเชียมัลและช่องทางอื่นๆ นัดหมาย ได้เคลื่อนขบวนจากเวทีอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ไปปิดล้อมธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่ที่สะพานควาย เพื่อคัดค้านการนำเงินฝากของประชาชนมาช่วยเหลือโครงการจ่านำข้าวของรัฐบาล โดยอ้างว่าเพื่อป้องกันการทุจริตกดดันให้รัฐบาลรับผิดชอบต่อกระบวนการทุจริตจ่านำข้าว รวมถึง ร้าง พรบ. นิรโทษกรรม ซึ่งในเวลาต่อมา ป.ป.ช. ตั้งคณะกรรมการชุดใหญ่ไต่สวน ยิ่งลักษณ์ ในคดีโครงการรับจ่านำข้าว และใช้เวลา 21 วัน ในการแจ้งข้อกล่าวหา ซึ่งต่อมา ป.ป.ช. มีมติเอกฉันท์ 7 ต่อ 0 ชี้มูลนางสาวยิ่งลักษณ์ คดีจ่านำข้าว ส่งเรื่องให้ ส.ว. ดำเนินการถอดถอน และเป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์ก่อน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา จะทำการรัฐประหารรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ และวันที่ 17 กรกฎาคม 2557 ป.ป.ช. มีมติเอกฉันท์ 7 ต่อ 0 ชี้มูลนางสาวยิ่งลักษณ์ คดีจ่านำข้าว ผิดในส่วนคดีอาญา (ชนกร วงษ์ปัญญา, 2560)

ในมุมมองของผลกระทบทางเศรษฐกิจ นักวิชาการจากต่างประเทศ ได้ทำการสรุปผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว โดย ชาเวซ และคณะ (Chavez et al., 2014) ศึกษาผลกระทบระยะยาวที่ติดตามมาได้ก่อปัญหาให้ประเทศหลายประเทศ ได้แก่

1) ระบบการค้าเสรีถูกทำลาย เพราะเมื่อรัฐบาลเป็นผู้ซื้อข้าวรายเดียวของประเทศ ระบบการค้าเสรีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เปลี่ยนไปเป็นรัฐบาลผูกขาดการรับซื้อและกระจายข้าวจากชาวนาสู่ตลาดโลกโดยพ่อค้าคนกลางถูกทำลาย ผลที่ตามมาคือ ข้าวไทยราคาสูงกว่าคู่แข่งมากในตลาดโลก ไทยเสียตลาดข้าวเพราะราคาและคุณภาพข้าว ทำให้ข้าวไทยส่งออกแพ้เวียดนามและอินเดียตกลงมาอยู่อันดับ 3 ของการค้าข้าวและทำให้ข้าวในสต็อกเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา เมื่อขายไม่ออกเพราะคุณภาพต่ำลงทุกวัน รัฐบาลยังแก้ปัญหาไม่ได้

2) รัฐบาลต้องใช้งบประมาณจำนวนมากที่ไม่สามารถกำหนดวงเงิน เพราะการรับจำนำข้าวทุกเมล็ดหมายความว่าต้องจ่ายเงินโดยไม่จำกัดวงเงิน เพราะไม่รู้ว่าจะแต่ละปีชาวนาจะผลิตข้าวได้เท่าใด ขณะนี้รัฐบาลใช้เงิน 5 แสนล้านบาทมารับจำนำข้าวหมดไปแล้วในรอบ 2 ปีแรก และคาดกันว่าได้หมุนเงินมา 1.3 แสนล้านบาทมาเสริมก็ยังไม่พอเพราะรอบการผลิตข้าว 2556/2557 ชาวนาจะนำข้าวมาจำนำประมาณ 20 ล้านตัน เป็นเงินประมาณ 2.7 แสนล้านบาท ซึ่งเงินจำนวนนี้รัฐบาลยังหาแหล่งเงินกู้ไม่ได้ ทุกข์ของชาวนาก็เปลี่ยนเป็นทุกข์ระทมมากยิ่งขึ้น เพราะข้าวอยู่ที่รัฐมีใบประทวนแต่ไม่มีเงิน จะเอาข้าวคืนมาขายเอกชนก็ไม่ได้ ถ้าใบประทวนไปจำนำก็ต้องเพิ่มภาระดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นอีก ภาระเงินงบประมาณจากโครงการนี้จะก่อให้เกิดปัญหาการใช้หนี้เงินกู้ต่อไปในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ทุกข์ของแผ่นดิน

3) การสูญเสียตลาดค้าข้าวไทย โครงการนี้ได้ทำลายตลาดค้าข้าวของไทยในตลาดโลกอย่างสิ้นเชิง เพราะในเมื่อข้าวราคาสูงกว่าราคาตลาด ชาวนาเร่งปลูกข้าวโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพทำให้คุณภาพของไทยตกต่ำ ไม่มีภารกิจที่จะพัฒนาคุณภาพข้าว ในขณะที่เดียวกันกับราคาข้าวของไทยก็สูงขึ้นเพราะรัฐบาลรับจำนำจากชาวนาราคาสูง ทำให้ความสามารถการแข่งขันของข้าวไทยอ่อนแอ ไทยเสียตลาดข้าวในตะวันออกกลาง แอฟริกา และอเมริกา ให้แก่เวียดนามและอินเดีย ข้าวสารที่อยู่สต็อกจำนวนกว่า 20 ล้านตันเสื่อมคุณภาพลงทุกวัน ตลาดต่างประเทศไม่เชื่อมั่นคุณภาพข้าวไทย ข้าวรอบใหม่ก็เพิ่มเข้ามารัฐบาลจะแก้ปัญหาอย่างไร ในการกำหนดกลยุทธ์การขายข้าวยังมองไม่เห็นชัดเจน

5.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี

โครงสร้างของสังคมไทยในขณะนั้นมีความเปราะบางจากประเด็นทางการเมืองที่มีความขัดแย้งมานาน โดยกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์ เช่น กลุ่ม พธม. อสท. กปปส. และกลุ่มที่มีการลงโทษทางสังคมต่อรัฐบาลในประเด็นต่างๆ ซึ่งต่อสู้โดยอุดมการณ์ที่มองว่า สังคมและการเมืองไทยในขณะนั้นเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เหมาะสมจากระบบการเมือง โดยเฉพาะการคอร์รัปชันจากโครงการนำเข้าที่ผิดต่อพหุสถานทางสังคมประชาธิปไตยที่จำเป็นต้องได้รับการเปลี่ยนผ่าน

จุดปริแตกของโครงการรับนำเข้าข้าวที่สำคัญหลังจากที่รัฐบาลใช้วิธีการในลักษณะประชานิยมโดยตั้งราคารับนำเข้าข้าวสูงกว่าราคาตลาดเกือบร้อยละ 50 เพื่อช่วยเหลือชาวนาซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดภาวะขาดทุนอย่างมหาศาลเนื่องจากราคาข้าวที่รับนำเข้านอกเหนือกว่าราคาตลาดตามที่กล่าว ยังมีราคาสูงกว่าราคาข้าวในตลาดโลกเป็นเวลาเกือบ 2 ปี โดยมีมูลค่าขาดทุนประมาณการไว้กว่า 3 แสนล้านบาท โดยเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษทางสังคมจากความไม่เห็นด้วยจากหลากหลายกลุ่มในสังคมขณะนั้น

ประเด็นการลงโทษทางสังคมต่อรัฐบาลยิ่งลักษณ์ในโครงการนำเข้าข้าว เช่น จากกลุ่ม เพจ ขบวนการเสรีไทยเพชบุค ซึ่งใช้อัตลักษณ์ร่วมด้วยการใช้คำนำหน้ากลุ่มว่า “ขบวนการเสรีไทย” ซึ่งเป็นการสร้างความหมายที่ชัดเจนในประเด็นการเมืองและการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นในการสร้างเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) ที่ต้องการต่อต้านระบอบทักษิณและเผด็จการและเป็นการลงโทษทางจริยธรรมและการเมือง (Ethical and Political Sanction) หรือกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มหรือแม้แต่บุคคลที่คัดค้าน พรบ. นิรโทษกรรม กลุ่ม พธม. และ กปปส. ที่ทั้งมีการแสดงความคิดเห็นข้ามกลุ่มกัน แสร้งข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันจนรวมกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่มากขึ้นและยังรวมตัวกันใช้สัญลักษณ์ของการเป่านกหวีดเสมือนเป็นพิธีกรรม (Ritual) ของการเปลี่ยนผ่านหรือการขับไล่ให้ความไม่ยุติธรรมออกไปจากสังคมและการเมือง

จากการสัมภาษณ์แอดมินผู้ดูแลเพจ “กลุ่มปัญญาชนคนอีสาน” ได้ความเห็นที่ว่า

“การใช้คำว่าปัญญาชนคนอีสานเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ให้ทราบว่าคนอีสานก็ไม่ได้ตกอยู่ในอาณัติของระบอบทักษิณและความยุติธรรมทางการเมืองซึ่งถือเป็นความหมายใน

เชิงการต่อสู้ด้วยปัญญาและไม่นิยมความรุนแรง โดยได้แพร่กระจายออกไปในวงที่กว้างขึ้นผ่านโซเชียลมีเดีย” (แอดมินเพจ กลุ่มปัญญาชนคนอีสาน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2562)

โดยจากการศึกษาเนื้อหาและข้อความส่วนใหญ่ในเพจจะเห็นได้ว่าเป็นการนำข่าว หรือความเห็น รวมทั้งการแฉพฤติกรรมทุจริตโดยเฉพาะในโครงการรับจำนำข้าวที่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในภาคอีสาน แต่เป็นการใช้ประโยชน์จากโซเชียลมีเดียเพื่อเชื่อมต่อไปสู่คนในกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ใช่แค่เพียงภาคอีสานเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ประเด็นการเสนอข้อมูล โดยเฉพาะเนื้อหาการเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นการคอร์รัปชัน ซึ่งในด้านมุมมองวิชาการ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า

“ในทางวิชาการ เวลาเกิดสงครามและความขัดแย้ง สิ่งแรกที่ตายไปนั้นคือความจริง เช่นในเรื่องเดียวกันกลุ่มหนึ่งก็ทำการตีกรอบให้คิดแบบหนึ่ง แต่อีกกลุ่มที่คิดต่างก็นำเสนออีกแบบหนึ่ง มันจึงทำให้แต่ละกลุ่มเกิดการระดมคนที่คิดเหมือนกัน ยิ่งในประเทศไทยความรู้เท่าทันสื่อสำคัญมากเนื่องจากข้อมูลสมัยนี้มันเพื่อและล้นมาก การเลือกที่จะเสพเฉพาะที่ถูกกับจริตตัวเองโดยเฉพาะประเด็นการลงโทษทางสังคม โดยไม่มองความเป็นจริงเลยนั้นยิ่งทำให้เกิดความแตกแยกและยิ่งทำให้เกิดปัญหา เพราะฉะนั้นโซเชียลมีเดียจึงเป็นแค่ส่วนหนึ่ง เป็นเครื่องมือ แต่ความเป็นสาธารณะหรือประชาธิปไตยอยู่ที่โครงสร้างของบริบทสังคมนั้น” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 มิถุนายน 2562)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนคนอีสาน กลุ่มสมาชิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสิน กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อนโยบายจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ โดยได้มีโซเชียลมีเดียในการสื่อสารและระดม โดยดึงเนื้อหา ข้อมูลข่าวสาร การนัดหมายชุมนุมที่เกี่ยวข้องเข้าหาผู้เสพที่ต้องการเนื้อหาลักษณะนี้ไม่ว่าจะด้วยการแชร์ของแต่ละกลุ่มเองหรือด้วยการจับคู่เนื้อหาด้วยระบบของโซเชียลมีเดีย ถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการต่อต้านนโยบายจำนำข้าวที่รวดเร็วในโลกออนไลน์เพียงแต่เป็นตัวเร่งให้เกิดการรวมกลุ่มที่คิดมีความคิด อุดมการณ์เช่นเดียวกันตามมุมมองของนักสังคมวิทยาและมุมมองของนักวิทยาศาสตร์ข้อมูล

การเคลื่อนไหวของกลุ่มแต่ละกลุ่มทั้งจากโครงการจำนำข้าว หรือประเด็นโจมตีอื่นๆ ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ทั้งโดยการเคลื่อนไหวโดยการสื่อสารข้ามกลุ่มและด้วยระบบการจับคู่เนื้อหาถือเป็นพลังที่สำคัญในการต่อต้านระบอบทักษิณ เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวขบวนการกว้างในโลก

ออนไลน์ เช่น เพลง “V for Thailand” ที่เป็นการต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมทางการเมืองที่เคลื่อนไหวอยู่ในเรื่องคดีค้าน พรบ. นิรโทษกรรม เพลง “กลุ่มล้านชื่อต้านล้างผิด” ต่อยอดไปถึงกลุ่ม กปปส. จนเกิดมีอบนทวิตซ์ขับไล่รัฐบาลและนำมาซึ่งการปฏิวัติรัฐประหาร โดยที่โซเชียลมีเดียเป็นปัจจัยเร่งให้กลุ่มที่มีอุดมการณ์คล้ายกันรวมตัวกันเพื่อต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

บทที่ 6

บทบาทของโซเชียลมีเดีย (Social Media) ในการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์ อาหรับสปริง (Arab Spring) ซึ่งเป็นการประท้วงสงครามซึ่งเกิดขึ้นในโลกอาหรับ

การศึกษาริบทในต่างประเทศเกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม โดยปรากฏการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ซึ่งเป็นเหตุการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมขนาดใหญ่ของโลกและกินเวลายาวนานซึ่งสำหรับในบางประเทศที่ได้รับผลกระทบยังคงมีสถานการณ์ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยบริบทที่สำคัญที่มีประเด็นที่น่าทำการศึกษาและสามารถให้มุมมองของการวิจัยครั้งนี้เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเด็นด้านการถูกกดขี่จากอำนาจเผด็จการและการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนที่สามารถกระจายตัวจากกลุ่มสู่กลุ่ม ขยายขนาดข้ามประเทศจนเกือบกินพื้นที่แพร่กระจายไปเกือบทั่วทั้งดินแดนอาหรับได้อย่างน่าสนใจด้วยการใช้โซเชียลมีเดียเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญของการขับเคลื่อน

6.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์

อาหรับ สปริง คือ ฤดูใบไม้ผลิของชาวอาหรับ เป็นช่วงเวลาที่เกิดการรวมตัวกันของชาวอาหรับ ที่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง ในภูมิภาคแอฟริกาเหนือ และตะวันออกกลาง หรือเอเชียตะวันตก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอีกที่หนึ่งที่จะลุกลามไปยังอีกที่หนึ่ง จากปรากฏการณ์โดมิโน (Domino Effect) ที่เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นในที่หนึ่งแล้วจะลุกลามไปยังอีกที่หนึ่งเหมือนการเล่นเกมนโดมิโน ประเด็นที่เกิดจาก ตูนิเซีย อียิปต์ ซีเรีย และลิเบีย ทั้งหมดเป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่น่าสนใจและไม่เหมือนกัน มีการแทรกแซงจากภายนอก การใช้กองกำลังนาซาติการให้การ สนับสนุนกลุ่มต่อต้านรัฐบาล รูปแบบเกิดขึ้นจากการเดินขบวนประท้วงจบลงที่การ โค่นอำนาจผู้นำเรียกร้องความยุติธรรม เหตุการณ์เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกกลาง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ เป็นเหตุการณ์ลุกลาม จนทำให้เกิดผลกระทบไปทั้งภูมิภาค เช่น อียิปต์ และตูนิเซีย เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและอีกสองประเทศคือ ลิเบียและซีเรียที่ร้ายแรงกลายเป็นสงครามกลางเมือง ประเทศมหาอำนาจได้เข้ามามีบทบาทในการเลือกที่จะปกป้องชาติอาหรับพันธมิตรที่มี เมื่อความขัดแย้งในโลกอาหรับเริ่มก่อตัวขึ้นกลายเป็นความรุนแรง ประชาชนชาวอาหรับนับล้านคน

ออกมาเดินขบวนประท้วงต่อต้านผู้นำเผด็จการไปสู่การโค่นล้มลัทธิชาตินิยมอาหรับที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง ประชาชนที่เดินขบวนประท้วงมีความพยายามร่วมกันที่จะผลักดันให้มีการยกเลิกระบบการปกครองของ ซัยนุลอาบีดีนบินอะลี (Zine El Abidine Ben Ali) ที่เกี่ยวพันกับการคอร์รัปชัน การละเมิดสิทธิมนุษยชน การรับสินบน การข่มขู่เพื่อซื้อที่ดินจากประชาชน และการเล่นพวกให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน นอกจากนี้ยังมีคำวิจารณ์ใน เฟสบุ๊ก ซึ่งเต็มไปด้วยคำสาปแช่งที่มีต่อรัฐบาลตูนิเซียที่ได้รับการตีแผ่ออกไปทั่วภูมิภาคอาหรับ ที่ไม่ได้รับความนิยมนและครองอำนาจยาวนานติดต่อกัน 23 ปี โดยประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมากในทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นที่รับรู้กันถึงความร่ำรวยในซีเรียจะขึ้นอยู่กับชนชั้นปกครอง ในขณะที่ประชาชนทั่วไปมีสภาพแร้นแค้น นอกจากนี้อดีตผู้นำตูนิเซียมักจะกล่าวคำปราศรัยต่อสาธารณชน ด้วยการสร้างกระแสชวนเชื่อมาโดยตลอด ที่ผ่านมานับตั้งแต่ปี 2533 ซัยนุลอาบีดีนบินอะลี ผู้นำตูนิเซียได้ใช้ความพยายามมาตลอดที่จะจำกัดการเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายค้านนิยมอิสลามไม่ให้มีอำนาจทางการเมือง โดยในการประท้วงช่วงต้นนี้ พบว่า ผู้ประท้วงมาจากประชาชนล้วนๆ โดยปราศจากองค์กรหรือพรรคการเมืองใดๆ ที่ให้การสนับสนุน ด้วยเหตุนี้ภาพที่เห็นจึงเป็นภาพของชาวตูนิเซียทั้งชายและหญิง ที่เข้าปะทะกับตำรวจอย่างไม่กลัวเกรง จูเลียอัซซาด สายลับผู้หนึ่งที่มีความสามารถได้เปิดเผยถึงการกระทำของประธานาธิบดี ซัยนุลอาบีดีนบินอะลี ที่เกี่ยวพันกับการคอร์รัปชัน การละเมิดสิทธิมนุษยชน การรับสินบน การข่มขู่เพื่อซื้อที่ดินจากประชาชน และการเล่นพวกให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน นอกจากนี้ยังมีคำวิจารณ์ใน เฟสบุ๊ก ซึ่งเต็มไปด้วยคำสาปแช่งที่มีต่อรัฐบาลตูนิเซียที่ได้รับการตีแผ่ออกไปทั่วภูมิภาคอาหรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าตัวตายของ มุฮัมมัด บูอัซซิซียี (Mohamed Bouazizi) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ ในเวลานั้นประเด็นที่เป็นความเร่งด่วนที่สุดของสันนิบาตอาหรับคือ การพิจารณาถึงปัญหาความยากจนของคนชั้นล่างในตูนิเซียที่มีรายได้น้อย แต่ในบางช่วงบางเวลาสันนิบาตอาหรับกลับแตกออกเป็นกลุ่มเป็นก้อนแบ่งฝ่ายเสียเอง และหาทางปกป้องผู้นำประเทศที่ถูกประชาชนต่อต้าน แต่ดูเหมือนว่าถึงเวลานี้ไม่มีใครหรือองค์กรใดที่จะหยุดยั้งการรวมตัว เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของ ประชาชนได้อีก จิตวิญญาณการต่อสู้ของชาวตูนิเซียแสดงให้เห็นว่าชาตินิยมอาหรับนั้นมีจริง การรวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิของประชาชน ตลอดจนการนำเอาหลักการทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในทางการเมือง (Political Islam) เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ซัยนุลอาบีดีนบินอะลี คงเป็นผู้นำที่หมดสิทธิจะกลับมากำหนดปกครองได้อีกต่อไป (Marin, 2011)

6.2 บริบทแวดล้อมของที่เกี่ยวข้อง

ปรากฏการณ์ อาหรับสปริง คือ ชื่อที่ใช้เรียกเหตุการณ์ที่ประชาชนในประเทศอาหรับหลายประเทศลุกฮือต่อต้านรัฐบาล โดยเหตุการณ์เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม 2553 ที่ประเทศตูนิเซีย และได้ลุกลามมาสู่ประเทศอื่นๆ ในระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นอียิปต์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ บาห์เรน แอลจีเรีย ลิเบีย เยเมน เลบานอน จอร์แดน ปาเลสไตน์ อิรัก และซีเรีย โดยสิ่งที่ผู้ชุมนุมประท้วงในบริเวณต่างๆ เรียกร้อง มีตั้งแต่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เรื้อรังยาวนาน การปฏิรูปบ้านเมืองและระบอบการปกครอง การแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมในสังคม และศักดิ์ศรีความเป็นคนไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบ และการขับไล่ผู้นำ แต่ในการชุมนุมประท้วงของประชาชนในครั้งนี้นี้ ไม่มีการหยิบยกประเด็นความขัดแย้งกับอิสราเอลขึ้นมาโจมตี (ยกเว้นกรณีของปาเลสไตน์) ไม่มีการประณามสหรัฐอเมริกาหรือชาติตะวันตกอื่นๆ และที่สำคัญ ไม่มีการเรียกร้องการจัดตั้งรัฐอิสลามแต่อย่างใด จึงทำให้ปรากฏการณ์ในครั้งนี้นำไปเทียบเคียงกับเหตุการณ์การประท้วงล้มล้างรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกในช่วงปลายสงครามเย็น ด้วยเหตุนี้ ความสำคัญอีกประการหนึ่งของ อาหรับสปริง คือการพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าโลกอาหรับและภูมิภาคตะวันออกกลางไม่มีภาวะขงวันในแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวมุสลิมที่ต้องการเสรีภาพ ศักดิ์ศรี และความกินดีอยู่ดี ไม่ต่างจากบริบทของท้องที่หรือศาสนาอื่นๆ

โดยสาเหตุที่แท้จริงของการลุกขึ้นมาประท้วงต่อต้านรัฐบาลในหลายประเทศของประชาชนในตะวันออกกลางครั้งนี้ โดยปัจจัยสนับสนุนนั้นแบ่งออกเป็นสามประเด็น ประกอบด้วยประเด็นที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1) ความล่าช้าทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ประเทศในภูมิภาคอื่นๆ ของโลกได้พัฒนาจากเศรษฐกิจเกษตรกรรม ไปสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมและกำลังมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเงินการธนาคาร แต่เศรษฐกิจของประเทศส่วนมากในภูมิภาคนี้กลับยังล่าช้า และศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาหรับ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาถือว่าอยู่ในระดับต่ำ ดังที่ ชูชาน มาโลดี (Maloney, 2011) ได้อธิบายว่า สาเหตุที่ความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้อยู่ในระดับต่ำ เป็นผลกระทบจากการตกเป็นอาณานิคมสงครามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง รวมไปถึงความไม่สงบภายในประเทศ ตลอดจนการแข่งขันกันของมหาอำนาจในภูมิภาค และกลไกตลาดที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจแบบ Rentier Economy Human Development Report ตั้งแต่ปี 2546 กล่าวว่า ระบบการศึกษาในประเทศอาหรับไม่ได้ช่วยให้นักเรียนพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ วิเคราะห์และตั้งคำถาม แต่สอนให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง

รวมทั้งการพัฒนาในเชิงทักษะด้านอื่นๆ ก็ยังอยู่ในระดับต่ำ (United Nations Development Programme [UNDP], 2003) ส่งผลให้ประเทศอาหรับขาดแคลนสิ่งที่เรียกว่า Human Capital หรือทุนมนุษย์ที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ ปัจจุบันการลงทุนจากต่างชาติส่วนมากก็เป็นการเข้ามารับสัมปทานน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ ซึ่งเป็นการลงทุนที่ผู้ได้ประโยชน์คือกลุ่มผู้นำและพวกพ้องเท่านั้น แต่ไม่ได้ลงไปถึงประชาชนทั่วไปในสังคม (Pollack, 2011) ปัญหาทั้งทางด้านการศึกษา และเศรษฐกิจที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เป็นผลมาจากปัญหาทางการเมืองที่เต็มไปด้วยผู้ปกครอง และนักการเมืองที่คอร์รัปชัน ระบบกฎหมาย และงานยุติธรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้นักลงทุนยังเกิดความไม่มั่นใจที่จะเข้ามาลงทุนระยะยาว

2) บทบาทของกองทัพ ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญในภูมิภาคนี้มาโดยตลอด ทั้งในฐานะผู้ปกครอง ผู้รักษาความมั่นคง ผู้จัดตั้งรัฐบาล และผู้ล้มล้างรัฐบาล ในขณะเดียวกัน แม้ว่าเหตุการณ์อาหรับสปริงมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ที่ว่าเป็นการแสดงพลังของประชาชน เพื่อล้มล้างระบอบเผด็จการ แต่นักวิชาการอย่างมาวาริค ฟิชเชอร์ (Maberick Fisher) นักวิจัยของ Strategic Forecasting (Stratfor, 2012) ได้เสนอว่า กรณีของอียิปต์กองทัพมีส่วนอย่างมากต่อการโค่นล้มระบอบของอดีตประธานาธิบดี มูบารัค โดยก่อนหน้าที่จะเกิดการประท้วงในเดือนมกราคม 2553 นั้น ทางกองทัพได้ “ยื่นคำขาด” ต่อประธานาธิบดีให้เปลี่ยนทายาททางการเมืองแต่หลังจากที่พรรค National Democratic Party (NDP) ของเขาชนะการเลือกตั้ง ในเดือนธันวาคม 2553 สถานภาพของกามาล มูบารัค ในฐานะทายาททางการเมืองและผู้นำคนต่อไปของประเทศกลับมีความมั่นคงขึ้นมาอีกครั้ง ฉะนั้นเมื่อการชุมนุมประท้วงของประชาชนเริ่มต้นขึ้นในเดือนมกราคม 2554 กองทัพจึงไม่ได้เข้าร่วมการปราบปรามฝูงชนแต่อย่างใด แต่กลับทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องประชาชนจากการปราบปรามของตำรวจ และทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล สุดท้ายกองทัพก็ประสบความสำเร็จ เมื่อระบอบของ มูบารัค ถูกโค่นล้มไปในที่สุด และ

3) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ การพัฒนาระบบสื่อสารสังคมออนไลน์หรือโซเชียลมีเดียตลอดจนการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต เนื่องจากระบอบเผด็จการส่วนมากในโลกอาหรับมีกลไกในการควบคุม พื้นที่พลเมือง หรือ Civic Space อันเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง วิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครอง รวมไปถึงการรวมกลุ่มประชาสังคม ฉะนั้นสื่อออนไลน์รูปแบบใหม่นี้จึงเป็นทางออกให้กับการปิดหูปิดตาประชาชน โดยที่ผู้นำเหล่านั้นก็จำเป็นต้องอนุญาตให้มีการพัฒนาสื่อออนไลน์ในประเทศได้ เนื่องจากการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งจำเป็นของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกิจในรูปแบบการค้าขาย การบริการตลอดจนการส่งเสริมการลงทุน และการท่องเที่ยวเพื่อดึงเม็ดเงินจากต่างประเทศเข้ามา สื่อรูปแบบใหม่เหล่านี้จึงถูกพัฒนาขึ้นและการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อในลักษณะนี้ รัฐบาลสามารถตรวจสอบ

ควบคุมเนื้อหาได้ยาก แตกต่างจากสื่อดั้งเดิมที่รัฐสามารถเข้าไปควบคุมได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้นสื่อรูปแบบใหม่จึงทำให้เกิดพลังของประชาชนในรูปแบบ Cyberactivism หรือ กลุ่มเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์ โดยได้เริ่มต้นในอิยิปต์ ตั้งแต่ปี 2547 ขยายไปยังประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลาง และแอฟริกาเหนือ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี รวมไปถึงประเด็นทางการเมืองและสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดขึ้น (Khondker, 2011)

ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นปัญหาที่สะสมมายาวนาน แต่สาเหตุที่การประท้วงเพิ่งมาเกิดขึ้นในช่วงปลายปี 2553 นั้นเพราะมีปัจจัยสนับสนุน (Facilitator) และเหตุการณ์ที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) โดยปัจจัยสนับสนุนนั้นแบ่งออกเป็นสามประเด็น โดยประเด็นแรกเกี่ยวข้องกับบริบทการเมืองที่เปรียบเสมือนประชาธิปไตยเทียม หรือการเป็นเผด็จการที่เล็ดลอดเป็นประชาธิปไตยเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง คือการเปิดเสรี ภายใต้การควบคุมของรัฐเพื่อคงสถานะทางอำนาจเดิมของตนไว้แต่การกระทำเช่นนี้ได้เปิดโอกาสให้มีสถาบันและองค์กรที่คล้ายคลึงกับองค์กรในระบบเสรี ประชาธิปไตยแต่อยู่ภายใต้การตรวจสอบควบคุมของรัฐเกิดขึ้น นักวิชาการอย่างจีโอจอร์ George Joffé (Joffé, 2011) ได้เสนอว่า สูดท้ายแล้ว สถาบันเหล่านั้น ก็กลายมาเป็นตัวแสดงสำคัญที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนมวลชน ล้มล้างระบอบเดิมๆ ในเหตุการณ์อาหรับสปริง กรณีอิยิปต์คือตัวอย่างที่ชัดเจนตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา องค์กรในลักษณะประชาสังคมที่ถูกกำกับและควบคุม โดยรัฐมีจำนวนสูงถึง 30,000 องค์กรกลุ่มภราดรภาพมุสลิมยังคงเป็นกลุ่มที่ทำทนายระบอบการปกครองของ มุบารัค อย่างต่อเนื่อง และหัวหน้ากลุ่มถูกจับกุมอยู่บ่อยครั้ง กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนก็ถูกกล่าวหาด้วยข้อหาต่างๆ ตลอดจนการเลือกตั้งก็เป็นอย่างไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม และมีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้อง

ความคับข้องใจของชาวอิยิปต์ ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลาง ที่ไม่พอใจความพยายามของอดีตประธานาธิบดี มุบารัค ที่จะสืบทอดอำนาจให้กับลูกชายของตน กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เรียกตัวเองว่า “Kefaya” หรือแปลว่า “Enough” หรือ “พอเสียที” จึงเกิดขึ้นในปี 2547 แต่การเคลื่อนไหวในครั้งนั้นล้มเหลวเนื่องจากเป็นการรวมตัวกันเฉพาะชนชั้นกลาง ไม่ได้ดึงชนชั้นล่างของสังคมเข้าร่วมด้วย และอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มภราดรภาพมุสลิม จึงทำให้แนวร่วมมีไม่เพียงพอ กลุ่มนี้ได้มี กิจกรรมเคลื่อนไหวเรียกร้องมาเป็นระยะ จนในที่สุดกลุ่มภราดรภาพมุสลิมและกลุ่ม Kefaya ได้กลายมาเป็นแกนนำที่สำคัญในเหตุการณ์อาหรับสปริง ในอิยิปต์ ฉะนั้นการพยายามปฏิรูปประเทศเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองของระบอบเผด็จการเหล่านี้ได้

6.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม

ไพลิน กิตติเสรีชัย (2556) เสนอว่า จากบริบทของทั้งสังคมและการเมืองที่เปราะบางและเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ประชาชนมองเสรีภาพเป็นปทัสถานทางสังคมผนวกกับเหตุการณ์ที่เสมือนเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาที่ทำให้เกิดการลุกฮือของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเผาตัวตายของมุฮัมมัด บูอัดชิซัยห์ ในตูนิเซีย และการที่ คาเลด ซาอิด (Khaled Said) โคนตำรวจทำร้ายจนเสียชีวิตในกรณีของอียิปต์ ซึ่งเป็นประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับความตายและความรุนแรงถูกถ่ายทอดผ่านสื่อรูปแบบใหม่ และประเด็นความรุนแรงอื่นๆ เหล่านี้คือเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกระพือข่าวสารอันสร้างกระแสความไม่พอใจของประชาชน จนเกิดเป็นคลื่นมหาชน กล่าวโดยสรุปในแต่ละประเทศได้ดังนี้

1) ตูนิเซีย (Tunisia) เริ่มต้น : 17 ธันวาคม 2553

หลังการเผาตัวเองของพ่อค้าผลไม้หลังการถูกทำร้ายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ก่อเกิดกระแสความไม่พอใจที่อัดแน่นมานาน เป็นการออกมาแสดงพลังไปทั่วประเทศ โดยกลุ่มผู้ประท้วงมีเป้าหมายที่การล้มระบอบที่กดขี่พวกเขาอยู่ (The Fall of the Regime) จากนั้น ประธานาธิบดี ชัยนูด อาบีดินบินอะลี ลี้ภัยออกนอกประเทศ ปัจจุบัน ตูนิเซียอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยโดยสันติวิธี และมีแนวโน้มจะมีภาคประชาสังคมที่มีเสถียรภาพและเข้มแข็ง

2) ซีเรีย (Syria) เริ่มต้น : มีนาคม 2554

การชุมนุมที่ดามัสกัสและเมืองอื่นๆ ถูกโจมตีและเข้าปราบปราม โดยกองกำลังของประธานาธิบดี บารุชา อัล อัสซาด ความรุนแรงขยายตัวไปเป็นสงครามกลางเมืองนำไปสู่การเกิดขึ้นของกลุ่มรัฐอิสลาม หรือ IS ประชาชนราว 250,000 คน เสียชีวิตจากการโจมตีของกองทัพ ทุกวันนี้ชาวซีเรียส่วนหนึ่งต้องอพยพออกจากประเทศ

3) ลิเบีย (Libya) เริ่มต้น : 17 กุมภาพันธ์ 2554

การลุกฮือที่ก่อตัวขึ้นทางตะวันออกของลิเบีย นำไปสู่การโค่นอำนาจของผู้นำเผด็จการ มุอัมมาร์ กัดดาฟี ประชาธิปไตยของลิเบียยังมีอนาคตไม่ชัดเจน เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอิสลามและกลุ่มชาตินิยม ขณะที่ลิเบียกำลังเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นอีกครั้ง

4) อียิปต์ (Egypt) เริ่มต้น : 25 มกราคม 2554

กลุ่มผู้ชุมนุม ณ จัตุรัสทาร์รีร์ นำไปสู่การโค่นล้ม ประธานาธิบดี ฮอสนี มุบารัค หลังจากล้มระสปรสการณ์ประชาธิปไตยระยะสั้น ชาวอียิปต์ก็กลับมาอยู่ภายใต้เผด็จการอีกครั้งหลังการทำรัฐประหารปี 2013

5) เยเมน (Yemen) เริ่มต้น : 27 มกราคม 2554

ได้รับแรงบันดาลใจจากอียิปต์ชาวเยเมน รวมตัวกันจนสามารถขับไล่ ประธานาธิบดีอาลี อับดุลลฮ์ ซาเลห์ การยึดเมืองหลวงโดยกองกำลัง Houthis นำไปสู่สงครามกลางเมืองและการแทรกแซงจากกลุ่มประเทศแถบอ่าวเปอร์เซียเพื่อตอบโต้กับฝ่ายต่อต้าน

6) บาห์เรน (Bahrain) เริ่มต้น : 14 กุมภาพันธ์ 2554

ความไม่สงบเกิดขึ้นจากการที่บาห์เรนกดขี่ชาวนิกายชีอะห์มายาวนาน พวกเขาจึงออกมา ร่วมกันต่อต้านที่วงเวียนไข่มุก (Pearl Round About) ในเมืองมานามา จากนั้นกองทัพได้เข้าปราบปรามผู้ชุมนุม พร้อมกับทำลายสัญลักษณ์วงเวียนนั้นทิ้ง

อย่างไรก็ตาม กรณีการฆาตกรรมในวันที่ 17 ธันวาคม 2553 ของ โมฮาเหม็ด บูอาซีซีชีย์ถือเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของสังคมอย่างแท้จริง โดยเป็นการประท้วงต่อต้านโครงสร้างทางสังคมที่เต็มไปด้วยความอวดอวดและสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ หลังถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตบหน้าและยึดรถขายผลไม้ที่เป็นอาชีพของเขา สร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ที่ลุกลามไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในโลกอาหรับ 10 วันหลังเหตุการณ์ดังกล่าว ประธานาธิบดี ชัยนูลอาบีดินบินอะลี แห่งคูนิเซีย ต้องหลบหนีออกจากประเทศ ตามมาด้วยการโค่นผู้นำเผด็จการที่ครองอำนาจมายาวนานในหลายประเทศ โดยเฉพาะการปฏิวัติที่ยังส่งผลมาจนถึงปัจจุบันคือ กรณีซีเรีย เมื่อประธานาธิบดีบารุชา อัล อัสซาด ยังคงรักษาอำนาจผู้นำไว้ ทำให้ซีเรียเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่ม IS หนึ่งในกลุ่มก่อการร้ายที่อันตรายที่สุดในโลกยุคปัจจุบัน ห้าปีผ่านไป ในเมืองที่ประสบปัญหาความยากจน

วันที่ 16 มกราคม 2554 ริดา ยาห์ยาอู อิดีนนักศึกษาวัย 26 เผาตัวเองตามแบบของบูอาซีซี การประท้วงเริ่มต้นขึ้นอีกครั้งในเดือนกรกฎาคมครั้งทศวรรษของอาหรับสปริงเมื่อปลายสัปดาห์ที่ผ่านมา มีการแสดงความไม่พอใจการทำงานของรัฐบาล พวกเขาทวงถามคำถามันสัญญาณเปลี่ยนแปลงประเทศที่ยังไม่เป็นจริง การชุมนุมตัวของกลุ่มวัยรุ่นเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ สองคนในนั้น ได้รับบาดเจ็บเนื่องจากกระโดดจากหลังคาที่ทำการรัฐ เหตุผลส่วนใหญ่มาจากภาวะว่างงาน ที่นับวันจะกลายเป็นปัญหาใหญ่มากขึ้นในคูนิเซีย

6.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

การลงโทษทางสังคมโดยเฉพาะในกรณีของอียิปต์เริ่มต้นจากกลุ่มคนจน นักศึกษา และพ่อค้าขนาดเล็ก ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมักอยู่ในรูปของการบ่นและการซุบซิบนินทาให้ร้ายแก่รัฐบาล ในสังคมการเมืองที่เป็นระบบปิด ประชาชนผู้เดือดร้อนมักไม่กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย

และตรงไปตรงมา เนื่องจากความหวาดกลัวต่อการใช้ความรุนแรงของภาครัฐทำให้โซเชี่ยลมีเดียทำให้การชุมนุมนิทนาว่าร้ายต่อรัฐบาลในโซเชี่ยลทวิตลิงและขยายจากระดับประชาชนจนรวมกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ที่ร่วมกันต่อต้าน มูบารัค มากขึ้นเรื่อยๆ

ในเหตุการณ์อาหรับสปริง มวลชนใช้โซเชี่ยลมีเดีย เพื่อนัดรวมกลุ่มกันและทำให้รวมพลัง โคนล้มผู้นำเผด็จการของอียิปต์ได้ โคฟี อันนัน (Kofi Annan) ผู้ได้รับรางวัลโนเบลเมื่อปี 2544 จากการทำให้ “โลกสงบมากขึ้น” กล่าวถึง การปฏิวัติโดยโซเชี่ยลมีเดียในอียิปต์เมื่อปี 2554 ที่ผู้ประท้วงสามารถรวมกลุ่มกันได้ด้วย ทวิตเตอร์ และ เฟสบุ๊ก จนในท้ายที่สุดสามารถโค่นประธานาธิบดีมูบารัค ผู้นำเผด็จการลงได้ แต่การขาดภาวะผู้นำทำให้การปฏิวัติล้มเหลว ทหารกลับมาและขึ้นครองอำนาจ ตอนนี้พวกเขาทำสิ่งที่มูบารัคไม่แม้แต่จะคิดได้ นอกจากนี้ความเสี่ยงต่อประชาธิปไตยที่ชัดเจนมากคือ ความสามารถของเจ้าหน้าที่รัฐในการควบคุมการเข้าถึงโซเชี่ยลมีเดีย รัฐบาลเผด็จการตัดสินใจจำกัดการใช้เครื่องมือเหล่านี้ บางแห่งไม่เพียงแต่ปิดกั้นการเข้าถึง แต่ยังใช้มันควบคุมประชาชน

ในกรณีของอียิปต์ประเด็นการต่อต้านคอร์รัปชันเป็นหนึ่งในประเด็นของวิกฤติ ความชอบธรรมของระบอบมูบารัคที่ไปผนวกรวมกับประเด็นการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ และการไม่มีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน การไม่สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในทางเศรษฐกิจของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการว่างงานของคนวัยหนุ่มสาวไปจนถึงการเชื่อมต่อเข้ากับความไม่พอใจต่อผลการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2553 และความพยายามที่จะดำเนินการให้มีการสืบทอดอำนาจต่อไปยังรุ่นลูกของมูบารัค จากการศึกษาพบว่า ปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจน่าจะเป็นสาเหตุแรกสุดที่สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนทั่วไป ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจครอบคลุมทั้งกลุ่มคนจน นักศึกษา และพ่อค้าขนาดเล็ก ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก การต่อต้านของกลุ่มชนผู้อ่อนแอต่อรัฐบาลมักอยู่ในรูปของการบ่นและการชุมนุมนิทนาว่าร้ายแก่รัฐบาล ในสังคมการเมืองที่เป็นระบบปิดแบบอียิปต์ ประชาชนผู้เดือดร้อนมักไม่กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา เนื่องจากความหวาดกลัวต่อการใช้ความรุนแรงของภาครัฐ แตกต่างจากประชาชนที่ยากจน กลุ่มนักศึกษา และกลุ่มผู้มีการศึกษาสามารถแสดงออกถึงความไม่พอใจของพวกเขาในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยผ่านการจับกลุ่มพูดคุย หรือในระยะหลังโดยการใช้เครือข่ายการสื่อสารของเทคโนโลยีสมัยใหม่ การสื่อสารเพื่อแสดงออกถึงความไม่พอใจของพวกเขาที่มีต่อมูบารัค เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่ามีการเริ่มต้นใช้การลงโทษ โดยสังคมต่อมูบารัคแล้ว ในฐานะที่เป็นต้นตอของปัญหาทั้งมวลของอียิปต์ (สังคิด พิริยะรังสรรค์, 2559)

6.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ

การรวมตัวกันของกลุ่มต่อต้านเผด็จการอาหรับสปริงเกิดขึ้นโดยแฮชแท็ก #ArabSpring #egypt #libya หรือ #tunisia ที่เป็นอีกส่วนสำคัญของการกระจายข่าวสารรวมถึงการระดมสมาชิกคล้ายการแชร์โพสต์ข้อความใน Facebook จากการสำรวจการใช้ Twitter โดยการเก็บสถิติจาก Axel Bruns (2012) พบว่าภายในปี 2554 มีผู้ใช้ #egypt และ #libya รวมกันกว่า 12 ล้านครั้ง จากจำนวนผู้ใช้งานเกือบ 1 ล้านคน (User) ซึ่งจะเห็นว่าการกระจายข่าวสารผ่านโซเชียลมีเดียโดยเฉพาะ Twitter นั้นสร้างปรากฏการณ์ของรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

ประเทศใกล้เคียงกับกลุ่มประเทศในเหตุการณ์อาหรับสปริงก็ยังมีตัวอย่างการรวมตัวแสดงความคิดเห็นเช่นในประเทศอิหร่าน โดยเป็นการแชร์ข้อความเพื่อการรวมพลผ่าน เฟสบุ๊ก และ ทวิตเตอร์ เพื่อแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยกับผลการเลือกตั้ง จนท้ายที่สุดประชาชนจำนวนมากก็ออกมาเดินขบวนต่อต้าน แต่แล้วรัฐบาลอิหร่านก็ใช้ความรุนแรงจนมีการบันทึกวิดีโอหญิงสาวผู้หนึ่งถูกฆาตกรรมขณะที่มาประท้วง วิดีโอนั้นเผยแพร่ทาง เฟสบุ๊ก อย่างรวดเร็วจนอิหร่านเกิดจลาจลในที่สุดแสดงถึงการใช้โซเชียลมีเดียนอกเหนือจากเพื่อเป็นการระดมแต่ยังเป็นการลงโทษทางสังคมกับรัฐบาลที่ใช้ความรุนแรงในขณะเดียวกัน

คำวิจารณ์ใน เฟสบุ๊ก ซึ่งเต็มไปด้วยคำสาปแช่งที่มีต่อรัฐบาลตูนิเซียที่ได้รับการตีแผ่ออกไปทั่วภูมิภาคอาหรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพและเนื้อหาการฆ่าตัวตายของ บูอัซซิซีย์ ในเวลานั้นประเด็นที่เป็นความเร่งด่วนที่สุดของสันนิบาตอาหรับคือ การพิจารณาถึงปัญหาความยากจนของคนชั้นล่างในตูนิเซียที่มีรายได้น้อย แต่ในบางช่วงบางเวลาสันนิบาตอาหรับกลับแตกออกเป็นกลุ่มเป็นก้อนแบ่งฝ่ายเสียเอง และหาทางปกป้องผู้นำประเทศที่ถูกประชาชนต่อต้าน แต่ดูเหมือนว่าถึงเวลานี้ไม่มีใครหรือองค์กรใดที่จะหยุดยั้งการรวมตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประชาชนได้อีก การต่อสู้ของชาวตูนิเซียแสดงให้เห็นว่าชาตินิยมอาหรับนั้นมีจริง การรวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิของประชาชน ตลอดจนการนำเอาหลักการศาสนาเข้ามาบิบบทบาทในทางการเมือง (Political Islam) เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ซัยนูลอาบีดีน บิน อะลี คงเป็นผู้นำที่หาคติทฤษฎีจะกลับมาปกครองได้อีกต่อไป (Marin, 2011)

ในปี 2554 เนื้อหาความคิดเห็น วาทกรรม ตลอดจนวิธีปฏิบัติการจิตวิทยาเคลื่อนไหวที่ผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย และบล็อก (Blog) ของนักเคลื่อนไหวต่างๆ เข้าถึงผู้คนอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการออก

ผู้ถนนปฏิบัติคุณิเขียนับแสนคน แต่แล้วการต่อสู้ทางการเมืองมิได้เกิดขึ้นแค่บนถนน การต่อสู้ทางไซเบอร์ก็เกิดขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐของคูนิเซียกระทำการจารกรรมออนไลน์ (Hack) ขโมยยูสเซอร์เนม (User Name) และพาสเวิร์ด (Password) ของนักข่าว นักวิจารณ์การเมืองมิให้สามารถล็อกอิน (Login) เข้าโซเชียลมีเดีย ของพวกเขาได้ เว็บไซต์ที่วิพากษ์รัฐบาลถูกปิด กลุ่มนักเคลื่อนไหวนิรนาม หรือแฮกเกอร์นิรนามจากต่างประเทศ (Anonymous) โจมตีเซิร์ฟเวอร์ (Server) บริษัทต่างๆ ที่ร่วมมือกับรัฐปิดกั้นเสรีภาพประชาชน จนเป็นสงครามที่เรียกว่า Tunisia's Bitter Cyberwar ชาวคูนิเซียหลายคนส่ง E-mail ถึง เฟสบุ๊ก และ กูเกิ้ล (Google) ให้หาทางช่วยเหลือมวลชนเหล่านั้นบัญชีและเว็บไซต์ของพวกเขาเหล่านั้นให้ได้ในที่สุด

ในประเทศอียิปต์ ระบอบการปกครองของประธานาธิบดี มุบารัค สิ้นสุดลงเป็นผลพวงจากความเปลี่ยนแปลงจากคูนิเซียที่แพร่หลายในสื่ออินเทอร์เน็ต ข่าวสารการปฏิวัติระบอบการปกครองเก่าจากคูนิเซียสู่อียิปต์มาถึงเยเมน ผู้ประท้วงออนไลน์ออกสู่ถนนหลายแสนคนเรียกร้องให้ประธานาธิบดีเยเมน อะลี อับดุลลฮ์ สอเลาะห์ ลาออกจากตำแหน่ง มีการรายงานข่าวบนสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และการประท้วงก็บานปลายรุนแรงขึ้นในที่สุด เหตุการณ์ที่เยเมนลุกลามอย่างรวดเร็วสู่ประชาชนชาวบาห์เรน ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 พวกเขาเห็นว่าเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลง จึงเริ่มออกมาประท้วง แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลใช้ความรุนแรงในการปราบปราม และปฏิบัติการจิตวิทยา ให้ข่าวว่าผู้ประท้วงพยายามก่อความไม่สงบและพยายามใช้ความรุนแรง ประชาชนอย่าออกมาร่วมสมทบ แต่มีผู้สื่อข่าวเห็นว่าเป็นความจริงเธอจึงรายงานตรงไปตรงมาผ่านสื่อออนไลน์จนประชาชนออกมาสนับสนุนนับแสน

ประชาชนในลิเบียก็ได้ขยายตัวกลายเป็นจุดเริ่มต้นลุกฮือขึ้นทั่วประเทศ เพื่อที่จะโค่นล้มกaddafi และจัดการเลือกตั้งอย่างเป็นประชาธิปไตย รัฐบาลก็ใช้ความรุนแรงปราบปรามความวุ่นวายต่อเนื่องไปนาน และมีการรายงานข่าวออนไลน์ตลอดเวลา ข่าวสารในคูนิเซีย อียิปต์ เยเมน บาห์เรน และลิเบีย แพร่กระจายผ่านโลกออนไลน์อย่างรวดเร็วสู่ประชาชนชาวซีเรีย จึงลุกขึ้นประท้วงเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมืองในประเทศ เหตุการณ์ลุกลามบานปลายจนเป็นสงครามกลางเมืองบ้านเมืองเสียหายรุนแรงจนปัจจุบันนี้ยังไม่สิ้นสุด

นอกจากนั้น เนื้อหาที่วิ่งอยู่โซเชียลมีเดีย ตลอดจนถึงสื่อออนไลน์หลายรูปแบบส่งผลทางจิตวิทยามวลชน ก่อให้เกิดการรวมตัวต่อสู้ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงการปกครองไปยังประเทศอื่นๆ ในโลกอาหรับอีก อาทิ อิรัก อัลจีเรีย จอร์แดน คูเวต โมร็อกโก ซูดาน เลบานอน มอริเตเนีย โอมาน

ชาอูดีอาระเบีย จิบูตี และเวสเทิร์นสะฮารา จึงเริ่มทำให้เนื้อหาในประเด็นทางการเมืองและเนื้อหาที่อ่อนไหวอื่นๆ บนอินเทอร์เน็ตเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐต้องกำกับดูแล และควบคุมให้ได้ แต่มิใช่ปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือปิดกั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเป็นจริง ปราบปรามการกระทำที่เราเห็นจากอาหรับ สปริง เมื่อประชาชนออกมาชุมนุมแล้วรัฐบาลใช้ความรุนแรงเข้าปราบปราม อีกทั้งให้ข้อมูลเท็จว่าประชาชนพยายามใช้ความรุนแรงก่อน และเมื่อไม่สามารถปิดบังความจริงได้จนประชาชนรับรู้ความจริง ทุกรัฐบาลก็สุดจะต้านทานได้ (ปรเมศวร์ กุมารบุญ, 2562)

6.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์

หลังการปฏิวัติโลกอาหรับ ตูนิเซียถูกยกเป็นต้นแบบของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยใหม่ของตูนิเซียเกิดขึ้นจากรัฐบาลที่มีการผสมระหว่างพรรคอิสลามสายกลาง Ennahda และพรรคทางโลก Nidaa Tounes กลุ่มสถานเสวนาสีฝ้ายแห่งชาติตูนิเซีย หรือ Tunisian National Dialogue Quartet ซึ่งประกอบด้วย สหภาพแรงงานตูนิเซีย (The Tunisian General Labour Union: UGTT) สมาพันธ์อุตสาหกรรม การค้า และหัตถกรรมแห่งตูนิเซีย (The Tunisian Confederation of Industry, Trade and Handicrafts: UTICA) สหภาพสิทธิมนุษยชนแห่งตูนิเซีย (The Tunisian Human Rights League: LTDH) และสมาคมทนายความตูนิเซีย (The Tunisian Order of Lawyers) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยหลังการปฏิวัติในตูนิเซีย

อย่างไรก็ตาม ตูนิเซียต้องเผชิญภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ คนหนุ่มสาวยังคงสิ้นหวัง นักศึกษาที่จบจากมหาวิทยาลัยหนึ่งในสามตกงาน อัตราการว่างงานเมื่อสิ้นปี 2558 อยู่ที่ 15.3 เปอร์เซ็นต์ มากกว่าตัวเลข 12 เปอร์เซ็นต์ของเมื่อปี 2553 เนื่องจากการลงทุนและการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ส่งผลให้ระดับการเติบโตอยู่ที่ 1.5 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ จำนวนคนตกงานที่สูงในหมู่ชนชั้นกลางและนักศึกษา ทำให้ชาวตูนิเซียหลายพันคนหันเข้าไปร่วมรบกับกองกำลัง IS ในซีเรีย อิรัก และลิเบีย ต่างจากเพื่อนบ้านอย่างลิเบีย และแอลจีเรีย ที่มีทรัพยากรน้ำมัน ตูนิเซียมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติน้อยมาก สิ่งที่สามารถสร้างรายได้และทำให้เกิดการจ้างงานหลักในประเทศคือ การท่องเที่ยว แต่จำนวนนักท่องเที่ยวก็ตกต่ำลง เพราะการโจมตีจากกลุ่มก่อการร้ายครั้งใหญ่ๆ ในปี 2558 ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ทั้งการยิงถล่มพิพิธภัณฑ์และระเบิดพลีชีพ

ปัญหาเก่ายังคงดำเนินต่อไป ส่วนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขได้นำไปสู่ปัญหาใหม่ๆ ขณะที่สถานการณ์ในประเทศอื่นๆ ที่ผ่านการปฏิวัติมาก็ยังอยู่ในสถานการณ์ไม่น่าไว้วางใจ ทั้งซีเรีย ลิเบีย

อียิปต์ และสุดท้ายที่ประเทศซีเรียที่ยังมีเหตุการณ์การประท้วงเกิดขึ้น ซึ่งสงครามซีเรีย ได้ยกระดับเปลี่ยนแปลงไปอีกชั้น เมื่อกลุ่ม ISIS ได้ปรากฏตัวขึ้น โดยกลุ่มดังกล่าวแยกตัวจากกลุ่มอัลกออิดะห์ในอิรัก ภายหลังมีความเห็นไม่ลงรอยกันในเรื่องของซีเรีย โดย ISIS (MThai, 2015)

6.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี

เหตุการณ์อาหรับสปริงเป็นการสะท้อน โครงสร้างทางสังคมที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางการเมืองแบบเก่า (Anti Structure) เพื่อนำไปสู่สถาบันทางความเสรีที่เริ่มจากการลุกฮือของผู้ประท้วงที่เป็นประชาชนที่ปราศจากองค์การหรือพรรคการเมืองใดๆ ในการสนับสนุน จึงเกิดภาพที่ดูรุนแรงระหว่างการต่อสู้ของประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิงที่ปราศจากอาวุธกับกองกำลังทหารและตำรวจภายใต้การบงการของ ชัยนูลอาบีดินบินอะลี โดยใช้โซเชียลมีเดียในการเป็นตัวเร่งผ่านการแชร์รูปภาพและเนื้อหาดังกล่าวกระจายในวงกว้างผ่าน โซเชียลมีเดีย รวมถึงการออกมาแฉการทุจริตคอร์รัปชันของ จูเลียอัสซาล โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน การรับสินบน การข่มขู่เพื่อซื้อที่ดินจากประชาชน และการเล่นพวกพ้องให้เป็นที่รับรู้ของสาธารณชน ซึ่งถือเป็นหัวข้อที่มีความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) ตามการศึกษาของ กัลตุง (Galtung, 1990, pp. 291-305) ที่เป็นจุดสนใจจนทำให้เกิดการออกความเห็นและแชร์ออกไปอย่างแพร่หลาย

พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญอีกจุดหนึ่งคือการฆ่าตัวตายโดยการเผาตัวเองของ มุฮัมมัด บูอัดชิซีย์ ที่สะท้อนถึงการถูกกดขี่และความเหลื่อมล้ำของความยากจนและอำนาจเผด็จการ ผนวกกับบทบาทของโซเชียลมีเดียที่เปรียบเสมือนตัวเร่ง ถูกแชร์ออกไปยังทุกประเทศอาหรับที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกัน จนทำให้เกิดผู้ชุมนุมประท้วงในบริเวณต่างๆ เช่น อียิปต์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ บาห์เรน แอลจีเรีย ลิเบีย เยเมน เลบานอน จอร์แดน ปาเลสไตน์ อิรัก และซีเรีย เพื่อเรียกร้องให้แก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจที่เรื้อรังยาวนาน การปฏิรูปบ้านเมืองและระบอบการปกครอง การแก้ไขปัญหาคาเป็นธรรมในสังคม และศักดิ์ศรีความเป็นคนไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบ และการขับไล่ผู้นำ

องค์ประกอบของการขับเคลื่อนทางสังคมของประชาชนในกลุ่มประเทศอาหรับเกิดจากการวัตถุประสงค์ที่ต้องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ล่าช้าลดความสามารถในการแข่งขันกับประเทศในภูมิภาคอื่นๆ ระบบการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพและการขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) ที่จะสามารถดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามา ซึ่งทั้งหมดประชาชนมองว่าเกิดจากการปกครองแบบ

เผด็จการ จึงเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการเคลื่อนไหวที่ต้องการจะต่อสู้ สัมล้างอำนาจดังกล่าวให้หมดไป และเริ่มมีการร่วมขบวนการประท้วงทางการเมือง (The Political Protest Movement) เนื่องจากสังคมมีความเดือดร้อน (Grievances) (Olson, 2017, อ้างถึงใน สมชัย แสนภูมิ, 2562)

การศึกษาของ โคลแมน (Coleman) เห็นว่าการชุมนุมนิรโทษไม่ใช้ส่วนประกอบทางตรงของการลงโทษโดยสังคม แต่ลักษณะเฉพาะของการสื่อสารที่เกิดจากปฏิบัติการ (Communication Concerning an Action) และการเห็นพ้องต้องกัน (Consensus Concerning) ที่เป็นผลมาจากการชุมนุมนิรโทษต่างหากที่เป็นคุณสมบัติในการสร้างการลงโทษโดยสังคม (Coleman, 1990, อ้างถึงใน สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559, น. 283) โดยการชุมนุมนิรโทษในกรณีการเมืองในอียิปต์และประเทศอาหรับเป็นการก่อตัวก่อนจะเกิดภาวะของการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมในเวลาต่อมา

บทบาทของโซเชี่ยลมีเดีย ต่อเหตุการณ์อาหรับสปริงใช้เพื่อนำรวมกลุ่มกันและทำให้รวมพลังโค่นล้มผู้นำเผด็จการ โดยเริ่มต้นในอียิปต์โดยการกระจายเนื้อหาผ่าน ทวิตเตอร์ และเฟสบุ๊ก จนในท้ายที่สุดสามารถโค่นประธานาธิบดี มูบารัค ผู้นำเผด็จการลงได้ แต่หลังจากนั้นการขาดภาวะผู้นำทำให้การปฏิวัติล้มเหลวจึงทำให้ทหารกลับมาและขึ้นครองอำนาจและเริ่มควบคุมการใช้โซเชี่ยลมีเดียและช่วงชิงอำนาจประชาชนจากการครอบงำสื่อทั้งหมดจนมีคำถามเกิดขึ้นว่าคือเครื่องมือทางสังคมอย่างโซเชี่ยลมีเดียใช้เพื่อปลดปล่อยอิสรภาพหรือควบคุมกันแน่ ซึ่งประเด็นนี้ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้ให้ความเห็นว่า

“เหตุการณ์อาหรับสปริงถือเป็นการช่วงชิงความได้เปรียบของรัฐบาลในการครองอำนาจเผด็จการซึ่งโซเชี่ยลมีเดียก็เป็นส่วนสำคัญของสื่อที่สามารถสร้างความได้เปรียบและมีอำนาจเหนือกว่าโดยเฉพาะกับรัฐบาลที่ต้องการครอบงำประชาชน” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 มิถุนายน 2562)

มุมมองอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ คือมุมมองจากสื่อมวลชนใน โซเชี่ยลมีเดียอย่างแอดมินเฟสบุ๊ก เพจ “ล่า” กล่าวว่า

“ทุกๆ เพจที่รู้จักและทำงานลักษณะเดียวกันมีเครือข่ายที่เป็นนักข่าว นักเคลื่อนไหว ที่เป็นสื่อมวลชนที่รู้ดีกว่าการสื่อสารของสื่อในรูปแบบเดิมๆ เช่นในโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์นั้น ถูกแทรกแซงและลดทอนความเป็นจริงมาโดยตลอดโดยโซเชี่ยลมีเดียไม่มีการถูก

แทรกแซง ไม่มีอันตรายนต่อการเสนอเนื้อหาในเพจเพราะมีประธานร่วมอุดมการณ์ โดยเฉพาะลูกเพจเป็น โลกกำลัง ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐหรืออิทธิพลอื่นๆ ก็ไม่แทรกแซงเพราะ กลัวจะเป็นเป้าโจมตีของสังคม” (แอดมิน เฟสบุ๊ก เพจ “ล่า”, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 เมษายน 2562)

กล่าวโดยสรุปคือ การเสนอข่าวสารผ่าน โซเชียลมีเดีย นั้นสามารถถูกคัดกรองข้อมูล ข่าวสารโดยมวลชน เช่น ความเห็นใต้โพสต์ต่างๆ ที่ไม่มีความเป็นจริงจะถูกสมาชิกของกลุ่มที่เป็น ความเห็นส่วนมากช่วยกันแยกแยะจนเกิดความจริงได้ในที่สุด โดยเป็นมุมมองที่แตกต่างจาก นักวิชาการ นักสังคมวิทยา ที่มองว่าเป็นเพียงการสื่อสารกันตามมุมมองของแต่ละกลุ่มเท่านั้นและ ยากที่ความเห็นต่างจะได้รับการยอมรับ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของบริษัท The Economist (2016) ที่ได้ศึกษาและสรุปเป็น แผนภาพใน Twitter ของบริษัท แม้ว่าหลังจากเหตุการณ์การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการในหลาย ประเทศในกลุ่มอาหรับสปริงจะจบลงด้วยชัยชนะของภาคประชาชนด้วยการโค่นล้มชั่วคราวเก่า เช่นในประเทศอียิปต์ที่สามารถโค่นประธานาธิบดี มูบารัค ลงได้ แต่ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความเป็น ประชาธิปไตยให้กับประชาชน ยิ่งไปกว่านั้น ในประเทศลิเบีย ซีเรีย และเยเมน ที่ทวีความรุนแรง มากขึ้นจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองจนถึงปัจจุบัน จะมีก็เพียงแต่ในประเทศตูนิเซียเท่านั้นที่ดู เหมือนว่าหลังจากเหตุการณ์การขับเคื้อนทางสังคมของอาหรับสปริงที่ทำให้เกิดการยกเลิกระบอบ การปกครองของ ซัยนูลอาบีดีนบินอะลี และนำมาสู่ความเป็นประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

“อาหรับสปริงคือความล้มเหลวทางวิชาการของสหรัฐอเมริกา การครอบงำและส่งเสริม รัฐบาลทหารของสหรัฐในประเทศอาหรับเพื่อวัตถุประสงค์ด้านน้ำมันและเศรษฐกิจ แต่ การศึกษากลับมองข้ามสิ่งที่เป็นความรู้สึกหรือการลุกฮือของประชาชน ซึ่งเมื่อได้รับการ ครอบงำโดยเผด็จการจนเกิดความอัดอั้นและรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และนำไปสู่การ เคลื่อนไหวลามไปเป็นสงครามกลางเมืองซึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นว่าเหตุการณ์ ความรุนแรงไม่ได้มีอะไรดีขึ้นเนื่องจาก โครงสร้างทางสังคมและการครอบงำไม่ได้ถูก ปรับอย่างแท้จริง โซเชียลมีเดียก็คล้ายกันซึ่งในตอนนั้นประชาชนแค่มีช่วงเวลาไม่กี่ปี ที่สามารถใช้เพื่อเป็นกลไกและเครื่องมือในการระดมรวมทั้งใช้เพื่อการต่อสู้แต่เมื่อถูกช่วง ชิงไปทุกอย่างก็กลับกลายเป็นลักษณะเดิม อำนาจเผด็จการก็ยังคงอยู่เหมือนเดิม ประชาชน

และกลุ่มต่อต้านก่อโจรจังหวะที่จะช่วงชิงกลับไปกลับมา” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 มิถุนายน 2562)

รายงานวิจัยของ Arab Center for Research and Policy Studies (2015) ได้สรุปเกี่ยวกับประเด็นปัญหาการเมืองของกลุ่มประเทศ GCC : Gulf Cooperation Council ไว้ที่น่าสนใจว่า การปฏิรูปการเมืองถือเป็นความท้าทายเร่งด่วนที่กลุ่มประเทศนี้กำลังเผชิญร่วมกัน แม้กลุ่มประเทศนี้จะค่อนข้างมีเสถียรภาพทางการเมือง หลังผ่านมรสุมจากกระแสอาหรับสปริง เมื่อปี 2011 แต่ความไม่สมดุลทางโครงสร้างในระดับพื้นฐานยังคงดำรงอยู่ นั่นคือความไม่สมดุลระหว่างก้าวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาทางการเมือง ปัจจัยดังกล่าวนี้ประกอบกับพลังทางสังคมที่ปรากฏขึ้นในวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาและผู้หญิง เริ่มเรียกร้องการปฏิรูปที่กระจายไปทั่วกลุ่มประเทศ GCC ขณะที่กลุ่มประเทศเหล่านี้ต่างกำลังเผชิญปัญหาทางการเมืองที่คล้ายคลึง หรือเหมือนกัน ความล้มเหลวที่จะสนองตอบข้อเรียกร้องการปฏิรูปของทุกประเทศตลอดช่วงหลายปีที่ผ่านมาส่งผลให้กระแสเรียกร้องของประชาชน แปรเปลี่ยนไปเป็นการใช้ความรุนแรงจนกลายเป็นภัยคุกคามความมั่นคงภายใน ที่ส่งผลกระทบต่อไม่เฉพาะแต่ประเทศใดประเทศหนึ่งแต่ยังปรากฏขึ้นทั่วภูมิภาคโดยรวม ด้วยเหตุนี้หากกลุ่มประเทศ GCC เล็งเห็นและให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ทิศทางอนาคตของกลุ่มประเทศเหล่านี้จึงมีทางเลือกไม่มากนัก นอกเสียจากต้องริเริ่มโครงการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจัง และเป็นการปฏิรูปที่ยั่งยืน

บทที่ 7

บริษัท Facebook และบริษัท Cambridge Analytica (Facebook Scandal)

การศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ในต่างประเทศอีกปรากฏการณ์หนึ่งคือเหตุการณ์ข้อมูลของผู้ใช้งานโซเชียลมีเดียอย่าง เฟซบุ๊ก เอง รั่วไหลและถูกนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง จนกระทั่งกลายเป็น เฟซบุ๊ก เองที่ถูกตั้งคำถามถึงโทษ โดยเป็นการขยายวงกว้างออกไปยังทั่วโลก ซึ่งเป็นบริบทที่สามารถศึกษามุมมองความเชื่อมโยงที่ซับซ้อนของโซเชียลมีเดียที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคมอย่างชัดเจน การขับเคลื่อนดังกล่าวมีส่วนสำคัญที่สร้างกติกาและบรรทัดฐานใหม่ของการใช้ข้อมูลและความเป็นส่วนตัวแพร่ออกไปมาตรฐานในระดับโลกอย่างกฎ GDPR

7.1 ภาพรวมและความเป็นมาของเหตุการณ์

สื่อสังคมออนไลน์อย่าง เฟซบุ๊ก (Facebook) เผชิญกับการตรวจสอบครั้งสำคัญทั้งในอังกฤษและสหรัฐฯ เกี่ยวกับข้อกล่าวหาที่ว่า บริษัทที่ปรึกษาทางธุรกิจของอังกฤษ เคมบริดจ์ อกนาไลติกา (Cambridge Analytica) รวบรวมและแฮ็กข้อมูลของผู้ใช้ เฟซบุ๊ก หลายสิบล้านคน โดยไม่ได้รับอนุญาต ส่งผลกระทบต่อการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐฯ เมื่อปี 2559 โดยใช้ข้อมูลของสมาชิกผู้ใช้ เฟซบุ๊ก กว่า 50 ล้านคน อย่างไม่เหมาะสม เพื่อโน้มน้าวให้คนอเมริกันออกเสียงให้กับมหาเศรษฐีผู้สังหาริมทรัพย์ โดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) และช่วยให้ทรัมป์ชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดี ในขณะเดียวกัน สำนักข่าว Bloomberg รายงานว่า คณะกรรมการด้านการค้าของสหรัฐฯ กำลังตรวจสอบว่า เฟซบุ๊ก ที่ละเมิดกฎเกณฑ์ข้อบังคับของทางการสหรัฐฯ ด้วยการอนุญาตให้ เคมบริดจ์ อกนาไลติกาใช้ข้อมูลที่บรรดาผู้ใช้ของเฟซบุ๊ก โพสต์ลงในโลกออนไลน์หรือไม่ ซึ่งเฟซบุ๊ก ได้สั่งห้าม เคมบริดจ์ อกนาไลติกา ไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับ เฟซบุ๊ก อีกต่อไป ขณะที่สมาชิกรัฐสภาของสหรัฐฯ หลายคน เรียกร้องให้ มาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ซีอีโอของ เฟซบุ๊ก ขึ้นให้การต่อรัฐสภาสหรัฐฯ เกี่ยวกับกรณีนี้อีกด้วย

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาที่เกิดเหตุขึ้นและในอังกฤษที่เป็นที่อยู่ของบริษัท เคมบริดจ์ อกนาไลติกา ได้ออกมาเรียกร้องให้ทั้ง 2 บริษัท ตอบคำถามให้กับสังคม โดย

สมาชิกรัฐสภาสหรัฐฯ เอมี โคลบุชชาร์ (Amy Klobuchar) กล่าวว่า สิ่งที่รัฐสภาสหรัฐฯ ต้องการทราบคือ เรื่องนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีความเสียหายมากน้อยแค่ไหนต่อข้อมูลของผู้ใช้ เฟสบุ๊คกว่า 50 ล้านคนที่ถูกขโมยไป และเฟสบุ๊ค แก้ไขจัดการเรื่องนี้อย่างไร ด้านประเทศอังกฤษ คณะกรรมการด้านข้อมูลข่าวสารของรัฐบาลอังกฤษ เอลิซาเบ็ธ เดนแนม (Elizabeth Denham) เปิดเผยว่า กำลังออกหมายค้นเพื่อใช้ในการตรวจสอบสำนักงานใหญ่ของบริษัท เคมบริดจ์ อนุบาลิติกา ในกรุงลอนดอน จุดประสงค์เพื่อดูว่า เฟสบุ๊ค ได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้ เฟสบุ๊ค หรือไม่ เอลิซาเบ็ธ เดนแนม กล่าวกับสำนักข่าว BBC ว่าสิ่งที่รัฐบาลอังกฤษ กำลังตรวจสอบ คือ เฟสบุ๊ค ปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้อย่างไร และมีการตอบสนองต่อการถูกแฮกหรือขโมยข้อมูล โดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างไร (ทรงพจน์ สุภาพล, 2561)

7.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

หลังการเลือกตั้งอเมริกา นาย โดนัลด์ ทรัมป์ เอาชนะนาง ฮิลารี คลินตัน (Hillary Clinton) ไปได้ โดยระหว่างการหาเสียงนาย ทรัมป์ มีพฤติกรรมแปลกๆ หลายอย่างที่สร้างความไม่พอใจคนหลายกลุ่ม ทั้งการดูถูกสตรี แอนตี้ LBGTG นโยบายปิดประเทศหรือการไม่เชื่อในภาวะโลกร้อน จนก่อนการเลือกตั้งเหล่านี้ และกูรูต่างฟันธงว่านาง คลินตัน ต้องชนะอย่างแน่นอน แต่ทรัมป์ ก็ยังเอาชนะได้จากผลโหวตที่ได้มากกว่าถึง 306 ต่อ 232 ขัดกับผล Popular Vote ที่ คลินตัน ได้มากกว่าถึง 2 แสนเสียง

ภายหลังการเลือกตั้ง สำนักข่าวและสื่อต่างๆ ได้มีการนำเสนอว่า ข้อมูลของผู้ใช้เฟสบุ๊คกว่า 50 ล้านรายถูกนำไปใช้ในแคมเปญโฆษณาในการเลือกตั้ง โดยบริษัทที่ปรึกษาด้านการเมือง เคมบริดจ์ อนุบาลิติกา ได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาจากแบบทดสอบบนเฟสบุค (thisisyourdigitallife) ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลพื้นฐานที่ระบุถึงไลฟ์สไตล์ต่างๆ ของผู้ใช้แต่ละคน เพื่อสร้างความแน่นอนทางการเมืองให้นายโดนัลด์ ทรัมป์ชนะการเลือกตั้ง ซึ่งความไม่มีเสถียรภาพของฐานข้อมูลส่วนบุคคลที่ถูกบันทึกไว้กับเว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชันต่างๆ นั้น ย่อมส่งผลให้ผู้ใช้ส่วนมากรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย ทั้งที่ก่อนหน้านี้สังคมทั้งในอเมริกาและทั่วโลกยังไม่มีการตระหนักถึงประเด็นด้านความปลอดภัยของข้อมูลส่วนตัวโดยเฉพาะ โซเชียลมีเดียเท่าไรนัก

Leswing (2018) กล่าวว่า กว่า 70 ล้านคนที่ได้รับผลกระทบอยู่ในสหรัฐฯ แม้ว่าจะมีประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และสหราชอาณาจักร มากกว่าหนึ่งล้านคน ไม่มีสัญญาณว่าผู้ใช้งาน

คนใดได้รับการแจ้งเตือนหรือเป็นแบบทั่วไปมากขึ้นเฟซบุ๊ก กล่าวว่าจะให้ทุกคนได้รับบริการ ผู้สื่อข่าว Associated Press ทั่วโลกได้สำรวจผู้ใช้ ซึ่งไม่มีผู้ใดรายงานว่าได้เห็นอะไรจาก เฟซบุ๊ก ดูเหมือนจะไม่มีรายงานทางโซเชียลมีเดียเกี่ยวกับการแจ้งเตือน และ เฟซบุ๊ก ไม่มีความคิดเห็นในเรื่องนี้ ซึ่ง เคมบริดจ์ อนาคติกา คือ บริษัทวิจัยข้อมูลที่ก่อตั้งมาเพื่อกลยุทธ์การเมือง และการหาเสียงเลือกตั้งโดยเฉพาะเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นจากการช่วยดำเนินกิจกรรมหาเสียงของทางฝั่ง ทรัมป์

7.3 เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น (Trigger) หรือจุดปริแตก (Breach) ที่ทำให้เกิดการลงโทษทางสังคม

จุดเริ่มต้นของเหตุการณ์นอกจากความเคลื่อนไหวในสหรัฐฯ แล้ว ด้านสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของสหราชอาณาจักร ก็เริ่มมีการสอบสวนความเกี่ยวพันของการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลในช่วงการลงประชามติ Brexit ด้วย เช่นเดียวกับสหภาพยุโรปที่กำลังจับตามองเฟซบุ๊ก เช่นกัน จุดปริแตกของเหตุการณ์ที่สำคัญเริ่มจากความสงสัยถึงกิจกรรมของ เคมบริดจ์ อนาคติกา ของสำนักข่าวแห่งหนึ่งจึงมีนักข่าวปลอมตัวไปพบผู้บริหาร โดยอ้างว่าเป็นนักธุรกิจจาก ศรีลังกาที่ต้องการจะให้ช่วยส่งเสริมตนในการเลือกตั้งที่กำลังจะมาถึง และแอบบันทึกบทสนทนาเอาไว้ ซึ่งนาย อเล็กซานเดอร์ นิกซ์ (Alexander Nix) ซีอีโอ ของ เคมบริดจ์ อนาคติกา ได้มีการพูดในคลิปแอบถ่ายว่าบริษัทตนช่วยให้ ทรัมป์ ชนะการเลือกตั้ง

นอกจากนี้ทาง เคมบริดจ์ อนาคติกายังถูกแฉจากพนักงานเก่าที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ข้อมูล (Data Scientist) อีกว่า มีการนำข้อมูลจาก เฟซบุ๊ก กว่า 50 ล้านบัญชี เพื่อนำมาสร้างแคมเปญลงโฆษณากิจกรรมทางการเมืองหลายๆ อย่างของนาย ทรัมป์ ซึ่งข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้นี้เป็นข้อมูลพฤติกรรมของรายบุคคลที่ทำให้บริษัทเข้าใจถึงระดับจิตใจสำนึกของคนแต่ละกลุ่ม และสามารถส่งข่าวสารที่ต้องการ เพื่อไปเปลี่ยนแปลงความนึกคิดได้ และแน่นอนว่าสามารถทำให้พวกเขาโหวต ทรัมป์ ได้ด้วยเช่นกัน โดยทั้งคลิปของนักข่าวที่ปลอมตัวและการออกมาแฉและเปิดโปงการกระทำของ เคมบริดจ์ อนาคติกา โดยพนักงาน ที่เสนอโดยหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ เดอะการ์เดียน และดิออฟเชอร์ฟเวอ์ ฯลฯ จนทำให้ประชาชนเกือบทุกที่ทั่วโลกได้ทราบ รวมถึงในโลกโซเชียลที่มีการแชร์ข่าวนี้ออกไปด้วยความรวดเร็ว

7.4 การใช้โซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

นอกจากจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ที่มีสำนักข่าวและสื่อสารมวลชนในต่างประเทศทั้งในยุโรปและสหรัฐฯ เปิดโปงการกระทำของ เคมบริดจ์ อนุาไลติกา ซึ่งเป็นการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงให้กับทั้งบริษัท เฟสบุ๊ก รวมไปถึงผลกระทบต่อทางอ้อมไปที่ โคนัลด์ ทรัมป์ ว่าชนะการเลือกตั้งด้วยการใช้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการลงโทษทางสังคมโดยสื่อที่เป็นสถาบัน แต่เมื่อข่าวดังกล่าวออกมาทั้งในโทรทัศน์และโซเชียลมีเดีย ซึ่งในเวลาต่อมาเนื้อหาข่าวสารต่างๆ ก็ถูกใช้เป็นการลงโทษทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเป็นพลวัตของระดับบุคคลที่สามารถเพิ่มข้อคิดเห็น แต่งเติม และแชร์ออกไปสู่วงกว้างข้ามประเทศไปยั้งทั่วโลกซึ่งเป็นที่การเรียกร้องให้เกิดการลงโทษ เฟสบุ๊ก หรือการเรียกร้องให้มีมาตรการที่ชัดเจนสำหรับการป้องกันการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ รวมถึงสำนักข่าวอื่นๆ สื่อโซเชียล ทั้งที่เป็นกลุ่มและสถาบัน ก็ยังใช้โซเชียลมีเดียในการเสนอข้อเนื้อหาต่อไปอีกเรื่อยๆ

“การลงโทษทางสังคมสมัยใหม่เกิดขึ้นเพราะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่สามารถเรียกร้องผ่านการเมืองหรือกลไกของรัฐอย่างขบวนการลงโทษเรียกร้องในอดีต แต่เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเองเพื่อนำไปสู่กติกาหรือกฎชุดใหม่ และโซเชียลมีเดียเป็นเหมือนเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการต่างๆ ง่ายและรวดเร็วขึ้น” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 มิถุนายน 2562)

บทบาทที่สำคัญของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม คือเทคโนโลยี แฮชแท็ก (Hashtag) ที่สามารถเป็นทั้งการแสดงออกด้วยคำพูดผนวกกับสัญลักษณ์ # ที่ทำให้ระบบสามารถจดจำคำหรือวลีดังกล่าวกับเนื้อหาการลงโทษ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของ เฟสบุ๊ก ในเหตุการณ์นี้ เช่น ผู้ใช้ ทวิตเตอร์ จำนวนมากร่วมใจกันติดแฮชแท็ก #deletefacebook เพื่อแสดงออกถึงความไม่พอใจจากกรณีที่เกิดขึ้น และมีผู้ใช้ เฟซบุ๊ก รวมทั้งต่างประเทศที่ไม่พอใจได้ทำการลบบัญชีทิ้ง ซึ่งในกรณีเหล่านี้สร้างความเสียหายอย่างมากให้แก่เฟซบุ๊ก จนหุ้นตกลงไปถึง 8% คิดเป็นมูลค่า 4.3 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งไม่เพียงแต่เฟซบุ๊ก เท่านั้น สื่อโซเชียลมีเดีย อื่นๆ ก็ได้รับผลกระทบไปด้วย เช่นกัน ทั้ง ทวิตเตอร์ และ Snap Chat

ผลสำรวจจากบริษัท ประชาสัมพันธ์ อีเดลแมน (Edelman) พบว่า ผู้คนจำนวน 4 ใน 10 คน หรือ 40 เปอร์เซ็นต์ ทำการลบบัญชีโซเชียลมีเดียของตัวเองทิ้งในช่วงปี (ที่ผ่านมา เพราะหวั่น

ข้อมูลส่วนตัวรั่วไหล อีเดิลแมน ทำโพลสำรวจความคิดเห็นของผู้คนกว่า 9,000 คน ทั้งในสหรัฐอเมริกา, สหราชอาณาจักร, บราซิล, แคนาดา, จีน, อินเดีย, สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์, ฝรั่งเศส และเยอรมนี โดยเปิดเผยในงาน Cannes Lions International Festival of Creativity ที่ฝรั่งเศส จากผลสำรวจพบว่า ผู้คน 40% จัดการลบบัญชีโซเชียลมีเดียอย่างน้อย 1 บัญชี ทั้งไปนับตั้งแต่เกิดคดี เกมบริดจ์ อนาไลติกส์ในขณะที่ 62% ต้องการให้บรรดาผู้ให้บริการแพลตฟอร์มโซเชียลทั้งหลายเพิ่มความเข้มงวดในกฎเกณฑ์การรักษาข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นกว่านี้ สิ่งที่เกิดขึ้นกับเฟซบุ๊ก ทั้งในเรื่องข้อมูลรั่วไหล, ข่วปลอม และการแทรกแซงระหว่างเลือกตั้งใหญ่สหรัฐอเมริกา เมื่อปี 2559 ล้วนแต่มีอิทธิพลทำให้ผู้ใช้ลดระดับความนิยมที่มีต่อโซเชียลมีเดียลงไป ริชาร์ด อีเดิลแมน (Richard Edelman) ซีอีโอบริษัท อีเดิลแมน กล่าวว่า “เราได้เรียนรู้ว่ามันมีการสูญเสียความเชื่อมั่นต่อโซเชียลมีเดียในระดับที่รุนแรงในทุกพื้นที่ของโลก นี่คือการส่งเสียงมาจากส่วนลึกของจิตใจผู้คนเริ่มหวาดกลัว แสดงความไม่พอใจถึงการถูกละเมิดข้อมูลส่วนตัว และความไม่แน่นอนของข้อเท็จจริง เพราะการหลั่งไหลของข่าวปลอม” อีเดิลแมน ยังเสริมว่า ผู้ใช้จำนวนมากต้องการกฎความปลอดภัยที่เคร่งครัดมากขึ้น และต้องการรู้อย่างชัดเจนว่าเนื้อหาที่ได้เห็นคือ โพสต์ที่ถูกซื้อโฆษณา (Sponsored Post) หรือข้อมูลของพวกเขาได้ถูกนำไปใช้อย่างไรบ้าง (Ahead.Asia, 2018)

7.5 การใช้โซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อเนื่องจากการลงโทษ

แฮชแท็ก #DeleteFacebook กระจายตัวออกไปอย่างกว้างขวางภายในระยะเวลาไม่กี่วัน โดยเว็บไซต์ Business Insider ได้ทำการสำรวจว่าหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ในเดือน มีนาคม 2561 ประชาชนชาวอเมริกัน 17% ลบบัญชี เฟสบุค ทันทิ และ 35% จะใช้น้อยลง (Leswing, 2018)

การทยอยลบบัญชี เฟสบุค เกิดขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนถึงวัยกลางคน โดย Few Research Center (2018) ได้ทำการศึกษาว่าประชาชนอเมริกันทั่วไปที่มีอายุระหว่าง 18-29 ปีมีแนวโน้มลบบัญชีถึง 44% อายุ 30-49 ปี มีแนวโน้มที่จะลบ 27% รวมไปถึงการสำรวจผู้คนที่ทำงานด้านเทคโนโลยีในสหราชอาณาจักรกว่า 2,600 คน พบว่ากว่า 31% ได้ทำการลบบัญชีหลังทราบเหตุการณ์ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า บริบทด้านอายุก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญต่อการลงโทษทางสังคม เช่นเดียวกับ บริบทด้านประเทศ เช่น ในบริบทประเทศไทยที่มีความนิยมการใช้โซเชียลมีเดียสูงมากแต่ในทางกลับกัน ความตระหนักด้านความปลอดภัยและการใช้ข้อมูลยังคงมีไม่มากนัก ซึ่งจากเหตุการณ์ ดังกล่าวกลับพบว่า คนไทยแทบไม่มีความนิยมหรือลบบัญชี เฟสบุค จากเหตุการณ์ดังกล่าวดังเช่นในต่างประเทศ

“ในปัจจุบันประเทศไทยยังคนมีบัญชีผู้ใช้ เฟสบุ๊ค กว่า 45 ล้านบัญชี ซึ่งนอกเหนือจากการใช้ เฟสบุ๊ค เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนหรือคนรู้จัก คนไทยยังใช้เป็นช่องทางหลักในการค้าขาย หรือช่องทางธุรกิจต่างๆ รวมถึงการทำการตลาดดิจิทัล” (วรรณฤดี ศิริวัฒน์เวชกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มิถุนายน 2562)

ในประเทศไทยกฎข้อบังคับ GDPR ยังถือเป็นเรื่องใหม่มาก ข้อมูลจากบริษัท KPMG ที่ทำการสำรวจกลุ่มผู้เข้าร่วมงานสัมมนาเกี่ยวกับ GDPR ของบริษัทเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2561 และพบว่าเกือบครึ่ง (45%) ของผู้เข้าร่วมสัมมนายอมรับว่ายังไม่เข้าใจแน่ชัดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของกฎหมายไทย กับ GDPR และ 47% ยังไม่เริ่มเตรียมพร้อมรับมือกฎหมายที่เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลในประเทศไทยที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต แต่มีแผนที่จะเริ่มในเร็วๆ นี้ (เมื่อเทียบกับ 40% ที่มีการดำเนินการด้านการรักษาข้อมูลส่วนบุคคลแล้ว) นอกจากนี้ 74% ของผู้ร่วมสัมมนายังยอมรับว่าไม่แน่ใจว่าจะรายงานการละเมิดกฎข้อบังคับเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของลูกค้าสหภาพยุโรปเมื่อไหร่ และได้อย่างไร (KPMG, 2018)

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คนมีชื่อเสียงที่เป็นเหมือนผู้ทรงอิทธิพลในโลกออนไลน์และวงการเทคโนโลยีอย่าง อีลอน มัสก์ ก็ได้ทำการลบบัญชี เฟสบุ๊ค ของบริษัทตนเองทั้งหมด เช่น เพจ Tesla และ SpaceX ผลกระทบดังกล่าวได้สร้างความเสียหายอย่างมากให้แก่ เฟสบุ๊ค จนหุ้นตกลงไปถึง 8% คิดเป็นมูลค่า 4.3 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ

7.6 ผลลัพธ์ของเหตุการณ์

ภายหลังเหตุการณ์ที่มีกระแสลงโทษทางสังคมและการขับเคลื่อนผ่าน #DeleteFacebook กดดันให้รัฐบาลในหลายประเทศจำเป็นต้องออกมาตรการการจัดการกับประเด็นข้อมูลส่วนตัวหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการเริ่มการลงโทษทางสังคมทางตรง (Direct Sanction) ไปที่ เฟสบุ๊ค และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น แมตต์ แฮงค็อก (Matt Hancock) รัฐมนตรีวัฒนธรรมและดิจิทัลอังกฤษ เรียกร้องให้ เฟสบุ๊ค ปฏิบัติตามกฎหมาย และเปิดเผยว่าอังกฤษจะบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดมากขึ้น ด้านผู้นำสหภาพยุโรปเองก็ส่งสัญญาณในลักษณะเดียวกัน และอยู่ระหว่างผลักดันมาตรการเพื่อปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้งานบนโลกออนไลน์ ทางฝั่งอิสราเอล ล่าสุดที่สอบสวนเรื่องดังกล่าวระบุว่า อิสราเอลอยู่ระหว่างการตรวจสอบการละเมิดกฎหมายความเป็นส่วนตัวที่อาจเกิดขึ้นกับชาวอิสราเอล

ในเวลาต่อมา เฟสบุ๊ก ได้เผยว่าจัดการลบเพจและบัญชีผู้ใช้กว่า 270 บัญชี ที่มีความเชื่อมโยงกับ Internet Research Agency ของรัสเซีย และทั้งเฟซบุ๊ก กับ ทวิตเตอร์ ได้ยื่นยันการปรับปรุงระบบเพิ่มความเข้มงวดเกี่ยวกับโฆษณาทางการเมือง ก่อนที่การเลือกตั้งกลางเทอมของสหรัฐฯ เฟสบุ๊ก ปรับเปลี่ยนการเข้าถึงข้อมูลของแอปพลิเคชันต่างๆ โดยมีสาระสำคัญคือ การล็อกอินเข้าเฟซบุ๊ก (Facebook) จะจำกัดข้อมูลที่แอปพลิเคชันสามารถขอจากผู้ใช้งาน เช่น การเช็คอิน รูปโปรไฟล์ การกดไลค์ การโพสต์ วิดีโอ และกลุ่มซึ่งเป็นกระบวนการที่เข้ามาตั้งแต่ปี 2557 แต่ได้ทำให้รัศมียิ่งมากขึ้น ส่วนการเข้าถึงข้อมูลอื่นๆ เช่น ศาสนา มุมมองการเมือง การศึกษา ข้อมูลการทำงานต้องได้รับอนุญาตจากเฟซบุ๊ก ก่อน นอกจากนี้ซัคเคอร์เบิร์กได้ประกาศผ่านเฟซบุ๊ก ด้วยเหตุที่จะมีการเลือกตั้งใหญ่ในหลายประเทศ ทั้งสหรัฐอเมริกา เม็กซิโก บราซิล อินเดีย ปากีสถาน และอีกหลายประเทศ ดังนั้นเฟซบุ๊ก จะให้ความสำคัญกับการป้องกันไม่ให้เกิดการแทรกแซงการเลือกตั้ง ทั้งนี้หลังจากเฟซบุ๊ก ตรวจพบกรณีการแทรกแซงของรัสเซียในการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในปี 2559 บริษัทได้พัฒนาเครื่องมือใหม่ในการเปิดโปงบัญชีผู้ใช้งานปลอม ซึ่งนำไปสู่การทลายเครือข่ายบัญชีปลอมของรัสเซีย ดังนั้น เฟสบุ๊ก จะดำเนินการดังต่อไปนี้

1) จะตรวจสอบแอปพลิเคชันทั้งหมดที่เคยเข้าถึงข้อมูลจำนวนมาก ก่อนที่จะเปลี่ยนนโยบายในปี 2557 และจะตรวจสอบแอปพลิเคชันที่น่าสงสัย แบนผู้พัฒนาแอปพลิเคชันบนแพลตฟอร์มเฟซบุ๊ก ที่ไม่ยอมรับการตรวจสอบ รวมถึงแบนคนที่นำข้อมูลไปใช้ในทางที่ผิด และจะแจ้งให้เจ้าของข้อมูลทราบ ซึ่งรวมถึงเจ้าของข้อมูลที่รั่วไหลที่โคแกนนำไปใช้แบบผิดๆ ด้วย

2) จำกัดการเข้าถึงข้อมูลของผู้พัฒนาแอปพลิเคชันให้มากขึ้น เช่น ยกเลิกการเข้าถึงของแอปพลิเคชัน หากผู้ใช้ไม่ได้ใช้แอปพลิเคชันเกิน 3 เดือน รวมทั้งลดปริมาณข้อมูลที่ผู้ใช้งานต้องใส่เมื่อเข้าใช้แอปพลิเคชัน โดยให้ข้อมูลแค่ชื่อ รูป และอีเมล ตลอดจนกำหนดให้ผู้พัฒนาแอปพลิเคชันต้องได้รับอนุญาตและเซ็นสัญญาหากต้องการเข้าถึงโพสต์หรือข้อมูลส่วนตัวอื่นๆ

3) เพื่อให้ผู้ใช้งานเข้าใจว่าแอปพลิเคชันไหนบ้างที่จะเข้าถึงข้อมูลผู้ใช้ได้ เฟสบุ๊ก (Facebook) จะมีเครื่องมือใหม่แสดงถึงแอปพลิเคชันที่ใช้งาน และสามารถยกเลิกการเข้าถึงข้อมูลของแอปพลิเคชันนั้นได้ ปัจจุบันเครื่องมือนี้มีอยู่แล้วในแถบการตั้งค่าความเป็นส่วนตัว จะยกมาไว้ด้านบนของนิวส์ฟีดเพื่อให้เห็นได้ง่ายขึ้น

ด้านมาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก (ปรีดี บุญซื่อ, 2561) ได้ชี้แจงปัญหาการรั่วไหลของข้อมูลผู้ใช้ผ่านแถลงการณ์ที่โพสต์บน เฟสบุ๊ก ส่วนตัว ซึ่งการโพสต์ครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่ ซัคเคอร์เบิร์ก มี

แถลงการณ์ออกมาชัดเจนหลังจากที่เกิดเหตุอื้อฉาวนี้ ว่าความรับผิดชอบของ เฟสบุ๊ก คือการปกป้องข้อมูลของผู้ใช้ทุกคน และหากทำไม่ได้ ก็ไม่ควรที่จะอยู่ให้บริการต่อไป

ภายหลังจากเหตุการณ์ โดยในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ได้มีการบังคับใช้ GDPR กฎใหม่คุ้มครองข้อมูลยุโรป GDPR ที่ย่อมาจาก General Data Protection Regulation คือ หลักคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลแบบใหม่ยุโรป ที่สหภาพยุโรป มีกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลที่แข็งแกร่งอยู่แล้ว กฎหมายค่านี้นี้ของยุโรปมักตั้งอยู่บนพื้นฐานร่วมกันเหล่านี้ 1) หน่วยงานควบคุมข้อมูลที่เจ้าของข้อมูลรับบริการ (Data Controller) ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูล (Data Subject) ในการจัดเก็บข้อมูล รวมทั้งต้องกำหนดขอบเขต วัตถุประสงค์ในการประมวลผลข้อมูลที่ชัดเจน 2) แต่ละประเทศต้องให้การคุ้มครองอย่างเคร่งครัดต่อข้อมูลที่อ่อนไหวเป็นพิเศษ เช่น ความคิดทางการเมือง ศาสนา ลัทธิ พฤติกรรมสุขภาพ พฤติกรรมทางเพศ การเป็นสมาชิกสหพันธ์ และประวัติอาชญากรรม เป็นต้น 3) การส่งข้อมูลไปต่างประเทศ หรือบริษัทที่อยู่ต่างประเทศ ผู้รับข้อมูลต้องมีการคุ้มครองข้อมูลมาตรฐานเดียวกับบริษัทในยุโรป 4) หน่วยงานควบคุมข้อมูลต้องกำหนดขอบเขตระยะเวลาในการประมวลผล และมีมาตรการรักษาความปลอดภัยข้อมูลอย่างรัดกุม

GDPR มาขยับมาตรฐานคุ้มครองข้อมูลให้ชัดเจน และคุ้มครองเป็นการทั่วไป (General) ใช้เหมือนกันในทุกประเทศสมาชิกของ EU ซึ่งต่างจากก่อนหน้านี้ ที่ EU มีหลักการเบื้องต้นให้แล้วแต่ละประเทศไปร่างกฎหมายการดำเนินการและบทลงโทษกันเอง อีกสิ่งสำคัญที่ GDPR เข้ามาทำให้ชัดเจนคือการส่งข้อมูลระหว่างประเทศ ไม่ต้องสืบสนอีกต่อไปว่าจะจัดการอย่างไร เพราะระบุชัดเจนว่า ผู้รับข้อมูล ซึ่งอาจจะเป็นบริษัทคลาวด์หรือบริษัทประมวลผลข้อมูล (Data Processer) ที่แม้จะอยู่ต่างประเทศ นอกขอบเขตของประเทศสมาชิก EU ก็ต้องทำตามกฎ GDPR การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน GDPR โดยสรุปตามเว็บไซต์ทางการของ EU GDPR ดังนี้ 1) นิยามข้อมูลข้ามพรมแดนชัดเจน คือ การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่สุดของ GDPR ทำให้ความสับสนของการจัดการข้อมูลข้ามแดนหายไป ไม่ต้องมานั่งพิจารณาว่าควรใช้กฎหมายฉบับไหน ประเทศใด เพราะผู้รับข้อมูลต้องทำตาม GDPR เท่ากันหมด 2) บทลงโทษแรงขึ้น หากพบว่าผิดกฎองค์กรต้องจ่ายค่าปรับ 4% ของผลประกอบการรายได้ทั่วโลกทั้งหมด หรือกว่า 20 ล้านยูโร

GDPR มีผลกระทบอย่างมากต่อธุรกิจที่ต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลของประชากรยุโรป และเมื่อถึงเวลาบังคับใช้จริง จะส่งผลกระทบต่อบริการสำคัญอีกมาก ทั้งบริการด้านสุขภาพ, หรือบริการที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองยุโรปมากมาย เช่น ธุรกิจการบิน, ท่องเที่ยว, โรงแรม การปรับตัวให้สอดคล้องกับ

GDPR เป็นโจทย์ใหญ่ที่ธุรกิจคงต้องเร่งหาทางเพื่อให้ดำเนินการต่อไปได้ มองอีกด้าน สังคมไทย อาจจะถึงเวลาตั้งคำถามการคุ้มครองสิทธิในข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเรายังพบว่าข้อมูลส่วนตัวที่เราให้หน่วยงานต่างๆ ไป ถูกใช้งานอย่างไม่เหมาะสม ทั้งการเผยแพร่สู่สาธารณะ การส่งต่อข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เราไม่ได้ยินยอม ไปจนถึงเงื่อนไขขอใช้งานข้อมูลที่ฝังไว้ในข้อตกลงการใช้งานที่ยาวยืด และภาษาที่กำกวม เราคงต้องตั้งคำถามว่าคนไทยมีสิทธิ์จะควบคุมข้อมูลของตัวเองในระดับเดียวกับ GDPR ได้หรือยัง (KPMG, 2018)

กรณีอื้อฉาวของเฟซบุ๊ก นอกจากสะท้อนถึงมุมมองข้อมูลมหาศาลที่บริษัทเทคโนโลยีเหล่านี้มีแล้ว ยังสะท้อนถึงการนำข้อมูลไปใช้อย่างไม่ถูกต้องด้วย เช่น การขายข้อมูลเพื่อการโฆษณา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่โซเชียลมีเดียมีนั้นยังไม่เท่ากับบริษัทเทคโนโลยีอื่น ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ กูเกิล (Google) ที่มีข้อมูลของผู้คนทั่วโลก เพราะเก็บข้อมูลผู้ใช้แทบครบทุกด้าน ตั้งแต่สิ่งที่ผู้ใช้ชอบ ข้อมูลการค้นหา การใช้จีเมล (Gmail), กูเกิลแมพ (Google Maps) ซึ่งทั้ง กูเกิล และ ทวิตเตอร์ ก็ใช้ข้อมูลเพื่อการโฆษณาเช่นกัน และที่ผ่านมา สภาได้ดำเนินการละเมิดข้อมูลผู้ใช้ของบริษัทเหล่านี้มา และได้เรียกร้องให้บริษัททุกบริษัทเริ่มมีมาตรการการป้องกันที่เป็นเชิงรุกมากขึ้น

7.7 สรุปประเด็นเปรียบเทียบปรากฏการณ์กับทฤษฎี

เหตุการณ์นี้ค่อนข้างมีความเป็นมาที่ซับซ้อน โดยประเด็นสำคัญมี 2 ประเด็นที่เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ปริแตก คือ 1) ประเด็นทางการเมือง คือ ผลการชนะการเลือกตั้งของ ทรัมป์ ที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมในสหรัฐฯ 2) ความไม่ถูกต้องในการละเมิดข้อมูลส่วนตัวของ เคมบริดจ์ แอนนาเลติกา และ เฟซบุ๊ก เมื่อปีที่สถานทั้ง 2 บังคับเกิดกระแสสังคมที่รู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมขึ้น และมีชนวนของการลงโทษทางสังคมโดยสื่ออย่าง หนังสือพิมพ์ นิวยอร์กไทมส์ เดอะการ์เดียน และดิออฟเชอร์ฟเวอร์ ที่ได้นำเสนอเรื่องราวอื้อฉาวดังกล่าวทั้งในช่องทางปกติและช่องทางโซเชียลมีเดียเช่น ทวิตเตอร์ ของสำนักข่าว ทำให้เริ่มมีกลุ่มประชาชนทั่วไปไม่ว่าจะในประเทศสหรัฐอเมริกาเองหรือในยุโรปที่รู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม เริ่มแชร์ข่าวดังกล่าวออกไปและได้ทำการติดแฮชแท็ก #DeleteFacebook เปรียบเสมือนพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านที่มีความหมายเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเพื่อลงโทษ เฟซบุ๊ก โดยการลบหรือเลิกใช้บริการและขยายตัวออกไปโดยไม่ต้องผ่านกลุ่มเคลื่อนไหวใดๆ ทั้งสิ้นในโลกออนไลน์ ประเด็นที่น่าสนใจคือ การลงโทษทางสังคมในเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจากสำนักข่าวที่เป็นสถาบัน ไม่ได้มีการลงโทษโดยตรงเริ่มต้นมาจากปัจเจกบุคคล แต่ปัจเจกบุคคลกลายใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเป็นเครื่องมือและเป็นตัวเร่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม

เนื้อหาของ #DeleteFacebook แม้จะไม่ได้มีความรุนแรงที่เป็นความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) จนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระจายตัวดังเช่นเหตุการณ์อื่นๆ ที่ทำการวิจัย แต่จะเห็นได้ว่าการรั่วไหลของข้อมูลถือเป็นความรุนแรงในลักษณะโครงสร้าง (Structure Violence) ที่เกิดในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกรณีของการลักลอบนำข้อมูลไปเพื่อประโยชน์ทางการเมือง

จากการศึกษาถึงสถิติการค้นหาในเว็บไซต์ของ กูเกิ้ล โดยใช้โปรแกรม Google Trend (<https://trends.google.com>) เพื่อทำการวิเคราะห์ถึงการค้นหาคำว่า “Delete Facebook” ในช่วงสัปดาห์ที่ 3 และ 4 ของเดือนมีนาคม 2561 พบว่าอัตราการค้นหาสูงจนได้คะแนนสูงสุดที่ 100 จาก 100 คะแนน ที่บริษัท กูเกิ้ล กำหนดและสูงเกินอัตราเฉลี่ยที่ 50 คะแนนไปตลอดเดือนเมษายน 2561

ภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้วันที่ 21 มีนาคม 2561 มาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก ได้ชี้แจงปัญหาการรั่วไหลของข้อมูลผู้ใช้งานแถลงการณ์ที่โพสต์บน เฟซบุ๊กส่วนตัว ซึ่งการโพสต์ครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่ ซัคเคอร์เบิร์ก มีแถลงการณ์ออกมาชัดเจนหลังจากที่เกิดเหตุนี้ว่าความรับผิดชอบของ เฟซบุ๊ก คือการปกป้องข้อมูลของผู้ใช้ทุกคน และหากทำไม่ได้ ก็ไม่ควรที่จะอยู่ให้บริการต่อไป ซึ่งเป็นการปรับปรุงกระบวนการของบริษัทเพื่อจะได้กลับเข้ามาอยู่ในปทัสถานของสังคมที่ทุกคนยังยอมรับเหมือนเดิม

ฝั่งของรัฐบาลในหลายๆ ประเทศก็ได้มีปฏิกิริยาเชิงนโยบายเพื่อจัดการกับปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล ซึ่งถือเป็นการลงโทษทางตรง (Direct Sanction) เช่น รัฐมนตรีวัฒนธรรมและดิจิทัลอังกฤษ เรียกร้องให้ เฟซบุ๊ก ปฏิบัติตามกฎหมาย และเปิดเผยว่าอังกฤษจะบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดมากขึ้น ด้านผู้นำสหภาพยุโรปเองก็ส่งสัญญาณในลักษณะเดียวกัน และนำไปสู่การบังคับใช้ที่เป็นรูปธรรม โดยในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ได้มีการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองข้อมูลยุโรป หรือ GDPR ที่มีเนื้อหาครอบคลุมการใช้และการเข้าถึงข้อมูลทุกชนิด โดยเฉพาะในโซเชียลมีเดียและเว็บไซต์ต่างๆ โดยจะต้องขอความยินยอมและเห็นชอบจากผู้ใช้งาน หรือแม้กระทั่งบริษัทต่างๆ ที่เป็นคนเก็บข้อมูลก็จำเป็นต้องมีมาตรฐานในการรักษาข้อมูลส่วนตัวทั้งหมด โดยเป็นผลของการลงโทษทางสังคมเพื่อทำให้สังคมดำเนินต่อไปได้จากการสร้างปทัสถานที่เป็นมาตรฐานที่แข็งแกร่งขึ้นมาเป็นชุดใหม่และไม่ใช่แค่เพียงแต่การบังคับใช้ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะบริบทในยุโรปเท่านั้น แต่เนื่องจากเว็บไซต์และการแลกเปลี่ยนข้อมูลในโลกออนไลน์นั้น ไม่มีข้อจำกัดในด้านพรมแดน กฎ

GDPR ดังกล่าวจึงเริ่มมีบทบาทให้ทุกประเทศทั่วโลกต้องริเริ่มและตอบรับกับมาตรการดังกล่าวอย่างเร่งด่วนในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามแพลตฟอร์มดังกล่าวกลับมีความเข้มข้นที่ต่างกันในแต่ละบริบทของความตระหนักรู้และบริบทการใช้โซเชียลมีเดีย ตัวอย่างเช่นในประเทศมีความตระหนักเรื่องความเป็นส่วนตัวในข้อมูลน้อยมาก และไม่ค่อยทราบว่ามีผลกับตนเองอย่างไร ซึ่งต่างกับประเทศในกลุ่มยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่มีการลบบัญชี เฟสบุ๊ก หรือใช้น้อยลงไปกว่าครึ่งหนึ่งภายหลังเหตุการณ์เมื่อปี 2018

“บริษัท เฟสบุ๊ก ประเทศไทยเองด้วยความที่เป็น Platform ที่เป็นมาตรฐานระดับโลก จึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามนโยบายที่ตอบรับกฎ GDPR อย่างเคร่งครัด ไม่ใช่เพียงแค่ เฟสบุกเท่านั้น บริษัทยังเป็นเจ้าของแอปพลิเคชันอย่าง อินสตาแกรม, โอคิวลัส (Oculus) และวอทซ์แอป (WhatsApp) ก็จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามที่เข้มงวดและโปร่งใสตามกฎหมายระเบียบ GDPR” (วรรณฤติ ศิริวัฒน์เวชกุลม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มิถุนายน 2562)

Nardin et al (2016) และ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ได้สรุปประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการลงโทษในปัจจุบันที่มีความยืดหยุ่น (Flexible) โดยเป็นรูปแบบที่ผสมผสานและไม่มีลักษณะตายตัว และสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และบริบทที่แตกต่างกันไป เช่นในกรณีของการลงโทษทางสังคมต่อ เฟสบุ๊ก เป็นการลงโทษทางอ้อมในโซเชียลมีเดียจากกลุ่มสื่อและกระจายในระดับปัจเจกข้ามไปสู่ทุกประเทศทั่วโลกในเวลาเดียวกันและแทบไม่เห็นความเคลื่อนไหวทางสังคมนอกเหนือจากในโลกออนไลน์เลย แต่กลับมีประเด็นด้านการกระจายที่ขึ้นอยู่กับบริบทเรื่องการให้ความสำคัญของความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

ด้านข้อเสนอของ เฟสบุ๊ก และโซเชียลมีเดียในเครือ ที่เสนอการปรับกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายความปลอดภัยด้านข้อมูล โดยเฉพาะการซื้อโฆษณาต่างๆ ในประเด็นที่ไม่เหมาะสม เช่นประเด็นการเมือง ประเด็นที่ทำให้เกิดความแตกแยก ความรุนแรง ศาสนา ประเด็นที่อาจนำไปสู่การเข้าใจผิด จะถูกทางบริษัทระงับการโฆษณาในพื้นที่ที่มีการตรวจพบ (Facebook for Business, 2019) โดยสถาบัน MIT กล่าวว่าเรากำลังมาถึงจุดที่จะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของโซเชียลมีเดีย คนทั่วไปเริ่มตระหนักว่าโซเชียลมีเดียไม่เพียงแต่เป็นแหล่งบันเทิงเท่านั้น แต่สามารถส่งผล

สะท้อนต่อสังคม ผู้บริโภคเองรู้หรือเข้าใจน้อยมากกว่า ข้อมูลของพวกเขาจะถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร การโฆษณาออนไลน์ในปัจจุบัน มีความซับซ้อนมาก กรณี เคมบริดจ์ อนาคตिकाแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของโซเชียลมีเดียที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจ ทำให้เฟสบุ๊ค (Facebook) ประสบปัญหา “วิกฤตความโปร่งใส” ในด้านหนึ่งเฟสบุ๊ค ถูกกดดันให้เปิดเผยมากขึ้นว่าการโฆษณาแบบเจาะกลุ่มเป้าหมายของเฟสบุ๊ค มีขั้นตอนการทำงานหรืออัลกอริทึม (Algorithm) อย่างไร ในเวลาเดียวกัน เฟสบุ๊ค ก็ถูกกดดันมากขึ้นในเรื่องรักษาความปลอดภัยจากการเปิดเผยข้อมูลเพื่อการวิจัย เฟสบุ๊ค คงต้องหาทางออกระหว่าง 2 อย่างนี้ (ปรีดี บุญซื่อ, 2561)

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัย

จากคำถามหลักของการวิจัยครั้งนี้ที่ถามว่า “ทำไมโซเชียลมีเดียจึงมีบทบาทในการลงโทษทางสังคมในปัจจุบัน” ผลการวิจัยที่มาจากการสังเคราะห์และสรุปประเด็นที่สำคัญในบริบทที่แตกต่างกันของทั้ง 4 เหตุการณ์ ซึ่งสามารถอภิปรายผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่มุ่งหวังจะพัฒนาองค์ความรู้ใหม่เพื่อให้โซเชียลมีเดียสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่ดีขึ้นผ่านมุมมองด้านการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม หรืออาจนำไปสู่มาตรการการควบคุมการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อป้องกันความขัดแย้งหรือรุนแรงในโลกของความเป็นจริง ซึ่งสามารถสรุปการวิจัยได้ดังหัวข้อที่สำคัญต่อไปนี้

8.1 การนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการลงโทษทางสังคม

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา โซเชียลมีเดียได้เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล รูปภาพ ร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ฯลฯ ระหว่างเพื่อน ครอบครัว คนรู้จัก และเริ่มขยายการใช้งานในรูปแบบอื่นๆ เมื่อมีผู้ใช้มากขึ้น บริษัทที่เป็นเจ้าของโซเชียลมีเดียจำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่อเพิ่มเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งาน โดยเน้นไปที่การเพิ่มการมีส่วนร่วม (Engagement) ซึ่งวิวัฒนาการของโซเชียลมีเดียดังกล่าวนี้ได้ทำให้สังคมในโซเชียลมีเดียขยายวงกว้างออกไปนอกเหนือจากแค่เพื่อน ครอบครัว และคนรู้จัก จนกลายเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ ในสังคมผ่านการรวมกลุ่มกันอย่างสลับซับซ้อนในโลกออนไลน์ ซึ่งการเกิดกลุ่มและสังคมในโลกออนไลน์มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันกับสังคมในโลกความเป็นจริงมากขึ้นทุกขณะ โดยวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี เหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้พลวัตรในสังคมออนไลน์โดยเฉพาะโซเชียลมีเดียเริ่มมีการเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกับสังคมในโลกแห่งความเป็นจริง และทำให้เกิดกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่คล้ายคลึงกันกับสังคมปกติ

ผลของการศึกษาครั้งนี้พบว่ากรณีที่โซเชียลมีเดียมีบทบาทในการลงโทษทางสังคมที่เปรียบเสมือนกระบวนการทางสังคมในรูปแบบหนึ่งและมีรูปแบบของการเคลื่อนไหวเมื่อ

เปรียบเทียบกับโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว มีความคล้ายคลึงกันอยู่ในหลายมิติ เช่น การทำให้อับอายขายหน้า การนิทาว่าร้าย การสื่อสารของผู้ลงโทษจากปัจเจกสู่กลุ่ม กลุ่มสู่สถาบัน ขยายตัวไปสู่ระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้น และเริ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบกับการลงโทษทางสังคมในโลกปกติ อีกประการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการลงโทษทางสังคมในโซเชียลมีเดียเปรียบเทียบกับการลงโทษทางสังคมในโลกแห่งความจริงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาพบว่าพลวัตการลงโทษในโซเชียลมีเดียสามารถทำให้สังคมรักษาปทัสถานของตนเองไว้ได้ในขณะที่ก็สามารถสร้างปทัสถานใหม่ขึ้นมาได้ไม่ต่างกับการลงโทษทางสังคมในรูปแบบปกติ

8.2 บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

การศึกษาค้นคว้าว่าการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียตั้งแต่เริ่มแรกเป็นสิ่งที่ทำให้กระบวนการเกิดขึ้นด้วยความรวดเร็ว โดยเป็นการสื่อสารถึงเนื้อหา สัญลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ในการลงโทษ เช่น การใช้รูปภาพโปสเตอร์ ทั้งหมดได้ในคราวเดียวกัน โดยยังสามารถทำลายอุปสรรคด้านสถานที่ที่ห่างไกลกัน และยังเป็นสื่อสารในลักษณะ Many-to-many ที่แผ่พลังการเคลื่อนไหวของกลุ่มและปัจเจกไปในเวลาเดียวกัน (Collective and Individual Action) และเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Stimulus) ให้การลงโทษมีความรวดเร็วและขยายตัวในวงกว้างอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในการลงโทษทางสังคมในอดีต

วิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีของโซเชียลมีเดียตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สร้างรูปแบบการสื่อสารให้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นและสร้างเงื่อนไขให้การลงโทษทางสังคมมีพลวัตในมิติอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น รูปแบบการสื่อสารและการสร้างการมีส่วนร่วมเช่นแฮชแท็กข้อความ หรือการสร้างการเชื่อมต่อจากแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียหนึ่ง ไปสู่อีกแพลตฟอร์มหนึ่ง เช่น จาก เฟสบุ๊ก ไปสู่อิน스타그램 ไปสู่ ทวิตเตอร์ ฯลฯ ยิ่งทำให้เกิดการขยายตัวของการลงโทษทางสังคมอย่างรวดเร็วมากขึ้น

อีกประเด็นที่ทำให้โซเชียลมีเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากอดีตในการลงโทษทางสังคมคือการที่ปัจเจกหรือกลุ่มสังคมโซเชียลมีเดียสามารถใช้เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น การตัดต่อถ่ายทำ รูปภาพ วิดีโอ ฯลฯ นำไปสู่การเกิดอินดีมีเดียที่ทำให้นักเคลื่อนไหวหรือกลุ่มต่างๆ สามารถสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคมได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องผ่านสื่อมวลชน อย่างเช่นในอดีตและยังมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆ สวนทางกับสื่อมวลชนที่เป็นองค์กรเริ่มล้มหาย

ตายจากไป ประเด็นนี้ทำให้การลงโทษทางสังคมในโลกออนไลน์โดยเฉพาะในโซเชียลมีเดียเพิ่มขึ้น และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากขึ้นทุกวัน

ประการสุดท้ายเกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมที่มีวิวัฒนาการ ตั้งแต่อดีตซึ่งจากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์การลงโทษทางสังคมที่บทบาทของโซเชียลมีเดียเริ่มต้น เพียงแค่เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร การระดม และนัดหมาย ที่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวควบคู่กันกับการเคลื่อนไหวและลงโทษทางสังคมในโลกของความเป็นจริง แต่ในปัจจุบันการลงโทษทางสังคมอาจกระทำบนโซเชียลมีเดียเพียงอย่างเดียวก็สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ดังเช่นในกรณีของกฏ เฟสบุ๊ก เมื่อปี 2559 – 2561 ที่บริษัทถูกลงโทษทางสังคมโดยไม่มีความจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวในโลกออฟไลน์ ซึ่งในอนาคตแนวโน้มของการลงโทษทางสังคมในโซเชียลมีเดียโดยไม่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวจริงตามวิวัฒนาการของเทคโนโลยีอาจเพิ่มสูงขึ้น

8.3 บทบาทของโซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม

การเคลื่อนไหวทางสังคมแต่ละครั้งมีข้อสังเกตถึงรายละเอียดที่มากมาย เต็มไปด้วยแนวคิดและกิจกรรมภายใต้เหตุการณ์ มีการขับเคลื่อนและอุปสรรคในหลายๆ ปัจจัย จนทำให้การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งกินเวลายาวนานหลายปี ซึ่งโซเชียลมีเดียทำให้ปัจจัยและอุปสรรคเหล่านั้นลดน้อยลงเนื่องจากสื่อสารที่มีความรวดเร็วและมีมิติมากขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงรูปภาพหรือตัวอักษรเหมือนการสื่อสารในอดีต รวมถึงยังเป็นการสื่อสารแบบสด (Real Time) โดยปราศจากตัวกลางหรือผู้นำสาร

โซเชียลมีเดียยังเป็นตัวเร่งที่สำคัญในประเด็นด้านพฤติกรรมกรรมนิยมนาฬิกาข่าวสารที่มีเนื้อหารุนแรง หรือเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นความตาย การถูกกดขี่ ที่ผสมไปด้วยการเสนอผ่านเนื้อหาในลักษณะที่ถ่ายทำจากสถานที่จริง จากผู้เห็นเหตุการณ์จริง (Reality) ทำให้เกิดการแชร์รูปภาพ เนื้อหา จนกลายเป็นกระแส (Viral) ทำให้การสร้างเครือข่ายหรือกระจายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสังคมที่โซเชียลมีเดียมีความนิยมสูง และอีกประเด็นที่เป็นตัวเร่งการกระจายตัวที่สำคัญให้กับการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบันที่ผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์ (Influencer) โดยเฉพาะ ดารา นักร้อง บุคคลด้านศาสนา นักการเมือง บุคคลที่มีชื่อเสียงในโลกออนไลน์ หรือ

บุคคลสำคัญอื่นๆ เป็นส่วนสำคัญและสร้างแรงส่งที่ทำให้เกิดผลกระทบที่สร้างอิทธิพลให้ผู้คนแพร่ออกไปอีกในวงกว้าง

ประเด็นหนึ่งที่พบจากการศึกษา คือ บริบทที่แตกต่างในด้านเวลาและสถานที่ที่มีผลต่อบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น ความนิยมของบริษัทโซเชียลมีเดียในแต่ละท้องถิ่นที่ไม่เท่ากัน บางที่นิยมใช้ เฟสบุ๊ก บางที่ใช้ ทวิตเตอร์ บางที่ใช้โซเชียลมีเดียอื่นๆ ที่เคยเป็นอุปสรรคในการรวมกลุ่มหรือเคลื่อนไหวทางสังคมอาจหายไปด้วยการพัฒนาด้านเทคโนโลยี เช่น การเชื่อมแชนแนลข้ามแพลตฟอร์มหรือการใช้แอปพลิเคชันบางชนิดที่สามารถสร้างการจับคู่เนื้อหาข้ามระบบ ซึ่งประเด็นเหล่านี้อาจทำให้การระดมมีรูปแบบที่รวดเร็วและแม่นยำมากขึ้น

ประการสุดท้ายจากการศึกษาในมุมมองด้านเทคโนโลยีระบบคัดเลือกเนื้อหาให้ตรงกับผู้ใช้ (Preference Algorithm) พบว่าเป็นเทคโนโลยีที่มีการทำงานในลักษณะการประมวลผลความสนใจทั้งเนื้อหา ข้อความ รูปภาพ ซึ่งจะทำการคัดกรองเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้แต่ละคน (Personalization) โดยคำนวณจากพฤติกรรมและการเสพเนื้อหาต่างๆ ที่ผ่านมาของผู้ใช้ และนำข้อความ เนื้อหา ของบุคคล กลุ่ม สถาบันหรือองค์กรต่างๆ ที่มีความคิดและอุดมการณ์เหมือนหรือใกล้เคียงกันให้เข้ามาอยู่ด้วยกัน โดยยังทลายกำแพงทางด้านท้องถิ่น และภาษาเนื่องจากยังมีเทคโนโลยีในการแปลภาษาในอินเทอร์เน็ต ซึ่งเทคโนโลยีพวกนี้ก็จะถูกพัฒนาขึ้นไปอีกเรื่อยๆ เช่น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) และการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองของคอมพิวเตอร์ (Machine Learning) ที่อาจทำให้การจับคู่เนื้อหาละเอียดและเป็นอัตโนมัติมากขึ้น ซึ่งอย่างไรก็ตามการใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการทำธุรกิจด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ให้มากที่สุด สร้างกระแส Viral ให้มากที่สุด เพื่อต่อยอดไปในการขายโฆษณาและสร้างกำไร การสร้างโปรแกรมอัลกอริทึม (Algorithm) ให้ระบบปัญญาประดิษฐ์ซึ่งไม่สามารถแยกแยะความเหมาะสมของประเด็นที่ละเอียดอ่อนได้แบบวิจารณญาณของมนุษย์ได้นั้น อาจทำให้สังคมเกิดการรวมกลุ่มและกระจายตัวของเนื้อหาที่ละเอียดอ่อนในสังคม โดยเฉพาะประเด็นการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมและสร้างความขัดแย้งและแตกแยกได้

8.4 ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเชียลมีเดีย

การลงโทษทางสังคมถือได้ว่าเป็นความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันของปทัสถานของสมาชิกในโครงสร้าง แต่ในหลายปรากฏการณ์ที่เกิดความขัดแย้ง สิ่งแรกที่หายไปนั้นคือความจริง

เช่น ในเรื่องเดียวกันกลุ่มหนึ่งอาจทำการตีกรอบ (Frame) ตามมุมมองของตัวเอง ในขณะที่อีกกลุ่มกลับมีอีกมุมมองหนึ่งหรือคิดต่างกัน อุดมการณ์ หรือยูนิแทกันก็นำเสนอเนื้อหาอีกแบบหนึ่ง จากบทบาทของไซเชียมมีเดีย ทั้งจากรูปแบบการสื่อสารและเทคโนโลยีการจับคู่เนื้อหาด้วยระบบและความคิดของปัญญาประดิษฐ์ที่เป็นการเร่งการระดมคนที่คิดเหมือนกันให้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ มารวมกลุ่มกัน ส่วนความขัดแย้งก็ยังคงอยู่เช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้มีปัจจัยโดยตรงกับบทบาทของไซเชียมมีเดียแต่ขึ้นอยู่กับกติกาและโครงสร้างทางสังคม จะเห็นได้จากทั้ง 4 ปรัชญาการศึกษาศึกษาที่การกระทำทั้งการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ว่าจะมาจากมวลชนหรือกลุ่มใดๆ ในสังคม หรือวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ก็ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ชัดเจนต่อผลลัพธ์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นหรือแย่ลง เพราะฉะนั้นประเด็นสำคัญอยู่ที่โครงสร้างทางสังคมและกติกาที่เหมาะสม โดยมีไซเชียมมีเดียเป็นเพียงตัวเร่งการเกิดปฏิกิริยาของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเท่านั้น ประเด็นที่สำคัญอีกด้านหนึ่งที่พบจากการศึกษาคือความเป็นสาธารณะและประชาธิปไตย ซึ่งความเป็นสาธารณะของไซเชียมมีเดียนั้นก็ยังมีปัจจัยขึ้นอยู่กับการถูกแทรกแซงและครอบงำจากอำนาจรัฐ เมื่อมีการแทรกแซงเกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการแทรกแซงพฤติกรรมส่วนบุคคล แทรกแซงความเป็นส่วนตัวและสิทธิในการออกความคิดเห็น แทรกแซงการใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ จากการใช้อำนาจในการเข้าถึงข้อมูลของสื่อ ความเป็นสาธารณะของไซเชียมมีเดียก็หมดไป รวมถึงการใช้อำนาจของรัฐเพื่อครอบงำสื่อในการสร้างเนื้อหาหรือนำข้อมูลมวลชนไปใช้ในการครอบงำด้านอื่นๆ เหล่านี้แล้วความเป็นประชาธิปไตยก็จะถูกลดทอนลงจนไซเชียมมีเดียอาจกลายเป็นดาบสองคมในความเสรีกับการถูกครอบงำ

สิ่งที่ระบบสังคมและภาครัฐควรกระทำคือการสร้างพื้นฐานทางความคิดและความรู้ต่อเหตุการณ์จริง ให้ความรู้ในมุมมองที่เป็นกลางโดยการใช้วิจักษณ์ญาณวิเคราะห์และแยกแยะข่าวสารและเนื้อหาให้เท่าทันสื่อไซเชียมมีเดีย และแทรกแซงการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์ในประเด็นทางสังคมที่ต้องมีวิจักษณ์ญาณสูงในการตัดสินใจ เนื่องจากข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารในไซเชียมมีเดียมีปริมาณมาก การที่บุคคลเลือกที่จะเสพเฉพาะเนื้อหาที่ถูกกับจริตตัวเองโดยไม่มองความเป็นจริงเลยนั้นยิ่งทำให้เกิดความแตกแยกและยิ่งทำให้เกิดปัญหา เทคโนโลยีการปัญญาประดิษฐ์ที่จับคู่เนื้อหาเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างกระแสและการมีส่วนร่วมต่อเนื้อหาอาจจะยิ่งทำให้เกิดการเลือกเสพเนื้อหาโดยขาดการไตร่ตรอง เพราะฉะนั้นไซเชียมมีเดียจึงเป็นแค่

ส่วนหนึ่ง เป็นเครื่องมือที่ง่ายและรวดเร็วขึ้น แต่สังคมโดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เน้นความเสรีทางความคิดจำเป็นต้องมีโครงสร้างของกติกาศึกษาและความรู้ให้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

8.5 ข้อเสนอแนะมาตรการในการควบคุมโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม

โซเชียลมีเดียถือเป็นการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สร้างพื้นที่ที่สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้จากการเข้าถึงของอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์เชื่อมต่อต่างๆ ที่ขณะนี้ไม่เป็นอุปสรรคและครอบคลุมประชากรเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ทั่วประเทศ ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงโลกออนไลน์และโซเชียลมีเดียมีอัตราเพิ่มขึ้นในทุกๆ วัน พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียให้มีหน้าที่เสมือนโลกแห่งความเป็นจริงใกล้เคียงขึ้นไปทุกวัน

อย่างไรก็ดี ความรู้เท่าทันสื่อ หรือความรู้ในเทคโนโลยีของสื่อโซเชียลมีเดียกลับไม่สอดคล้องกันกับการพัฒนาระบบต่างๆ ของโซเชียลมีเดีย ไม่ว่าจะเป็นในทางการสื่อสารทั่วไป การสื่อสารมวลชน หรือการใช้เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจเช่นการขายโฆษณา โดยประชาชนส่วนมากยังขาดความรู้ที่พอจะเป็นการทำให้เกิดวิจารณญาณในการแยกแยะข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง โดยเฉพาะประเด็นที่มีความอ่อนไหวสูง เช่น ชาติ ศาสนา สถาบัน การเมือง ความเป็นความตาย หรือประเด็นที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยก เช่น การสร้างประเด็นความเกลียดชัง (Hate Speech) หรือ การรังแกผู้อื่นในโลกออนไลน์ (Cyber Bullying) เนื่องจากประเด็นดังกล่าวสามารถกลายมาเป็นจุดปริแตกของการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมลูกงามและกระจายเป็นวงกว้างได้

แม้ในบางเหตุการณ์การเสนอข่าวสารผ่านโซเชียลมีเดียจะสามารถถูกคัดกรองข้อมูลข่าวสารโดยมวลชน เช่น ความเห็นได้โพสต์ต่างๆ ที่ไม่มีความเป็นจริงจะถูกถูกเพิกที่เห็นส่วนมากช่วยกันแยกแยะจนเกิดความจริงได้ ซึ่งแตกต่างกันด้วยบริบทด้านจรรยาบรรณและจริยธรรมของแต่ละกลุ่มที่ต้องการจะสื่อสาร บางกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ในการตัดต่อ ควบคุมบิดเบือนที่ชัดเจนและมีการพูดซ้ำๆ แชรซ้ำๆ ให้กับผู้ที่เห็นพ้องหรือผู้ที่ต้องการเสพเนื้อหาหลักขณะนั้นจนสังคมกลุ่มของตัวเองมองเรื่องดังกล่าวจนกลายเป็นความจริง ต่างกับกลุ่มที่มีจรรยาบรรณของสื่อที่เสนอความจริงและทำหน้าที่โดยไม่แบ่งฝ่ายและเกิดความเป็นสาธารณะในขณะที่มีการให้ความรู้ความเข้าใจและความเท่าทันสื่อ มวลชนสมาชิกถึงจะเกิดการคัดกรองที่สร้างสรรค์และทำให้เกิดความเป็นจริงในประเด็นต่างๆ อย่างไม่มีการเคลือบแคลง

ประเด็นการครอบงำ และการแทรกแซง โซเชียลมีเดียไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเผด็จการ เป็นประเด็นที่รัฐเองก็ต้องมีการควบคุมอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันมิให้ รัฐ กลุ่มอำนาจ หรือกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์อื่นๆ ทำลายความเป็นพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ข้อมูลพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนในโลกโซเชียลในปัจจุบันที่สามารถล่วงรู้ทุกอย่างที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นใคร แสดงความเห็นอย่างไร เดินทางไปที่ไหน สอบถามอะไร สนใจอะไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องระวังหรือควรมีนโยบายที่ไม่ขัดต่อ เสรีภาพ ความเป็นประชาธิปไตย ภายใต้กรอบกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อยังคงรักษาความเป็นเสรีทางความคิดให้ประชาชนได้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาครั้งนี้ที่เป็นการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ ทำให้การได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่จากมุมมองของหลากหลายทั้งด้านวิชาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงภาคสื่อสารมวลชน ภาครัฐและเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย ทำให้การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเอาผลการวิจัยมาใช้เป็นมาตรการด้านการควบคุมโซเชียลมีเดียในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษหรือเคลื่อนไหวกทางสังคมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นภายใต้กรอบของเสรีภาพและความเป็นประชาธิปไตยได้ ดังนี้

8.5.1 สร้างกติกาหรือการควบคุมการใช้โซเชียลมีเดียในประเด็นที่อ่อนไหว

โดยเฉพาะมาตรการเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีการจับคู่เนื้อหากับผู้เสพ (Preference Algorithm) ที่ควรมีการควบคุมสำหรับประเด็นหรือเนื้อหาที่มีความอ่อนไหวและมีแนวโน้มนำไปซึ่งความแตกแยกของกลุ่มหรือมวลชนขนาดใหญ่ เช่น ประเด็นการเมือง ศาสนา และสถาบัน ที่ควรมีกติกาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรวมกลุ่มโดยระบบและเทคโนโลยี มาตรการดังกล่าวควรสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย

8.5.2 พัฒนาจรรยาบรรณของสื่อในโซเชียลมีเดียโดยหลีกเลี่ยงการครอบงำ

รัฐจำเป็นต้องส่งเสริมและพัฒนาจรรยาบรรณของสื่อ โดยเฉพาะผู้ผลิตสื่อโซเชียลมีเดีย ทั้งระดับองค์กร อินดีมีเดีย และระดับบุคคล ให้มีการนำเสนอสื่อที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงเป็นหลักแม้จะสามารถให้ความเห็นหรือเพิ่มเติมเนื้อหาเป็นของตัวเองก็ตาม แต่ก็ไม่ควรสร้างความเข้าใจผิดและสื่อให้เกิดความแตกแยกที่บ้านปลายในสังคม แต่อย่างไรก็ดีรัฐต้องมีจุดยืนในการไม่

เข้าไปครอบงำสื่อโซเชียลมีเดียที่ชัดเจนเพื่อสร้างพื้นฐานของจรรยาบรรณให้กับทุกฝ่ายภายใต้มุมมองแบบประชาธิปไตย

8.5.3 สร้างความรู้เท่าทันสื่อโซเชียลมีเดียให้กับประชาชน

การให้ความสำคัญต่อการรู้เท่าทันสื่อโซเชียลมีเดียที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีตลอดเวลา เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะบริบทสังคมที่มีข้อมูลข่าวสารรวมถึงการเสพในโซเชียลมีเดียปริมาณมาก รัฐบาลควรมีการ บูรณาการด้านความรู้เท่าทันสื่อร่วมกับเอกชน โดยเฉพาะบริษัทที่เป็นเจ้าของโซเชียลมีเดีย และผู้ผลิตสื่อโซเชียลมีเดียต่างๆ โดยต้องกระจายความรู้ดังกล่าวไปสู่ทุกระดับในสังคมเพื่อไม่ให้ถูกชักจูงโดยสื่อและมีพื้นฐานของการเสพข้อมูลข่าวสารตามความเป็นจริง และควรมีวิจยารณญาณมากสำหรับประเด็นที่มีความอ่อนไหวไม่ใช่แต่เฉพาะการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมเท่านั้น แต่ควรเป็นความรู้หรือข้อชี้แจงพื้นฐานควบคู่ไปกับการนำเสนอข่าวสารในแต่ละประเด็น หรือการจัดตั้งหน่วยงานในการพัฒนาด้านนี้อย่างชัดเจน

8.5.4 สร้างการตระหนักรู้ในความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

รัฐและเอกชนควรร่วมกันให้ความรู้พื้นฐานด้าน GDPR ต่อประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะสังคมที่มีการใช้โซเชียลมีเดียสูงอย่างประเทศไทย โดยควรพัฒนาให้มีความเข้าใจที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง สร้างการตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมในการสร้างรักษาความเป็นส่วนตัวของข้อมูลของตนเองเพื่อไม่ให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ในทางมิชอบ

8.5.5 กฎหมายการควบคุมความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

รัฐบาลควรควบคุมความเป็นส่วนตัวด้านข้อมูลของผู้ใช้โซเชียลมีเดีย โดยสามารถประยุกต์กฎ GDPR เพื่อปรับให้เข้ากับบริบททางสังคมของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ข้อมูลพฤติกรรม ข้อมูลที่ระบุตัวตนของผู้ใช้โซเชียลมีเดีย ทั้งการละเมิดการเป็นส่วนตัวของเจ้าของโซเชียลมีเดีย หรือหน่วยงานบุคคลที่สาม ที่นำข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้ไปใช้งาน และควรกำหนดระดับของการนำข้อมูลต่างๆ ไปใช้ให้มีความชัดเจน เนื่องจากกฎ GDPR ไม่ได้มีการกล่าวถึงการควบคุมในด้านการนำข้อมูลที่ไม่ระบุตัวตน (Anonymous) ไปวิเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถวิเคราะห์หวัเคราะห์พฤติกรรมโดยรวมของผู้ใช้ได้ หรืออาจควบคุมการนำข้อมูลที่ไม่ระบุ

ตัวตนเฉพาะการนำไปใช้ในประเด็นที่อ่อนไหว เช่น ผลประโยชน์ทางสังคม ศาสนา สถาบัน และการเมือง

8.5.6 ทบทวนมาตรการให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นสุดท้ายเป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องจากเทคโนโลยีโซเชี่ยลมีเดียและเทคโนโลยีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น มาตรการการควบคุมและกวดขันต่าง รวมถึงการสร้างจรรยาบรรณ การรับรู้ และตระหนักรู้ ของทุกภาคส่วน จำเป็นจะต้องมีการทบทวนให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ะลเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องสร้างนโยบายหรือกำหนดให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ มีการพัฒนาแผนให้มีความเป็นปัจจุบันที่สุด

8.6 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อต่อยอดจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เช่น การศึกษาการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชี่ยลมีเดียในบริบทอื่นๆ ที่นอกเหนือจาก 4 เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ถือเป็นกรณีวิเคราะห์เพิ่มเติมที่จะทำให้เข้าใจถึงบริบทอื่นๆ เช่น การใช้โซเชี่ยลมีเดียในการ “ขอมถูกลงโทษ” ในทางการเมือง หรือสังคมซึ่งเห็นได้จากทั้งภาครัฐบาลหรือภาคเอกชนทั่วไปโดยใช้การขอมถูกลงโทษเพื่อทดสอบเสียงตอบรับ (Public Hearing) เช่นการประกาศว่าจะมีการเปลี่ยนกฎหมายไม่พักใบขับขี่มีโทษจำคุก นโยบายขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ หรือนโยบายอื่นๆ ที่กระทบกับสังคมในภาพรวม ซึ่งหลังจากประกาศก็มีกระแสต่อต้านและไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างๆ และทำให้รัฐบาลต้องระงับโครงการ จนทุกวันนี้การขอมถูกลงโทษเพื่อทดสอบรับก่อนออกนโยบายจริงก็เป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสนใจ

การศึกษาเพิ่มเติมเพื่อศึกษาบริบทในอนาคตซึ่งผู้วิจัยมองว่าจะสามารถเป็นประโยชน์และทำให้เข้าใจบทบาทการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะในเทคโนโลยีของโซเชี่ยลมีเดียที่ก็จะถูกเปลี่ยนแปลง หรืออาจทำการศึกษาแบบบูรณาการร่วมกับศาสตร์แขนงใหม่เช่น Futuristic ที่มองการเปลี่ยนแปลงและคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

- กันย์ ชโลธรังษี. (2555). การตอบสนองของปัญญาชนอีสานต่อการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475-2500 (Unpublished Master's thesis). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- จารุณี มุมบ้านเช่า. (2560). การวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary Research). *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 25(1), 119-132.
- จิตรราภรณ์ สมยานนทนากุล (2552). *สันติศึกษา*. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/225951>
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2543). *ฤดูใบไม้ผลิที่เมโศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชล บุนนาค. (2554). *Social Sanction: ข้อดี ข้อเสีย ข้อเสนอแนะ*. สืบค้นจาก <https://cholbunnag.wordpress.com/2011/01/03/social-sanction/>
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2551). ทฤษฎีสังคมและการทำความเข้าใจสถานะสมัยใหม่ของแอนโทนี กิดเดนส์ (Social Theory and the Making Sense of Modernity of Anthony Giddens). *วารสารร่วมพฤษ*, 26(1), 1-41.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร. (2542). *ขบวนการลงโทษทางสังคมในรูปแบบใหม่และนัยยะเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในขบวนการประชาสังคมไทย*. นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิตติกร สังข์แก้ว และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (2557). *ข้อเสนอแนวทางการปฏิรูปประเทศไทย: ด้านการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น เสนอคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)*. กรุงเทพฯ: สภาพัฒนาการเมือง.
- ณัฏพล นิลนพคุณ, สมพร เพ็ญจันทร์ และอรุณ รักธรรม. (2560). *กระบวนการนโยบายสาธารณะ : ศึกษากรณีการทุจริตการขายข้าว รัฐต่อรัฐในโครงการจำนำข้าว พ.ศ.2554-2557*. สืบค้นจาก <https://www.western.ac.th/media/attachments/2018/10/27/84.pdf>
- ไทยพีบีเอส. (2555, 25 ธันวาคม). 1 ปีปัญหาข้าวของรัฐบาล “ยิ่งลักษณ์”. *Thai PBS NEWS*. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/135292>
- ไทยโพสต์. (2557, 2 มกราคม). ถอนออมสิน 3 หมื่นล. สั่งสอนปล่อยผู้ฟอกโกงจำนำข้าว ‘วรวิทย์’ ปล้นทางคืน. *ไทยโพสต์ออนไลน์*. สืบค้นจาก <http://www.thaipost.net/news/180214/86212>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2557, 3 พฤศจิกายน). ปช.บอร์โดอมสิน เมินสหภาพค้าน ตั้ง ‘ชาติชาย’ นั่งผอ.คนใหม่. *ไทยรัฐออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/461063>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชนกร วงษ์ปัญญา. (2560, 31 กรกฎาคม). ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กลยุทธ์สื่อสารการเมืองระหว่างสูัดดี
 นำเข้า 2 ปี 4 เดือนสะท้อนอะไร. *The Standard*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/news-politics-yingluck-shinawatra-lawsuits/>
- ธีรวัช เจนวัชรรักษ์. (2561). วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด” Media – Witch - teracy on
 Discourse. *Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning*, 8(1), 56-78.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2557). การทุจริตกรณีการศึกษา: โครงการรับนำเข้าข้าวทุกเม็ด.
 กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- บ้านจอมยุทธ. (2543). การกระทำทางสังคมและกระบวนการทางสังคม. สืบค้น
 จาก https://www.baanjommyut.com/library/social_sciences/17.html
- ประชาไท. (2556ก, 19 มิถุนายน). วิวาทะหน้ากากขาว‘กายฟอกส์’ สับสนแบบไทยๆ ล้มทักษิณ ล้ม
 เจ้า หรือไม่มีความหมายเฉพาะ. *ประชาไท*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2013/06/47278>
- ประชาไท. (2556ข, 4 พฤศจิกายน). รวมมีมล้อภาพ “คัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม”. สืบค้นจาก
<https://prachatai.com/journal/2013/11/49584>
- ปรีดี บุญชื้อ. (2561, 17 เมษายน). Facebook กรณีข้อมูลผู้รั่วไหล (ตอน 1): การบ้านของมาร์ก
 ซักเคอร์เบิร์ก. *Thai Publica*. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2018/04/facebook-data-privacy-mark-zuckerberg-cambridge-analytica-1/>
- ปภาณี ฐิติวัฒนา. (2523). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2542). ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?. สืบค้น
 จาก <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~ppasuk/thitsadi.doc>
- พิณ ผกา งาม ส ม . (2556). Guy Fawkes-Slactivist-เสรี ภาพ . *Media Inside Out*. สืบค้น
 จาก <https://mediainsideout.net/en/node/129>
- โพสต์ทูเดย์. (2557, 18 กุมภาพันธ์). พนง.ออมสินแต่งตั้งคำไล้ผู้บริหารธนาคาร. *โพสต์ทูเดย์*. สืบค้นจาก
<https://www.posttoday.com/finance-stock/news/278649>
- ไพลิน กิตติเสรีชัย. (2556). *ตะวันออกกลางในโลกสมัยใหม่*. ปทุมธานี: ยูโอเพ่น.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ:
 ประโยชน์และการนำไปใช้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- มานิตย์ จุมปา. (2548). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมธา สุตบรรทัด. (2513). พรรคการเมืองกับความขัดแย้ง. *รัฐศาสตร์นิเทศ*, 6(1), 42-43.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- รุ่งนภา ธรรมเกษมสุข. (2558). แน่นซี เฟรเซอร์ กับพื้นที่สาธารณะ. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2(2), 1-17.
- วิกานดา วรรณวิเศษ. (2554). *โครงการรับจำนำข้าวเปลือกของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- วิเชียร ตีรสุภาพกุล. (2554). เสริมศักยภาพบริหารงานให้แกร่ง. *เทคนิคสู่ความสำเร็จ*. *วารสาร TPA News*, 15(176), 12-13.
- วีราภรณ์ ประสพรัตน์สุข. (2558). *บทบาทของเฟซบุ๊ก “สมบัติ บุญงามอนงค์” กับขบวนการลงโทษทางสังคมรูปแบบใหม่ เพื่อต่อต้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สมชัย แสนภูมิ. (2562). นักศึกษากับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในวันครบรอบ 1 ปี การทำรัฐประหารของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์ โอชา. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences, and Arts)*, 12(1), 1089-1106.
- สมพร อิศวิลานนท์. (2557). *มองสถานการณ์ข้าวไทยผ่านตลาดการค้าข้าวโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สังสิต พิริยะรังสรรค์. (2559). การลงโทษโดยสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์*, 46(2), 63-84.
- สังสิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2559). *โครงการส่งเสริมและสนับสนุนมาตรการลงโทษทางสังคม Measures for Social Sanctions*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. (2533). *ความเป็นมาของสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุวิดา ธรรมณีวงศ์. (2543). การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement). *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 23(2), 32-54.
- Ahead.Asia. (2018, 3 July). ผลสำรวจเผย 4 ใน 10 คน ลบบัญชีโซเชียลมีเดียทิ้งหลังกรณี Cambridge Analytica. Retrieved from <https://ahead.asia/2018/07/03/poll-4-in-10-delete-social-media>
- Andrighetto, G. and Villatoro, D. (2011). Beyond the carrot and stick approach to enforcement: an agent-based model. In Kokinov, B., Karmiloff-Smith, A. & Nersessian, N. J. (eds), *European Perspectives on Cognitive Sciences* (pp. 1–6). New Bulgarian University Press.
- Anton, E. (2011). *The Impact of Peace Movements on a Society Immersed in Conflict: An analysis of the framing processes of the Basque peace movement*. England, UK: Department of Peace Studies. Bradford, University of Bradford.
- Arab Center for Research and Policy Studies. (2015). *A Majority of Arabs Oppose ISIL, Support Air strikes on the Group*. Retrieved from <http://english.dohainstitute.org/content/6a355a64-5237-4d7a-b957-87f6b1ceba9b>
- Arionfreed, J. M. (1968). The concept of internalization. In Aronfreed J. M. (ed.). *Conduct and Conscience* (pp. 15–42). Academic Press.
- Becker, E., and Jahn, T. (eds.). (2006). *Soziale Ökologie: Grundzüge einer Wissenschaft von den gesellschaftlichen Naturverhältnissen*. Germany: Campus Verlag, Frankfurt.
- Bonchek, M. S. (1997). *From Broadcast to Netcast: The Internet and the Flow of Political Information* (Unpublished Doctoral dissertation). Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- Bruns, A. (2012). Researching News Discussion on Twitter. *Journalism Studies*, 13(5-6), 801-814.
- Buechler, S. M. (1993). Beyond Resource Mobilization? Emerging Trends In Social Movement Theory. *The Sociological Quarterly*, 34(2), 217–235.
- Buechler, S. M. (2000). *Social movements in advanced capitalism: the political economy and cultural construction of social activism*. New York: Oxford University Press.
- Butsch, R. (2007). *Media and Public Spheres*. Houndsmill: Palgrave Macmillan.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Cardoso, H. L. & Oliveira, E. (2011). Social control in a normative framework: an adaptive deterrence approach. *Web Intelligence and Agent Systems*, 9(4), 363–375.
- Castells, M. (1997). *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture. Volume II*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Cerulo, K. A. (1997). Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology*, 23(3), 385-409.
- Chávez, R., et al. (2014). The L– σ relation for massive bursts of star formation. *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 442(4), 3565–3597.
- Conte, R. and Paolucci, M. (2002). *Reputation in Artificial Societies: Social Beliefs for Social Order*. Boston: Kluwer.
- Cooter, R. (1998). Expressive Law and Economics. *Journal of Legal Studies*, 27(1), 585-608.
- Dellarocas, C. (2006). Reputation Mechanisms. In Hendershott, T., Ed., *Handbook on Economics and Information Systems* (629-660). Elsevier Publishing.
- DR.Krerkiat. (2013, 16 August). การศึกษาเชิงบูรณาการแนว Transdisciplinarity (TD). Retrieved from <http://rothom.blogspot.com/2013/08/transdisciplinarity-td.html>
- Facebook for Business. (2019, 30 August). *What is the General Data Protection Regulation (GDPR)*. Retrieved from <https://www.facebook.com/business/gdpr>
- Falk, A., Fehr, E., and Fischbacher, U. (2001). *Driving forces of informal sanctions*. Zurich: Institute for Empirical Research in Economics, University of Zurich.
- Forbes Thailand Magazine. (2018, 20 December). *Passion ชนะทุกอย่าง “ดร.วิโรจน์ จิรพัฒนกุล” อัปสกิล Big Data ยกระดับสังคมไทย*. Retrieved from <https://forbesthailand.com/video/passion-ชนะทุกอย่าง-ดร-วิโรจน์.html>
- Fraser, N. (1995). *Politics, Culture, and the Public Sphere: toward a Postmodern Conception*. Social Postmodern: Beyond Identity.
- Fraser, N. et al. (2014). *Transnationalizing the Public Sphere*. Cambridge: Polity Press.
- Galtung, (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Gennep, A. V. (1960). *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Giardini, F., Andrighetto, G. and Conte, R. (2010). *A cognitive model of punishment*. In COGSCI2010, Annual Meeting of the Cognitive Science Society 11-14 August 2010, Portland: Oregon.
- Gibbs, J. P. (1966). Conceptions of deviant behavior: The old and the new. *Pacific Sociological Review*, 9(1), 9–14.
- Giddens, A. (1971). *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Weber and Durkheim*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Cambridge: Polity.
- Girard, R. (1961). *Deceit, Desire, and the Novel*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Girard, R. (1972). *La violence et le sacré*. Paris: Hachette Littérature.
- Gopalan, S. (2007). *Shame sanctions and excessive CEO pay*. Retrieved from <https://papers.ssrn.com>
- Habermas, J. (1984). *Theory of Communicative Action Volume One: Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1990). *Moral consciousness and communicative action* (Lenhardt, C. and Nicholsen, S., Tran.). Cambridge, MA: MIT Press.
- Heitz, R., Cohen, J. Y., Woodman, G. F., and Schall, J. D. (2010). Neural correlates of correct and errant attentional selection revealed through N2pc and frontal eye field activity. *J. Neurophysiol*, 104(1), 2433–2441.
- Jantsch, E. (1972). *Technological planning and social futures*. Retrieved from <https://www.businessinsider.com/delete-facebook-statistics-nearly-10-percent-americans-deleted-facebook-account-study-2018-4>
- Jasanoff, S. and Wynne, B. (1998). Science and Decision making. In S. Rayner and E. L. Malone, (eds.), *Human Choice and Climate Change* (pp. 1-112). *The Societal Framework*. Columbus: Battelle Press.
- Jenkins, J. C. (1983). “Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 9(1), 527–553.
- Joffé, G. (2011). The Arab Spring in North Africa: Origins and Prospects. *The Journal of North African Studies*, 16(4), 507-532.
- Khondker, H. H. (2011). Role of the New Media in the Arab Spring. *Globalizations*, 8(5), 675-679.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- KPMG. (2018, 24 August). *ผลกระทบของ GDPR ในประเทศไทย*. Retrieved from <https://home.kpmg/th/en/home/media/press-releases/2018/08/th-press-release-24082018-implications-of-gdpr-thai.html>
- Layder, D. (1994). *Understanding Social Theory*. London: Sage Publications.
- Leswing, K. (2018, 12 August). *Nearly one in 10 Americans surveyed say they deleted their Facebook account over privacy concerns*. Retrieved from <https://markets.businessinsider.com/news/stocks/delete-facebook-statistics-nearly-10-percent-americans-deleted-facebook-account-study-2018-4-1021298539>
- Littlejohn, S. W. and Foss, K. A. (2008). *Theories of human communication* (9th ed.). Canada: Wadworths Cengage Learning.
- Lopes, A. R. (2014). *The Impact of Social Media on Social Movements: The New Opportunity and Mobilizing Structure*. Omaha, Nebraska: Creighton University.
- Maloney, S. (2011). *The Economic Dimension: The Price of Freedom in Kenneth M. Pollack, et al. The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*. Washington, DC :The Brookings Institution.
- Marin, I. G. (2011). *Political Participation, Democracy and Internet*. San Francisco, ca: GRIN Publishing.
- McCarthy, J. D. and Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *The American Journal of Sociology*, 82(6), 1212–1241.
- Miller, C. (2001). Hybrid management: boundary organizations, science policy, and environmental governance in the climate regime. *Sci. Technol. Hum*, 26(4), 478–500.
- Morrison, K. (2006). *Marx, Durkheim, Weber: Formations of Modern Social Thought*. London: SAGE Publication, LTD.
- Mthai. (2015, 18 November). เข้าใจง่ายใน 5 นาทีที่ชวนสงสัยถึงฟรั้งเศส. *Mthai*. Retrieved from <https://news.mthai.com/webmaster-talk/469683.html>
- Nardin, L. G., Balke-Visser, T., Ajmeri, N., Kalia, A. K., Sichman, J. S. and Singh, M. P. (2016). Classifying sanctions and designing a conceptual sanctioning process model for socio-technical systems. *The Knowledge Engineering Review*, 31(2), 142-166.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Netter, B. (2005). Avoiding the shameful backlash: social repercussions for the increased use of alternative sanctions. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 96(1), 188-189.
- Netter, B. (2005). Avoiding the shameful backlash: social repercussions for the increased use of alternative sanctions. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 96(1), 188-189.
- Oleinik, A. (2012). Institutional Exclusion as a Destabilizing Factor: The Mass Unrest of 1 July 2008 in Mongolia. *Central Asian Survey*, 31(2), 153-74.
- Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Omvedt, G. (1993). *Reinventing Revolution: New Social Movements and the Socialist Tradition in India*. New York: M. E. Sharpe.
- Parsons, T. (1968). *The structure of social action: a study in social theory with special reference to a group of recent European writers*. New York: Free Press.
- Pasquier, P., Flores, R. A. and Chaib-draa, B. (2005). Modeling flexible social commitments and their enforcement. In Gleizes M. P., Omicini A. & Zambonelli F. (eds), *Proceedings of the 5th International Conference on Engineering Societies in the Agents World (ESAW)*, Lecture Notes in Computer Science 3451, 139–151. Springer.
- Pohl, C. and Hadorn, G. H. (2007). *Principles for Designing Transdisciplinary Research*. Retrieved from http://www.transdisciplinarity.ch/en/td-net/Publikationen/Publikationen-td-net/mainColumnParagraphs/08/text_files/file2/document/knowledgeforms_principles.pdf
- Pohl, C., Hirsch, G. and Natures, H. D. (2008). Methodological challenges of transdisciplinary research *Sciences Sociétés. Natures Sciences Sociétés*, 16(1), 111-121.
- Pollack, M.K. (2011). *Introduction : Understanding the ArabAwakening in Kenneth M. Pollack. et al. The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*. Washington, DC : The Brookings Institution.
- Polletta, F. and Jasper, J. M. (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 283-305.
- Pollini, G. and Sciortino, G. (2001). *Parsons' The Structure of Social Action and Contemporary Debates*. Milan: Franco Angeli.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Poster, M. (1995). *The Second Media Age*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Potter, W.J. (2014). *Media Literacy* (7th ed.) London, UK: Sage.
- Pusey, M. (2003). *Key Sociologist: Jürgen Habermas*. New York: Routledge.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1934). Sanctions, Social. *Encyclopaedia of the Social Sciences*, 13(1), 531-4.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1952). *Structure and function in primitive society*. Wilmington, IL: The Free Press.
- Shafer, K. S., et al. (1999). Mechanisms of mitochondrial DNA escape to the nucleus in the yeast *Saccharomyces cerevisiae*. *Curr Genet*, 36(4), 183-94.
- Shirky, C. (2011). The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, and Political Change. *Foreign Affairs*, 90(1), 28-41.
- Silverblatt, A. (1995). *Media Literacy: Keys to Interpreting Media Message*. Westport, CT: Praeger.
- Sirianni, C. and Friedland, L. (2005). *Deliberative democracy*. Retrieved from <http://www.cpn.org/tools/dictionary/deliberate.html>
- Stammers, N. (1999). Social movements and the social construction of human rights. *Human Rights Quarterly*, 21(4), 980-1008.
- Starkey, P. (1997). *Networking for development*. London, England: International Forum for Rural Transport and Development.
- Statista, O'Dea. (2018). *Smartphone users worldwide 2016-2021*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/>
- Stratfor, F. (2012). *Geopolitical Monograph : Egypt*. Retrieved from <http://forums.spacebattles.com/threads/stratfor-geopolitical-monograph-egypt.227200/>
- Sun, F. Y. (2012). *A transaction governance perspective on business entertainment: A general model and evidence from China* (Unpublished Doctoral dissertation). The University of Western Ontario, London.
- The Economist. (2016). *The Arab spring, five years on Charting five years since the onset of the Arab spring*. Retrieved from <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/01/11/the-arab-spring-five-years-on>
- Touraine, A. (1984). *Le Retour de l'acteur (The Return of the Actor)*. Paris: Fayard.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Touraine, A. (1995). *Critique of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Turner, V. (1966). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Lewis Henry Morgan Lectures. Chicago: Aldine Pub. Co, 1969.
- United Nations Development Programme [UNDP]. (2003). *Arab Human Development Report 2003 : Building a Knowledge Society*. Retrieved from <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdr/ahdr2003e.pdf>
- Verboon, P. and Dijke, M. (2010). When do severe sanctions enhance compliance? The role of procedural fairness. *Journal of Economic Psychology*, 32(1), 120-130.
- Verboon, P. and Marius, D. (2010). When de severe sanctions enhance compliance? The role of proceduralfairness. *Journal of Economic Psychology*, 32(1), 120 -130.
- Weber, M. (2011). *Methodology of Social Sciences*. New York: RoutledgeAq1[[;[[.
- Whitmeyer, J. M. (2002). Elites and popular nationalism. *Journal of Sociology*, 53(3), 630-632.
- World Health Organization [WHO]. (2002). *World report on violence and health*. Retrieved from https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf
- Yanow, D. (2000), *Conducting interpretive policy analysis*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Yuwadee. (2018, 23 January). 11 พิธีกรรมฆ่ามนุษย์อันโหดร้าย สมัยอดีต. *Mithai*. Retrieved from <https://teen.mthai.com/variety/142586.html>
- Zedillo, E. (2002). Lula: The end of Latin America populism. *Forbes Global*, 170(13), 55.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	ตฤณ ทวีธารานนท์
วัน เดือน ปี เกิด	24 ตุลาคม 2525
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา, 2549 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการและการเป็น ผู้ประกอบการ (นานาชาติ), 2550 Malardalen University, Sweden Master of Science in International Business and Innovation Management, 2009 Silpakorn University Silpakorn University Real Estate Certification รุ่น 6, 2019 Scrum Alliance, Westminster, USA Certified Scrum Master, 2019 Six Sigma Institute, USA Certified Six Sigma Black Belt, 2019 สถาบันพระปกเกล้า ผู้นำยุคใหม่ในระบอบประชาธิปไตย รุ่นที่ 9 (ป.น.ป. 9) 2562 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง, 2563
ที่อยู่ปัจจุบัน	11/236 เอกมัย 12 ถนนสุขุมวิท คลองตันเหนือ วัฒนา กรุงเทพฯ 10110
สถานที่ทำงาน	สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (สสปน.) องค์กรมหาชน ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี
ตำแหน่งปัจจุบัน	รองผู้อำนวยการ ฝ่ายพัฒนานวัตกรรมการและข้อมูลอัจฉริยะ